

NARODNA BIBLIOTEKA.

Grška mythologija.

Po nemški mythologiji Grkov in Latincev

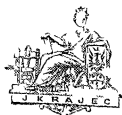
II. Viljem-a Stoll-a

poslovenil

Lavoslav Koprivšek,

c. kr. gim. profesor.

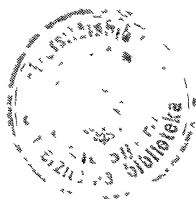
J. Urhovský



J. Endlicher
Novomesto 1887.

Natisnil in založil J. Krajeo.

IV, 93, 32. 198. 0



Predgovor.



Znanje mythologije starih Grkov in Rimljanov je vsacemu neogibno potrebno, ki se mej omikane in izobražene šteje; kajti Grki in Rimljani so še zdaj učitelji pravega in dobrega okusa in ostali bodo to tudi zanamcem.

Kakor so se izobraževali rimski govorniki in pesniki v učiliščih starih Grkov, tako se moramo tudi mi zgovernosti in poezije učiti od obeh národov. Toda čitajoč njih spise, dragocene ostanke starega veka, spodtaknil se bodeš pri vsakem koraku, ako ti bajno namikovanje ostane neznano, ktero najdeš v njihovih spisih povsod vpleteno. Kajti vera národa bila je, za katero so oni pisali, vera, katere so se sami držali. Polovica lepote v njihovih spisih ostala nam bi nerazumljiva uganka, ako je ne bi razkrilo znanje mythologije.

Ali ne samo stari spisi so cenjeni ostanki starega veka, temuč tudi kipi starih národov so uзор, ktereга so vsaki čas in tudi v najnovejši dóbi posnemali največi mojstri lepih umetnosti, pa ne da bi jih popolnoma doseči zamogli.

Ne da se tedaj tajiti, da človek, ki hoče veljati omikan, znanje bajeslovja in bajk starega veka pogrešati ne more. Kipi, rezbarije, spominki vseh vrst, kabineti ónih, ki imajo posebno veselje do redkih umotvorov, so polni podob starih bogov in žrtvalnega orodja in vseга tega, kar nam je še ostalo od starih národov.

Naše galerije, naši slikani stropi, naše ščitarstvo, naši kipi i. t. d. nam neprenehoma predstavljajo ravno te predmete, in naše gradivo, posebno za dramatično poezijo, dobivamo večinoma iz starih bajk. Gledališča naše dóbe odmevajo čestokrat od žalovanja Iphigenije in Andromache, od besnosti Orestove in grozne jeze Achillejeve in Klytemnestrine.

Za tega del je koristno in celo nekako potrebno poznati mythologijo; ljudjé, ki onega večči niso, smatrajo se za take, katerim pomanjkuje prave vzgoje in razumnosti.

Lotil sem se tedaj težkega dela, Stollovo mythologijo Grkov in Rimljanov posloveniti, ter si dovoljenje za tiskanje od Teubnerjeve knjigarne pridobil, da bi na ta način naši slovenski mladini razumevanje najslavniših Grških in Rimskih umotvorov olajšal.

Ako so se mojemu delu semtertje kaki nedostatki urinili, naj mi cenjeno čitateljstvo radovoljno prizanese ter pomisli, da ima knjiga tudi namen naši mladeži, ki nemškega jezika popolnoma še ne razumeva, v maternem jeziku sredstvo ponujati, da razumeva z mnogimi bajkami zapletene spise Grkov in Rimljanov.

Konečno smatram si za prijetno dolžnost, izreči svojemu častitemu gospodu kolegu profesorju Ladislavu Hrovatu najtoplejšo zahvalo, da je moj rokopis pred tiskom pregledati in tu in tam kako opombo pridjati blagovolil.

Prelagatelj.

**Mythologija
starodavnih Grkov.**



Mythologija ali bajeslovje v obče se zove nauk o pravljicah (*μῦθος*) ali sporočilih, ktera imamo iz prazgodovinske dôbe o bistvu in dejanju poganjskih bogov.

Grška mythologija ali grško bajeslovje zlasti je tedaj nauk o grških pravljicah, kakor si je starodavno grško ljudstvo v teku časa bistvo in dejanje svojih bogov in bogovom prištetih junakov v domačem duhu domišljevalo, vzetih deloma iz grškega pesništva, deloma iz svojih umotvorov.

Starodavni Grki skazovali so od začetka božjo čast naravnim močem in stvarem, katerim so se navezanim čutili. Tako n. pr. so častili zemljo (*Γαῖα*) kot boginjo, ki iz svojega temnega krila neizmerno veliko rastlin poganja. Isto tako so častili boga mokrega elementa (*Ποσειδῶν*) in nebo (*Ζεύς*), ki daja zemlji potrebnega deža, ter

tako vzbuja njeno plodno moč. Ljudstvo, bivajoče v vulkanskih krajih n. pr. na otoku Lemnu skazovalo je božjo čast tudi ognjenim močem.

Sčasoma pa se je izgubil prvotni pomen grških bogov; kajti oni niso ostali več podoba v naravi delujočih moči, temuč stopili so v dotiko s človekom, ter njegovo osodo vodili, podajoč mu vse za njegove razmere potrebne spretnosti. Bogovi sami postali so vzor vseh duševnih človeških lastnosti, jeli so se smatrati za telesna bitja, katerim so se pripisovala človeška čuvstva, dejanja in človeške strasti. Mnenje, da so bogovi telesna bitja, raznesla sta posebno grška pesnika Homer in Hesiod; razven teh širili so isto mnenje tudi grški umetniki s tem, da so bogove kot telesna bitja upodabljali. Zastarelo symbolično umenje bogov ohranilo se je samo še v misterijah (t. j. skrivnem bogoslužju, ktereга so se samo posvečeni udeleževati smeli). Kot vzvišena bitja trudijo se odsihdob bogovi za pospeševanje нравnih postav ali zakonov, vendar najdemo, da bogovi sami kot bitja človeške baže tim zakonom čestokrat nasproti ravnaajo.

Pri Homerju so bogovi na nekterih krajih orjaške, nadčloveške velikosti. Ares n. pr. v

bitki na tla potlačen¹⁾, pokriva sedem pletrov²⁾ zemlje; sploh pa ne presegajo dosta mere navadne človeške velikosti. Oni so kakor človek vezani na hrano in spanje. Ker so telesna bitja, odvisujejo od vseh okolnosti sveta in časa. Ali te posvetne vezi bogov ne tlačijo tako hudo, kakor človeka, ker imajo ostrejša čuvstva. Oni slišijo in vidijo iz velike daljave, prekorakajo v kratkem času neizmerne prostore³⁾, oni so vsegavedoči⁴⁾, ter vidijo človeško osodo naprej in ga svarijo. Vendar jim ostanejo nekatere stvari skrite, celo Zen se da preslepiti in prekaniti.⁵⁾

Vsegamogočnost se tedaj Homerjevim bogovom ne more pripisovati. V obče pripoznava se jim samo večja moč, vsled katere segajo brez velikega truda (*ῥῆτα*) v zakone in tek narave in človeškega življenja. Bogovi zovejo se blažni (*μακάρες*, *ῥῆτα* *ζῶοντες*, *ἀκηδέες*), nad težavami in revami posvetnega življenja vzvišeni; ali vendar jih stiska tudi strah, nadloga, skrb, bolečina in čemernost. Oni tudi niso prosti nravnih

1) Il. 21, 407.

2) Pletron – 100 grških črevljev.

3) Od. 5, 283 4, 505. Il. 16, 231. 514. 15, 222

4) *θεοὶ δὲ τε πάντα ἴσασιν*. Od. 4, 379. 468 1, 57.

5) Il. 18. 184. 1, 540.

napak, dasiravno bi morali biti sveti in pravični. Oni so zavidljivi, nagle jeze in trdosrčni, zapeljujejo slabega človeka v skušnjave, ter ga premamijo. (*Il. II. init. 5, 563.*)

Gori navedenim slabostim so podvrženi grški bogovi za tega del, ker si jih je ljudstvo mislilo v človeški podobi in ker se nahajajo v razmerah, ki so človeškim podobne.

Tem lastnostim pridruži se še druga, po kateri se ločijo bogovi bistveno od človeka, in sicer neumrljivost; vsled te lastnosti so postali bogovi še le pravi bogovi, celo druga bitja od človeka, vzvišena nad vsem časnim in posvetnim (*θεοὶ αἰὲν ἔόντες, ἀειγενέται, ἀθάνατοι καὶ ἀγήραοι*). Da je neumrljivost pglavitni znak božjega bitja, sprevideli so že stari Grki. Po njihovih mislih prisegajo bogovi pri Stygi (*Στύξ*), pri reki umrlih, t. j. pri smrtnih močeh, ter s tem naznanijo, da se hočejo božje narave odpovedati, ako krivo prisežejo (*Od. 5, 185. Il. 15, 36. 14, 271.*). Zen postavil je Stygo za mogočno boginjo, pri kateri bogovi prisegajo (*Hesiod. Th. 401*). Neumrljivost in večno mladost ohranijo si bogovi z vednim uživanjem nektarja in ambrozije, pijačo in

jedilom neumrjočnosti, vsled katere se božja kri ¹⁾ po njihovih žilah razteka.

Vse na svetu mine in tako začela je tudi vera starih Grkov v svoje bogove pešati. Prvi udarec dobila je vera po modroslovstvu, ki je okoli 600 pred Kr. v grških naselbinah prve kali pognalo. Za časa persijskih vojsk in političnega upora grških držav bili so bogovi v Athenah in drugih grških mestih sicer še v visoki časti; po peloponeških vojskah pa je nastopil splošni propad državnega, nramnega in verskega stanja. Nevera modrijanov poprijela se je tudi ljudstva in tako je došel grški narod do tega, da je z veliko navdušenostjo sprejel modrijana Euhemera nauk, da bogovi s prva niso bili nič družega nego ljudje, katerim je ljudstvo po smrti vzbog slavnih činov in ljudem skazanih dobrot božjo čast skazovalo.

1) *ἰχώρ* Il. 5. 340.

Kako so si Grki začetek bogov in sveta mislili?

§ 1. *Božji rodovi.*

Grki sami niso verovali, da bi bili njih bogovi od veka, nego so mislili, da so imeli pred bogovi, katere so sami kot vladarje in voditelje sveta častili, drugi bogovi oblast v rokah. Hesiod, Bœotski pesnik, ki je kakih sto let po Homerju živel, zapustil nam je v svoji theogoniji o začetku sveta in bogov (Kosmogonija) sledeče poročilo: „Iz začetka bil je chaos (prazni neizmerni prostor kot kraljestvo tmine)¹⁾, za tem so prišli: Gaja (zemlja), Tartaros (globočina pod zemljo) in Eros (ljubezen). Gaia je rodila sama iz sebe Urana (nebo), gorovje in Ponta (morje); z Uranom pa je Gaja rodila Titane: Okeana, Koija, Krija, Hyperiona, Japeta, Theijo, Rheijo, Themido, Mnemosyno, Phoibo, Tethyjo in Krona, ki je bil najmlajši med njimi, Kyklope in Hekatoncheire (storočne orjake), Kotta, Briareja in Gyja. Uranos pa je sovražil svoje otroke ter jih skril, da niso zamogli do dnevne svetlobe priti.

1) Theog. 116 sl.

To ravnanje jezilo je mater Gaijo, ter je Krona pregovorila, da je svojega očeta okrnil in mu vladarstvo vzel. Rheija je pozneje s Kronom rodila: Hestijo ali Histijo, Demetra, Hero, Hadesa, Poseidona in Zena. Da pa ne bi Urana njegovi lastni otroci iz prestola pahnili, pogoltnil jih je koj po porodu. Ko se je Zen narodil, poklonila je Rheija očetu namesto deteta v plenice zavit kamen, katerega je Uranos pogoltnil. Zen pa je bil v Kreti pred očetom skrit, ter ondi kmalo do krasne moči dorasel. Ko je Zen dorasel, pahnil je svojega očeta s prestola, ter ga prisilil, z zvijačo matere Gaije (ali Metide) podpiran, pogoltnene otroke, kateri so bili vzbog svoje božjosti neumrljivi, od sebe dati. Naj prej je dal od sebe kamen, katerega je na zadnje pogoltnil; tega posadil je Zen v Pythone (Delphe), da bi bil umrjočim ljudem znamenje in čudo.

Združen se svojimi brati in sestrami začel je Zen boj zoper Krona in Titane, kateri si niso dali vzeti do sedaj razbljene oblasti.¹⁾ Ljuta sila zamore se samo z ljuto silo premagati, za tega del je rešil Zen na Gaijin svet Kyklope, ktere je Kronos v globočini zemlje oklenjene imel.

1) Hesiod. Theog. 629 sl

Kyklopi so dali Zenu grom in pogubno strelo. Razven Kyklopov rešil je tudi Hekatoncheire ter jih privedel na dnevno svetlobo. Dolgo, uže deset dolgih let so se bojevali Titani in Olympski bogovi, oni iz gore Othrys, ti iz Olympa, potem so priskočili navedeni silni orjaki Hekatoncheiri na bojišče Olympjanom na pomoč; skalovje je letelo sem in tje, med tem ko je Zen s svojimi gorečimi strelami vmes segal, ter se tudi drugi Olympjani z orožjem boja vdeleževali. Zemlja, nebo in Tartaros se je tresla groznega boja in odmevala bojnega hrupa. Naposled so bili Titani premagani in okovani pahnjeni v globočino zemlje, v Tartaros, kjer jih bronasta ograja in trojna noč obdaja in kjer jih stražijo Hekatoncheiri, zvesti Zenovi čuvaji. — Ali Zenov prestol še ni trden. Gaija, zavoljo tega na Zena jezna, rodila je Typhōeja, novo pošast silne velikosti in moči; pa tudi to spako je nazadnje Zen s svojimi strelami ob tla podrl ter v globoki Tartaros vrgel.¹⁾

Na ta način osvojil si je Zen s svojimi brati in sestrami vladarstvo sveta. S tem bojem Titanov in Olympjanov, Titanomachijo, označuje se boj surovih neukrotnih naravnih moči z

1) Hesiod Theog. 820 sl.

bogovi, kateri so prinesli na svet red in zakon, sploh boj prejšnje surove dôbe s kasnejšo, v kateri vladajo Olympijski bogovi, kot više duhovne moči. Ti so premagali Titane, surove moči v naravi, kateri potem za Zenovega vladarstva deloma ukrotení v Tartaru ležé, deloma od Zena nove časti dobijo ter novemu svetnemu redu služiti morajo.

Titanom prištevamo razun gori navedenih bogov še druge n. pr. Diono, njene otroke Prometheja, Epimetheja, Menoitija, Atlanta, Hekato, Letojo in druge. Dasi ravno ne zaznamujejo vsa njihova imena naravne, temuč deloma tudi duševne moči, vendar so nezmerne, po nobenem višem duševnem zakonu vrejene moči. Tudi surove želje in strasti v človeških prsih so slepe naravne moči. Pri Homerju Titani niso otroci Urana in Gaije, ampak Okeanos in njegova soproga Tethys sta začetek vseh bogov. ¹⁾ Uranijonci pri Homerju niso Titani, temuč Olympjani. *)

1) Il. 14, 201. 244. sl.

*) Premagani Kronos biva ali pri drugih Titanih v Tartaru, ali na otoku blaženih kot njihov vladar. Častili so ga na mnogih krajih grške zemlje. Iz začetka je bil sadje zoréči bog (κράνω ali κραινω), torej starodavni bog poljedelstva.

§ 2. *Olympski bogovi in svet od njih vrejen in vladan.*

Titani so premagani in nadomeščeni z bitji, ki le še nekoliko spominjajo starih v naravi delujočih moči ali bogov, t. j. z jasnimi, nravnimi bitji. Zen in njegovi so vladarji sveta, na katerem se morajo surove, naravne in človeške moči podvreči nravnemu redu.

Tej veliki božji rodbini se prištevajo bratje in sestre: Zen, Poseidon, Aïdes ali Hades, Hera, Hestija, Demeter in njena hči Kora, potem Zenovi otroci: Athena, Apollo in Artemida, Hephaistos, Ares, Aphrodita, Hermes. Zovejo se Olympski, ker imajo malo da ne vsi svoj sedež na Olympu. Trije bratje, Zen, Poseidon in Hades razdelijo si vladarstvo sveta; Poseidon dobi morje, Hades podzemski svet, Zen nebo; zemlja ostala je skupna last-

Kot takega so ga jednačili z italiskim Saturnom in tako je nastala pravljica, da je v zlatem veku, ko je še zemlja nosila tisočni blagoslov, v Italiji vladal. Na otoku Kreti, kjer so ga jednačili s Phoeniškim bogom Malochom, darovali so mu otroke in vsled tega je nastala morda pravljica, da je Kronos svoje lastne otroke pogoltnil; kajti ravno na Kreti se je pravljica o Zenu in Kronu razvila. Nekteri preiskovalci novejša doba smatrajo Krona za boga časa, ter izpeljujejo ime od besede *χρόνος* (čas).

nina. Vendar ima Zen kot najstarejši, najmočnejši in najmodrejši nadvladarstvo nad vsemi drugimi bogovi; on je kralj bogov.¹⁾

Olympski bogovi stanujejo na visočini Olympa, gore, ki stoji mej Thessalijo in Make-donijo. Razven tgori imenovanih Olympjanov nahajamo tudi bogove nižje vrste, kakor Letejo, Diono, Themido in dr. To so taki, ki so se od začetka Titanovemu rodu prištevali, ki so pa stopili pozneje z novimi vladarji v prijateljsko zvezo. Poseidon in Hades bivata sicer navadno v svojih njima pripadajočih kraljestvih, zadnji v podzemeljskem svetu, prvi v morju, toda tudi Olympos jima je vsaki čas odprt. Na Olympu, ki s svojimi visokimi vrhunci čez ohlake v sinje nebo moli, imajo bogovi svoje od Hephaista zgrajene palače. Tu se radujejo svoje blaženosti; brezoblačno, jasno nebo se razprostira nad njimi; tam ni sape, ne deža, ne snega.²⁾ Na najvišem vrhuncu stoji Zenova palača, v kateri se zbirajo drugi bogovi k gostijam in posvetovanju. Hebe, večna mladost, in Ganymedes, Phryžki deček, kterega je Zen iz ljubezni do njega iz zemlje

1) Hom. Il. 15, 187 sl.

2) Hom. Odys. 6. 42 sl.

ugrabil in neumrjočega napravil, strežeta jim z božjimi jedili, nektarjem in ambrozijo; Muze in Charite jih razveseljujejo s petjem in vsakeršno milino. Iris, mila boginja mavrice, prinaša božja poročila iz nebes na zemljo. Hore, boginje vremena, odpirajo in zapirajo meglene duri Olympa in Helios, vseviden solnčni bog, prinaša bogovom in umrjočim ljudem vse razveseljujočo dnevno luč. Ko ga zjutraj naznani rožnata Eos, jutranja zarja, vzhaja na izhodu iz Okeana in zvečer se potaplja na zahodu v njegovo valovje. Kajti Okeanos, velika svetovna reka, preteka se v podobi prstana okoli velikega sveta in morja. Iz njega izvirajo vsi pritoki morja, vsi potoki, reke in studenci sveta.¹⁾ Okeana so si Grki tudi kot osebo mislili, kakor imajo sploh vsi potoki, reke in studenci svoje posebne bogove. Kajti z bogovi so Grki napolnili in oživelili celo naravo, bregove, trate, gaje, zrak in vodo. Pa vsi ti bogovi so Olympjanom podložni in Zenovi volji pokorni.

Poseidon ima svojo krasno palačo pri Aegah v globočini morja; obdaja ga krdelo morskih bogov, kateri tvorijo okoli njega takorekoč

1) II. 21, 196; 18, 607.

drugi Olymp. Tukaj stanuje s svojo soprogo Amphitrito, s Tritonom in z Nereidi i. t. d. Z njimi kraljuje čez morje ter ga pomiruje ali vznemirja.

O bivališču Hada, kjer stanujejo umrli, najdemo pri Homerju dva različna nagleda. Prvi nagled je, da je bivališče umrlih pod zemljo, da je to strašanski temni prostor, po katerem se pretaka reka Styga.¹⁾ Po drugem nagledu leži Hades unstran Okeana, na najskrajnišem zahodu, kamor solnčni žarki več ne proderó. Če stopimo čez Okean, pridemo najpoprej na neko nizko obrežje in h gaju Persephone. Tukaj je vhod v temno prebivališče Hadovo, kjer v Acheron iztekata Pyriphlegethon in Kokytos, ki je Stygina panoga. Koj tik Okeanovega obrežja se razprostira vlažni travnik Asphodelov, na katerem se umrli šetajo.²⁾ Za tem travnikom leži Er eb os, globoka tema in pravi sedež Hadov. Odysseus, ki je okoli blodeč prišel tudi v Hades, videl je tukaj sence junakov in junaških žen, čez umrle sodečega Mina z njegovim zlatim žezlom, Tityja, Tantala in Sisypha, ki trpé tam svoje kazni

1) Hom. II. 20. 61. 8, 369. Od. 5. 185.

2) Od. 11, 589.

zaradi hudobij na gorenjem svetu. Hada, njegove črne soproge in drugih strašnih bitij podzemskega sveta Odysseus ni videl; kajti ona bitja so stanovala daleč še v globokeji temi.¹⁾

V poznejši dōbi se ne nahaja več mnenje, da leži Hades na najskrajnišem zahodu, temuč mislilo se je, da je Hades neki prostor pod zemljo. Kerbera, psa, ki v podzemskem svetu straži, omenja vže Homer, vendar njegovega imena še ne pozna. Poznejša dōba še le je to bitje natančneje naslikala, in nazore o Hadu točnejše določila. Pridružili so namreč Minu, sodniku umrlih, še Aiaka in Rhadamanthyja, zmislili so si voznika Charona, ki prevažá sence umrlih čez Stygo, zmislili si Letho, reko pozabljivosti, iz katere umrli pijejo, ter tako na ves gornji svet pozabijo.

Tartaros, katerega so pozneje jednačili z Hadom, leži pri Homerju pod zemljo in pod Hadom na najspodnjem koncu zemlje in morja, od površja zemlje toliko oddaljen, kolikor je oddaljeno nebo od zemlje. Tartaros je ječa Titanov. — Elysion, blažena planjava, kjer bivajo ljudje brez vsakega truda v večnem zveličanju, pri Homerju ni nikakor zvezana s podzem-

1) Od. 11.

skim svetom; Elysion leži na zahodnem robu sveta, tastran Okeana. Ali si ga vže Homer misli kot otok, ne da se določiti; Hesiod ga imenuje: „otok zveličanih.“

§ 3. Človek.

Bogovi vladajo na vekomaj tako urejen svet, kakor smo gori povedali; človeški rod pa prihaja in zgineva kakor listje dreves. Po kratkem življenju na svetu stopi v Had, da tam živi nemo, veselja prazno in nično življenje. Vendar se bogovi brigajo tudi človeškega rodu na svetu, oni ga ljubijo, pomagajo mu v sili in nevarnosti in ga razveseljujejo z darovi sreče. Oni mu pošiljajo mnogovrstna znamenja ter mu po orakulih oznanjujejo svojo voljo. V starih časih so celo sami se prikazovali človeku v lastni ali tuji podobi, radi prihajali k ljudem, ter radi živeli z njimi. Bogovi so se čestokrat družili z umrjočimi ženami in boginje so se vnele čestokrat ljubezni do umrjočih mož. Vsled te zveze in tega občevanja z neumrljivimi bogovi postajal je človeški rod plemenit in bogovom soroden, ljudje pa sinovi

in hčere neumrljivih bogov. Visoki rod starodavnih junakov je daleč presegel prihodni človeški rod, ter po smrti ločen od drugih umrjočih ljudi srečno živel na otoku blaženih. Tako so postali ti junaki v mišljenju naroda polubogovi (*ἡμίθεοι*), ter so kot dobrotniki stare dobe uživali posebno čast. Nekteri iz med njih, kakor Herakles, bili so celo vsled svojih kreposti in nadčloveških činov od bogov v Olymp povzdigneni.

Homer se raduje v svojih spevih zavoljo sijajnosti in slave óne junaške dobe, zavoljo čvrstih mladostnih let človeškega rodu, ki je bil poln jakosti, poguma in junaške vrlosti; on nam poje samo o teh nekdanjih časih. Sicer primerja čestokrat svojo dobo s staro, ter toži o stiskah življenja; toda nikjer ne govori o delitvi prejšne dobe v več rodov različnega značaja. Sicer je popolnoma naravno, da si človek, stiskan od nadlog sedanjosti išče lepšo dobo z boljšimi in srečnejšimi ljudmi v daljni minulosti ter ono srečno človeško dobo nasproti postavlja svoji sedanjosti. Tako se je pripovedovalo o zlatem veku za Kronovega kraljevanja v nasprotju z železno dobo za Zenovega kraljevanja.

Nasledek temu je bil, da si je človek mislil, da se je njegov rod s časom spridil.

Hesiod ¹⁾ govori o peterih človeških rodovih. Sprva so bogovi ustvarili zlati človeški rod. Zlati rod je živel za Kronovega vladanja brezskrbno življenje; slabosti starih let ni poznal in umrl je po dolgotrajnem življenju kakor v spanje posiljen. Ko je ta rod iz zemlje zginil, postali so iz njega po Zenovem sklepu dobrotljivi, braneči nadzemski demoni ali duhovi (*ἑσθλοὶ, ἐπιχθόνιοι, φύλακες θνητῶν ἀνθρώπων*). — Za zlatim rodom nastopil je srebrni rod, vže slabši od prvega, za tega del tudi ni bil dolgega življenja in tlačile so ga težave starostnih let. Zen je uničil ta rod v svoji jezi, ker ni bogovom primerne časti skazoval. Iz njega so postali podzemski, blaženi smrtniki (*ὑποχθόνιοι μάκαρες θεοί*). — Potem je ustvaril Zen bronasti rod iz jesenovine (ker se kopje iz jesenovega lesa dela), strašen in sirov. Veselje je imel ta rod le z bojem in vojsko, ter se je sam sebe uničil. — Četrty rod bil je rod junakov, ktere tudi polubogove zovemo, pravičen in bolji od prejšnega. Boril se je okoli Theb in Troje, kjer je večidel poginil; sedaj živi pod Kro-

1) Hesiod opp. et dies 109 sl.

novem vladarstvu na otoku blaženih. — Petemu rodu, železnemu, pesnik sam pripada, ta je poln reve in stiske, poln prevzetnosti in krivice.

Mnenje, da se je človeški rod sčasoma spridil in da so se vsled tega neštevilna zla po svetu širila, nahaja se posebno v pravljici o Prometheju (naprej videčem), sinu Titana Japeta in Klymene. Hesiod pripoveduje v svoji theogoniji (521 sl.) o njem tako-le: „Ko so se bili Olympijani vladarstva vsega sveta polastili, pravdali so se v Mekoni bogovi in ljudje zastran žrtev, ktere naj bi človek dajal bogovom. Prometheus, ki je zastopal in zagovarjal človeka, hotel je Zena prevariti in v pameti z njim meriti se, ter je razkosal bika tako, da je njegovo meso in drobovje zavil v kožo in nánjo položil želodec, kosti pa spravil na drugi kup ter je z mastjo ovil. Potem je velel Zenu, naj voli. Zen spoznavši Promothejevo zvijačo je izvolil nalašč slabši del, kosti; ali iz jeze je človeku odvzel ogenj. Prometheus je vkradel zopet ogenj iz nebeškega stanišča, ter ga je v trstiki prinesel človeku. Vsled tega razjaril se je Zen še huje; da bi tedaj človeški rod kaznoval, ukazal je Hephaistu iz ilovice narediti lepo devico, ktero je Athene

okinčala z zapeljivo lepoto, ter jo je poslal ljudem. Odtod izvira za človeški rod vsa nesreča in reva. Prometheja je Zen dal zavoljo njegovih pregreh zoper bogove vkovati na veliki steber, kjer mu je orel dan za dnevom razjedal jetra, ktera so mu čez noč zopet zrasla. Herakles usmrtil je naposled orla, ter tako Prometheja po Zenovi volji rešil; kajti Zen je hotel tudi s tem činom svojega sina še bolj povelečati.“

V tej pravljici tiči misel, da je človek zapustivši srečno, mirno in nedolžno naravno življenje na se vzel brezbrojne reve vsled spoznanja in omike, ki iz rabe ognja izvira. Prometheus sam, prejemisljivec, ni družega nego poosebljena moč človeškega spoznanja, spoznavajoči človeški um, ki se ustavlja bogovom, opirajoč se sam na se, ki bogovom to odreka, kar jim gre, in predrzno po tem sega, kar je božje. Človek sam se je pogreznil v pogubo, v spone vkovan je moral prenašati vse nasledke svojih pregreh, dokler jetra razjedajočega orla ni pokončal Herakles, človek, ki je po teški borbi in s srčnim prenašanjem časno življenje premagal ter se povzdignil v Olymp. Po ženi je prišlo največje zlo na svet; vsled tega, da se človeški rod plodi, posamezen

človek ne more biti neumrjoč, človeški rodovi postajajo in zginevajo. Smrt je tedaj ono veliko zlo, katero je po ženi prišlo na svet.*)

O začetku človeškega rodu niso imeli stari Grki nobenega določnega mnenja. V Hesiodovih „delih in dnovih“, kjer se govori o raznih človeških rodovih, nahaja se izrek, da so Olympsi bogovi človeka ustvarili; sicer pa je bilo mnenje, da so bogovi in ljudje istega začetka, da so oboji nastali iz zemlje kot skupne matere. Neumrjoči bogovi in umrjoči človeški rod sta živele vljudno združena pri obedih in shodih; še le za časa Zenovega vladarstva so bogovi za dobro spoznali s človeškim rodom pogoditi se ter določiti, ktere časti jim človek naj skazuje za njihovo dobroto in varstvo.

*) V Hesiodovih opp. et dies 48 sl. se ta pravljica v nekterih točkah drugače pripoveduje. Hephaistos je vstvaril ženo iz vode in zemlje in bogovi so jo prevedli z vsakovrstnimi darovi, odkoder je dobila ime Pandora. Potem jo je pripeljal Hermes k Epimetheju, (pozneje mislečemu) Promethejevemu bratu, kateri jo je sprijel vkljub bratove svaritve. Dosihdob so živeli ljudje, ne da bi jih bila tlačila starost, smrt, delo, skrb in bolezen, blaženo življenje; odsihdob pa je naredila žena tej blaženosti konec. Ona je vzdignila od soda vsega zla veliki pokrov in vzletela so vsa zla, ter se širila mej človeški rod izvzemši upanje. Ono je ostalo v sodu zaprto, ker je Pandora kmalo zopet zaprla sod s pokrovom; tedaj človeškemu rodu od tisočernih zlih zadetemu niti goljufivo upanje ostalo ni, da mu boče bolje.

Mnenje, da je človeški rod nastal iz zemlje, nahaja se tudi v pravljici o Deukalionu in Pyrrhi. Ko je bil Zen brezbožni človeški rod z vesolnim potopom vničil, rešila sta se samo Deukalion, Phthijski kralj, in njegova soproga Pyrrha na veliki ladiji. Devet dni in devet noči po potopu pristavila sta svojo ladijo na gori Parnassu v Phokiji. Voda se je utekla in Deukalion je prosil bogove za novi človeški rod t. j. on je vprašal delphski orakul, na kateri način bi se dal novi človeški rod ustvariti. Themis, ktera je takrat orakul imela v svoji lasti, odgovorila je: „zagrni si glave, razpasita si obleko in lučajta potem kosti mogočne rodnice navzad.“ Deukalion je uganil, da so po mislih orakula kamenje velike zemlje kosti mogočne rodnice; tedaj sta jela kamenje zemlje navzad metati. Iz Deukalionovega kamenja so postali možje, iz Pyrrhinih žene. Tako je postal Deukalion prvi zarodnik Hellenov. Ta pravljica o Deukalionu in velikem potopu meri na Grško ali prav za prav na eno grško pokrajino, na Thessalijo. Pozneje pa se je združila ta pravljica s pravljico o Prometheju in različnimi človeškimi rodovi in tako je postal Deukalion Promethejev sin.

Posebni del.

A. Bogovi.

I. Olymposki bogovi.

1. Zen, Zeus (*Ζεύς Διός Jupiter*).

Zen, sin Kronov in Rhejin, zatega del od pesnikov Kronion in Kronides (*Κρονίων, Κρονίδης*) imenovan,*) bil je najmogočnejši vladar sveta, oče bogov in ljudi. On je najmogočnejši mej vsemi bogovi, njegovi volji se morajo pokoriti vsi drugi bogovi. „Nujte“, pravi, ko je prepo-vedal bogovom udeleževati se bitke trojanske, „poskusite, obesite zlato vože na nebo, zgrabite je vsi bogovi in boginje, in ne boste mene, Zena, najvišega svétnika iz neba potegnili, naj si še toliko trudite; ako pa bi jaz hotel potegniti, potegnil bi vas gori z zemljo in morjem

*) *Ζεύς*, druga oblika *Ζῆς, Ζήν, Ζάν, Δίς* aeol. *Δεύς* in *Δάν* (sl. dan). Indogrmanskemu jeziku skupna beseda. sanskr. *djô*, nom. *djâus* = nebo, nebeški bog. Lat. *Diuv-is, Jov-is*. Staronord. *tivar* = bogovi. Staronemško *Zio*; Korenina je: *div* = bliščeti, svetiti, daniti, tedaj *djô, Ζεύς*, *Jovis* i. t. d. bog luči in neba. Staroslovenska korenika: *Svar*, od tod *Svarog* = bog svetlobe. *Svantevit* = Jupiter.

vred in privezal bi verige na skalnati vrh Olympa, da bi svet visel plavajoč v zraku. Za toliko sem močnejši od bogov in ljudi (*Hom. Il. 8, 18 sl.*).“ Za tega del ga častijo vsi neumrljivi bogovi. Kedar vstopi v njihov zbor, vstanejo vsi raz svojih sedežev, ter mu stopijo pozdravljaje ga nasproti (*Il. 1, 533.*). Visoko sedi na Olympskem prestolu in njemu se bližajo bogovi s svojimi prošnjami; kedar milostljivo ustrezáje svojo glavo nagne, povaljajo se mu lasje čez neumrljivo glavo in stresa se celi Olymp. Zen skrbi za red pri vseh rečeh, v njegovi oblasti je človeška osoda; vse dobro in hudo pride od njega, kajti on zamore vse. V njegovem domu stojita dva soda, eden poln vsega zla, drugi poln družega blaga. Iz teh sodov deli ljudem po lastni volji osodo (*Il. 24, 527.*). Ko se pred Trojo boj noče odločiti, vzame Zen na gori Idi sedeč, zlato tehtnico in položi v njo smrtne žrebave Trojancev in Achejcev, prime sredino tehtnice in nagne se torilo Achejcev (*Il. 8, 69.*). Ravno tako pretehta Achillejevo in Hektorjevo osodo (*Il. 22, 209.*).

Ako Zenovo oblast na tanko preudarjaš, spoznaš, da osode sveta niso v Zenovi oblasti, temuč da osodo odločuje neka visoka, neznana

moč, Moira imenovana; najdeš, da je sicer Zen drugače z Moiro enak, ali čestokrat jej je vendar podložen. Ta neskladnost se najde, začeniši pri Homerju, skozi celo staro grško dobo, paganstvo se je ni nikdar zne bilo. Vzrok temu je: Zen je najviši, najpopolnši, najmogočnši bog starogrške vere. Ker pa so imeli stari Grki poleg njega še mnogo družih bogov, ki so bili od Zena skoraj neodvisni, tedaj njegova moč ni bila popolnoma odločilna in neomejena. Vsled tega se je polastila starih Grkov misel, da mora nad tem najvišem, pa vendar še odvisnem bogom vladati še višje bitje, ktero ves božji svet v več oseb razdeljen s svojo oblastjo obdaja. Vse pak, kar je tvorilna moč človeškega duha zamogla, nakopičilo se je uže na druge bogove in tako rekoč potrošilo, za tega del je ostala Moira bitje brez življenja in ličnosti, ostalo je to bitje mrtvo nerazumljivo bitje, popolnoma različno od drugih Olymposkih bogov.

Kot najvišega boga narave častili so stari Grki Zena navadno na najviših hribih (*Ζεὺς ὕψιστος, αἰθέρει ναίων, αἰθέριος, ἀρχαῖος.*), tam v višavah kraljuje, nabira oblake in meče strele; kajti on ni samo blagodarni, temuč tudi

strahujoči nebeški bog. Kedar strese svoj ščit, s čopi obšito bliščečo Aegido, kosmato kozjo kožo, baje runo njegove dojnice, koze Amaltheje, tedaj postane vihar in nevihta, bregove krijejo oblaki, bliska se in grmi (*Il.* 17, 593.). Strela je njegovo najgrozніше orožje, s katerim strahuje ljudi in bogove.*) Kako se tukaj Zen v strahu nevihte kaže, tako ukrotuje tudi razsajajoče elemente; on pošilja ugodno vožno sapo in jasno vreme. Od njega prihaja red v prirodi. Hore, boginje vremena in premenljivih letnih časov, ktere zapirajo in odpirajo meglene Olympske duri, in vsled dežja ali jasnosti dajejo plodnost zemskim pridelkom (*Od.* 24, 343.), so njegove služabnice in hčere.

Zena stari Grki niso imeli samo za najvišo naravno moč, nego tudi za izvor vsega reda, vsake pravice, zakonito utrjenega človečanstva v državljanskem in rodbinskem življenju, v zvezi mej narodi, in v običevanju s tujci. Tako je

*) *εὐρύοπα, ὑψιβρεμέτης, ἐρίγδουπος* = daleko-visokoglasno gromеči; *τερπικέραυνος* = groma veseli; *ἀργικέραυνος, ἀστεροπητής* = strele vihteči; *νεφεληγερέτα, καλαινεφής* = oblake nabirajoči, temnooblačni; *αἰγίοχος* = Aegido vihteči.

bil v rodbinskem življenju *Ζεὺς ἐρκείως* ali *ἐφ' ἐστίας* varh rodbinskih pravic in gospodarstva. Gospodar je opravljal pri njegovem žrtveniku službo božjo, za tega del je Hestija njegova sestra. Od njega, kot kralja bogov, dobivajo posvetni kralji svojo oblast in vladarstvo, da pravično sodijo ter za red skrbijo (*Il.* 2, 205.). On je varh narodnih shodov (*ἀγοράϊος*) in posvetovanij (*βουλευαῖος*). On se huduje nad možmi, ki v narodnih zborih siloma pravico zvijajo (*Il.* 16, 386.). Za tega del so Themis, Dike in Nemesis njegove tovaršice; za tega del čuva nad prisego; kdor krivo prisega, tega Zen kaznuje (*Ζεὺς ὀρκίος Il.* 4, 158.).

Na ta način nam Homer opisuje Zena. Vendar so Homerju bogovi živa bitja s človeškimi krepostmi in človeškimi slabostmi, za tega del vidimo pri Homerju Zena čestokrat v razmerah, ki so popolnoma enake človeškim razmeram in njegovo nadzemsko vzvišenost in mogočnost deloma oskrunjajo. Olympjani se čestokrat ustavljajo njegovi vladarski pravici, posebno njegova soproga Hera, njegov brat Poseidon in njegova hči Athena, ter se trudijo po zvijači in sili oblast črez njega dobiti. Tako so nekdej

omenjeni trije bogovi sklenili Zena ukleniti, ali Thetis pokliče iz morja silovitega Biareja, storočnega, ki se ponosen na svojo moč zraven Zena vsede, ter bogove strahuje, da se niso drznili svojega vladarja ukleniti (*Il. 1, 399.*). S Hero posebno živel je Zen v prepiru vzbog svojega sina Herakla, katerega je Hera sovražila, ker ga je druga mati rodila. Združila se je s Hypnom, spanjem, kateri bi naj Zena ukrotil mej tem, ko bi ona morje vznemirila, po katerem se je Herakles iz Troje v Grško vračajoč se vozil. Ko se Zen zbudi in zapazi nevarnost, v kateri je Herakles bil, maščeval se je v svoji jezi grozovitno nad svojo soprogo; uklenil jo je namreč z nerazvezljivimi zlatimi verigami na êter in na njene noge obesil je dve težki nakli. Ko so bogovi prihiteli njej pomagat, vrgel je vsakega, katerega je prijel, črez nebeški prag na zemljo; Herakla pa je pripeljal v konje redečo Argos (*Il. 14, 249 in 15, 18.*). Iz tega se razvidi, da se dâ tudi najmodrejši bog goljufati, da je tudi Zen Ati t. j. zmami in sleposti podvržen (*Il. 19, 95—133*). Trojanske vojske se Zen ne udeležuje osebno kakor drugi bogovi, toda on podpira, kakor se mu primerno zdi,

zdaj to, zdaj ono stranko. V obče pa se ne ustavlja osodi, ktera je bila mestu Troji odločena; da bi Achilleju, kterega je Agamemnon žalil, Achajci zopet čast izkazovali, kakor je bil Thetidi obljubil, bil je vendar nekoliko časa Trojancem naklonjen ter jim je podaril bojno slavo.

Zen je prav narodni bog starih Grkov, njemu se povsod kot najvišemu vladarju neba in zemlje čast skazuje. Nemejske narodne igre v Argolidi in Olympijske v Elidi prirejale so se njemu na čast, kot očetu in kralju bogov in narodov (*Ζεὺς ἁγώνιος*, *Ὀλύμπιος*). V Olympiji v gaju Altis je imel krasno svetišče s slavnim kipom, kterega je Phidias napravil. Ta kip imel je v eni roci Niko, boginjo zmage; kajti Zen naklanja boj in zmago.

V nekterih grških krajih se je ohranila še starodavna vera o Zenu, ktera je celo različna od one Homerjeve. V najstarejših časih so Zena posebno častili v Dodoni v Epiru, kjer je bil od nekdaj njegov daleč okoli sloveči orakul. To je oni Pelasgijski ali Dodonajski Zen, ki se tudi v Ilijadi (16, 233.) nahaja. Duhovni tega orakula so se zvali Selloi (*Σελλοί*); hodili so z neomitimi nogami in spavali na golih tleh.

Zen je tukaj v êtru delajoči bog, ki se razodeva v šumenju dreves. Prorokovalo se je tukaj po šumenju svetega hrasta, po kojem so božjo voljo tolmačili. Prorokovalo se je tudi še po letu svetih golobov, kateri so bili Zenu posvečeni in po zvenku bronastih v zraku visečih kotlov. Ta v êtru delajoči duh se je sicer kmalo združil z vesoljno materjo Gajo ali Gejo in postal je tako Zen ploditelj zemlje. Ko se je Zenu pridružila Diona kot tovaršica svetišča, ustanovile so se v Dodoni poleg Sellov tudi duhovnice. Diona je namreč v Dodoni Zenova soproga mesto Here. Ona je to, kar Dodonaejski Zen, toda v ženski podobi, kakor vže ime kaže (*Ζεύς-Διός-Διώνη*). Tudi ona je boginja v êtru ter pošilja plodnost in dež, za tega del zove se tudi deževna Diona (*Διώνη Ὕψ*). Ker so jo pa samo v Dodoni posebno častili, in ker se je to svetišče vsled drugih bolj slovečih v nemar puščalo, umaknila se je Heri, ki je na njeno mesto stopila. Nekteri so imeli Diono samo za nymphe ali za Titanino, za tega del se prišteva tudi hčeram Okeana in Tethyde, ali Urana in Gaje. Ko je po Zenu mati postala, rodila mu je Aphrodito (*Il. 5, 371.*)

Naravni bog, enak Dodonaeskemu, je tudi Zen otoka Krete. V Kreti ga je baje Rheja v neki jami gore Dikte (*Zēvs Δικταῖος*) skrivaj rodila, da ga ne bi njeni soprog Kronos pogoltnil, ter ga je izročila Kuretom (ali Korybantom) in nymphamaAdrasteji in Idi, hčerama Melesseja (medomožec) v varstvo in odgojo. Božje dete se je redilo z mlekom koze Amaltheje in z medom, katerega so čebele iz gore nosile, ter je v kratkem do tolike moči doraslo, da je zamoglo svojega grozovitega očeta s prestola pahniti in se samo vladarstva celega sveta polastiti. Kako se je Zen na otoku Kreti rodil, tako se je tam tudi njegov grob kazal; on je tedaj umiral in se zopet oživiljal, kakor narava jeseni umira in spomladi vnovič vživi. Tega naravnega boga, bi rekel osebno podobo narave, so Krečani na orgijastični, divjo navdušeni način častili; svečanost vstajenja narave so praznovali s plesom v orožju, ukajočim veseljem in bučečo godbo Kuretovo t. j. božjih duhovnov; praznik smrti narave pa z žalostjo in tarnanjem. Zena so tedaj enako častili, kakor drugod Dionysa. Prav verjetno je, da se je Zen v Kreti v podobi bika častil; na to meri v Kreti nastala pravljica, da

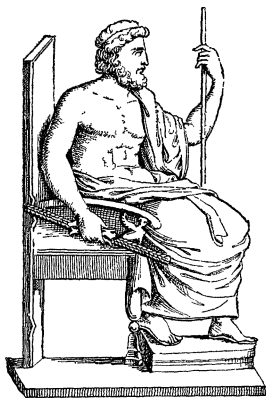
je Zen v bikovi podobi Europo vplnil. Zen namreč, poln ljubezni do Europe, Phoinikove hčere, prestvoril se je v mladega bika, ter odnesel kraljevo hčer Europo iz Phoenicije črez morje v Kreto. (*Ov. metam. 2, 850 sl. Hor. Od. 3, 27, 25.*)

Tudi drugod so si Zena inacega mislili; tukaj naj se navedejo samo Boeotski Zen Trophonios (τροφών), goječi, arkadski Zen Lykoios, Zen Laphystios v Thessaliji; zadnjima in brž ko ne tudi Krečkemu darovali so se ljudje. Zen Ammon, kojega orakul je bil v Libyški puščavi, na zahodni strani Aegypta, ni bil grški, temuč Aegyptovski bog. Grki poznejše dobe so imeli namreč navado, svoje bogove z bogovi drugih narodov, posebno Aegypčanov mešati, ter je z onimi jednačiti. Tako so jednačili onega Aegyptovskega Ammona, kojega orakul ima mnogo enakosti z Dodonaejskim, z grškim Zenom in tako postavljali Zenu Ammonu tudi na Grškem žrtvenike in svetišča.

Zenovi in Herini otroci so Ares, Hephaistos, Hebe; razun teh rodilo se mu je še mnogo drugih otrok od drugih boginj in umrjohih žen. Ti so: Apollon in Artemis od La-

tone, Hermes od Maje, Persephona od Demetre, Aphrodita od Dione, Hore od Themide, Charite od Eurynome, Okeanove hčere, Muse od Mnemosyne, Herakles, sin Alkmene, Dionysos, sin Semele. Perseus, sin Danaje, Kastor in Polydeukes, sina Lede. Athena rodila se je iz Zenove glave.

Najslavniši in najimenitniši Zenov kip je bil oni, ktereга je Phidias po zgledu Homerjevih besed (*Il. I. 528 sl.*) napravil. Zenov kip



v Olympiji je bil svetovno čudo. V njem so gledali Grki Zena vsega kakoršen je bil; njega videti bila je tolažba v žalosti in tugi; njega pred smrtjo ne videti bila je skoraj enaka nesreča, kakor v mysterijah neposvečeno umreti. Bila je podoba na zlatem in slonokoščenem prestolu se-

deča, kakih 40 črevljev visoka na stojalu kakih 12 črevljev velikem. Telo je bilo slonokoščeno, obleka zlata ter je segala le gori do ledja. V

desnici držala je podoba boginjo zmage, v levici žezlo z orlom. Obličje in podobo glave in ostalega telesa pri tem kipu jemali so si poznejši umetniki v posnetek; lasje segali so do sredi čela, ter se v bogatih kodrih na obeh straneh zibali; gornji del čela je bil jasen in veder, spodnji del mogočno obokan, kar značuje moč in mišljenje duha. Oči so bile daleč nazaj umaknjene in zelo odprte; okoli nježnih milih potez, ustnic in lica mu je rastla gosta in častitljiva brada; prsi so bile močne in široke.

Rimski Jupiter, Jupiter Capitolinus, Jupiter Optimus Maximus se sploh vjema z Grškim Zenom. On je najviši bog rimske državne vere. Njegovo glavno svetišče bilo je na Capitoliju.

2. *Hera* ("H η η , "H ρ α , *Juno*.*)

Hera, najstarejša Kronova in Rhejina hči (za tega del Saturnia), Zenova sestra, bila je od Okeana in Thetide vzgojena, h kterima jo je Rhea prinesla, ko je Zen Krona pod zemljo pahnil (*Il.* 14, 200). Zen se je skrivaj, da stariši

*) Etymol. niti z latinskim hera niti z grškim ἥρα = zemlja ali ἄήρ = zrak sorodno; pravilniše morda s sanskr. svar svitlo nebo, tedaj toliko kakor nebežka svitloba.

niso vedeli, z njo združil; on si je namreč nevesto uplenil in polnih 300 let se ni vedlo ničesar o njihovem zakonskem življenju.** Zdaj še le proglasil je jo za svojo zakonito soprogo, ter jo postavil za kraljico neba. Ali Hera ni popolnoma v tem zmislu vladarica neba, kakor je Zen božji in človeški vladar. Sicer ima visoko oblast, in vsled svoje časti nekako prednost pred drugimi bogovi in nebo se trese, kedar se ona na svojem zlatem prestolu huduje, ali Zenu je vendar nejednaka. Drugi bogovi jo kot Zenovo soprogo visoko častijo, oni vstajajo raz svojih sedežev, kakor pred Zenom, kedar pride v njihove zbore. Njeni dostojnosti kot soprogi najvišega boga je primerna njena vnanja prikazen. Kedar se lepokodrasta (*ἡύχομος*) in beloramena boginja s svojimi velikimi očmi (*βω-ῶπις*) hoče pokazati v celi svoji krasoti, tedaj koplje svoje neumrjoče telo v ambrosiji, mazili se z ambrosijskim oljem, ktero napolnjuje ves Ze-

**) Nastala je ta pravljica pri Grkih, ker je bila pri njih navada pred poroko skrivaj se z nevesto združiti in pri ženitvi nevesto si upleniti. Sicer je bila Hera v dobi pred Homerjem gotovo več nego samo soproga; mislili so si jo kot zemljo, ktera s Zenom, nebeškim bogom, v svetem zakonu (*ἱερὸς γάμος*) rodi plodnost zemlje, rastlin in cvetic.

nov dom, nebo in zemljo s svojo vonjavo, potem obleče lepo, od Athene narejeno obleko z zlato zapono, okoli svojega krasnega telesa si opaše lepo okinčani pas, ušesa si okinči s krasnimi uhani, čez obraz si potegne kopreno (pajčolan) svetlo kakor solnce, na svitle noge pa si priveže lepe podplatnice. (*Il. 14. 170—186.*) Hebe in Hore vpregajo in razpregajo njeni voz s krasno dvojadjo.

Zen jo spoštuje kot svojo soprogo, posvetuje se z njo in jej zaupa svoje namere, o katerih drugi bogovi ničesar ne vedó. Pa le premnogokrat se hoče Hera posluževati svoje pravice kot Zenova soproga ter zahteva več, nego jej Zen dovoliti hoče. Za tega del nastane čestokrat prepir in zdražba mej njima. Posebno pri Homerju označuje Hera uporno in jezično vedenje. Nad Trojance je izlila Hera vso jezo, ker Trojanski kraljevič, Paris ni hotel njej prisoditi največje lepote, temuč Aphroditi, ko so se Hera, Athene in Aphrodita vzbog svoje lepote prepirale in Parida za razsodnika volile. Grkom je bila za tega del Hera naklonjena, in Argos, Mykene in Sparta bili so njeni naj ljubši sedeži in jej posebno posvečeni. Ko je tedaj Zen Tro-

jance enkrat podpiral in Grkom pogubo pripravil, očitala mu je soproga njegovo postopanje ter se mu upirala; še celo sama se udeležuje boja in ko nekega dne sreča Artemido, ki je Trojancem pomagala, vzame jej tul, ter ga jej zmerjáje jo in smeja se za ušesa počí, da boginja jokáje se, kakor golobica od orla splašena, iz boja uteče (*Il. 21, 481—496*).

Herino jezo in preganjanje so morali posebno prenašati boginje in druge žene s svojimi otroci, katere je Zen ljubil. Taka žena bila je Jo,* hči Inocha v Argu, po pravljici duhovnica Herina, sprva božje bitje. Ker jo je Zen ljubil, prestvorila jo je Hera iz ljubosumnosti v kravo, ter jej kot varuha dala stookega Arga. Zen pa ukaže Hermu Joninega varuha ubiti, potem je Jo prišla po dolgotrajajočem blojenju v Aegypet, kjer so jo častili pod imenom Isis.

Ker je bila Hera mej vsemi Olympskimi bogovi edina prava zakonska žena in ker so jo od najstarejše dobe na različnih krajih kot za-

*) Podoba lune; kajti *'Ιώ* je popotnica neba, katero so si mislili kot lepo devico, hčer toka, ki se v lepo kravo premeni. Ona pase v svetem gaju Euboeje t. j. neba. Njen varh je Argos, to so zvezde neba. Hermes je *'Αργει-φόντης*, ker kot bog oblakov zvezde pokriva.

konsko soprogo Zenovo častili, imeli so jo pred vsemi drugimi za varuhinjo zakonskega stanu. Kot boginja, ki blagoslavlja zakonski stan in ki je težavam pri porodu v pomoč, klicale so jo posebno zakonske žene na pomoč. Od tod je dobila priimek *γαμηλία*, *ζυγία*, zakonska boginja, boginja poroda. Za tega del so Eileithyije (*Ειλεΐθυιαί*), ki pri porodu pomagajo, njene hčere.

Glavni kraji njenega češčenja so bili Argos, Mykene, Sparta, Samos, Plataea i. dr. Obredi pri svetih praznikih, ki so se v različnih krajih praznovali, merili so vsi na njeni zakon z Zenom.

Posvečene so jej bile margarane (Granat-äpfel), podoba ljubezni, pav, ki je baje iz krvi ubitega Arga postal, kukovica, naznanovalka pomladi, v katerem letnem času se je Hera s Zenom omožila.

Umetniki so Hero upodabljali v lični in zvišeni pobobi kot visoko soprogo Zenovo. Njena najslavniša podoba je bila v Argu, ktero je Polykletes izdelal. Imela je na glavi krono (*στέφανος*), okinčano s podobami Charit in Hor. V eni roci držala je margarano, v drugi žezlo s kukavico na koncu. Herin obraz je bil neumrjoče čvrstosti in dozorele lepote, rahlasto okro-



gel in neobložen, spoštovanje vzbujajoč in brez ostrosti, okrogle in odprte oči so gledale naravnost pred se. Postava je cvetoča in popolnoma razvita, pokrita z dolgo spodnjo obleko (*χιτών*), iz katere samo vrat in roke gledajo. Črez njo je imela vrhno obleko (*ιμάτιον*), ki je sredino podobe obdajala. Koprena, bistveni pridevek zaročenih devic in soprog, visela njej je proti zatilniku.

Pri Rimljanih je bila Juno zvišena Jonova soproga, varuhinja mesta in države (Juno Capitolina). Posebno so jo častili kot varuhinjo ženskega spola, zakonskega stanu in poroda (Juno Pronuba, Lucina).

3. *Pallas Athena*

(*Ἀθηνᾶ*, *Ἀθήνη*, *Ἀθηναίη*, *Minerva*.)

Pallas Athena (*Ἀθηνᾶ*, brž ko ne s korenine *ἄθ* = cvesti tedaj cvetoča, *ἄνθος* = cvet, glej *αἰθήρ*. *Πάλλας* od *πάλλω* = vihteti *Πάλλας* tedaj toliko kakor strelo vihteča; stari

Palladini kipi nosili so vihtečo sulico kot podobo strele), najčistejša, nespačena nebeška moč, podoba čistega étra, visoke nezapopadljive jasnosti in čistosti svitelega neba. Kot nebeška moč ima, v svoji oblasti strele in oblake, solnce in luno; z groznim veličjem mogočno vozeča se, toda njeno vladarstvo je tudi ljubeznjivo in milo, ona daja plodnost njivam in odgaja človeški rod. Ona je boginja mirnega mišljenja in vseh umetnijskih iznajdeb.

Pallas Athena je Zenova hči, toraj otrok mogočnega očeta (*ὄβριμονάρης Od I, 101.*). Homer ne ve ničesar o njeni materi, Hesiod pa pripoveduje, da je Zen po Gajinem nasvetu Metido (previdnost) pogoltnil in potem iz svoje glave Atheno porodil (*Hes. Theog. 886—900*). To pravljico so pozneje dalje razvili, ter trdili, da je Hephaistos (ali pa Prometheus) na Zenov ukaz njegovo glavo z bronasto sekiro razklal in da je Athena koj v polni moči in oborožena z glave svojega očeta skočila. Iz tega, kar Hesiod in poznejši o Atheni pripovedujejo, se razvidi, da Athena ni družega, nego mogočna Zenova previdnost v poosebljeni podobi in tako se kaže tudi pri Homerju in v poznejšem času kot

umna, mogočna božja devica, večča vsake moške in ženske spretnosti, kot voditeljica rednega in previdnega bojevanja. Ona brani vsakega, ki se kaže previdnega in hrabrega junaka, tako posebno Odysseija. Ta skrb za tega prespretnega moža, za vso njegovo rodbino, za v umetnosti spretno Penelopejo in za modrega Telemacha kaže se povsod v Odysseji. Ona pregovori svojega očeta Zena, da se Odysseus zoper Poseidonovo voljo domov vrne, ona podeli Telemachu pogum in spremlja njegovo potovanje v Pylos in Sparto, ona podpira oba v boju zoper snubače. V Odysseji živi Athena s svojim očetom, ki jo ljubi kakor razvajeno dete, vedno složna; v Ilijadi pa čestokrat nesložna, tako da jej pa vendar iz ljubezni do nje vsako stvar pregleda. (*Il.* 8, 39 22, 183—185).

Vsled svoje previdnosti in junakosti je Athena braniteljica mest in držav, ona dela državljane premožne, varuje in pospešuje umetnost in obrtnijo, ona je izumila mnogovrstna orodja in priprave. Njena mestobraneča podoba, Palladium, je s ščitom in sulico oborožena; kajti Athena je bila vedno za boj pripravljena devica, ona podeljuje moč v bran države, zmago in plen, *Ἄρτυ-*

τώρα = neukrotena (*Il.* 5, 115). Λαοσόος = ljudstvo tirajoča (*Od* 22, 210).

Drugi obrazci pričajo, da je bila Athena s prva boginja lune in svitlobe; tako pomenja priimek *γλαυκῶπις* neko posebno bliščečo svitlost očes, ki je jednaka svitlobi lune, bliščeče morske površine in svitlosti oljkovih peres. V Athenah odgovarja tej podobi podoba sove s svojimi velikimi rdečerumenimi očesi, v katerih črna punčica nekako čudno žari. Kot boginja nebeške jasnosti je Athena varuhinja človeške razumnosti. Za tega del brani v Odyseji Odyseja, v Iliadi Achilleja prepirajočega se z Agamemnonom (*Il.* I, 107).

Kot varuhinja činov in naprav miru pospešuje rast zelišč in telesno zdravje mladine — na mnogih posodbinih podobah streže malega Erechthonija na podloženi Aegidi; kajti kot boginja jasnega neba in zdravega zraka je tudi boginja zdravja, za tega del so jo v Athenah na gradu in tudi v drugih krajih Attike in ostale grške zemlje častili kot *Ἀθηνᾶν ὑγίειαν*. Kot varuhinja poljedelstva se je brigala posebno za oljko, ktero so Attičani od nje dobili; kot varuhinja umetnih izdelkov (preje, tkaje i. t. d.) dobila je

priimek *Ἐργάνη* in v tem smislu so jo častili v Athenah, v Sparti, v Elidi, v Thespijah in v mnogih drugih krajih.

Najlepši in velikanski Athenin kip je kip Pallade Parthene na gradu Athenskem, ktere-



ga je Phidias napravil. Posebnost tej podobi je mirna resnost Athenina in moč in bistrost duha. Glavo in pogled ima podoba nekoliko pobešeno, kakor da bi premišljevala. Na glavi ima čelado, okoli prs Aegido z gorgonsko glavo.

Minerva, ki je bila jednaka grški Atheni, boginja premišljevanja (mennervare = monere) je pri Rimljanih varuhinja vsakovrstne obrtnije, umetnije in vednosti; v družbi

z Jovom in Juno tudi varuhinja mesta in zraven Marta voditeljica boja.

4 *Phoibos Apollon* (Φοῖβος Ἀπόλλων, *Apollo*.*)

Apollon, Ἀπόλλων (stara oblika njegovega imena je: Ἀπέλλων pri Thessalcih Ἀπλοῦν), bog žareče solnčne svetlobe (različen od Helija, solnčnega boga, ki v določenih tirih neba vzhaja in zahaja) ali sploh bog svetlobe, v svetlobi rojen in v svetlobi bivajoč (λυκηνεής, Ἀύκειος), Zenu enak, ki je tudi bog svetlobe (Ἀύκαιοις, ἐν αἰθέρι ναίων) in Atheni; po značaju skoz in skoz preslovesen, resen in častitljiv v ljubezni in mržnji. Povsod je njegova podoba obdana od svete dostojnosti in vzvišenosti, celo lahkomišljeno pesništvo se ni drznilo o tem bogu nedostojnega umenja širiti.

On je Zenov in Latonin (Leto) sin, (to se pravi temna noč rodi s vladajočim bogom neba žarečega boga svetlobe), Artemidin brat. Njegov rojstni kraj je bil po Homerju Lykija (Λυκία zemlja luči), po Homerjevem hymnu na delskega Apollona: Delos.

Ljubosumna Hera je Leto preganjala po vsem svetu, dokler ta za porod in svoje otroke,

*) Φοῖβος vsled reduplikacije iz debla φα glej φάος = bliščeči. Ἀπόλλων, stara oblika Ἀπέλλων, tedaj v sorodu s kretskim imenom solнца ἀβέλιος, primeri ἀέλιος ἀΐέλιος.

Apollona in Artemido, ni našla varnega zavetja na otoku Delos, ki je dosle po morji okoli blodil. Apollon ima, kakor vsi naravni bogovi, dvojno stran, milo in strašno, kar uže ime *Φοῖβος* 'Απόλλων kaže. *Φοῖβος* pomeni popolnoma žareče bitstvo luči, posebno solnčne luči, potem pa tudi nравstveno čistost njegovega bitja; za tega del postane Apollon, ko delphskega zmaja ubije, še le po spravi zopet *Φοῖβος*. Na drugi strani je 'Απόλλων (iz debla *ἀπολ* præs. *ἀπόλλομι*) uničevalec, strašni bog s puščico in lokom, bog maščevanja in kaznovanja, ki pošilja morilno bolezen in naglo smrt, strašni in resni bog, kakoršnega ga posebno junaške pesmi slikajo, *) v poznejših časih kaže se njegova milejša in prijazniša stran. Kakor Apollon povzročuje bolezen in smrt, tako odvrča tudi le-ta zla od ljudi in živali, on je *ἀλεξίκακος*, *ἄκείσιος*, *σωτήρ* (medicus, opifer, salutifer) na pomoč

*) Sem spada pravljica o smrti Niobeninih otrok. Nioba, hči Tantala in soproga Amphijoua, Thebanskega kralja, se je ponašala s svojimi mnogobrojnimi otroki (6 sinov in 6 hčeri) ter se je predrznila jednčiti se z Latono, ki je rodila samo dva otroka. Vsled tega sta Apollon in Artemida njene otroke postreljala in sicer Apollon sinove, Artemida pa hčere; Nioba sama pa je od žalosti okamenela. (Il. 24, 602—617. Ovid. Matam. 6, 352—312). Po pravici se Apollon v tej pravljici kot pogubljeni bog kuge tolmači; kajti nikjer ni kuga bolj pogostoma razsajala, kakor ravno v Boeociji.

hiteči, rešilni bog, oče Asklepija, zdravniškega boga. *) On je varh čred (*ὄπλων μῆλων*), ter jim podeljuje plodovitnost in teknenje. Kot varh črede pase govedo Trojanskega Laomedona na gori Idi in Admetove konje v Pieriji. **)

Apollon je Zenov sin in prorok, ter naznanja umrjočim ljudem njegovo voljo in njegove zakone. Tako je postal bog prorokovanja in orakulov, v katerih ne izjavlja svoje lastne volje temuč voljo svojega očeta. Uže Homer ga imenuje Pytskega boga, lastnika Delphskega

*) Asklepios je Apollonov in Koronin sin. Ker je vse ljudi ozdravljaj in od smrti zbujal; ubil ga je Zeus s strelo, da ne bi dalje svetovnega reda motil. Njegova hči je bila Hygieja = zdravje.

**) Apollon je bil gotovo v najstarejši dobi bog črede, polja in gozdov in kot takoršni je imel priimek Aristaios (= naj boljši), pozneje je Apollon ta priimek zgubil, ta priimek je postal ime posebnega boga, ki čredo blagoslavlja, vino- in olje-rejo pospešuje, čebelarstvo hrani in srečo na lovu daja. Tega Aristaija so imeli za sina Apollona in nymphe Kyrene. (Verg. Georg. 4, 315 sl.)

Apollon je služil Admetu, kralju Pherskemu ter pasel njegovo čredo. Iz ljubezni do Admeta je izprosil pri Moirah, da bi Admetos, kedar se ura njegove smrti bliža, živ ostal, ako se kdo drugi odloči za njega umreti. Njegova soproga Alkestis, naj lepša izmed krasnih hčer Pelija, odločila se je namesto njega umreti. Ali Persephone jo je dala zopet gornjemu svetu nazaj, qbëndovaje njeno zvesto ljubezen do svojega soproga. Po neki drugi pravljici jo je Herakles iz Hada rešil. — Admetos = neukrotni bil je tudi priimek Hada.

orakula (*Od.* 8, 79.) Ker so se navadno orakuli vpraševali, predenj so se naselbine razpošiljale, ker so se naredbe čestokrat po Delphskem orakulu zaukazevale, bil je Apollon tudi ustanovnik mest, držav in njihove ustave. Tako se opira Doriška ustava popolnoma na Apollonovo bogočastje. Apollon je postal vsled svojega opravila kot orakulski bog pravi voditelj grških zgodovinarjev.



Kakor proročovanje zavisi tudi pesništvo od posebne nadahnjene dušne čutljivosti, ki je bila lastna Apollonovemu bogočastju, pa ne da bi bilo božanstvo vsled tega na drugi strani izgubilo svoje prvotne resnosti in dostojnosti ter propadlo strastni popačenosti Dionyzove službe. Tedaj postal je Appollo tudi Bog pesništva, kateremu je drago petje in citranje ter Muzin voditelj. Pri Homerju Appollo sicer še ni Musagetes, Muzin voditelj; toda uže pri njem nastopa v družbi

teh boginj, on igra na lepi phormingi v božjem zboru, mej tem ko se razlega ljubeznjivo Muzino petje (*Il. I. 603.*).

V svojem prvotnem pomenu kot bog prirode je bil Apollo bog luči; vsled tega zove se *Ἀπ-
πηνεῖης*, svetlorojen. *Ἄκτειος* in Latonin sin (*λήθω*,
λανθάνω, lateo, Latona) t. j. sin temne noči, vsled
splošnega mnenja, da se rodi luč iz tmine. In
ker je luč sovražnica vsega nemilega in neči-
stega, pogoj vsega lepega in vsega reda v pri-
rodi, kakor tudi izvor vsega življenja, zamogle
so se razviti iz tega glavnega pomena različne
gori navedene zlasti naravstvene strani njego-
vega bitja. Tako je postal deloma resen in
vzvišen bog moraličnega svetovnega reda in na-
ravstvene čistosti, sovražnik zavisti in vsega
zla, deloma tudi prijazen podelitelj življenja in
moči; in kakor luč na vse strani predere ter
nam razkrije in razodene naravni svet, tako je
postal tudi Apollo zlasti vedoči bog, bog pro-
rokovanja. V hellenski dobi umaknila se je na-
ravna stran boga luči etični strani, vendar se
je jela zopet kazati za časa propada hellenske
dobe ter se je Apollo poistovetil z Helijem, bo-
gom solnca, v katerem se luč posebno prikaže.

V trojanski vojski priskočil je Apollo na pomoč Trojancem, dasiravno ga je svoje dni pripravil trojanski kralj Laomedon ob obljubljeni plačilo, kteremu je s Poseidonom vred zgradil Ilsko obzidje in na gori Idi čredo pasel (*Il. VII, 452. XXI, 441 sl.*); on brani zlasti Hektorja ter mu pomaga premagati Patrokla; isto tako usmrti Paris z njegovo pomočjo Achilleja.

Apollonu pripisuje se mnogo potomcev, mislilo se je posebno, da so njegovega rodu vedeži in pesniki ter prajunaki takih pokrajin in mest, v katerih je bilo uvedeno njegovo bogočastje.

Izmej krajev, v katerih se je Apollo posebno častil, imenujemo pred vsem Delos in Delphe ali Pytho. V Delu se je baje bog rodil, tedaj mu je bil ves otok posvečen in nobeden mrtvec se ni smel na njem pokopavati, ker bog čistosti in nepegosti ni smel v dotiko priti z nobeno nečisto stvarjo. Iz Dela napotil se je baje Apollo v Delphe, da se polasti tamošnjega orakula. Ta orakul je bil iz začetka Gajin in Poseidonov, potem Themidin in čuval ga je zmaj Python ali Delphyne, Gaijin sin. Apollo ubil je zmaja (*Hom. hymn. in Apoll. Pyth 123 sl.*), ali moral je zavoljo tega uboja v pregnanstvu

živeti ter sužna dela (pri Admetu) opravljati debelo leto (t. j. osem let). Čisti bog, ki se je v Delphih samih častil kot zatiralec krvárstva in vrhovnik krvave osvete, moral se je sam podvreči postavam osvete ter pravično kazen voljno prenašati, predno je sam prevzel to službo. Potem, ko se je zopet osvečen nazaj vrnil, vzel je orakul v svojo last ter ustanovil kot pythski bog s svojim prorokovanjem višji naravstveni red na mestu, kjer je poprej razgrajal zmaj, zastopnik temnih zemeljskih moči in temote v naravnem in naravstvenem pomenu. Sam sicer ni podvržen nobeni omani, kajti pred njegovim vse vedočim duhom ležita razkriti sedajnost in prihodnost, ali slaboumni človeški duh ne zamore vedno razmotriti njegovih božjih izrekov. Za tega del zove se Apollo *Αοξίας*, zmeteni, nerazumljivi. Prorokovanje vršilo se je po svečenici Pythiji, ki se je usedla na trinožnik črez zemeljsko razpoko postavljen ter pijana hlapa, ki se je vzdigaval iz razpoke, govorila nadahnjene besede, iz katerih so duhovni sestavljali prorokovanje. Vsako četrto leto dajale so se v Delphih Apolonu na čast pythske igre, h katerim so pošiljale grške države svoje poslanca. Kajti delphski bog in

njegov orakul bila sta po vesolnem grškem svetu v visoki časti in nobeno znamenito podvzetje se ni vršilo, da se ne bi bil poprej poslušal njegov izrek. Vse druge grške orakule, tudi svoje dni tako slavni dodanski orakul, potemnil je delphski od časa izseljevanja Dorcev, katerim je bil Apollo narodni bog ter jih je vzel Apollo sam večinoma v svojo last. Tako v Bœotiji Tilphosin orakul, po kateri je dobil priimek Tilphosios; pri Thebah imel je svoje svetišče in svoj orakul tik reke „Ismenos“ kot Apollo Ismenios; v mali Aziji, kjer se je Apollo častil od starodavnih časov in kjer mu je bilo več mest posvečenih tako n. pr. Troja, sta najslavniša: orakul v Didymih blizo Mileta (Apollo Didymaios) in orakul v Klaru pri Kolophoniji (Apollo Klarios). Kot bog orakula daja Apollo vedežem njihovo umetnost (*Il. I. 72 86. Od. XV. 245*). Prorokujoče svečenice v Apollonovi službi so bile Sybille v Troji, Kumah, Erythrah, ki so bile baje posebno doma na zapadnem obrežju male Azije; naj imenitniša je bila Erytrejska, Herophile, ki se je baje preselila v Kume v Italiji in od ktere so bile v Rimu sibyllinske knjige.

Apollonu je bila posvečena lavorika (*δάφνη*); vsled tega izumili so bajko, da je ljubil Apollo nympho Daphne, in njo je na lastno prošnjo pretvoril Zen, ali mati zemlja ali njen lastni oče, Peneios v lavoriko, da bi jo rešil zalezovanja tega boga (*Ovid Met I, 452 sl.*). Dalje so bili bogu posvečeni labud, kateri, kakor so mislili, pred svojo smrtjo še zapoje žalostinko, delfin (pliskavica), prijatelj godbe, volk, ki je bil vsled svojega imena (*λύκος*) simbol luči, ob enem pa tudi simbol krvave osvete i. d.

Umetniki predočevali so Apollona večinoma golega, kot vitkega, krepkega mladenča brez brade. Njegovi dolgi lasje so navadno po dolgastem obrazu preko čela zvezani v voz, ki služi visoki podobi za vrh. V vseh svojih potezah se kaže vzvišenega, ponosnega in jasnega duha. Naj navadniši atributi so puščica in lok ali phorminx. Mi imamo še mnogo starih njegovih soh, naj slavnija in naj bolj znana mej njimi je Apollo iz Belvedere v Vatikanu v Rimu, ona predočuje boga v trenutku, ko je bil ravno Pythona ubil.

5. *Artemis* ("Ἀρτεμις, ἰδος, *Diana**).

Artemis, *Zenova* in *Latonina* hči, *Apollonova* sestra dvojkinja, je prav za prav isto bitje kakor *Apollo*, toda od ženske strani. Kajti Grki so čestokrat izraževali obilje ene božje misli v dveh osebah, možki in ženski (*Zen* in *Diona*, *Zen* in *Hera*, *Apollo* in *Artemis*). *Artemis* pošilja tedaj enako svojemu bratu, s svojimi puščicami pogubo in naglo smrt, nasprotno pa varuje in brani one, ktere ljubi ter množuje njih imetje. Vendar se je pri njej posebno izumil pojem puščic se veseleče (*ιοχέαιρα*) lovkinje, ki se pri *Apollonu* popolnoma ne nahaja. V spremstvu *Nymph*, *Zenovih* hčer, hodi devica, kajti ljubezen je še ni nikoli premagala, loveča po gozdnatih gorah ter ima svoje veselje z vepri in urnimi jeleni. Ali krdelo svojih tovaršic presega za glavo in z lepim obrazom, tako da se zamore vitka boginja lahko spoznati (*Od. VI 102—109*). Ako pa se je nasitila veselja z lovom ter se naveličala hrupa, tedaj se poda v *Delphe* k bivališču svojega ljubljenelega brata ter se zabavlja

*) Ime "Ἀρτεμις pride brž ko ne od besede ἄρτεμής = nepoškodovan, zdrav; ona je tedaj neoskrunjena devica, ki podeluje ob jednom zdravje in nepoškodovano moč.

z Muzami in Charitami v lepem koloplesu (*Hom. hymn. 27. in Dianam*) Kot lovkinja ima še priimek *τοξογόρος* lok noseča in *χρησγλάκταις*, boginja z zlato puščico, *ελαφηβόλος*, jelene pobijóča.

Boginja lova ljubi gozdne živali, jih brani in goji, isto tako daja tečnost čredam. Sploh pri njej se je še ohranil od stare dobe ozir na naravo; ona je podeliteljica novega, cvetočega življenja v naravi ter daja življenje in luč. Vsled tega postala je tudi boginja porodov (*Ειλήθνια*), ter gojiteljica mladine (*κορυτοτρόφος, παιδοτρόφος*). Za boginjo lune smatrala se je še le v poznejši dobi, ko se je bil smatral tudi njen brat Apollo za boga solnca; kot boginja lune jednačila se je z Hekato.

Artemis se je častila na mnogih krajih grških, toda večinoma v zvezi z Apollonom. V Arkadiji, kjer je nekdanj posebnost nastopila kot lovkinja od Nymph obdana, kot prijateljica gozdnih visočin, je od Apollona popolnoma ločena; ona ima tukaj svoje svetišče v gajih, zraven studencev, jezer in rek. V nekterih krajih častila se je Artemis kot stroga in trdosrčna boginja s človečjimi žrtvami, tako v Sparti Arte-

mis Orthia t. j. ravna, po koncu stoječa Artemis vsled nevkretnega držanja stare podobe.). Na Lykurgov ukaz dobil je običaj milejšo obliko s tem, da so se dečki bičali pri oltarju boginje, dokler ni bil oltar s krvjo poškropljen. To je ista boginja, kateri bi se bila morala pri Aulidi žrtovati Agamemnonova hči Iphigeneia (tako zvala se je tudi boginja sama). Agamemnon je baje ustanovil razjarjeni boginji, ki je imela tudi oblast črez morje in pogubno nevihto, svetišča na različnih grških pristaniščih. V Tauridi (Krim) častili so Skythi tej grški boginji v nekem oziru jednako boginjo, kterej so se tudi žrtovale krvave človečje žrtve; Grki zvali so jo vsled tega tauriško Artemido. Iphigeneia prinesla je, tako pripoveduje attiška pravljica, njeno podobo iz dežele inostrancev v Brauron v Attiko, in za voljo tega zove se brauroniška. Krvava služba božja te brauroniške, tauriške Artemide, s primkom Tauropolos (tauropolos), gonjiteljica bikov, imela je um zbegajoči upliv in ni bila popolnoma grškega svojstva. Tudi ephesiška Artemis je inostranska, azijska boginja, vse goječa prirodna boginja, ki ni imela iz začetka z grško Artemido ničesar jednakega.



proganjena jelenica zavetja išče.

Umetniki navadno predstavljajo Artemido kot lovkinjo, vitko in lahkonožno, enako bratu Apollonu. Ako je vpodobljena kot boginja lune, nosi koprno črez glavo, polomesec nad temenom in baklje v rokah. Naj slavniša njena soha je Artemis iz Versailles v Louvre, braniteljica divjaščine, pri kateri

6 *Hermes* (Ἑρμῆς, *Mercurius*)

Hermes, Zenov in Majin, Atlantove hčere, sin (*Hes. Theog.* 938) rodil se je v neki špilji arkadske gore Kyllene (odtod Hermes *Κυλλήνιος* *Od.* 24, 1.). On je pri Homerju okretni, vedno voljani in delavni Zenov poslanec in poročnik, *Διὸς ἄγγελος, διάκροτος*, ki vse srečno izvršuje (*διάγω*), ki ljudi spremlja ter jim pomaga. On ni nikjer, kakor Iris, samo božji poslanec in

poročnik, ampak sam delaven ter pomaga na Zenov ukaz kot okretljiv in prekanjen bog opravljati človeške i božje posle. Tako je rešil Areja po zvijači iz težkih spon Aloadov, Ota in Ephialta (glej Ares), on je pripeljal Priama po noči skozi grški tabor v Achillejev tabor (*Il. XXIV. 336 sl*), on je usmrtil Arga (za tega del 'Αργεῖ-*γόιτης* gl. Hera), on je branil opreznega Odysseja zvijač čarobnice Kirke (*Od. X 277.*) itd. Iz istega uzroka je pri Homerju spremljevalec mrtvih, on vodi duše umrlih s svojo zlato triroglato palico na Zenov ukaz in povelje v podzemski svet (*ψυχοπομπός*); kajti on je povsod izvršitelj Zenove želje, mej tem ko je Apollo njegov poročnik in prorok. Zavoljo tega stopi čestokrat v dotiko z Apollonom.

Stanje, v katerem stoji Hermes v Homerjevih spevih, nasproti Zenu in drugim bogovom sploh, zadobil je brž ko ne še le od tega pesnika ali saj blizo njegove dobe. V prahomerski, staropelasgijski dobi je bil Hermes bog, kojega moč se je raztezala črez nebo in zemljo, opravitelj, stikatelj in posrednik v vseh naravnih in človeških krogih, kojega vse posredovalni delokrog prinaša ljudem srečo in blagoslov; vsled

tega se zove blagosloveči in dobiček dajoč (*ἀνάκτης, ἐριούσιος, δωτήρ ἑάων*^{*}). Ko so se bili v poznejši dobi posamezno čestiti bogovi v posebni red postavili ter se uredili v celoto olimpiške božje države, moral se je tudi Hermes, povsod delujoči in delaven bog, podvreči Zenu, vladarju sveta ter je postal služabnik Zenov, kojega svetovne vredbe izvaja. Glavna črta njegove bistvenosti pa je, da naj rajši občuje z ljudmi (*Il. XXIV. 334.*), da ljudoljubni bog človeškemu delu podeljuje uspeh in napredek.

Hermes ostal je v obče tudi v poznejši dobi tak, kakor ga je Homer opisal, samo posamezne strani in glavne črte njegove bistvenosti razvile so se sčasoma bolj na tanko. Homerju pripisan hymnus in Herm. posebno naglašča, da je bil v Arkadiji rojen bog, kot bog črede (*κόμιος*), po zvijači in prekanjenosti dosegel, da je bil v Olympu sprejet mej prve bogove; spretnost, zvi-

^{*}) Prej ko ne izpeljano je njegovo ime od besede *εἶρω* stakniti *ἔρμαι* to, kar je staknjeno. Običavali so namreč na potih bogu nakopičiti kamenje (*Ἑρμαῖοι λόφο* Od. 16, 471.), simbol tega, kar je staknjeno, takim kamnenim kupom moral je vsaki mimogredoči dodjati kamen. Takemu iz kamenov sestavljenemu stebri nasadili so potem glavo, in tako nastali so Hermi. Hermovi stebri.

tost in premetnost so tukaj glavne črte njegovega značaja. Komaj se je bil bog v špilji Kyllenske gore rodil, zlezel je uže iz plenice ter si napravil liro iz luščine želvine, katero je našel pred svojo špiljo ter jo izčrevil; potem podal se je v Pierijo, kjer je bil Apollo pasel božje črede, ter ukradel 50 goved, ktere je s toliko zvijačo ukradel in skril, da ni bilo mogoče njih sledu najti. Zdaj se je zopet podal na goro Kylleno ter zlezel v svoje plenice; ali Apollo se je uveril vsled ovadbe nekega starca, ki je dečka z govedo videl, in vsled lastne proroške zmožnosti, da je govedo ukradel ravno kar rojeni Hermes ter prišel v špiljo gore Kyllene, da bi govedo nazaj tirjal. Ker pa je bil Hermes zagotavljal, da je ni ukradel, prisilil ga je Apollo, da je šel v plenica zaviti z njim k Zenu na Olym; tudi tukaj je še skusil deček tajiti, ali Zen, ki je bil dečkovo zvijačo pregledal, mu ukaže z Apollonom vred govede iskati ter jo nazaj dati. To se zgodi. Ko pa zdaj Apollo Herma sliši na liro igrati, razveselila ga je igra tako, da mu je dal za to orodje svojo govedo. Ker se pa je Apollo bal, da mu nebi Hermes pozneje zopet ukradel liro in še lok, prisegel Hermes je sveto

prisego, da mu ne bode nikoli več kaj ukradel in zato podaril mu je Apollo zlato trirogljato palico (*τριπέτηλον ῥάβδον*) sreče in bogastva*) ter mu ukazal podati se k Thrijam na Parnas, k trem krilatim, prorokovalnim devicam, da se od onih nauči umetnost prorokovanja, kajti svoj lastni način prorokovanja ne sme nikogar učiti. Hermes mu tedaj naj prepusti posel višjega prorokovanja ter se sam naj raduje nad čredami in vsemi živalmi zemlje, on naj spremlja k Hadu duše umrlih. Tako se ločita Zenova sinova v miru in prijateljstvu. To je obsežek Homerjevega hymna na Herma. Razvidi se iz njega mimo poprej navedenega, da sta morala iz začetka Hermes in Apollo imeti nekatere delokroge skupno, da sta pa v poznejši dobi, ko se je misel o njih bolj na tanko razvila, bila ločena in drug proti drugemu omejena. Vendar imata mladostna brata še nekatere reči skupno; tako sta oba *νόμοι* in *ἄγῶνιοι θεοί*, oba sta muzična bogova in varuha cest, Apollo kot *ἄγνιεύς*, Hermes kot *ἑρόδιος*.

*) Ta čarobna palica, ktero Hermes navadno nosi, imela je tri rogļe, izmej katerih sta bila oba zgornja zamotana v vozeli; pozneje prestvorila se je v kačjo palico.

Posamezne lastnosti tedaj, ki se pred vsem prikažejo pri Hermu, kot bogu delujočem v človeškem življenju, so sledeče: on je 1.) zavetnik in varuh čred (*νόμιος*) ter daja vsled tega ljudem bogastvo, 2.) bog različnih iznajdeb, 3.) bog klicarjev, kakor je tudi sam božji klicar (*κηρυξ θεῶν*); kakor so imeli klicarji tudi duhovniška opravila pri daritvah, tako je bil tudi Hermes daritveni klicar, predstojnik daritve, katero je baje sam iznašel; 4.) on podeljuje zmožnost hitrega in prijetnega govora (*λόγιος*, *facundus*) in je bog previdnega občevanja. Za nakupičevanje bogastva treba je zvijače, lažij in prevare, celo tatvine in krive prisege, vsled tega pomaga Hermes celo sleparjem in tatovom, ako umejo svoja dejanja z nekako ukanljivostjo in ljubkostjo (*χάρις* *Od. XV, 320*) izvršiti. Ker varuje Hermes trgovino, smatra se tudi 5.) za potnega boga, ki čuva popotnika (*ἡγεμόνιος*) ter sam slučajno blago podeljuje, kakor n. pr. najdek (*ἔρμαιον*). 6.) Kot spremljevalec spremlja umrle v podzemski svet (*ψυχοπομπός*, *χθόνιος*); ravno isti dovoljuje tudi dušam umrlih povodom slovesnih mrtvaških daritev, mrtvaških orakulov in mrtvaškega zaklinjanja zopet stopiti na nadzemski svet. Z ozirom

na to razmerje k podzemzkemu svetu razliva tudi s svojo čarobno palico spanje črez človeške oči (*Il. XXIV.*, 343. 445) ter pošilja sanje (*Hom. hymn. in Merc. 14 of. Od. VII.* 137.), 7.) Urni in ukanljivi Hermes je dalje bog gimnastike (*ἐναγώνιος*, junak boja) glej *Hor. Carm. I.* 10. Po vseh teh lastnostih plete se glavna misel, da podeljuje Hermes, kot ročni, delavni in človekoljubni bog, srečo in bogastvo.

Častili so Herma od nekdanj v Arkadiji, Athenah, Samothraki (tukaj pod imenom Kadmilos) in uže zgodaj po celem Grškem. Svoje žrtvenike in kipe (Hermi) imel je zlasti na cestah, trgih in pri vhodih v borišča.

Herma so si mislili in umotvorili kot vitkega pa krepkega mladenčca (*cf Od. X* 277—279.) Na glavi nosil je ploski klobuk s širokimi krajci (*πέτασος*), kteremu so v poznejši dobi pridjali krili. Isto tako dajali so mu krili na podplate (*πέδιλα*), ktere si je privezal, ako se je kam napotil ukaze izvrševati, oni nosili



sta ga črez morje in široko zemljo enako vetrovnemu pišu. V roki nosil je gori navedeno čarobno palico, ki se tudi smatra za klicarjevo palico.

7. *Hephaistos* (*Ἥφαιστος*,* *Vulcanus*)

Hephaistos, predočujoč delavno moč ognja, bil je v najstarejši dobi pred Homerjem v naravi mogočno vstvarjujoče bitje, toda v poznejši dobi ni imel več te visoke časti. Pri Homerju in pozneje je bil v umetnostih spreten bog, mojster, ki tali z ognjeno močjo kovino ter jo umetno obdeluje (*κλυτοτέχνης, πολύφρων*, v umetnijah sloveči, vedeči, *χαλκεύς*, Mulciber, kovač.). Smatra se za Zenovega in Herinega ali Herinega sina samega (*Hes. Theog. 927*); ker pa je bil slaboten, grd in hrom (*ἀμφιγυῖς, κλλοποδίων*), vrgla ga je lastna mati koj po porodu iz Olym-pa. Morski boginji Thetis in Eurynome ulovili ste ga v svoje naročje ter ga odgojili (*Il. XVIII. 394, 405.*). V Olymp vrnivši se hoče nekega dne na pomoč priskočiti svoji od Zena mučeni materi, pa oče ga je vrgel zopet iz neba. Celi ljubi dan je padal in še le z zahajajočim soln-

*) *Ἥφαιστος* izpeljano ἀπὸ τοῦ ἥφθαι, vneti.

cem telebnil na pol mrtev na otok Lemnos, kjer so ga sintiški možje vzdignili in prijazno sprejeli (*Il. I, 590—594**); in ta otok ljubil je bolj nego vse kraje sveta (*Od. VIII. 284*), uže za tega del, ker je bil ognjen.

Vzboj svoje grdosti in hromosti služil je Hephaistos čestokrat Olympskim bogovom v zabavo in šalo. Ko je bil nekega dne pri pojedini bogov z utešljivimi hesedami ponujal kozarec svoji s Zenom prepirajoči se materi ter tudi drugim bogovom sladki nektar pomolil, vzdignil se je pri tej priči neprestani smeh mej bogovi, ko so ga videli tako po dvorani šepati (*Il. I, 571—601*). Sicer je bil Hephaistos močna in krepka podoba, kakoršna pripada vrlemu mojstru. On ima na Olympu svojo kovačnico z dvajseterimi umetnimi mehovi (*Il. XVIII, 476***), sam napravil si je dve zlati, govoreči in premikajoči se sužniji, na katere se naslanja (*Il. XVIII, 416*); tudi je zgradil sebi in drugim bogovom bronaste palače (*Il. XVIII, 370 I, 608 sl.*) na Olympu.

*) Poznejši pesniki trdijo, da je Hephaistos vsled tega padca postal hrom in šepav; pri Homerju je to uže od svojega poroda.

**) Poznejši premestili so njegov vigenj v Aetno ali na kaki drugi ognjeni otok ter so mu dali za pomočnike Kyklope Bron-teja, Steropa in Pyrakmona i. d. (*Verg. Aen. VIII. 416 sl.*).

Achilleju skoval je umetni ščit (*XVIII*, 478 *sl*), Diomedu oklep (*Il. VIII*, 195. Druga krasna dela Hephaistova so navedena. *Od VII*, 91 *XXIV*, 74. *Il. II*, 101. *XIV*, 238 *XV*, 310. *XVIII*, 376. *Verg. Aen VIII* 426, 612).

Z bogom, ki s svojimi lepimi deli življenju mičnost podeljuje, omožena je v Ilijadi lepa Charis (*XVIII*, 382; pri Hesiodu *Theog.* 945 je njegova soproga Aglaia, naj mlajša izmed Charit); v Odysseji je njegova soproga Aphrodite*). Toda ona ni imela pravega dopadenja nad ukornim, grdim kovačem ter je naklonila svojo ljubezen krepkemu in lepemu Areju. Z Atheno, boginjo umetnij, stopi Hephaistos čestokrat v zvezo ter podučuje in varuje z njo vred umetnike zemske (*hymn. Hom. 19. in Vulcanum. Od. VI*, 232.) Posebno so ga častili v Athenah z Atheno in Promethejem vred kot ustanovnika in pospešitelja človeške izobraženosti, kot utemeljitelja po ognjišču tesno zvezanega rodbinskega življenja in milejše olike. Na nekterih krajih Homerjevih spevov kaže se naravna lastnost tega boga še jasneje, ogenj imenuje se sapa,

*) Dotično mesto v Odysseji smatra se brž ko ne po pravici za poznejšo podkrpo.

plamen Hephaistov (*I. XXI. 355. XVII. 88*) celo element sam oznamuje se pri Homerju (*II II. 426*) in čestokrat pri drugih pesnikih z imenom tega boga, kakor vojska z besedo Ares.

Izvzemši na Lemnu (*Λήμνος*) in v Attiki častil se je Hephaistos le malo na Grškem. Poznejši umetniki predočevali so ga navadno kot krepkega, bradatega moža z orodjem njegove umetnosti, hromost se je le lahko namignila.



8. *Aphrodite* (*Ἀφροδίτη, Venus*).

Aphrodite, boginja ljubezni, je po Homerju Zenova in Dionina hči (gl. Zen). Ali druga pravljica, ktere se je Hesiod poprijel (*Theog. 190*), pripoveduje, da se je rodila iz morskih pen ter na otoku Kypru na suho stopila (*Ἀφρογένηια, Ἀναδνομένη, Κυπρογένηια*). Od tod je baje dobila ime Aphrodite, iz pen rojena. Pri Homerju in poznejših pesnikih je boginja ljubezni in lepote, zlata Aphrodite, naj lepša in naj bolj cvetoča mej vsemi boginjami, z vabljivimi očmi in sladko smehljajočim obrazom, kojo spremljajo in koji

strežejo Hore in Charite. Njeni zlati kinč se sveti jasneje nego ogenj in lunina bliščoba, ambrozično dišijo njena draga oblačila in z zlatom ovenčani lasje. V njenem pasu je združen vsakovrstni mik, koprneča ljubezen in hrepenenje, gluma in laskava prošnja, ki celo modrijana prekane (*Il. XIV. 215* primerjaj *Hom. hymn. na Aphrod. IV. in VI*).

Kot boginja ljubezni premaga ona bogove in ljudi, vse, kar živi, čuti njeno nepremagljivo moč. Najlepša boginja daja tudi smrtnim lepoto in mičnost ter jih z ljubeznijo srečne stori (ona je tedaj tudi zakonska boginja, *γαμοστόλος, τελεσίγαμος*); kdor se pa njeni moči ustavlja, tega ona kaznuje, kakor Daphnida, poloboga sicilskih pastirjev (*Theocrit. I*).

Paris, Trojanskega kralja Priama sin, prisodil jej je v lepoti prednost pred Hero in Atheno. Trojanca Anchisa je ona ljubila, ter postala ž njim mati Aenejeva; za tega del privedla je Paridu Heleno, najlepšo ženo sveta, ter v Trojanski vojski Trojancem bila udana. Ona čuva Parida, Aineja in Hektorja v boju, ter se celo sama v boj spusti. Pri tej priliki jo Diomedes ravno v tem trenutku v roko rani, ko hoče Ai-

neja iz bojne gnječe izvesti. Ko se po tem na Aresovem vozu v nebo pripelje in tukaj svoji materi Dioni svojo bolečino toži, tolaži jo mati; Athena in Hera jo pa zasmehujete in Zen jej pravi smehljajoč se: „Bojna dela, ljubo dete, niso za te, vreduj prihodnjič rajši prijetna dela ženitovanja; bojna dela opravljata Ares, ozidje naskakajoči in Athena (Il. 5, 311—431.).

Aphrodita je bila iz začetka, kakor se zdi, azijska boginja, enaka syrski Astarti, mogočni naravni boginji, ki iz vlažnosti ali vode vse zemeljske pridelke rodi in ki je baje sama iz morskih pen postala. Iz jutrove dežele se je tedaj ta boginja na Grško uvedla, in polagoma popolnoma pogrčila. Častili so jo posebno na otokih, v pristaniščih in na morskih obrežjih, v Kypru, Paphu, Amathu, Idaliji itd., v Karskem Knidu, na otoku Kos, v Kytheri in na gori Eryks v Syciliji. Odtod izvirajo njeni priimki: *Κύπρις*, *Παφία*, *Ἀμαθουσία*, *Ἰδαλία*, *Κνιδία*, *Κνθήρεια*, *Ἐρυνίην*. Grki so jo vedno smatrali za boginjo, ki nekako v dotiki stoji z morjem, zvali so jo *Εὐπλοίαν*, podeljivko srečne vožnje, *Γαληναίαν* pomirovalko morja.

V Aziji doma je tudi pravljica o Aphroditini ljubezni do lepega Adonija, Phoenikovega in Alphe sibojinega sina. To pravljico so poznejši pesniki čestokrat in različno opevali. Glavne poteze te pravljice se lahko spoznajo. Adonis, dete, ali nježni mladenič je bil Aphroditin ljubljeneec in od nje izročen Persephoni, boginji podzemskega sveta; toda Persephone, ki je dečka tudi ljubila, ga nadzemskemu svetu ni več nazaj dala. Zen tedaj ukaže, da naj Adonis živi nekoliko letnega časa pri Aphroditi, drugi čas pa pri Persephoni. Druga pravljica se glasi, da je Adonija v cvetu življenja marjasec na lovu usmrtil in da se je Aphrodita za njim jokala. Tedaj se vidi, da pomenja Adonis po mnenju Azijanov življenje v naravi, ki se spomladi vzbuja, jeseni pa vsled podzemskih oblastij umreti mora. Za tega del so praznovali Adonijevo smrt eden dan z glasnim žaljevanjem, prihodnji dan pa Adonijevo vrnitev z vriskom in splošnim veseljem. Pri tej priliki nosili so okoli Aphroditine in Adonijeve podobe in posode z naglo rastočimi rastlinami, kot znamenje naglega naravnega razcvitenja in venenja. To so Adonijeji vrtovi.

Poznejši Grki so razločevali mej Aphrodito Uranijo (*Ὀὐρανία*), boginjo čiste, nebeške, in Aphrodito Pandemos (*Πάνδημος, πᾶς-δῆμος*), boginjo nizke, mesne ljubezni. Pod obema imenoma so jo častili n. pr. v Athenah.

Aphroditi posvečena so bila znamenja ljubezni, mirta, roža, jabolka in kot znamenje rodovitnosti mak, potem golob, vrabec in kot pomladanska tica lastovica. Kot morska boginja je obdana od morskih živali n. pr. od pliskavic (delfinov). Boginja ljubezni in lepote ljubi vence in cvetlice (*Ἀνθεία*); za tega del so jej posvetili tudi lipo, ker so iz njenega ličja spleтали vence. Umetniki so jo upodabljali kot mično v najlepši mladosti stoječo žensko, nekoliko podolgastega obraza, gibčnih oči in smehljajočih se ust. Najslavniši in najlepši še ohranjeni kip je Medicejska Venus iz belega marmorja, podobna roži, ki po lepi juternji zarji razpoči, enaka sadju, popolnoma dozorelemu.

Rimska Venus se v obče z Aphrodito vjema; njeno bogočastje v Rimu se je pa jelo posebno širiti še le za Augusta, ki se je smatral njenega rodu.

V družbi boginje ljubezni nahaja se navadno Peitho (*Πειθώ*), boginja sladkega in laskavega

pregovarjanja, potem Himeros (*Ἥμερος*) in Pothos (*Πόθος*), poosobljeno hrepenenje ljubezni, bitja, katerih iz začetka narod ni poznal, temuč, ktera si je še le pesništvo izmislilo. Nasprotno je Eros, bog ljubezni in z Arom Aphroditin sin, bog, katerega je tudi narod častil.

9. *Eros* (*Ἔρως*, *Ἔρος*, *Amor Cupido.*)

Erota še Homer ne pozna, pri njem je ljubezen vzbujajoča boginja samo Aphrodite; pri Hesiodu (*Theog.* 120) pa je Eros eden naj starejših bogov, družéča moč pri otvorjenju sveta. Najprej je bil Chaos (neurejena pratorina), potem so nastali širokoprsna zemlja, Tartarus in Eros, naj lepši mej neumrljivimi bogovi. Tega starega naravnega boga častili so v Thespijah v Boeotiji, kjer so vsako peto leto Erotidije praznovali. Popolnoma različen od njega pa je bog ljubezni, sin Aphroditin in Aresov. On je prisrčen deček mladeniške dobe, poln zvijače in neusmiljenosti, ki srca ljudi in bogov s svojimi puščicami ranjeva. Celo Zen, vladar sveta, in lastna mati nista varna pred njim, v nebesih in na zemlji, v morju in v podzemskem svetu vlada vse zinagujoči bog (*Soph. Antig.* 75 sl.). On

leta okoli z zlatimi peruti, z lokom in pušico, ktero nosi v zlatem tulu; kogar zadene njegova pušica, tega se polasti žalost in veselje ljubezni.

Sveta množica Thebanskih mladenčev bila je Erotu posvečena; v Athenah so častili Erota kot osvoboditelja mesta, ker sta prijatelja Harmodios in Aristogeiton konec storila vladarstvu Pisistratidov. Eros je tedaj tudi bog prijateljstva in ljubezni mej možmi in mladenči. Ta ljubezen ohranila je ozko zvezo in tovaršijo v vojni. Za tega del so darovali pred bitko Erotu Lakedaemonci in Krečani, pri katerih je veljala prijateljska ljubezen starejših mož do mladeži kot odgojilno sredstvo.

V poznejši grški in rimski dobi so Erotu obdali z mnogobrojno množico bratov in tovaršev, z Eroti in Amoretti; tudi so Erotu nasproti postavljali Anterota (*Ἀντέρος*), boga ljubezni, boga vzajemne ljubezni, ki je svojega starejšega brata pripravil še le vsled svoje vesele igre do rasti in napredka. Čestokrat stopi Eros v zvezo s Psycho (*Ψυχή*) — poosebljenje človeške duše — s stvarjo, katero so tudi še le v poznejši grški dobi umislili. Eros je ali v ljubezni ž njo zvezan ali jo pa trpinči s svojim grozovitim na-

klepom. Zadnjo predočbo upodabljali so si v podobi metulja, katerega Eros črez bakljo drži, ter mu peruti izpuli itd. To stališče mej Erotom in Psycho je neki pisatelj za časa rimskih cesarjev, Apuleius, opisal v nježni in prijetni povesti, ktera je prav za prav filozofičnega jedra. Kajti tudi modrijani n. pr. Plato v Simposiju skušali so Erotove lastnosti na tanko določevati*). Pri modrijanih je Eros mogočni duh, ki bistri človeško dušo in jo odgaja k dobremu, ter blaženemu življenju.

Drugi Erotov tovarš in prijatelj je Hymen ali Hymenaios (Ἑμὴν, Ἑμῆναιος), bog ženitovanja, katerega so posebno v svatovskih pesmih ali hymenaejih na pomoč klicali. Za tega del se zove sin Apollona in muze Kalliope. Kot uzrok temu,

*) Apullejeva povest se glasi: „Neki kralj je imel tri hčere; najmlajša je bila najlepša in najljubeznivejša po imenu Psyche. Eros jo je ljubil, ter jo odpeljal na neki od vsega sveta ločeni kraj. Tam je živel z njo v srečni ljubezni, toda ona ga niti poznala niti videla ni. Kajti Eros jej je prepovedal po njegovem obrazu vpraševati ali pa kedaj skrivnost njujne ljubezni izdati. Ko so pa nekega dne njene hudobne sestre jo obiskale, zapeljale so jo, ker so njeno veliko srečo zavidale, da si naj o svojem so-progu gotovosti dobi. Za tega del jo je Eros zapustil in ona ga išče žalostna, trpeča mnogo truda in nevarnosti po celem svetu okoli. Naposled ž njim spravljena vsled dolgo trajajoče reve in trpljenja stopi zopet z Erotom v zvezo, ter postane vsled te zveze neumrjoča. Njena hči se zove blaženost.

zakaj se Hymen v svatovskih pesmih na pomoč kliče, navaja se navadno, da je Hymen od gusarjev uplenjene deklice rešil, in da so ga one za tega del dne svoje ženitbe v svatovskih svojih pesmih na pomoč klicale. Ta pravljica se ozira



na grško šego, upleniti si pred svatbo nevesto. Hymenaja so umetniki nekoliko starejšega in godnejšega upodabljali nego Erota. Erota pa so starejši umetniki upodabljali kot zrelega dečka popolne

lepote, mlajši umetniki nasproti kot nježno dete.

10. *Ares*, (*Ἄρης*, *Mars*^{*}).

Ares je podoba po viharju in nevihti vznemirjenega neba, tedaj v prenesenem pomenu bog bojne gnječe, prepira in razpora ter boja sploh. On je *Zenov* in *Herin* sin (*Hes. Theog.* 922), pri *Homerju* divji bog boja, ki se raduje nad bojnim krikom in možomorstvom. Za tega del

^{*}) Etymologično še ime ni dognano, mogoče da se mora izpeljati z debila ar sanskr. ar-i-s = sovražnik.

mu je enako, na kateri strani se bojuje; on je strankarec (*ἄλλοπρόσαλλος* *Il.* 5, 831), ki ni nikoli sit boja, ter na glas vpijoč divja okoli obzidja ter povsod povzročuje pogubo. Kot prepiroljubnega boga ga Zen naj bolj sovraži, on je pa tudi sovražnik Athene, ki rednemu boju nadčeljuje. V Trojanski vojski se mu Athena navadno nasproti postavlja in ž njeno pomočjo ga rani Diomedes, da bronasti bog glasno zakriči kakor 9000 ali 10000 čvrstih mož v boju. (*Il.* 5, 785, 856. 15, 125. 20, 69. 21, 400 *sl.*). Kedar se on vozi na bojnem vozu oborožen v boj, hodijo mu na strani Deimos in Phobos (*Δεῖμος*, *Φόβος*) bojazen in strah, potem Eris (*Ἔρις*), podbudnica prepira in Enyo (*Ἐννώ*), morilna, mesta razdirajoča boginja boja (*Il.* 5, 592). Po tej boginji je dobil Ares priimek *Ἐνάλιος* (*Il.* 2, 651).

Še le v Homerjevem hymnu nastopi Ares kot bog, ki se v prid vzvišenih idej bojuje. Tam se zove ščit Olympa, oče lepo pridobljene zmage, pomočnik Themide t. j. pravice (*Hom. hymn.* 8 in *Martem*).

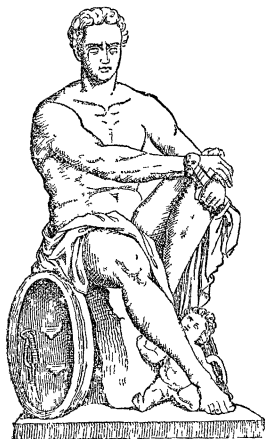
Krepki in čvrsti bojni bog je ljubljeneec Aphrodite, boginje ljubezni; njuni otroci so:

Deimos, Phobos, Eros, Anteros, Harmonia (sloga). Prej ko ne je nastala pravljica o zvezi Aresa in Aphrodite v starodavni dobi, v kateri so častili še oba bogova kot naravni moči. Kajti Ares je bil iz začetka plodni podzemski bog narave, ki je pošiljal zdaj blagoslov zdaj pogubo. V tem smislu so ga od nekdaj častili v Theban-skem okraju, vendar se pri njem posebno kaže pogubna stran. On je bog, ki pošilja vojsko in kugo in vsled tega se je s časoma enostransko mnenje razvilo, da je Ares bojni bog. Sicer pa se zove Ares še pri Sophoklu pošiljatelj kuge (*Soph. Oid. Pyr.* 185). Na nekdanjega naravnega boga Aresa meri brž ko ne tudi pravljica o Otu in Ephialtu, ktera sta Aresa uklenila in 13 mesecev v bronastem sodu zaprtega imela, dokler ga ni Hermes, uže vsega onemoglega po zvijači rešil (*Il* 5 385).

Aresa so sploh na Grškem malo častili; kakor Homer (*Od* 8, 361) poje, imel je pri inostranskih Thračanih svoj sedež, pač za tega del, ker je ta narod posebno boj ljubil. Pri Rimljanih je bil Mars ali Mamers*) eden naj po-

*) Mars — mors. Slov. moriti, mariti, daviti, Davor, Davorin, Martin.

glavitniših bogov, kateremu je bilo mnogo svetišč in praznikov posvečenih. On spada k zavetnim bogovom, Larom rimskega ljudstva. Mesec Marc (Martius), s katerim se je po stari Romulovi pratiki leto pričelo, bil je njemu posvečen in



12 duhovnikov, Saliji, praznovalo je ta mesec praznik njemu na čast, ter svojemu bogu na čast plesoč in prepevajoč po mestu nosilo svete ščite (ancilia).

Grki njega niso čestokrat upodabljali, tim večkrat so se nahajali njegovi kipi pri Rimljanih. Upodablja se kot krepki mladi mož, navadno nag s čelado na glavi.

11. Hestia (Ἑστία, Ἰστία, Vesta. *)

Hestia čista boginja ognjišča in ognja na ognjišči se v Ilijadi in Odysseji še ne nahaja kot boginja; prvi imenuje jo Hesiod (*Theog.* 453.) in

*) Etymologično ime še ni popolnoma doguano, izpeljuje se iz debla vas = goreti; lat. us (urere); Vesta.

Hom. hymnus. Ona je bila hči Krona in Rheje, po trditvi enih najstarejša, po trditvi drugih najmlajša Kronovih otrok. Še dan danes se prepirajo učenjaki o tem, so li Hestiji uže v grški pradobi božjo čast skazovali, ali so jo še le po Homerju kot boginjo spoznali. Homerjev hymnus pripoveduje, da sta jo Apollon in Poseidon snubila; ona pa je prisegla pri Zenovi glavi, da hoče vedno neomožena ostati. Za tega del jo je Zen s tem počastil, da so jej sredi hiše na ognjišču in v vseh svetiščih božjo čast skazovali. Ognjišče je središče vsake hiše, ki rodbinske ude v ljubezni družì, in Hestia je boginja domače sloge; ona daje domu varnost, mir in blagoslov. Ker se na ognjišču daruje, je Hestija tudi načelnica daritve in svetega daritvenega ognja; za tega del se jej darujejo pri daritvenih obedih v začetku in na koncu sveta darila, ter se časti tudi v svetiščih drugih bogov. Iz istega vzroka je združena s Hermom, iznajdnikom daritve.

Pri ognjišču išče begun in preganjenec zavetja; za tega del je Hestia zraven Zena tudi ščit ponižno prosečih in zapuščenih. Ona čuva s Zenom vred nad prisego; kajti na ognjišču,

zraven gostoljubne mize prisegalo se je pri Zenu (*Hom. Od. 14, 158*).

Mesta in države so tako rekoč velike rodbine; za tega del je imela Hestia v svetovalnicah in Prytanejih, kot središčih držav, svoja posebna svetišča z ognjiščem, na katerem so neomožene ženske večnemu ognju pokladale, da ni ugasnil. Vesta ali Hestia je bila tedaj podoba državljanske sloge, skupnega bivališča in skupnega bogočastja.

Da je Vesta mogočna zavetnica države, verjeli so tudi Rimljani; v Rimu se je njena služba posebno sveto opravljala. V njeni veži gorel jej je večni ogenj, kteremu so device Vestalke, ktere so v večnem devištvu živeti morale, prilagale, da ne ugasne. Vestalke vživale so mnogo predprav in visoko čast; ako so se pa s prestopom svojih dolžnosti zakrivile, bile so ostro kaznovane. Ako se je katera zgrešila zoper devištvo, bila je živa pokopana (*Liv. 26. 27. 28, 11. 8, 15. 22, 57. 5. 52*).



Umetniki so Hestijo upodabljali kot ženo resnega obraza in dostojnega vedenja z jasnim in priprostim obličjem.

Tukaj naj še sledijo drugi Olympijski bogovi, ki deloma Olympjanom služijo, deloma dušne lastnosti kakega Olympijskega boga pomenjajo.

12. *Moir* (*Moīra*, *Parca*)

Beseda *Moir* pomenja prav za prav del, komu pripadajoči del, tedaj del življenja, ki človeku pripada (*μοῖρα βίότοιο Il. 4, 171.*), trpež življenja, osodo življenja in živečim prisojena smrt, (*θάνατος καὶ μοῖρα Il. 3, 101. μοῖρ' ὀλοή θανάτοιο Od. 2, 100.*) Ta pojem so pesniki posebovali z besedo *Moir*, ali boginja osode. O razmerju te boginje proti Zenu in drugim Olympijskim bogovom pisali smo uže v onem oddelku, ki govori o Zenu. Morda je bila tedaj starim Grkom slepo vladujoča in neodvračljiva moč; vendar so mislili, da se da z molitvijo k bogovom na *Moiro* uplivati. Pri Homerju imamo navadno samo eno *Moiro*, vendar se uže pri njem nahaja več *Moir*, *Moīrai (Il. 24, 49)* ali *Κατακλῶθες*

(predice *Od.* 7, 197), ki človeku osodo predejo. Še le Hesiod je njih število določil. On imenuje tri in sicer: Klotho, ki je prela, Lachesis, ki je osodo določevala in Atropos, ki je življenja nit prerezavala. One so hčere noči (*Nvš*), pa tudi hčere Zena in Themide (*Theog.* 217, 904). Mislili so si jih pozneje ali kot vzvišene boginje splošne osode z žeslom v rokah, ali kot boginje trpeža človeškega življenja, ki človeku nit življenja predejo in zadnjič prerežejo. Kot take stopijo rade z bogovi poroda in smrti v zvezo. Ker one odločujejo življenje in osodo življenja, vedô tudi človeško osodo naprej, ter mu osodo pri porodu prorokujejo (*Ovid. Met* 8, 452) Pesniki opisujejo čestokrat Moire kot stare in grde ženske, umetniki jih pa upodobljajo kot resne device. Poznejši umetniki dajejo Klothoji preslico v roke, Lachesis zaznamuje osodo na zemeljski obli ali pa drži knjigo v rokah, v katero so osode zapisane, Atropos prerezuje življenja nit, ali pa drži tehtnico v rokah, ali pa kaže čas smrti na solnčni uri.

Z Moiro enakega pojema je pri Homerju *Αἰσα*; tudi ta beseda pomenja prav za prav del, ter je postala poosebljenje osode. Ona prede

kakor Moire človeku pri porodu nit življenja. Vendar to bitje ostalo je še bolj poosebljenje življenja nego Moire same.

13. *Tyche* (Τύχη, *Fors*, *Fortuna*).

Tyche je boginja naključbe in sreče, ki v rokah drži veslo življenja. Kot podelivka sreče nosi Amalthejin rog, podobo obilnih darov sreče, ali pa Pluta, bogastvo, v naročji, ter se zove Τύχη ἀγαθή (bona *Fortuna*) dobra sreča. Pri Rimljanih je bila *Fortuna* stara, v raznih mestih češčena boginja, ki je vladala in kraljevala nad osodo posameznega človeka, pa tudi mest in držav (odtod njeni priimki publica, privata, virilis, virginalis, muliebris, regina, conservatrix). Kot vladarico sveta upodabljali so jo z zvezdnatim plaščem, s krono, žeslom in veslom.

14. *Nemesis* (Νέμεσις).

Ta boginja, hči noči (*Hes. Theog.* 223), je tudi boginja osode. Beseda νέμεσις (od νέμω, podeliti) naznanja prav za prav podeljenje tega, kar komu pripada. Poosebljena *Nemesis* je tedaj boginja, ki človeku zasluženost podeljuje, ki

srečo in nesrečo po pravici in po zaslugah porozročuje. Razločuje se tedaj od Moir ravno v tem, da Moire kot boginje osode sploh uže pred porodom človeku osodo določujejo, Nemesis pa deli za storjene čine v plačilo ali kazen po nravnem pravočustvu srečo ali nesrečo. Posebno pa se kaže pri tej boginji pogubna lastnost, ona je maščujoča se in kaznujoča boginja, ki prevzetnemu človeku, doslej preveliko srečo vživajočemu, težke zgube pripravlja, da se spomni, da je umrjoče bitje, in da nemotno srečo samo bogovi uživajo. Upodabljali so Nemesis kot deviško strogo boginjo, ki z nagnjeno roko svojo obleko pred prsi drži, kot znamenje vatla, mernosti, ter samega sebe izpraševáje v svoje prsi gleda. Njeni prilastki so uzda, meč in bič.



priimek Rhamnusia. Rhamnusijska Nemesis združila se je z Adrastejo, ter tudi ime dobila Adrasteja, ki toliko pomenje, kakor neubežna (*δι-δράσκω* = ubežati). S prva pa je bila Adrasteia, kateri je baje junak Adrastos pri Kyziku v mali Aziji svetišče postavil (*Il.* 2 828 *sl.*), celo druga boginja nego Nemesis, enaka Phrygijski boginji „Rheji Kybeli“.

15 Ate (*Ἄτη*).

Beseda *ἄτη* pomenja oslepljenost, zmedenost uma, ki v pregrehe zapeljuje. Pri Homerju je *ἄτη* še brezosebni pojem, kajti bogovi sami zapeljujejo človeka v zmedenost, krivnjo in nesrečo; na nekterih krajih se Ate vendar nahaja kot oseba, ki celo Zenu um óslepi (*Il.* 19, 91 *sl.* 9, 505). Vsled tega se Zen razjezi, ter jo z Olympa vrže; ona pade na dela človeška (*Il.* 19. 126 *sl.*). Pri Homerju zove se mogočna (*σθεναρή*), hitronožna (*ἄστίπος*), vzvišena hči Zenova (*πρόεσσα Αἰὼς θυγάτηρ*). Hesiod jo zove hčer Eridinino (*Theog.* 130). Pri tragikih je Ate zlo podobna Nemezi in Diki, ona prizadeva krivičnim zaslužen o kazni.

16. *Dike* (*Δίκη*).

Dike (pravičnost), po Hesiodu hči *Zenova* in *Themidina*, ena izmed *Hor* (*Theog.* 901), je varuhinja pravice in sodišč, sovražnica prevar in hudobije. Ako sodnik pravico žali, pride *Dike* pritoževáje se pred *Zenov* prestol (*Hes. Opp.* 256). Za tega del se zove prisednica *Zenova* (*Soph. Oed. Col.* 1377). Kot varuhinja pravice daje mir, pokoj in postavnost; za tega del se zove njena hči pri *Pindaru* *Hesychia* (pokoj) in pri Hesiodu njena sestra *Eunomia* in *Eirene* (postavnost in mir). Ona preganja hudobneža, sune mu meč, katerega je *Aisa* nabrusila, v prsi, ter pripelja na dom mu *Poenó* (kazen), če tudi pozno, isto tako obdaruje dobrega, ki hodi pota pravice.

17. *Themis* (*Θέμις*, *idos*, att. *ιτος*, cp. *ιστος*).

Themis (zakon, *θεω* = *εἰσθηναι*), boginja zakonitega reda, je sicer pri Homerju še celo nerazvita, pa se vendar uže nahaja kot božje bitje, ktero se je mimo *Zena* v brambo pravice na pomoč klicalo, in ktera možke zbore sklicuje in razpušča (*Od.* 2, 68). *Themis* je najbolj sposobna napraviti v *Olympu* mir, ona ne pozna

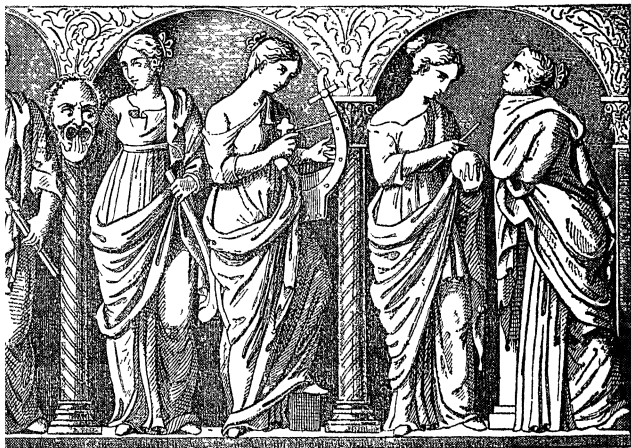
nobenega mrmranja proti Zenu; ona je blago svetujoča boginja (εἰβουλος, σωτειρα), ter se zove kakor Dike prisednica Zenova. Hesiodu je Themis hči Uranova in Gajina, Titanida, soproga Zenova, s katerim je rodila Hore in Moire (*Theog.* 135; 901), po tem mnenju tedaj bitje, katero s Zenom dela red v naravi in v človeškem življenju. Ker se Zenovi zakoni (τὸς μέγαλοιο θεμιστες) po orakulih razglašajo, postala je Themis tudi boginja prorokinja (*futidica* *Ovid. Met.* 1, 521), ki je baje pred Apollonom delphijski orakul v lasti imela. Themis je imela svoja svetišča na več krajih grške zemlje. Njeni najvadni prilastki so: tehtnica in rog obilosti.

18 Muze (Μοῦσα, Μοῖσαι, *Musa*, *Cumina*)

Muze so prav za prav boginje petja. Homer ima zdaj eno zdaj več Muz, vendar ne imenuje niti njih imen niti njih števila. Le na enem mestu (*Od.* 24. 60), katero se je pa še le pozneje v Homerjeve speve vrinilo, navede se devet Muz. Imena in število devet nahaja se najprej pri Hesiodu (*Theog.* 77.) One se zovejo Kleio (Κλειώ, *Clio*) razglasivka, Euterpe (Εὐτέρπη) razveselivka, Thaleia (Θάλεια, *Tha-*



lia) cvetoča, Melpomene (*Μελπομένη*) pevka, Terpsichore (*Τερψιχόρη*) plesa se veseleča, Erato (*Ἑρατώ*) ljubeznjiva, Polymnia (*Πολυμνία*) hymnov bogata, Urania (*Ὀυρανία*), nebeška, Kalliope (*Καλλιόπη*), ki je lepega glasu. One so hčere Zenove in Mnemosynine. Hesiod spravi Muze tudi s plesom v dotiko, med tem ko so pri Homerju samo boginje petja, ktere v Olympu pri obedih bogov s svojim ljubeznjivim glasom pojejo, ki podeljujejo pevcem dar petja ter pesniški predmet v njih prsi vsajajo. Vsled



tega jih posebno pevci kličejo na pomoč, oni so njihovih sinovi in ljubljenci. Ali Thamyridu, ki se je drznil z Muzami v petju tekmovati, vzele so one petje in ga oslepile (*Il. 2, 594 sl.*).

Muze so bile iz začetka navdušujoče nymphe studentev, kateri so jim bili posvečeni. Razum studentev so jim bili posvečeni gaji in špilje. Glavni sedež svojega češčenja so imele pri petjeljubnem narodu thraškem; one so prihajale iz okolice Olympa in s Pierije v Boeotijo na goro Helikon. Tukaj sta jim bila posvečena studenca

Aganippe in Hippokrene, tukaj so praznovali Thespičani Muzin praznik. Od Helikona širila se je Muzina služba v druge kraje. Priljubljena bivališča sta jim bila blizo Helikona ležeča bregova Leibethron in Parnassos, na kojega podnožju jim je bil studenec Kastalia blizo Delphov posvečen. Ščasoma širila se je njih služba po celi grški zemlji. Po poglobitnih krajih svojega češčenja so dobile priimke. Peirides, Pimplides, Helikoniades, Thespiades, Parnassides, Castalides. Sicer imena in število Muz, kakor jih pri Hesiodu navedenih najdeš niso splošna. Imenuje se jih tudi samo troje. Melete (*Μέλητι*, mišljenje). Mneme (*Μνήμη*, spomin), in Aoide (*ᾠοίδη*, petje), po štiri, sedem, osem. Pozneje so odločili vsaki Muzi posebni delokrog, ter jih djavnost na vse dele umernosti in vednosti raztegnili. Vsled tega so dobile posebne prilastke. Kalliope je postala boginja epičnega pesništva, z voščeno tablo in peresom v rokah, Euterpe, boginja lyriškega pesništva s sviralom v roci, Melpomene, boginja tragoe-dije s tragiško krinko v rokah, bršlinom na glavi itd. Ereto, boginja erotiskega pesništva in mimike; Polymnia, boginja hymen; Tha-

leia, boginja veselega pesništva, komoedije itd. s komično krinko, pastirsko palico in bršlinovim vencem; Terpsichore, boginja plesa z lyro v rokah; Kleio, boginja zgodovine, napisan zvitok v rokah; Urania, boginja zvezdoznanstva z zemljino oblo.

Muze se čestokrat nahajajo v zvezi z Apollonom, ki se tudi za boga muzike smatra in ki je pevcev pokrovitelj (glej Appolon) in za tega del je postal Apollon vodnik Muz, Musagetes (*Μουσάγέτης*) in od njega dobivale so Muze dar prorokovanja. Vsled tragiškega pesništva so Muze prišle v dotiko z Dionysom, ob kojega praznikih so se tragoedije predstavljale.

Pri Rimljanih so imele Muze sledeče priimke: Camenae, Camesae, Carmentes, pevkinje in pro-rokinje (od cano), Camenae so bile iz začetka staroitalske, prorokovalne nymphe, ktere so še le s časom grškim Muzam enake postale.

19. *Charis, Charites* (*Χάρις, ιως, Gratiae*).

Charite, hčere Zenove in Herine ali Eury-nomine (daleko vladajoče), pa tudi hčere Helija in Aigle (bleska), bile so boginje milobe. One značijo posebno prijetnost družnega življenja,

zedinjenje ljudi pod zakonstvo (tedaj je njihova mati tudi Eunomia), veselo in radostno življenje slovesnosti. V Homerjevi Ilijadi je Charis Hephaistova soproga (18, 382, Aglaio jo zove Hesiod) v Odysseji pa je ž njim omožena Aphrodite (glej Hephaistos). Na drugem mestu Ilijade (14, 267) govori Homer o Charitah v množnem številu in Hera obljubi mlajšo izmed Charit, po imenu Pasithea, bogu spanja v zakon. Hesiod (*Theog.* 907) imenuje tri Charite: Euphrosyno (slovesno veselje), Aglaio (slovesni blesk), in Thalijo (cvetéčo srečo). Ker se pri njih posebno pojem družljivosti kaže, za tega del so vedno neločljive. Kot boginje milobe olepšujejo vse, kar človeka razveseljuje, praznike, plese in pojedine, „celo bogovi nikdar ne hodijo niti k veselemu rajanju niti k slovesni pojedini, da jih nebi Charite spremeljevale“ (*Pindar*). Povsod, kamor se ljudje k slovesnim veselicam in prijetnemu, po spodobnem vedenju in lepočustvu vrejenemu veselju zbirajo, prikažejo se tudi plesa in prijetnega petja vesele Charite. Umetnost dobiva še le po milobi svojo pravo posvečenje; za tega del je Charis Hephaistova soproga, za tega del so Charite prijateljice boginj petja in sicer Muz, ter ž njimi na

Olympu združene živijo. One so prisednice blagoustnega Herma in Peithoje, boginje pregovarjanja, ker zgovornost brez milobe nima nobenega vspeha. Lepota brez milobe ne more delj časa mikati; za tega del so Charite spremljavke in služabnice Aphroditine. Tudi z Horami stopijo Charite čestokrat v zvezo; vendar so jim nasproti postavljene, kakor človeško življenje redu v naravi. Hore dozorevajo vino, katero Charite uživati pomagajo. Pri Hesiodu venčajo Hore božje dete Pandoro s spomladanskimi cvetlicami, Charite jo pa kinčajo z zlatimi ovratnicami; one trgajo ali trošijo cvetlice, ter jej pletejo in izlivajo balzam.

Najprej so Charite častili v Boeotiji in sicer posebno Minyjci, rod v Orchomenu; tukaj je baje Eteokles najprej njih službo vpeljal. Iz Orchomena širila se je služba v okolico Helikona, kjer so se z Muzami vred častile, in v druge kraje grške zemlje. V Sparti častili so samo dve Chariti, Kleto in Phaënno, glas in lesk; ravno toliko so jih častili v Athenah pod imeni Aukso, rast pospeševajoča, in Hegemone, voditeljica; omenjene Athenske Charite bile so brž ko ne stare vremenske boginje, enake Horam: Auksoji, Thaloji, Karpoji in rosni boginji Pandrosi (Pan-

δροςος), ki so se vse zraven Helija na pomoč klicale, da bi škodljivo snetje in smodljivo sušo odvyračale. Sploh je prav verjetno, da so bile Charite v najstarejši dobi naravne boginje, le malo različne od Hor, da se pa je pozneje njih delovanje na človeško življenje preneslo.

Charite so se navadno vse tri skupaj upodobljale in sicer brez obleke z dekliško preprostostjo, cvetečega devištva, šibke podobe in prijaznega obraza. Njih prilastki so: muzikalna orodja ali pa mirte, rože in kocke.

20. Hore (Ῥοραι, Horae. *)

Hore, lepokodraste, cveteče vremenske boginje, so pri Homerju Zenove služabnice (Ἀϊὸς Ῥοραι Od. 24, 344.), varuhinje Olympa, ktere Olympijska vrata zapirajo in odpirajo in vsled vremenske spremenbe včinijo, da rastline dobro rastejo in sadje dozori. Ali to njihovo blaženo delovanje v naravi zamore se le goditi, ako se v spremembi nahaja enakomerni krogotek in pravilno vračujoči se red. Hore označujejo tedaj zakoniti red vremena, enaki tek časa, ter se zlasti zovejo boginje letnih časov; izvirno pa pomenja

*) Ῥορα = letni čas, čas cveta. Česko juro = spomlad.

beseda ὥρα vsaki omejeni čas, bodi si letni ali dnevni čas, ali čas človeške dobe, posebno pa oni čas, kateri učinja cvetje, dovršenost in zrelost (spomlad, mladost, jesen). Hore stopijo s Zenom v tako tesno zvezo, ker on kot bog, ki v višinah neba kraljuje, vremena pošilja in ker se redne naravne spremembe vršijo po njegovi volji. Kot Zenove hčere se pri Homerju, kateri niti njih števila niti njih imen ne navede, ne nahajajo; še le Hesiod (*Theog.* 901 sl.) jih imenuje Zenove in Themidine hčere; njih imena so: Eunomia (zakonitost), Dike (pravica), Eirene (mir). Iz njih imen se spozna, da jih Hesiod ne smatra samo za boginje narave, temuč da jih spravlja v dotiko tudi s človeškim življenjem; boginje tedaj, ktere mirni in enakomerni red v naravi ohranjujejo, postanejo varuhinje reda in miru v človeški družbi. Misel pa, da so one boginje narave, se je pri Homerju vedno ohranila.

Navadno so imeli stari Grki samo tri Hore, ker so si mislili samo tri letne čase, pomlad, zimo in poletje; pozneje bilo jih je več, uže štiri; iz začetka pa ste bile brž ko ne samo dve. Tako n. pr. častili so v Athenah pomladansko Horo Thallo (Θαλλώ od θάλλω), katera kaljenje in

cvetenje rastlin povzročuje, in poletno Horo Karpo (*Καρπώ* od *καρπός*), ktera sadje dozoreva. Kakor delujejo Hore, da rastline rastejo in cvetijo, tako zamorejo tudi človeškemu življenju dajati tečnost; one so rednice in gojiteljice rastoče mladine; za tega del so odgojile Hero, Herma in Dionysa. One dajejo tudi človeškemu delovanju dober uspeh, v teku časa mej Horinim plesom dozorevajo polagoma človeška dela.

Umetniki upodabljajo Hore ali posamezne ali združene, navadno s pridelki letnih časov. Pomladanska Hora se nahaja čestokrat sama s prepasom, ki je poln cvetlic. Pogostoma nahajajo se plesajoče. One so mične, mladostne podobe.

21 *Hyade* (*Ἥδαι*, *ἡδαι*, *Hyades*)

Hyades, deževajoče, so ozvezdje na glavi bika; za časa njihovega vzhoda, ob jednom s solničnim vzhodom se začenja viharo in deževno vreme (*tristes pluviae Verg. Aen. 1. 744. Hor. Od. 1, 3, 11*). Za tega del so se kot nymphe z dodonaejskim Zenom v zvezo spravile, kateri kot nebeški bog dež podeljuje, ter se tudi *Ἥρς* t. j. deževajoči, plodonosni zove. Tudi Dione, ki je v Dodoni Zenova soproga, se zove *Ἥδαι*. Kot

Dodonaeske nymphe so bile Hyade dojnice Zenove. Tudi Dionysa, kateremu so priimek "Ἦς", dajali, odgojile so baje one ter se vsled tega Nisaejske nymphe zvale. Zen postavil jih je iz hvaležnosti za njihove zasluge do svojega sina mej zvezde. Njih število, njih imena in njih rod se zelo različno navajajo. Imenuje se dve do sedem Hyad, navadno sedem. Hesiod jih ima pet: Phaisyle, Koronis, Kleeia, Phaio in Eudore. Njih stariši so ali Atlas in Aithra ali Pleione, ali Okeanos ali Melisseus, medomožec, ker pride od njih sladka hrana.

22 *Pleiade* (Πλειάδες, Πελειάδες, *Pleiades*).

Pleiade so z Hyadami v rodu, one se zovejo njih sestre ter so hčere Atlanta *) in Ai-

*) Atlas je pač za tega del Pleiadin oče, ker se one na zapadni strani sveta, kjer so mislili, da Atlas biva, v morje potaplja in zginejo. Vsled tega se tudi Kalypso, skrivajoča, njegova hči zove (Od. 1, 52.). On je Japetov in Klymenin sin, po rodu Titanec, previden, ki pozna vsega morja globočine. On sam drži velikanske stebre, ki okoli in okoli nebo in zemljo podpirajo. ἀμφὶς ἔχουσιν (Od. 1, 1.). Zadnje besede se morajo tako tolmačiti, da si Atlanta — bog in breg ob jednom — kot na robu sveta okrog raztegajoči breg mislimo, na katerega vrhuncih nebesni strop sloni. Njegove noge segajo do globočine morja, za tega del pozna njega globočine ter se zove, kakor morski bogovi ὀλοόφρων. Po Hesiodu (Theog. 517.) mora Atlas v kazen, da se je v Titanski bitki z drugimi Titanci vred vojskoval, z glavo in

thre ali Pleione. One pomenjajo sedem zvezd na severnem nebu, zvezde brodníštva (od *πλέω*), ker z njihovim vzhodom prihaja mirni vožnji na morju ugodni letni čas; kedar se pa one v morje potapljajo, tedaj se bliža čas viharjev in deževja in brodnik varuje se morja. Šestero teh zvezd se vedno vidi, sedma zvezda pa se ne vidi; za tega del se je reklo: sedma Pleiadov se skriva sramováje se, ker se je bila ona sama izmed svojih sester z umrjočim človekom družila. Iz žalosti nad smrtjo svojih sester Hyad, usmrtila so se same, ter so bile mej zvezde prestavljene. Druga pravljica je, da jih je velikanski Boeotski



nevtrudnimi ramami nebo nositi; on stoji pred Hesperidami, njegovo stališče je tedaj popolnoma na zahodu. Ker so si Atlanta kot osebo mislili, morali so mu prostor odločiti. Vsled tega se je reklo, da stanuje in vlada na zahodu, kjer ima veliko čred in krasne vrtove, tako imenovane Hesperidske (zahodne) vrtove. Poznejši prestavili so ga v Afriko, ter trdili, da je Afrikanska gora Atlas. Novejši učenjaki vidijo v njem zastopnika zvitega vsega drznočega se brogarskega naroda.

lovec Orion pet mescev zasledoval in da jih je potem Zen na njih prošnjo v golobíce (*πλειάδες*) in potem v zvezde premenil. Zadnja bajka, ki je v Boeotiji doma, ima svoj vzrok v tem, da se ozvezdje Orion pet mescev na nebu okoli Pleiad suče. Pleiade so se brž da v najstarejši dobi, kakor Hyade, z Dodonaejskim Zenom v zvezo spravile. V Dodoni zvale so se duhovnice Zenu *Πλειάδες*, golobice, golobi bili so v Dodoni tudi ptiči proroki, in Homer pripoveduje (*Od.* 12. 59. *sl.*), da golobi Zenu ambrozijo prinašajo; ker pa morajo skozi Plankte t. j. skozi drugo na drugo udarjajočo in blodajočo skalo letati, se vedno eden izmed njih ubije. Zadnja bajka ozira se gotovo na sozvezdje Pleiad, od katerih se ena zvezda ne vidi.

Imena Pleiad so različna; najnavadniša so: *Alkyone* (zimorodek, ker ta ptič spomladi vali, kedar Pleiade vzhajajo in se brodnar zopet na morje podati drzne), *Merope* (človeško dete), *Kelaino* (mračna; brž da tako imenovana po mračnem deževnem oblaku), *Elektra* (svitla), *Sterope* (bliskajoča), *Taygëta* in *Maia*. Zadnji dve imeni merite na Peloponnes; *Taygëta* dobila je svoje ime po Lakonski gori *Taygetos*;

Maia pa je Arkadska boginja, Hermova mati. V Arkadiji se je namreč posebno mnogo bajk v Pleiadah nahajalo. V obče pa so imeli stari Grki malo znanja v ozvezdju. Zverinski krog s svojimi dvanajstimi zvezdami se še le pozno omenja.

23. *Iris* (*Ἴρις, ἰδος*).

Iris, hči *Thaumanta* (*θαῦμα* čudo) in *Elektre* (svitlost, *Hes. Theog.* 265). je boginja mavrice. Mavrica namreč veže nebo z zemljo; za tega del je postala *Iris* poslanka božja, ki nosi božje ukaze z neba na zemljo. Ali ona se ne pošilja samo na zemljo, nego tudi v morje in podzemski svet (*Il.* 24, 78. *Hes Theog* 784 *Verg Aen* 9, 803.). Zlasti je *Iris* poslanka *Zenova* in *Herina* in „hitronožna boginja leti z zlatimi peruti, kakor sneg z oblakov leti ali toča od severa podena“ (*Il.* 15, 170). Poznejši pesniki narejajo jo za poslanko in služabnico *Herina* (*Ovid Met* 1, 270. 14 85. *Verg. Aen* 5, 606 4. 693). Razločuje se od *Herma*, ki ima enaki posel, v tem, da je *Hermes* bolj na *Zenov* ukaz izvršujoči in djanski bog. *Iris* pa opravlja samo poslanske službe. Ona daje tudi

prostovoljno svet in pomoč (*Il.* 23. 198 *sl.* 15, 201. 24. 96. 5, 353.). Irini kipi se ne nahajajo; vendar se nahaja na vazah in drugih posodah kot lahka, krilata podoba, čestokrat z vrčem v rokah; kajti mislili so si, da ona oblaikom vodo prinaša.

24. *Helios* (*ἥλιος*, *Ἡέλιος*, *Sol*) *

Helios, solnčni bog, sin Titanca *Hyperriona* (visoko tekajočega; vsled tega se zove *Helios* *ὑπεριονίδης* ali celo *ὑπερίων*) in Titanke *Theje* (*Hes. Theog.* 371 *sl.*) ter se zove vsled tega osobito Titan. On vodi zlati, svitli solnčni voz z vprego ogenjsopečih konjev črez dan po nebu tje, da bogovom in ljudem sije. Zjutraj vzdigne se na vzhodu z Okeana (*λίμνη* *Od.* 3. 1. mirnega zaliva reke Okeana), o poludne stoji na sredi neba ter zleze zvečer na zahodu mimo *Helijevih* vrat, vhoda v tamoto, zopet v Okean, da se vtrujeni konji spočinejo. Misel o vozu in o vpregi se v *Ilijadi* in *Odysseji* še ne nahaja. Ravno tako še pri Ho-

*) *ἥλιος*, ion. *Ἡέλιος*, dor. *Ἄλιος*, kret. *Ἀβέλιος* t. j. *ἈΦέλιος* t. k. *ἀνέλιος* od *debela* *usti* ali *vas* *goreti* = *goreči*, *sveteči*

merju in Hesiodu ni dognano, na kateri način se Helios od zahoda do vzhoda nazaj vrača. Ker pa Helios čez noč vsakakor nazaj priti mora, tedaj se ne da dvomiti, da si je pesnik vrnitev po Okeanu mislil, ki zemljo obteka. Poznejši pesniki pravijo, Helios jadra po noči v zlatem čolnu, ktereга je Helios naredil, okoli severne polovice zemlje proti vzhodu, kjer ima svojo krasno palačo. Isto tako ima svojo palačo tudi na zahodu.

Helios (*πανδερής*, vsevideči) vidi in sliši vse (*Il.* 3, 277. *Od.* 11, 109), on prodere s svojo lučjo v najbolj skrite kraje ter spravlja skrivnosti na svetlo; za tega del so ga na pomoč klicali v prisegah in pri zagotavljanju. Ko je Demeter svojo hčer povsodi brez vspeha iskala, vprašala je slednjič tudi Helija.

Na otoku Thrinakia je Helios imel sedem čred goved in ravno toliko izvrstnih ovac, petdeset v vsaki čredi in nikdar se njih število nitj ne pomnoži niti ne zmanjša (*Od.* 12, 127 sl.). Vsake vrste ima tedaj Helios 350 glav. Morebiti so bile črede Helijsve začetka v podobi opisano znamenje letnih dni, ktere solnčni bog pošilja; nekda j imelo je namreč leto samo 35 0

dni. Povsodi, koder so Helija častili, nahajajo se tudi njemu posvečene črede bele in rudečkaste barve. Črede na otoku Thrinakia ste pasli Helijeve hčeri Phaëtusa (φᾶος luč) in Lampetia (λάμπω svetiti). Ko so Odyssejevi tovarši nekatera izmed svetih goved zakljali, treščil jih je Zen na zahtevanje Helijevo, kateremu je Lampetia pregreho sporočila, v pogubo (*Od. 12, 374. of. 1. 7.*).

Mimo Phaëthuse in Lampetije imenujeta se še kot Helijeva otroka na vzhodu stanujoči čarobni kralj Aiëtes in čarovnica Kirke, ktera je na zahodnem otoku Aia stanovala (κίρᾶω = mešati, pričarano pijačo mešati). Obema bila je mati Perse ali Perseïs. S Klymeno bil je rodil Helios Phaëthonta (Φαέθων). Ko je Phaëthon mladenič postal, poiskal je svojega očeta v nebeški palači ter od njega dosegel, da mu je za eden dan vodstvo solnčnega voza prepustil. Ker pa njegova roka divjih konj ni mogla krotiti, prišel je zemlji tako blizu, da bi jo bil malo da ne zapalil. Za tega del ubije Zen Phaëthonta s strelo, da pade v reko Eridanos. Njegove sestre Heliade ali Phaëthontide jokale so po njem ter bile vsled prevelike žalosti v jelše

in topole prestvarjene; jih solze spremenile so se v jantar, ἤλεκτρον (*Ovid. Met. 2, 1, sl.*).

Priimki Helijeji so: ἀκάμος nevtrujeni, ἡλέκτωρ, φασέθων, παμφανόων, φασελμβροτος sveteči se, τερψιμβροτος ljudi razveseljujoči; priimek Φοῖβος, svitli, čisti, dobil je še le pozneje, ko so ga z Apollonom еднаčili. Euripides namreč še le zamenjava oba bogova, vsevidečega solnčnega boga in vsevedečega vedeža Apollona.

Helija so častili v mnogih krajih grške zemlje, kakor v Korínthu, v Argolidi, v Elídi, posebno pa na otoku Rhodus. Posvečen mu je bil dan oznanjajoči petelin; darovali so mu zlasti bele živali mej drugimi konje. Kedar je v celi podobi upodobljen, je veči del oblečen na svojem vozu, konje z bičem vladajoč. Njegov obraz je nekoliko bolj poln od obraza Apollonovega.

25. Selene (Σελήνη, Μήνη, Luna. *)

Selene, boginja lune, je hči Hyperiona in Theije, sestra Helija in Eoje, Titanka (Τιτηνίς,

*) Beseda Σελήνη stoji v zvezi z besedo σέλας = blesk. Mej besedami Μήνη in Σελήνη delajo pesniki ta razloček, da pravijo, beseda Μήνη je pri ljudeh, Σελήνη pri bogovih za boginjo lune v rabi, to se pravi, Μήνη je navadni pojem, Σε-λήνη pa pesniški.

Titania). V Ilijadi in Odysseji se še kot boginja ne nahaja; nasprotno pa imamo Homerjev hymnus na Seleno (*Hom. hym. 32.*), v katerem se imenuje beloramna. lepokodrasta boginja, z dolgimi peruti in zlatim diademom okinčana. Ko je ona svoje lepo telo v Okeanu skopala ter se v svetlo obleko zagrnila, potem upreže svoj voz ter se vozi na nebu, da pošilja na zemljo svojo prijazno luč. Njeni voz je uprežen ali z belimi konji, ali z mozgi, ali pa kravami; kajti krava je vzbog svojih rogov podoba polumesca.

O Seleni se nahaja le malo bajk, najbolj opevalo in okinčalo je pesništvo njeno stališče Endymionu nasproti. Pravljica o tem meri deloma v Elido, deloma v Karijo. V Elidi, kjer so se Olympijske igre praznovale, zove se sin kralja Aëthlija (*ἄεθλος* tekmovanje), kojemu je bil naslednik v vladarstvu. Aëthlios je imel s Seleno 50 hčeri. Te pomenjajo 50 mescev, ki so mej Olympijskimi igrami pretekli. Omenjeni Elidski kralj se je baje, kakor pesniki pripovedujejo, izselil v Karijo, ali je pa bil Karijski lovec ali pastir. Na bregu *Latmos* leži v neki votlini v večnem spanju, in vsako noč pride Selene, polna ljubezni do lepega mladenča, z neba, da

ga poljubi in pri njem počiva. V tej bajki pomenja Endymion (zalezovajoči) spanje, ki človeka prešinja (*ἐνθύω*); on počiva v gori pozabljivosti (*λάθω*, *λανθάνω*). On je v sladkem delopustu speči pastir, ali lovec, ki ljudi lovi, ali kralj, kakor vse kroteči Hypnos (*πανδαμάτορ*) ki se tudi imenuje vladar vseh bogov in ljudi (*Od. 14, 233*). — Podobna Elidski bajki o Endymionu je Attiška, da je namreč Selene Zenu porodila Pandejo.

Seleno so pozneje zamenjavali z Artemido, Hekato in Persephono. Vsled tega je dobila tudi priimek *Φοίβη*, kakor so njenega brata Helija po Apollonu *Φοῖβος* imenovali (*Verg. Aen. 10, 216.*). Njena navadna podoba razločuje se od podobe Artemidine samo v polnoličnem obrazu, v popolniši obleki in loku podobni mrežici čez glavo.

26. *Eos* (*Ἥως*, *Aurora.* *)

Eos, boginja juterne zarje, je hči Hyperiona in Theije, sestra Helijeva in Selenina (*Hes. Theog. 371 sl.*). Za rano se vzdigne rožoprstna,

*) *Ἥως* istega debla, kakor *ἥλιος*, dor. *Ἄώς*, aeol. *Αὐώς*, *Ἀφώς*, *Ἀφσώς*; glej lat. *aurora*, mesto *ausosa*, *αὔω* = (sansk. ush. lat. uro, us-tum) prižgati.

Iepokodrasta boginja v žafranobarvasti obleki (*ἡριγένεια, εὐπλόκομος, ῥοδοδάκτυλος, ῥοδοπῆγυς, κροκόπιπλος, purpurea, lutea*), svitlobleščeča podajavka luči (*λαμπροφάης φαιεφόρος*) iz žafranobarvastega ležišča, da bi se s svojim naglim vozom na nebu vozila. Mislilo se je, da se ona ves dan pred svojim bratom Helijem na nebu vozi, dokler se ne spusti s svojimi belimi ali rdečkastimi konji v Okean (*Od. 5, 390*). Za tega del pomenja ona tudi celi dan enako Hemeri (*Ἥμερα*), ktera jo pri tragikih popolnoma nadomestuje. Pri Hesiodu (*Theog. 124*) je Hemera popolnoma različna od Eoje. Pri njem je namreč Hemera hči Nykte (*Νύξ*) in Eroba (*Ἐρως*), ker luč iz tmine prodere.

S to urno boginjo, ki se pri juterni sapi vzdigne, združila je pravljica, enako kakor pri Harpyjah, pograbljivih boginjah vetrov, misel, da ona ljudi ropa in odvaja, vendar tega ne učinja iz sovražnega namena, ampak iz ljubezni. Tako je odnesla Tithona (*Τιθωνός*), sina trojanskega kralja Laomedona ter ga vzela za svojega moža. Ona mu je pri Zenu izprosila večno življenje; ker pa je pozabila ob ednem mu izprosiiti večno mladost, posušili so se mu sčasoma

udje in glas mu je pošel. Vsled tega ga je v svoji sobi zaprla (*Hom. hymn. in Ven 3, 219—238*) ali ga pa v cverčka prestvorila. Ta lastnost, da se Eojin mož vsled starosti v cverčka skrči, prišla je brž ko ne v pravljico, ker vsled števila dnevov; ktere Eos pošilja, končno človeka starost doleti. Sinova Eojina in Tithonova sta: Emathion in Memnon; zadnjega naredila je pravljica za Aethiopskega kneza ter pripoveduje, da je pred Trojo v boju zoper Achilleja padel. Mimo Tithona odnesla je Eos tudi lovca Oriona, bogovi pa so se nad tem tako dolgo hudovali, dokler ga ni Artemis v Ortygiji s svojimi rahlimi pušicami ustrelila (*Od. 5, 120—124*); potem je odnesla Eos Kleita sina Mantijevega (*Od 15, 150*) in z vrhunca Hymeta v Attiki Kephala, soproga Prokridinega (*Ov. Met 7, 700*) Astraiju (zvezdnemu možu) rodila je Eos vetrove. Ti so: Argestes, Zephyros, Boreas in Notos; potem je rodila Heosphora in druge zvezde (*Hesiod Theog. 378 sl.*).

Posebne časti pri Grkih Eos ni uživala. Umetniki upodabljali so jo ali kot vodnico solnčnega voza, ali pa sploh na vozu stoječo v krasni obleki. Včasih nosi bakljo v rokah.

27. *Vetrovi* ("Ἄνεμοι).

Tudi vetrovi so božja bitja, vendar se najde pri njih, kakor tudi pri drugih naravnih bogovih, neka sprememba in negotovost mej prirodnimi elementi in prosto osebnostjo. V Homerjevi Ilijadi so vetrovi osebna bitja; oni stanujejo v Thrakiji ter se gostijo v hiši Zephyra (*Il.* 23, 200, 229). Vetrovom so molili ter jim pitne darove poklanjali; tako Achilleus, ko je bil Patroklovo gromado zapalil (*Il.* 23, 194 *sl.*). Po Homerjevi Odysseji so vetrovi bivali na zahodnem otoku Aiolia. Tam vlada vetrovni kralj Aiolos (αἰόλος = gibljiy, prilastek sape), sin Hippota (*Ἰπποτάδης*), kojega je Zen vetrovom postavil za klučarja (*ταμὴς ἀνέμων*) — da jih pihati in mirovati pusti po svoji volji. Na visokem okoli in okoli od bronastega zida obdanem otoku stanuje Aiōlos v bogatem domu s svojo soprogo in svojimi dvanajsterimi otroci, šesterimi sinovi in šesterimi hčerami, ktere je sam zakonsko združil (*Od.* 10, 1—12). Odysseus prišel je mej svojim blojenjem na ta otok ter je bil od Aiola prijazno celi mesec pogostovan; ko je naposled dalje odjadral, dal mu je vladar v mehu zaprte, neugodne vetrove seboj,

ter ukazal ugodnemu vetru v jadra pihati. Toda mej potjo zaspal je Odysseus in njegovi tovarši odprli so meh misleči, da bodo zaklade v njem našli. Vihrajoči vetrovi priderejo sedaj iz meha ter zanesejo Odyssejevo ladjo nazaj na Aiolov otok. Aiolos odvrne ga razsrden rekoč, da mu ni dovoljeno pomagati možu, katerega neumrljivi bogovi sovražijo (*Od. 10. 13—75.*). Vendar se Aiolos niti pri Hesiodu niti v Ilijadi ne imenuje. Poznejši pesniki pa imenujejo Liparo ali Strongylo, enega izmed Aeolskih otokov kot Aeolovo stanovališče; tam sedi žezlo v rokah držeč na vrhu skalnate gore ter sili vetrove, koje ima v neki votlini zaprte, da so mu pokorni (*Verg. Aen. 1. 52. 140. 8, 416. Ovid. Met. 1, 262.*). Tega vladarja vetrov so čestokrat zamenjali z Aiolom, začetnikom Aiolskega rodu.

Izmed nižjih vetrov se imenujejo pri Homerju štirje glavni vetrovi: Euros (smodljivi vzhodnik), Notos (vlažni jug), Zephyros (mračni, dež noseči večernik) in Boreas (bučeči sever). Homer navadno skup postavlja Boreja in Zephyra, Eura in Nota (*Il. 2. 145; 9, 5. Od. 5, 295*). Hesiod imenuje tudi štiri vetrove, mesto Eura pa ima ime Argestes

(jasni, svitli, ker iz vzhoda pihlja, kjer solnce vzhaja). Hesiod jih zove sinove Astraija (zvezdnega moža) in Eoje.

Boreas je imel v nekterih krajih grške zemlje svoja svetišča. V Attiki je baje Oreithijo, hčer Erechthejevo uplenil in v Thrakijo odnesel. Ko je tedaj Athenčanom v boju zoper Kserksa orakul ukazal, da naj svojega svaka na pomoč pokličejo, rekli so ozir jemaje na ono bajko, da je Boreas njih svak, ter mu darovali in ga na pomoč klicali. Brodovje Persov trpele je potem na predgorju Sepias vsled viharja veliko škodo, in mislilo se je, da je Boreas svojim sorodnikom pomagal, ter se mu je na potoku Ilissus svetišče postavilo.

Zephyros imel je pri Athenah tudi svoj žrtvenik. Kot večernik, ki prinaša dež, pospešuje rast rastlinstva. Vsled tega so mu dajali Chlorido (cvetečo) za soprogo, ktero si je baje sam odnesel in Karpa (sad) za sina (*Ovid. Fast. 5, 197.*). Brž ko ne so z ozirom na rastlinstvo pesniki pevali, da je Zephyros Hyakintha, sina Amyklovega *) ljubil; ta namreč znači enako Adoniju cvetečo in zopet umirajočo naravo. Ker

*) Junak starega mesta Amiklae pri Sparti.

pa je lepi mladeneč svojo ljubezen Apollonu naklanjal, požene Zephyros, ko sta Apollon in njegov ljubljeneček diskos (metalno tarčo) igrala, iz ljubosumnosti od Apollona vržen diskos na Hyakinthovo glavo, da umrje; iz njegove krvi pognala je roža enakega imena (*Ovid. Met. 10, 184*). Hyakinthu na čast praznovali so v Athenah Hyakinthije in sicer tako, da so mu darovali prvi dan mrtvaške darove, drugi in tretji dan pa obhajali vesele in slovesne spre-vode. O drugih bogovih vetrov se ne nahajajo posebne bajke. Razun omenjenih glavnih vetrov imenovali so poznejši pesniki še mnogo drugih. Na četverovoglatem vetrovnem stolpu v Athenah, ki še zdaj stoji, bilo je vdelanih osem glavnih vetrov; na kupli stolpa bil je Triton narejen, ki je s palico v rokah kazal mer pihlja-jočega vetra. Navadno so vetrove upodabljali kot bitja s perutmi na glavah in na ramah. —

Mej bogove vetrov štejejo tudi Harpyije (*Ἑρπυιᾶς* istega debla z *ἁρπάγῳ*), boginje grab-ljivega viharja. Homer ne navaja popolnoma jih imen in števila, on imenuje samo Podargo (*Il. 16, 150*). One so lepe in urne boginje, o katerih so menili, da so one ljudi ugrabile, ki

so brez sledu zginili. (*Od. 1, 241 14, 371. 20. 66. sl*) Tudi pri Hesiodu, kateri le dve imenuje, Okypeto in Aëлло, ter jima da Thaumanta in Electro za stariše, Irido pa za sestro, so Harpyje še lepe boginje (*Theog. 267 sl.*); nasprotno jih predstavljajo Aeschylus in poznejši pesniki kot krilate spake. Nahajajo se posebno v bajki o Phineju, slepem proroku v Thrakiji; one mu uplenijo jed, ali mu pa, kakor poznejša pravljica pravi, en del jedi požrejo, drugi del pa onesnažijo. (*Verg. Aen. 3, 216 sl. Ovid. Met. 7, 4*).

Typhaon, Typhoeus (*Τυφάων, Τυφωεύς, Τυφώς*) je pogubljivi piš, oče vetrov, izvzemši dobrodejne vetrove Boreja, Zephyra, Notos in Argestas. S prva pomenja Typhaon razsajajoči puh, ki z razdirajočo silo pridere iz zemlje in ognjenikov. Po Homerju leži pri Arimcih v zemlji pokopan, ki se biča s Zenovimi strelami (*Il. 2, 781*). Hesiod loči Typhaona od Typhoeja ter imenuje slednjega očeta prvemu. Typhoeus, najmlajši Gajin in Tartarus sin, siloviti orjak, ki ima sto zmajevih glav, hotel je vladati nad bogovi in ljudmi, ali Zen ga je s strelo ukrotil ter v Tartarus pahnil (*Theog. 820 sl.*) Poznejša pravljica pravi, da je pod Aetno pokopan.

II. Morski bogovi.

1. Poseidon (Ποσειδών, Ποσειδάων, Neptunus *).

Poseidon je sin Kronov in Rhejin, Zenov brat (*Hes. Theog.* 453.) in sicer po Homerju mlajši Zenov brat. Ko so si Kronovci premagavši Krona in Titance delili svetovno vladarstvo, dobil je Poseidon vsled žrebanja morje v svojo last (*Il.* 15, 187. sl.). On je pri Homerju temnokodrasti (κλυτοχάρτης) vladar morja. Prilastki γαιήροχος, ἐννοσίγαιος, ἐνοσίχθων zemljodržeči, zemljopretresajoči, kažejo, da je bil s prva jednega pomena z morjem. Zen je starejši in modrejši od Poseidona, on ima tedaj oblast čez njega, toda Poseidon noče vedno priznavati one nadoblasti. Ko nekdanj Zen Iridi ukaže, naj Poseidona z bojišča pred trojanskim obzidjem nazaj pokliče, rekel je Poseidon v svoji jezi, da ima kot brat s Zenom enako čast, tedaj mu ni treba njemu pokornemu biti, Zen naj svojim otrokom ukaže, ne pa njemu. Poseidon priznava tedaj Zenu samo pravico patriarhalnega vladanja nad svojo rodbino. Ali Iris ga opozori, da je Zen starejši

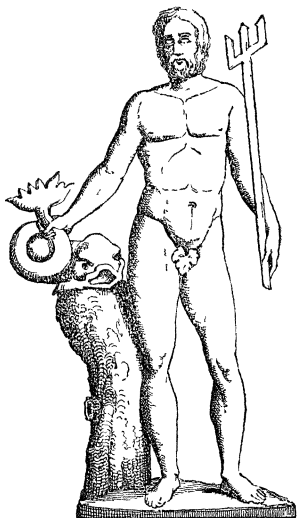
*) Ποσειδών, dor. Ποτειδάν, Ποτιδάν, glej πότος = pitje ποταμός = reka od debbla πο = piti.

od njega in da mu pridejo Erinyje za petami (*Il.* 15, 185 *sl.*). Erinyje pomenijo v teh besedah srdito prekletstvo, ki zadene onega, kateri se pregreši zoper ljubezen do starišev ali starejših bratov. Dolžnost pokoren biti se tedaj tudi tukaj v rodbinskem pravu nahaja. Enak slučaj upora se kaže *Il.* 1, 400, kjer se pripoveduje, da so hoteli Poseidon, Hera in Athena Zena v okove djati; drugod kaže se zopet Poseidon Zenu udan in ustrežljiv (*Il.* 8, 440). in Zen pravi, da je *προσβύτατος καὶ ἀριστος* izmed bogov (*Od.* 13, 142). V Odysseji, kjer Poseidon Odysseja, kateri je bil Kyklopa Polyphema, sina Poseidonovega in nymphe Thoos oslepil, preganja, ter mu vrnitev v domovino ovira, je Zen dolgo časa na bratovo jezo ozir jemal, še le na prigovarjanje Athenino usoja si Zen, med tem ko se Poseidon daleč pri Aethiopih mudi in se daritve razveseljuje, z drugimi bogovi posvetovati se o Odyssejevi vrnitvi (*Od.* 1, 11—79). V Ilijadi je Poseidon sovražnik Trojancev. Uže pred trojansko vojsko bil je od trojanskega kralja Laomedona hudo razžaljen. Poseidon mu je namreč z Apollonom vred trojansko obzidje zgradil ali obljubljene mezde ni dobil (*Il.* 7, 452. 21,

443.); iz jeze pošlje Trojancem morsko pošast, ktera bi imela Laomedonovo hčer požreti, toda Herakles prišel je ravno o pravem času v ta kraj, da je usmrtil to pošast.

Kot vladar morja (*ἄναξ, εὐρυνομέων*, Saturnius domitor maris) ima svojo palačo v globočini morja, pri Aegah (*Il. 13, 21 Od 5, 381.*). Tukaj stojijo njegovi razgetajoči z bronom okovani konji, s katerimi se vozi na svojem vozu črez morske valove. Potlej se veseli vse morje, ono mu oglaja svoje valove in pošasti globočine spoznajo svojega vladarja in prihajajo od vseh strani ter ga igrajoče se obskakljajo (*Il 13, 17. Verg. Aen. 8, 817. sl.*). Bogovi morja so mu pokorni ter ga častijo kot svojega gospodarja. Vse morske prikazni izhajajo od njega; on oglaja valove in daje ugodno pot, on vzbuja tudi vihar ter silno vznemirja peneče se valove. Takrat se stresa zemlja vsled njegove jeze in skale se lomijo (*ἐνοσίχθως, ἐνοσίχθων, κινάτωρ γαίας Soph. Thrach. 498*). Lahko gibljivo, kakor morje, je tudi njegovo srce; on je naglega in razsrdljivega značaja ter preganja s silno mržnjo one, ki so ga razžalili. On vničuje brodarje, poplavlja suho zemljo ter pogoltne mesta s svojim valovjem.

Njegovo orodje, s katerim gibljivi element strahuje, je trizobna palica (*τρίαινα*, tridens); ž njo vznemirja valovje in ga kroti, ž njo razbija skalovje in spravlja studence izpod zemlje na beli dan (*Od.* 5, 292. *Il.* 12. 27. *Verg Aen.* 1, 138.).



Poseidona so bili v starih pelasgijskih časih splošno, tudi v takih krajih kot boga častili, kateri niso z morjem v zvezi stali. On zaznamuje iz začetka vse okoli zemlje in po zemlji raztekoče se vodovje. Bil je tedaj bog, ki rastlinstvo goji (*Φιντάλμιος* plodnik) ter je stal v mnogih krajih v tesni zvezi z Demetro, materjo zemlje. Od njega pritekajo studenci, reke in jezera. Pozneje pa je bil zlasti mogočni bog morja in njegov začetni, daleč razširjen pomen zgubil se je mej narodom bolj in bolj. Na mnogih krajih pogubilo se je

njegovo češčenje. mej tem ko so se druga bogočastja povzdignila ter na prvo mesto stopila; nasprotno zopet vpeljalo se je njegovo bogočastje v drugih krajih, ležečih blizu morja. Od tod pride, da se pripoveduje, da se je on z drugimi bogovi prepiral za last krajev. Tako n. pr. se je Poseidon z Atheno prepiral za last Attike in Troezena. Attiko dobila je Athena v last, ker je Attiški zemlji oljkino drevo podarila, med tem ko jim je Poseidon samo studenec morske vode na Athenskem gradu vstvaril, ali pa konja podaril. Vladarstvo črez Troezen delila sta si oba bogova. Z Hero prepiral se je Poseidon za last Argolide, z Helijem za last Korintha itd. Svoj delež na Delphe, ktere je poprej z Gajo v skupni oblasti imel, odstopil je Apollonu za ceno otoka Kalaurije.

Konj je bil Poseidonu, bogu vodá posebno posvečen; kajti živi na vlažnih, travnatih lokah, ob studencih in potokih. Konja je Poseidon vstvaril ter učil človeka ga voditi in brzdati, vsled tega imajo Attika in drugi kraji priimek ἵππος. Kot krotitelj konj stopi šestokrat v zvezo z Atheno, ktera je baje konjske uzde izumila in se tudi ἵππια zvala. Vsled onega položaja h konju po-

stal je Poseidon tudi zaščitnik konjskih dirk. Boritelji v konjskih dirkah so ga na pomoč klicali ter z darovi in obljubami častili.

Poseidonova soproga je bila Amphitrite. Pri Homerju ona še ni njegova soproga, še le Hesiod jo je omožil s Poseidonom ter pravi, da mu je Tritona rodila. Vrh tega pripisuje se mu mnogo ljubic in množica zarojencev; kajti obilica mest in rodov, ki so ga častili, napravljala je večidel ustanovnike mest in začetnike svojega rodu za Poseidonove sinove. Razun tega imeli so ga za očeta mnogoterih morskih bogov, studentov itd.

Poseidona so v pelasgijski dobi na mnogoterih krajih grške zemlje častili, tudi pozneje, ko je zlasti morski vladar postal, se je njegov kult v obče širil, posebno na primorjih in otokih. Pri Homerju je posebno Nestor vladar Pyla, varovanec in častilec Poseidonov. Njegov oče Neleus, Poseidonov sin, rodil se je v Peloponeški Thessaliji. Poseidon je baje Thessalijo razljevajoče se Penejeve vode na ta način rešil, da je s svojo trizobno palico skalnato Thempsko dolino odprl ter tako vodi iztok v morje pri-skrbel; vsled tega zvali so Poseidona v Thessa-

liji *πετραῖος* (od *πέτρα*, skala). Jonskemu narodu je Poseidon bil narodni bog. Jonci bivali so začetka na severnem bregu Peloponnesa, v Achaiji; odtod so bili vsled Dorskega preseljevanja od Achaijcev pregnani ter so se v Attiko in potem na primorje male Azije izselili. Uže v Achaiji je Poseidonovo bogoslužje v mnogoterih Jonskih mestih cvetelo, posebno v Heliki in Aegah, kjer se je tudi po Jonski izselitvi ohranilo. Tje so mu nosili, kakor Homer pravi (*Il.* 8, 203.), vsi Danajci mnogo lepih daril. Bogoslužje Helikonskega Poseidona (*Ἑλικώνιος ἄναξ Il.* 20, 404) se je preselilo z Jonci vred v Azijo; svoje najveličastnejše svetišče imel je na predgorju Mykale v okraju mesta Priene. Tukaj je bilo Panionion, kjer so praznovali Jonci svojo narodno svečanost „Panionije“. Poseidonov praznik v Onchestu v Boeotiji je bil vže Homerju znan (*Il.* 2, 506). Blizo Korintha na Isthmu praznovali so njemu na čast vsako tretje leto Isthmijske igre; plačilo zmage bil je smrekov venec. Razun teh krajev častila so Poseidona še sledeča mesta: Aegina, Eubaea, Athene, Eleusis in mnogo Peloponnejskih mest. Herodot pripoveduje o Poseidonovem bogoslužju v Libyi, vendar trdi po

krivem, da se je od tod njegovo bogoslužje mej Grke širilo.

Posvečena sta bila Poseidonu konj in delfin (pliskavica) in izmed dreves smreka vzbog nje-nega temnega zelenja, barve morja. Umetniki so ga čestokrat upodabljali v skupini z Amphitrito in drugimi morskimi bogovi; njegova podoba je sicer veličastna in mogočna, vendar pogreša mirno veličastvo Zenove podobe; ona kaže svojemu elementu primerno neko nemirno in naglo lastnot, neko svojeglavnost in nejevoljo. Njegovo telo je šibkejše od Zenovega, a ima čvrstejši mišice; obraz ima bolj voglasto podobo, pa manj jasnosti in mirnosti v pogledu, lasje stoje po koncu in so zmešani.

Z grškim Poseidonom se ujema rimski bog Neptunus, s prva gotovo samo bog vlažnosti sploh. Kot Neptunus Equester je imel svetišče na Martovem polju. Morska boginja Salacia (sal = morje) velja za njegovo soprogo.

2. *Amphitrite* (Ἀμφιτρίτη).

Amphitrite, Nerejeva hči, Nereida (*Hes. Theog.* 243), bila je Poseidonova soproga. Njeno ime pomenja boginjo, ktera zemljo z vodo

obdaja; ona je tedaj prav za prav element morja. Pri Homerju Amphitrite še ni Poseidonova soproga, pri njem se nahaja ta boginja samo z ozirom na morske valove (*Ἀμφιτρίτης κύμα Od. 3, 91. 12, 60*) ali z ozirom na čudeže in pošasti morja (*Od. 12, 97.*). Še le Hesiodu je Amphitrite Poseidonova soproga, kojemu rodi Tritona, Rhoda in Benthelikymo (*Βενθελικύμη*). Ko jo je Poseidon snubil, zbežala je k Atlantu; ali delfin (pliskavica) jo je našel ter Poseidonu prinesel; iz hvaležnosti predstavil ga je Poseidon mej zvezde. Po drugi pravljici vplenil si je Poseidon sam boginjo na otoku Naksos, ko je ondi kolo plesala. Skyllo je Amphitrite iz ljubosumnosti v pošast s šesterimi glavami in dvajsetimi nogami prestvorila. Pesniki poslužujejo se imena Amphitrite naravnost za opisovanje morja. Umetniki so jo upodabljali kot mično boginjo, enako Aphroditu; vendar s to posebno stjo, da nosi na glavi mrežico za lasé in morskega raka ščipavnice.

3. Triton (*Τρίτων*).

Triton je Poseidonov in Amphitritin sin (tudi sin Kelajnoje, črne), daleč vladajoči bog,

ki v globočini morja pri očetu in materi v zlatem domu biva (*Hes. Theog. 930 sl.*). V bajki o Argonautih nahaja se kot bog jezera Tritona v Lybyji. Vrh tega so ga imeli za daemona sredozemskega morja. Ljudstvo si je Tritone tudi mislilo v množnem številu kot bitja, ki drugim morskim bogovom pri jezdarjenji in vožnji služijo. Oni so na polovico človeku, na



polovico ribi podobni; kajti spodnji del telesa se skončuje v delfinov rep. Oni imajo po polževo zavito trobo iz školjke; kedar na Poseidonov ukaz na njo trobijo, umirijo se valovi morja. (*Ovid. Met I, 333*). Ako ste gornjemu delu človeškega telesa in ribjemu repu pridruženi še sprednji konjski nogi, imenujejo se Kentaurotritoni ali Ichthyokentauri.

4. *Okeanos* (Ὠκεανός, *Oceanus* *)

Okeanos je mogočna reka, ki obteka zemljo in morje, izvor bogov, valov, morja, rek in studencev; iz njega vzhajajo solnce, mesec in zvezde ter se zopet vanj potapljajo (ἀψόρροος v sebe nazaj tekoči, θεῶν γένεσις *Il.* 14, 201. 246. 21, 196. ἀκαλαρρόετης mirno tekoči, βαθύρροος globoko tekoči, βαθυδίνης globoko vrteči se). Pri Homerju je Okeanos oče Titancev in Krona; ko je bil Kronos od Zena s prestola pahnjen, vžival je pod novim vladarjem, kojemu se je tudi on podvrgel, mirno in častno starost; toda on je ostal od sedaj vladajočim bogovom odsojen ter se jihovih zborov ni vdeleževal (*Il.* 20, 7). On vživa z drugimi bogovi isto čast, samo Zen ima prednost pred njim; njegove strele ga strašijo (*Il.* 14, 244.). On je vesoljni oče sveta, kakor njegova soproga Tethis vesoljna mati, za tega del se zove zlasti μήτηρ (*Il.* 14. 201.). Svojo palačo ima na koncu sveta (*Il.* 14, 301.). Ko se je Zen s Titonci vojskoval, pripeljala je Rhea Hero tje k dedu in babici, ktera sta jo odgojila. Kot Okeanovi in Tethidini hčeri imenuje Homer Eurynomo in Perso (*Il.* 14,

*) Ὠκεανός, sanskr ogha =dereči vodotok.

303 18, 398 Od. 10, 139.). — Po Hesiodu (*Theog.* 133, 337. *sl.*) je Okeanos sin Urana in Gaje, najstarejši izmed Titancev. S Tethido imel je 3000 rek in 3000 Okeanin; pesnik imenuje izmed njih 25 rek in 41 Okeanin. Najčastniša in najimenitniša izmed njih je Styx. V poznejših časih pomenja ime Okeanos zunanje veliko morje nasprotno nadzemskemu morju.

5 *Pontos (Πόντος) in njegov rod.*

Pontos, posebitev morske globočine, ki se ne da dalje smatrati, velja za pradedu cele vrste morskih bogov. On se zove Gaijin sin ter je postal z njo oče Nereja, Thaumanta, Phorkyja, Ketoje in Eurybije (*Hes. Th.* 131, 233 *sl.*). Ime Eurybije pomenja široko razširjanje mogočnega elementa, Thaumās (θαῦμα), oče Iride in Harpyij, podoba čudnih ne samo morskih, temuč osobito nebeških prikaznij; kajti mislilo se je, da se vzdigavajo one prikazni iz morja. Keto (κῆτος) in Phorkys (Φόρκυς, Φόρκυρ, Φόρκος, sivček) morski starček, kojemu je bilo posvečeno pristanišče v Ithaki (*Od. XIII, 96.*) zastopata grozovito in strašno stran morja ter se smatrata za roditelja mnogih

bajnih pošastij, kakor Graiiij, Gorgon in zmaja Ladona, ki čuva Hesperidina jabolka (*Hes. Th.* 270, 333.); Phorkys se zove tudi oče nymphe Thoosē (*Θοός*), viharnega morskega toka, matere kyklopa Polyphēma (*Od. I.* 71.). Nereus zastopa končno s svojim rodом prijazno in dobrohotno morsko stran.

6. *Nereus* (*Νηρεύς*) in *Nereide* (*Νηρηίδες*).

Nereus, morski starček (*γέρων ἄλιος Il.* 18, 141.), ki stanuje v globočinah morja, bil je po Hesiodu (*Theog.* 233 sl.) sin Ponta in Gaje, soproga Dōride, ktera mu je rodila Nereide, morske nymphe. Homer ne imenuje njegovih starišev. Nekteri trdijo, da pomenja Nereus toliko kakor netekoči (*νηρέω*, Ne-fluus), tedaj bi bil bog vedno mirnega, nepremeljivega morskega dna. On je zlasti bog Aegaejskega morja, kjer ima svoje bivališče; on je prerokovalni, nezmotljivi, milomisleči starček, ki ima v bajki o Heraklu skoraj isto nalogo, kakor Protheus v Odyseji in Glaukos v bajki o Argonautih. Kakor je oblika vode nestanovitna in spremenljiva, ravno tako imajo tudi ti bogovi moč pretvarjati se v katere koli oblike. Ko se je Herakles na-

potil, polastit se Hesperidnih jabolk, zasačil je, podučen od Zenovih nymph in od Themide, Nereja v spanju ter ga v okove djāl. Nereus spreminjal se je v različne podobe; ker ga pa Herakles ni hotel izpustiti, mu je konečno proročeval, na kakšen način se more polastiti Hesperidnih jabolk. Ta bajka je posneta po Homerjevi o Proteju. Pri Nerejevih podobah nahaja se, kakor sploh pri enakih morskih bogovih, na očeh, na podbradku in na prsih namesto las perje robatih morskih rastlin.

Hesiod našteva 50 Nereïd, t. j. lepih Nerejevih hčeri, Homer jih imenuje 34, vendar pri-stavlja, da jih je še več (*Il.* 18, 37 *sl.*). One so nymphe notranjega morja, nasproti so Okeanine nymphe vnanjega morja t. j. Okeana. Najade zopet so nymphe sladke vode. Nereïde bivajo na dnu morja pri sivem očetu v srebro-svitli špilji, pečajoče se z ženskimi posli, posebno s predenjem (*χρυσήλα-νατοι* z zlatim vretenom *Pind. Nem.* 5, 56. *Ovid. Met.* 14, 264.). One so pomočnice mornarjev ter se posebno v pristaniščih častijo. Upodobljajo jih kot mlade, lepe, nage, šibke podobe, čestokrat v družbi s Tritoni in morskimi pošastmi.

Najimenitnejša Nereida je Thetis (*Θέτις*), soproga Pelejeva, Achillejeva mati (*Il. I. 538. 18, 35 sl*). Ona biva s svojimi sestrami pri Nereju v globočini morja, kjer je sprejela pred Lykurgom ubeglega Dionysa (*Il. 6, 135. Od. 24, 75.*). Ona vzela je tudi Hephaista, ko ga je bil Zen iz neba vrgel, v svoje naročje in ko je bil Zen pred Poseidonom, Atheno in Hero v nevarnosti, poklicala je Aigajona na pomoč. Ona je tedaj dobrohotna, pripomožna boginja. Odgojena je bila od Here in zoper svojo voljo po Zenu in Heri s Pelejem, umrjočim možem, omožena (*Il. 24, 60.*). Po kasnejši pravljici sta jo Zen in Poseidon snubila, ali Themis je prerokovala, da bode njeni sin slavnější od očeta. Vsled tega opustila sta daljše snubljenje in Zen jo je omožil z umrjočim možem. Na ta način je bila ta boginja vpletena v vse stiske človeškega življenja. Ona pozna osodo, ki je bila njenemu sinu odločena, ona ve, da bode sin v cvetu svoje mladosti moral umreti. Ona ga ljubi z vso materno ljubeznijo, sluša njegove tožbe, žaluje ž njim ter toži o njegovi zgodni smrti. — Poznejši pesniki imajo Thetido naravnost za morje. Častili so jo samo v nekterih krajih kakor v Pharsalu in v Sparti.

7. *Leukothea Ino* (*Λευκοθέα Ἰνώ*).

Leukothea zove se neka tovaršica Nereid. Homer govori o njej *Od.* 5, 333. *sl.*, kjer pride na pomoč Odysseju, ko se mu je ladja razbila, ter ga reši s tem, da mu svoj šapel pokloni. Videti je toraj, kakor da bi pomenjala po viharju nastalo mirovanje morja, vsled kterega morejo mornarji, kojim se je ladja razdrobila, prití zopet na suho zemljo. Njeno ime Leukothea, bela boginja, pride tedaj od bele pene, katero delajo viharji vsled lomljenja valov. Homer jo imenuje Ino Leukotheo, hčer Kadma (*cf. Hes. Theog.* 975.), ki je bila poprej umrjoča žena, potem pa si v globočini morja pridobila božjo čast. Iz teh besed se razvidi, da je Homer obširnišo pravljico o Leukotheji poznal, ktere pa ni hotel obširniše pripovedovati. Priprosta pravljica, ktera tiči v Homerjevih besedah, je brž ko ne ta: Ino, hči Thebanskega kralja Kadma, bila je soproga Athamantova, kralja v Orhomeni, kteremu je rodila Learcha in Melikerta. Sina svoje sestre Semele, Dionysa, pa je dobila v odgojo; vsled tega se je Hera razjezila ter Athamanta besnega naredila. V svoji besnosti je usmrtil Learcha ter Inojo z Melikertom vred preganjal.

Ona je s svojim sinom skočila v morje in oba sta bila, ker sta Dionysa odgojila, prestavljena med morske bogove, Ino z imenom Leukothēa, Melikertes z imenom Palaímon. Od sedaj prihajata mornarjem v sili na pomoč (*Ino σώττις* *Od. I. 1.*). Ino je uživala v mnogih krajih grške zemlje božjo čast, tako v Megari, v Chaeroneji, v Kreti, na Isthmu pri Korintu s Poseidonom in Polaimonom vred. Rimljani so jo jednačili deloma z Albunejo, deloma s staroitalsko boginjo Mater Matuta, milostljivo boginjo mornarjem ugodne dnevne svitlobe.

Polaimon ali Melikertes, Inojin sin, užival je božjo čast posebno v Korintu, njemu na čast so se sprva Isthmijske igre praznovale. Korinťjani pripovedujejo, da so valovi njegovo mrtvo truplo na Isthmos v pristanišče Schoenus zanesli; tam ga je Sisyphos, Korinťski vladar in brat Athamantov našel ter na Nereidin ukaz njemu na čast vpeljal Isthmijske igre. Dokler so bile igre Palaímonu posvečene, dobil je zmagovalec bršlinov venec; ko so jih pa jeli Poseidonu na čast praznovati, dobivali so zmagalci smrekov venec. — Umetniki upodobljajo Palaímona kot dečka, katerega morski bogovi ali pa delfini

nosijo. Rimljani jednačijo ga z bogom pristanišča, ki se Portunus ali Portumnus zove, ktere-ga so imeli za sina boginje „Mater Matuta“.

8 *Proteus* (Πρωτεύς).

Proteus je Poseidonu podložen, prorokovalni morski starček, ki pase Amphitritine tulénje (morske pse) in na otoku Pharaos biva, ki je dan hoda od Nilskega iztoka oddaljen. O poludne žene svojo čredo iz vode na obrežje in počiva ž njo v senci skalovja. Ko je bil Menelaos, vrnivši se od Troje na ta otok prišel ter tam več časa vzbog neugodnih vetrov ostati moral, napadel je na Eidethejin, Protejeve hčere, nasvet, spečega starca, da bi ga primoral mu prorokovati, na kateri način zamore v svojo domovino dospeti. *Proteus* prestvarjal se je v različne podobe, v leva, zmaja, pardala, vodo in drevo; ali ko je videl, da ga Menelaus noče spustiti, pretvoril se je zopet v svojo navadno podobo ter Menelaju nemotljivo prorokoval. Napovedal mu je, koder se naj v domovino vrne, naznanil mu, kar se je njegovim prijateljem in njegovemu domu dobrega ali slabega za časa njegove odsotnosti pripetilo in mu končno

še javil, da ne bode umrl, temuč kot Zenov zet v Elysijske poljane prišel, kjer slepi Rhadamanthys vlada. Potem se je starček zopet v morje spustil (*Od. 4. 351—570*) Vsled poznejših mythologičnih raziskovanj postal je Proteus Aegiptovski kralj, katerega so baje Aegypčani Keta (od *κητος* = morska pošast) zvali. Njegova soproga se imenuje Psamathe (*ψάμαθος* = pesek). Euripides pripoveduje v svoji igri „Helena“, da je Hermes k temu Aegyptovskemu kralju od Parida vplenjeno Heleno pripeljal. Druga pravljica pravi, da je Proteus, ko je Paris s svojim plenom k njemu prišel, Heleno pri sebi obdržal, in mu namesto Helene senčnato podobo seboj dal. Ko je bila Troja razdjana, je baje Proteus vračajočemu se Menelaju pravo Heleno zopet izročil.

9. *Glaukos* (Γλαῦκος).

Glaukos (zelenkastomoder) je bil iz začetka bog mornarjev in ribičev, katerega so v Anthedonu v Boeotiji častili. Potem se nahaja v bajki o Argonautih. On je namreč baje krmilil ladjo Argo, katero je sam stesal; v morski bitki Argonautov zoper Tyrrhenejce ostal je sam neranjen; toda po Zenovi volji postal je se-

daj morski bog, ki se Jasonu prikaže. Poznejši pesniki, ki so pravljico o Argonautih opevali, napravili so ga, enako Proteju in Nereju, prorokovalnega morskega boga, Nerejevega proroka, ki iz valovja vstajajoč Argonautom prostovoljno prorokuje. Anthedonci pripovedujejo, da je bil Glaukos ribič, ki je vsled vžitka neke rastline zapeljan bil v morje skočiti, kjer sta ga Okeanos in Tethis boga naredila. Mislili so si ga tudi v Delu bivajočega; tukaj je baje z Nereidami vred prorokoval in celo Apollona to umetnost učil. Kot prorokovalni bog postal je oče Sibylle Deïphobe (*Verg. Aen. 6, 36.*). Njegov oče imenuje se zdaj Kopeus (les za veslo), zdaj Polybos (goječi), zdaj Poseidon. Poznejši ga zamenjajo z Melikertom

K Poseidonovemu kraljestvu spadajo tudi:

10. Reke (*Ποταμοί*).

Reke so sinovi Okeana, največjega vseh rek, in Tethyde. Imena vseh rek ne zamore nobeden umrljivih naštet; toda v posameznih krajih so one znane ter se kot mogočno delavni bogovi častijo. Pri Homerju se nahajajo deloma, enako z naravnimi elementi, kot mogočno dereče reke,

deloma kot prosti, samostalni bogovi. Ksanthos ali Skamandros v Troadi je imel svojega duhovna (*Il.* 5. 78.). Peleus obljubi Spercheju v njegovem svetem gaju (*τέμενος*) na žrtveniku katakombo žrtvovati ter mu Achillejeve lase podariti, ako se iz boja pri Troji zopet srečno domov vrne (*Il.* 23, 140 *sl.*). Lasje mladenčev pa so bili bogovom rek za tega del posvečeni, ker so oni dajali rastoči mladini domovine, enako rastlinam, tečnost. Prisegáje kliče Agamemnon Helija, ki vse sliši in vidi, in reke in zemljo in podzemnike za priče (*Il.* 3, 276); reke pomenjajo tukaj poleg bogov neba in podzemskega sveta z Gajo vred zemeljski svet. To kaže, da so one mogočni bogovi, katerim se visoka čast skazuje; vendar so reke Zenu podložne. Pri občnih božjih zborih prihajajo v Olymp (*Il.* 20, 7.). V posameznih pokrajinah nastopajo čestokrat kot očetje vladajočih junakov. Homer imenuje razun imenovanih kot najznamenitniše Ache-loija, Aksiija, Alpheiija, Enipeja, Simoenta (*Il.* 2, 849. 5, 545. 21, 194. 307.). Trojanske reke se djansko vdeležujejo boja za domovino. Ko je Achilleus v ljutem boju Ksanthove valove z mrličii Trojancev nasul, pustil je razkačen bog

svoje valove naraščati ter pretil vtopiti svojega sovražnika, ali na Herin ukaz je Hephaistos napal z ognjem boga reke, ter ga strašno ožgal (*Il. 21, 136 sl*),

Najimenitniša grških rek je:

Acheloïos, Achelloos ('*Ἀχελώϊος, Ἀχελῷος*).

Ta reka (sedaj Aspro-potamo) izvira iz gore Pindos in teče skozi Delopijo, na granici Akarnanije in Aetolije, proti Jonskemu morju; izteka se nasproti Echinadskemu otoku. Ona je največja grških rek in je uže v najstarejši dobi grški imela visoko veljavo, ker teče blizu Dodone. Za tega del zove se tudi najstarejša reka in Homer jo imenuje vladarico (*Il. 21. 194. κρείων*). Dodonajski orakul je baje vedno proti koncu svojega prorokovanja veleval Achelou darovati. Mislili so si Acheloa v podobi bika z bikovimi rogovi; kajti bik je podoba plodovitosti in rasti. Achelloos snubil je Deïaneiro, hčer Aetolskega kralja Oineja; ko pa je Herakles iz istega namena prišel, moral se je ž njim vzbog neveste bojevati. Spreminjal se je v kačo, v bika itd.; ali na zadnje bil je od mogočnega nasprotnika premagan (*Soph. Trach. 9, sl*). Pravljica pri-

stavlja, da mu je Herakles v boju rog iztrgal, katerega so Najade s sadjem napolnile ter ga naredile za rog blaženosti, enako rogu Amaltheijnemu (*Ovid. Met. 9. 8 sl*). Pri pesnikih in o prorokbah nahaja se Acheloos kot appellativum in pomenja naravnost „vodo“.

Bogovom rek pridružijo se nymphe studencev, o katerih bomo pozneje govorili.



III. Bogovi zemlje in podzemskega sveta.

1. Gaia, Gê (Γαῖα, Γῆ, Tellus).

Gaja, zemlja, ki iz svojega krila rodi življenje ter vse živo na svojih prsih (*ἐνὶ στήθεσσι*, s širokimi prsmi) nosi, je od nekdanj kot božja moč veljala in se čistila; ona je bila vserodilna, vsegojilna mati. Temu ženskemu bitju se je kot moško bitje nebo nasproti postavljalo, ki s svojim plodonosnim dežem pospešuje rast zemskih pridelkov. Za tega del sta se v stari pesmi Dodonaejskih žrtovalnic Zen in Gaia skupno na pomoč klicala.

Demeter, božja mati, pomenja s prva isto bitje, in ker se je češčenje te boginje pri Grkih sploh vedno bolj in bolj širilo, spodrinila

je Demeter staro Pelasgijsko naravno boginjo Gajo tako, da se je njeno bogočastje le še tam pa tam nahajalo.

Pri Homerju je Gaja častitljiva veličastna (*ἑρικυδής*) boginja, ktera se je poleg Zena, Helija, neba in podzemskega sveta pri prisegah na pomoč klicala (*Il. 3, 277 sl. 15, 36. 19, 258*). Žrtvovali so jej črna jagnjeta, Heliju pa bela (*Il. 3. 104*). Kot boginja silne rodne moči rodila je velikanske orjake, kakor Tityja na Euboeji, ki se je Letoje, matere Apollona in Artemide pregrešno lotil, ko je skozi Panopos v Pytho potovala. Vsled tega je bil v podzemski svet pahnjen, kjer na tleh, devet orlov zemlje pokriváje, raztegnjen leži in kjer dva orla njegova jetra žreta (*Od 11, 576 sl. 7, 324*). Ona je tudi mati strašanskih pošasti, kakor zmaja Pythona v Delphi in Typhona; vse, kar je groznega in grozopolnega, pride iz njene temne globočine. Po Hesiodu (*Theog. 117. 126 sl.*) je Gaja nastala iz neurejene pratvarine (chaos) in rodila s prva sama iz sebe sebi enako nebo, visoke gore in Ponta, potem z nebom (Uranos) vred Titance, Kyklope in Hekatoncheire. Ko je bil Titanec Kronos svojega očeta Urana okrnil,

sprejela je zemlja padoče kaplje krvi ter porodila strašne Erinyje, orjaške Gigante in Melijske nymphe (boginje morilnega boja, kajti iz jesena, *μελία*, se je delalo kopje *Theog.* 183 *sl.*). Pontu porodila je Nereja, Thaumanta, Phorkyja, Ketojo in Eurybijo (232 *sl.*).

Autochthonci t. j. domorodniki, kakor attiški Erechtheus, zovejo se Gajini otroci (*Il.* 2, 548. tukaj se nahaja beseda "*Αρουρα* namesto *Γαῖα*). Vesoljna rediteljica in podajalka vseh darov (*ζείδωρος*, *πανδώρα*, *ἀνησιδώρα*, *παμμήτειρα*, mater alma), ki nareja, da vse rastline kalé, skrbi tudi za rastóčo mladež domovine; vsled tega častili so jo kot *κουροτρόφος*, gojiteljico otrok. Kot gojiteljica ima v Athenah svetišče. Ker se iz zemlje k prorokovanju spodbujajoči puhi vzdigujejo, pripadala je Gaia tudi boginjam prorokinjam. Ona je bila prva prisednica Delphskega orakula. Kronu je prorokovala, da mu bode eden njegovih sinov vladarstvo uplenil. Od njenih ved podpiran silil je Zen Krona, da je požrte otroke zopet izbljeval, in na njeni nasvet rešil je v boju s Titanci Hekatoncheire in Kyklope njihovih okov.

Svetišča je imela Gaia razvun v Athenah v Sparti, v Delphihi, v Olympiji, v Tegeji in

drugih krajih. Stari pisatelji govorijo tudi o Gajinih kipih, a nobeden se ni ohranil. Nosila je ključ v rokah; kajti ona odpira globočine zemlje, iz ktere prihaja vse življenje.

Tudi Rimljani so zemljo častili pod imenom Tellus in Terra, kot vsegoječo mater in sicer v svetiščih in po svečanostih. Moško bitje enakega pomena so imenovali Tellurus ali Tellumo.

2. *Nymphe* (*Νύμφαι, Nymphae*).

Nymphe, t. j. deklice (slov. Vile,) bile so boginje nizke vrste, ki so bivale na zemlji v gajih in na gorah, v studencih, rekah in potokih, v dolinah in špiljah. One imajo svoj nastanek zahvaliti vernemu čustvu, ki vidi v vseh krogih narave delovanje in nehanje božjih bitij ter poosebljuje koristne naravne moči. Pri Homerju razločujemo *nymphe* obširnišega in ožjega pomena. *Kalypso*, Atlantova hči (*Od. 1, 14.*), *Phaëthusa* in *Lampetie*, hčeri Helija in varuhinji njegovih čred, zovejo se tudi *nymphe*; toda one se razločujejo od *nymph* v ožjem pomenu, od Zenovih hčer (*κοῦραι Διός*), ki se v štiri vrste delijo, v pogorske, studenčne, travniške in gajske *nymphe* (*Il. 6, 420; 20, 8. Od.*

6, 123. 17, 240.). One so dobrodelni duhovi studencev, gajev itd. vendar pri Homerju sploh z naravnimi močmi niso tesno zvezane, kajti ta pesnik skuša povsod svoje bogove naravnih vezi oprostiti ter jih rad smatra za samostalne in svobodne. One so sicer prebivalkinje omenjenih krajev, toda njihova djavnost ni mirno delovanje v naravi, temuč one podé pred lovцем divjačino, one sadijo drevesa in so ljudem povsod dobrotljive in pripomožne. One rajajo veselo kolo in sedijo v škrlatno obleko zavite v hladnih špiľlah s tkanjem se pečáje. Čestokrat so v družbi in spremstvu višjih bogov; z Artemido pohajkujejo po gorah in gozdih divjačino loveče, one strežejo Kirki itd. (*Od.* 6, 105. 9, 154. 10, 348. 12, 318. 13, 107. 17, 240. *Il.* 6, 420. 24, 616.). Kedar imajo bogovi občni zbor, pridejo tudi one v Olymp (*Il.* 20, 8). Človek njim skazuje božjo čast; Odysseus jim žrtvuje hekatombe in moli k njim (*Od.* 13, 350 sl.). V Ithaki so imele blizo mesta na nekem studencu sveti žrtvenik (*Od.* 17, 210.).

V Homerjevi *Od.* 10, 350. nahajajo se nymphe še v prvotnem pomenu: „one nastajajo namreč iz studencev in gajev in svetih rek“. Po

teh besedah je tedaj njih obstanek vezan na naravne stvari, one gospodujejo v njih ter jih oživljajo; celo naravno je tedaj, da neha njih življenje s stvarjo vred, v kateri bivajo. Ta misel je bila v poznejši dobi splošna.

Po različnosti naravnih stvari, na katere so nymphe vezane, imajo različna imena; mi razločujemo:

Nymphe vodovja.

Njim lahko prištevamo „sveti rod Okeana“ Okeanine ali Okeanide (*Ωκεανίναι, Ωκεανίδες*) in Nereïde (*Νηρείδες*) boginje notranjega morja. Nymphe poljskih vodá sploh se zovejo Naiade (*Νηίδες*) in se zopet razvrstujejo v nymphe rek (*Ποταμνίδες*), ktere so svoja imena dobile od posameznih njim posvečenih rek (Acheloïdes, Ismenides itd.), v nymphe studencev (*Κρηναίαι, Πηγαίαι*) in v nymphe stoječega vodovja (*Ἐλειονόμοι, Λιμνακίδες, Λιμνάδες*). Ker imajo baje studenci navdušujočo moč, pripisovala se je nympham vodá tudi moč prorokovanja ter so se v zvezo spravile s petjem in poezijo. Vsled tega se o njih tudi pripoveduje, da so Apollona odgojile. Brž ko ne niso bile Muze iz začetka ni-

česar družega, nego navdušujoče nymphe studentcev. Navdušeni vedeži in duhovni imenovali so se sinovi nymph. Vsled blaženosti omamljeni, zamaknjeni vedeži zvali so se *νυμφόληπτοι*. Studenti imajo vrh tega še zdravilno moč, za tega del spadajo nymphe tudi v krog zdravečih bogov, in ker s svojo vlažnostjo redé cvetice in rastline, postale so tudi blažene redivke živali in ljudi (*κορροτρόφοι, καρποτρόφοι, νόμιαι*) ter gojiteljice Zenove in Dionysove. Kot gojilne boginje stopijo čestokrat v zvezo z čredo pospeševalnim Hermom. Z Dionysom in njegovimi tovarši, Selenom, Panom in Satyri pohajkujejo po gorah ter prirejajo vesele ples.

Gorske nymphe,

Oreade (*Ὀρειάδες, Ὀροδευμιάδες, Oreādes*) dobile so tudi svoja imena od gorá, katerim jih prištevamo; tako so dobile Peliade, Kithaeromide, Diktæjske nymphe itd. svoja imena od gore Pelijona v Thessaliji, od Kithaerona v Boeotiji, od Dikte v Kreti. Njih djavnost se razteza samo na okraj, ki je njim posvečen. — Oriadam prištevamo tudi Echo (*Ἠχώ*), jek, nympho, ktera od Here kaznovana ne more niti prva

spregovoriti, niti molčati, kedar kdor drugi spregovori. V samotne gozde zavržena, ljubila je pustega Narkissa (Narcissus) ter žalosti onemogla tako, da so končno njene kosti okamenele ter jej je samo še glas ostal. Narkissus pa je bil vsled tega proklet, da je moral svojo lastno podobo ljubiti; na studencu sedi in ogleduje svojo lastno podobo, dokler se vsled nezadovoljne samoljubnosti ne pokonča. Njegovo telo spremenilo se je v cvetlico enakega imena (*Ovid. Met.* 3, 341—510.).

Nymphe dolin in gozdov.

Napaeje (*Ναπαῖαι*) bivajo v dolinah in globelih; Alseide (*Ἀλσηίδες*) v gajih in gozdih ter strašijo včasih popotnike. Četerte vrste so :

Drevesne nymphe,

Dryade, Hamadryade, katerih življenje je na posamezna drevesa vezano bilo in ktere so po različnosti dreves zopet različna imena dobile. Ker so bile navezane na posamezna drevesa, v katerih so živele, se niso mogle, kakor druge nymphe v družbi viših bogov pokazati. Homer ne pozna te vrste nymph; Hesiod imenuje melijske t. j. jesenove nymphe (*gl. Gaia*).

Razvun teh nahajajo se še:

Krajevne nymphe,

katere se brez splošnega imena imenujejo po različnih krajih, v katerih stanujejo in delujejo: sem spadajo Nysajske, Dodonejske, Lemniške nymphe itd.

Nymphe so imele v mnogih krajih svoja svetišča, posebno pri studencih, rekah, v gajih in špi-ljah. Vpodobljali so jih kot lepe, cveteče device.

3. *Rhea, Kybēle* ('Ρεία, 'Ρέα, Κυβέλη, *Cybele*).

Rhea, sestra in soproga Kronova, Zenova in drugih Kronidov mati, omenja se pri Homerju samo na enem mestu (*Il.* 15, 187) in v Theogoniji je ona tudi samo tolike važnosti, da je mati Kronidov. Posebna djavnost se jej v stari dobi ne pripisuje; le sem ter tja na Grškem je vživala nižjo božjo čast, toda vedno v družbi s svojimi otroci. Bajka o porodu Zenovem nastala je na otoku Kreta; tukaj se pa je uže prav zgodaj asijatski kult združil z grškim. Tako je tedaj prišlo, da so Rheo s Phrygijsko Kybelo ali Kybebo zamenjavali, ona je tedaj postala mystična zemska boginja, mogočna mati narave,

koje bogočastje je povsod več ali manj posneto po asijskem bogočastju.

Kybele, velika mati, se je od nekdaj častila na orgijaški način pod različnimi imeni na mnogih krajih male Azije kot mogočna, življenje razširjujoča boginja zemlje. V Phrygiji so bili Korybanti njeni služabniki; v Troadi, kjer so jo kot Idaejsko mater na gori Ida častili, obdajali so jo Idaejski Daktyli, umetni delavci kovine. V Galatiji in sicer v Pessinu je imela ta boginja starodavno svetišče pod imenom Agdistis. Njeni duhovni so bili Galli, ki so nekako duhovsko oblast v deželi imeli. Blizo svetišča je bila gora Dindymos. O posameznostih njenega češčenja je malo znano; sploh je bilo njeno češčenje nekako zdivjano, pri katerem so si ude pohabili in z velikim ropotom godli. Kybelino dete bilo je Attes ali Atys; ta je na grozovitni način smrt storil in njegova smrt obžalovala se je z divjo žalostjo. To bitje zaznamuje življenje v naravi, ki spomladi oživi in v zimi zopet umre. Drugod jo nadomestuje Sabazios, ktereга so jednačili z Dionysom.

Omenjena Asijatiška služba boginje Kybele razširila se je sčasoma čez celo grško zemljo

in odslej se je, kakor poprej z Rheo. tudi z drugimi grškimi bogovi zamenjavala, tako da je nastala nekaka zmeda pojmov, ki je še večja postala, ko se je tudi Aegyptovska boginja Isis vmes vtihotapila.

Rimljani jednačili so Rheo z boginjo Ops, ki je bila boginja obilnega pridelovanja žita, soproga državnega boga Saturna, katerega so za Krona imeli. Za časa Hannibala prinesla se je podoba Pessinunske matere v Rim ter se jej je na Palatinskem bregu postavilo svetišče. Njeno bogočastje združilo se je kmalo z bogočastjem boginje Ops ter se za časa rimskih cesarjev razširilo črez celo rimsko cesarstvo.

4 *Dionysos* (*Διώνυσος, Διώνυσος, Βάκχος Bacchus, Liber*).

Dionysos, bog vina, se pri Homerju redko kedaj imenuje. Pesnik ga pozna kot sina Zenovega in Thebanske Semele (*Il. 14, 325. cf. Hes. Theog. 940.*), in navede o njem dve bajki in sicer bajko o Ariadni in o Lykurgu (*Od 11, 321 sl. Il. 6, 130 sl.*). O Ariadni, Minovi hčeri, pripoveduje, da jo je Theseus hotel s Krete zva-
biti; med potjo pa je bila na otoku Dia (Naxos)

vsled zahtevanja Dionysovega od rahlih pušic Artemidinih umorjena. Lykurgos, sin Dryantida (hostne goščave), kralj Odoncev v Thessaliji, prepodil je dojnice pijanega (*μαινομένοιο*) Dionysa iz Nysejskih poljan, da so sveta orodja na tla vrgle, tepene od morilnega Lykurga; Dionysos sam skočil je preplašen v morske valovje, kjer ga je Thetis v svoje krilo sprejela. Predrznega kralja pa so odslej sovražili vsi bogovi; Zen ga je oslepil ter mu življenje skrajšal. V tem Homerjevem odstavku se Dionysos nebeškim bogovom

prišteva, dasiravno se, enako Demetri, ne postavlja v isto vrsto z Olympovskimi bogovi. Kajti djavnost teh dveh bogov ozira se po-



sebeno na mirno zemsko življenje. Odtod pride, da se Dionysos in Demeter v Homerjevih spevih tako malokedaj imenujeta; ti miroljubni, polje-

delstvo in vinorejo pospešujoči božanstvi namreč se ne vdeležujeta divje vojske in nemirnega morsklega življenja.

Homer imenuje Dionysa veselje ljudi (*Il* 14, 325.), in govori o Mainadah, pijanih tovaršicah Dionysa kakor o znanih stvareh. Iz tega sledi, da je bil uže takrat Dionysos znan kot bog vina, s katerim človeško srce razveseljuje, skrbi in žalost teši, in da se je uže takrat njegov kult na nekako navdušen, orgiastičen način praznoval.

Začetek Dionysovega bogočastja moramo iskati brž ko ne pri Thračanskem rodu, ki se je bil izselil iz severne grške zemlje v Boeotijo. Tako so postale Thebe rojstno mesto tega boga. Pravljica pravi, da je Semele, od Zena ljubljena Kadmova hči, po ljubosumni Heri zapeljana, prosila Zena, ki jej je vsako željo spolniti obljubil, da se jej naj v svojem vesolnem veličastvu, kakor Heri s strelo in gromom prikaže. To se zgodi; ali od plamena vnela se je Semele in vsa hiša; umirajoča Semele je rodila negodno dete, ktero si je dal Zen v svojo bedro všiti ter ga je na ta način dozoril. Hermes prinesel je potem na Zenov ukaz dete k Inoji in Athamantu v Orchomenos. Ali Hera nju je besna naredila,

Hermes pa je proganjano dete odnesel k Nysajskim nympham, ktere so ga v neki špilji skritega imele, in s sladko hrano odgojile.

Iz Boeotije se je Dionysovo bogočastje razširilo v druge kraje grške zemlje, tako v okolice Parnassa, v Athene, Sikyon, Korinth, Argos in na grške otoke Naksos, Lesbos itd. V Naksu nahajamo Dionysa v zvezi z hčerjo Kretskega kralja Mina, z Ariadno. Dionysos namreč si je od Theseja iz Krete izvabljen Ariadno (zelo dopadljivo *ἀρετή* — *ἀνδράγα*) vplenil ter jo vzel za svojo soprogo. Druga pravljica pripoveduje, da je Dionysos od Theseja zapuščeno Ariadno na otoku spečo našel, in da ji je Zen podaril neumrljivost (*cf. Hes. Theog. 94 sl.*). Otroci Dionysa in Ariadne so bili: Oinopion (vinopivec) Euanthes (cveteči) in Staphylos (grozdnik).

Širjenju navduševalnega, vznemirjujočega Dionysovega kulta, so se na mnogih krajih v bran postavljali; toda mogočni bog bil je nazadnje vendar povsod sprejet. Na to meri mnogo pravljič, katerim pripada tudi gori navedena o Lykurgu. Poznejša doba pripoveduje to pravljico različno od Homerjeve tako le: Po dovršeni hudočiji Lykurgovi postalo je polje neplodno in on

sam besen; v svoji besnosti smatral je svojega sina Dryanta za vinsko trto, ter ga ubil. Po dokončanem uboju minula mu je besnost; ali ker je polje še vedno neplodno ostalo, privede ga ljudstvo na Dionysov ukaz na goro Pangaeon, kjer ga je dal Dionys po konjih raztrgati.

Enaka osoda doletela je Thebanskega vladarja Pentheja, sina Echiona in Agaue. Pentheus je hotel ženam svoje domovine bogočastje Dionysovo prepovedati ter je poiskal Bacchantinje v gorah. Ali njegova mati, ki je bila mej Bacchantinami, imela ga je v svoji besnosti za leva ali merjasca ter ga raztrgala (*Eurip. Bacch. 1142 Ovid. Met. 3, 313 sl*). V Argu je Dionysos žene, ktere niso hotele njegove službe sprejeti, tako besne napravil, da so svoje lastne otroke ubile in snedle. Tyrski gosarji so nekdam Dionysa, katerega so za kraljeviča imeli, z morskega obrežja vplenili ter odpeljali. Zvezali so mu roke in noge, ali vezi so mu odpale. Kermitelj svetuje, da ga naj na suho postavijo, ker je on vsakakor bog; toda voditelj ladje ga ni hotel poslušati. Ali kar ovile so se okoli cele ladje trtne vitice, bog sam prestvoril se je v leva in gosarji poskakali so iz strahu v morje

ter se prerodili v pliskavice. Samo kermitelj je ostal neoskrunjen; njemu se je Dionysos razodel, kdo da je ter ga srečnega storil (*Hom. hymn. 7. in Dionys. cf. Ovid. Met. 3, 603. sl.*).

Na ta način pridobil si je Dionysos povsod priznanje. Obdan od trume žensk, od Mainad ali Bacchantin, ki so za orožje nosile z vinsko trto in bršljinom oviti trsnik, obdan od Silenov in Satyrov potoval je iz dežele v deželo, da bi ljudi svoje službe učil ter jim mir prinašal. Ko je Aleksander Veliki svojo armado privedel v Asijo, razširil se je Dionysov kult tudi črez iztok tje do Indije in pesniki pojejo, da je Dionysos potoval tje do Indije ter si narode podvrgel in ondi svoje oltarje postavil. Ko je tako ljudem svoje božanstvo razodel ter povsod svoje službo vpeljal, šel je v podzemski svet po svojo mater Semelo ter jo pod imenom Thyone (*Θυώνη*, besna) v Olymp pripeljal.

Vsakdanji užitek vina nareja pri narodih veselost, milost in dobro voljo, kroti divjo moč in vzbuja veselo družno življenje. Tako ima Dionysov kult nekaj mičnega in milega, in boga samega so si mislili kot širitelja milejše nravnosti. Ob jednom zapeljal je vinskega boga kult

iz resnega in strogega življenja zopet k razkošnemu vžitku in obilosti nasladnega življenja, k duh vmračujoči pijanosti, k nekemu stanju življenja, ki je popolnoma nasprotno jasnemu in strogemu starohellenskemu življenju. Odtod pride, da so se na mnogih krajih branili Dionysovega kulta, ki se je pozneje nego kult Olympovskih bogov širil, ker se je dozdevalo, da je nevaren obstoječi нравni priprostosti. Posebno se je od Dionysovega kulta razločeval kult strogega in resnega boga Apollona, ki je uže pred Dionysom mej Helleni občno priznanje dosegel; toda celo Apolon je bil primoran pripustiti, da je mladi bog, ki je svojo moč vedno dalje širil, na njegovo mesto stopil. Na Delu je baje Apollonov kult uže Theseus vstanovil s tem, da je Dionysovsko rajanje vpeljal; v Delphi vdeleževal se je Dionysos tudi Apollonovega orakula in na vrhuncu Parnassa gorel mu je na čast, kakor Apollonu, sveti ogenj (*Eur. Phoeniss. 234. Soph. Antig. 1107. sl*).

Uzrok, zakaj da se je naravni bog Dionysos s strogim Apollonom v dotiko spravil, mora se iskati v navduševalni lastnosti Dionysovi, vsled katere je bil tudi za proročevanje sposo-

ben. Dionys namreč je imel na mnogih krajih svoje orakule; tako vemo, da je v Phokijski Amphikleiji bolnikom v spanju zdravila narekoval. On je tedaj, kakor Apollon, *ιατρόμαντις*, zdravnik vsled prorokovanja. Vino, njegov dar, daje ljudem zdravje in moč; kakor Dionysos dušne skrbi odganja (*Αναίος*, rešitelj skrbi), tako odstranja tudi telesno hiranje; on je rešitelj (*σωτήρ*) z ozirom na dušo in telo. Pri Sophoklu (*Oed. Tyr. 205*) kliče ga chor kot rešitelja pogubne kuge na pomoč, in pri pojedinah posvetili so kozarec vina najprej rešitelju Zenu in potem drugi kozarec Dionysu Agathodaimonu, dobremu duhu. Kakor so navduševalnega Dionysa z Apollonom v dotiko spravili, tako so ga na drugi strani kot dobrohotnega, razveseljujočega boga vesele družljivosti družili s Charitami, Muzami, z Eroto in Aphrodito. On pospešuje petje (*Μελπόμενος*) in veselo umetnost. Iz njegove svečanosti vzeti ste drama in neka posebna vrsta lyriškega pesništva, Dithyrambos. Tudi razsnova čustva za pripodobno slikanje po plastični (kipoviti) umetnosti je bistveno vkoreninjeno v obilosti in čvrstosti življenja, ki je v Dionysovem kultu naznačen. Dionysov dar jači domišljivost in opazovalno moč.

Bog vina in vinoreje dobil je z ozirom na naravo še obširniši pomen; kakor on trte rast pospešuje, tako podeljuje tudi rastlinam rast in bujno tečnost. On odevlje drevesa s perji, vzbuja cvetje in zori sadje (*Αεθροίτης*, *Ἀρθεύς*, *Φλοίος* od *φλοίω*, floreo, cvetem). Vsled tega zove se tudi Hyes (*Ἥτης*), po vlažnosti plodeči; Hyade ga odgojujejo in nymphe ga spremljujejo (*Soph. Oed. Tyr. 1075*). Stoji tedaj v tej zadevi z Demetro in Persephono v isti vrsti. Kakor Demeter, ljubi tudi on mir in postavnost (*Θεσμοφόρος*) in kroti človeško vedenje.

Iz začetka kult tega boga, vjemajoč se z lastnostjo grškega naroda, ni prestopil meje zmernosti. Dobrohotni, prijazni bog (*Εὐβουλεύς*), ki družno in domače življenje lepša, častil se je z veselo radostjo toda brez razuzdanosti in pijanosti. Plutarch pravi: „v stari dobi obhajal se je Bakchov praznik zelo priprosto, pa vendar dovolj veselo. Spredaj v vrsti nosili so vrč z vinom in vinske trte, tem je sledil kozel in potem še nekdo, ki je nosil jerbas s smokvami“. Ali polagoma pogubil se je red in nered je stopil na njegovo mesto, bog je imel svoje veselje v glasnem ropotu, narod udal se je vinski nav-

dušenosti ter razuzdani pijanosti in ravno to, da so opustili naravno in trezno življenje ter se utapljali v nasladno obilost življenja, povzročilo je grškemu narodu propad. Vriščeče bogočastje Dionysa ali Bakcha, vriščečega (to ime nahaja se še le pri Herodotu), prišlo je brž ko ne iz Thrakije ter se kmalo razširilo čez grško zemljo in njene naselbine.

Dionysos je svoje služabnike besne storil; z razuzdano besnostjo tekali so εἰς (Evoe) kli-
caje okoli ter se strašni gizdavosti udali, živali
trgali in krvavo meso jedli. (Priimki, ki na to
merijo so: *Εὔσιος*, *Βάκχος* in *Βακχέσιος*, *Βρόμιος* itd.).
Ta Bakchova služba ima Asijatski značaj, enako
službi Kybelini, Attidovi in Sabaziovi; vsled
tega združila sta se sčasoma oba kulta in Diony-
sos se je s Sabazijem jednačil. Praznovalo se je
v Dionysovi službi cveteče življenje cele narave,
ki po kratkem obstanku zopet smrti pripade.

Te misli so se posebno Orphejanci poprijeli
ter jo po svoje in v svoj namen tolmačili. Oni
pripovedujejo o Dionysu-Zagreju, raztrganem, o
Zenovem in Persephoninem sinu, ki je bil od Zena
na nebeški prestol postavljen, pa od Titancev
raztrgan. Athene reši vtripajoče srce in ga pri-

nese Zenu; ta srce požre ter rodi z nova Dionysa. Ta misel o Dionysu-Zagreju uvedla se je v Demetrine in Persephonine mysterije ter tega boga s Hadom združila. Njegova služba se ni vršila samo s kričečim veseljem, kakor pri navadnih narodnih bogočastjih, temuč za veseljem in zamakjenostjo nastopili ste bolečina in globoka žalost. V Zagrejevi osodi spoznala se je človeška osoda, ki po kratkem teku življenja, kakor rastline zemlje, zopet smrti propade; toda kakor Dionysos, ko je bil od Titancev raztrgan, zopet k novemu in lepšemu življenju vstane, tako je odločeno tudi človeku po smrti novo življenje.

Mej Dionysovimi svečanostmi moramo razločevati starejše vinogradske svečanosti od onih, ki so se pozneje praznovale z nesramno razuzdanostjo in vsakovrstnimi, ponočnimi in mystičnimi obredi. Izmed svečanosti, ki so se v Athenah Dionysu na čast praznovale, hočemo tukaj omeniti Lenaeje (*Λήναια*, Dionysos zval se je *Ληναιῖος*), t. j. prešarske svečanosti mesca Lenai-ona (zadnja polovica Januarja in prva Februarja), pri katerih so v dramatičnih igrah tekmovali; potem Anthesterije (*Ἀνθεσθηρία*) mesca Anthesteriona (Februarja — Marca). Prvi dan An-

thesterij praznovalo se je nastavljanje vina, ki se je skuhalo (*πιθούρια*) in ktereга so drugi dan t. j. dne ročkine svečanosti (*οί Χόες*) pili; tretji dan t. j. dne lončarske svečanosti (*χύτεροι*) razstavljali so lonce s kuhanim sočivjem v spravo Herma, ki je bil z Dionysom zamenjen; potem praznovale so se tekemske borbe. Antesterijam sledile so velike ali mesčanske Dionysije mesca Elepheboliona (Marca — Aprila), ki se razločujejo od malih Dionysij mesca Poseideona (Decembra — Januarja). Pri tej priliki obhajali so slovesne sprevede, pri katerih so device nosile na glavi jerbaze s svetimi orodji in motoze s smokvami ter nastopili Sileni, Satyri, Pani in Bakchantine. V starejši dobi bili so ti sprevedi priprosti; zakrivali so se s šemami, marsikatero burke umišljevali in peli dithyrambe, slovesne Dionysove pesmi; pozneje so praznovali to svečanost s sila veliko gizdovostjo. Ponočne od bakchantin z žvenkom kotlin, pavk in piščalk prirejene svečanosti zvale so se Nyktelije (*Νυκτέλια*, Dionysos sam se imenuje *Νυκτέλιος*).

Besne ženske, ki so se v družbi Dionysa mislile ter se pri omenjenih svečanostih okoli klatile, zvale so se Bachantine, Maenade,

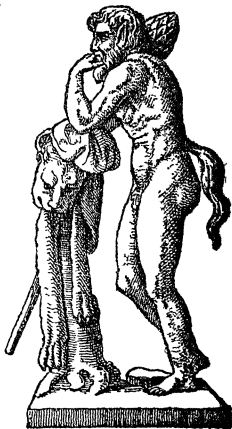
Thyiade, Mimallone, Bassaride. Tem dodaj še Satyre, Pane, Silene, Kentaure, Muze in Nymphe. Umetniki nam posebno radi take Bakchove sprevede (*θίασος*) pred oči postavljajo, v katerih Bakchantine na ta način nastopijo, da se njih besnost in navdušenost iz nazaj držeče glave, razpletenih las, tersnikov, mečev in pavk razvidi, koje v rokah nosijo. Od take družbe obdan nahaja se Dionysos sam v sladki in mirni pijanosti, čestokrat združen s svojo ljubeznjivo nevesto Ariadno. Pri Dionysovih slikah in kipih se mora starejša njegova podoba veličastne postave, t. j. starejši Dionysos preobilnih las in polne brade v skoraj ženski Asijatijski obleki (indijski Dionys imenovan) razločevati od poznejše, mlajše Dionysove podobe. Ta podoba je mehkih sklenjenih mušic; v obrazu bere se neka posebna zmes srečne pijanosti in nedoločnega hrepenenja. Na glavi nosi mitro in venec iz trtnega perja in bršlina; lasje visijo rahlo in v dolgih kodrih čez rame. — Posvečena sta bila Dionysu bršlin in vinska trta; mej živalmi panter in tiger, osel, pliskavica in kozel.

Rimljani so jednačili grškega Dionysa z Librom, staroitalskim bogom rodovitnosti, ktere-

mu so Libero pridjali. Dne njegove svečanosti t. j. 17. Marca dobivali so rimski mladenči svojo „toga virilis“. Bakchova slovesnost, koja se je samo v Rimu vkoreninila in bila z Grškega tje prinešena, praznovala se je tam v ponočnih shodih jako razuzdano. Senat je l. 566. po dozi-danji mesta odstranil te bakchanalijske radi njihovega pohujšljivega vpliva.

5. *Satyri* (Σάτυροι, *Satyri**).

Satyri, katerih Homer še ne pozna, so tovarši Dionysa, „ničvreden, lahkomisljen rod“ (γένος οὐτιδανῶν Σάτυρων καὶ ἀμυχανοεργῶν. Hes.). Oni nam predstavljajo naravno življenje, kojega najlepši cvet v Dionysu opazujemo, v nizki poželjenju služuči podobi. Pri njih je kozja podoba vzvišena v človeško podobo; oni imajo mršave lase, plošnato zavihan nos, špičasta kozja



*) Σάτυρος enakega pomena s τίτυρος kozel, kako nekateri trdijo.

ušesa, vmes tudi bunke okoli vrata in kozji ali konjski rep. V njihovem obličju se bere divja surovost; oni so leni, nobenega dela spretni; le ples in godba, ljubezen in vino je njih veselje. Njihovi navadni prilastki so mimo tersnikov piščalke, syringe, vinski mehovi in pitne posode. Hesiod jih imenuje sinove Herma in brate Kuretov, prijatelje plesa in iger, in gorskih nymph, s katerimi radi veselo rajajo in ktere s svojo presilno ljubeznijo preganjajo. Drugi jih imenujejo sinove Herma, boga črede, ali pa sinove Seilena.

6. *Seilenos* (*Σειληνός*, *Σιληνός*, *Silenus*).

Seilenos ali Silenos je posebna podoba nekega starejšega Satyra, ki je, debel in okrogel kakor vinski meh, vedno pijan. Vsled tega zamore se le redko kedaj na svoje noge zanašati ter potrebuje vedno podpore ali naslonjala. On jaha navadno osla, ali se pa da od mladih Satyrov, ki si dajejo okoli njega mnogo opraviti, voditi in podpirati. Upodobljajo ga kot veselega, dobrovoljnega in pijanega starca s plešo in plošnatim nosom, ki se od vinskega meha ne zamore lahko ločiti. On je vedni Dionysov pajdaš ter velja za njegovega gojitelja in učenika. — Or-

phičani dajali so mu globokeji pomen; po njihovih mislih je Seilenos moder, črez navadno djanje in nehanje sveta vzvišen starec, ki zaničeváje vse posvetno dobro, najde v modrosti svojo zadovoljnost, naydušen vedež, pred katerim prihodnost in preteklost odprti ležite.

Silenov rod se različno navaja, časih ga imajo za sina Hermovega z neko nympho, časih za sina Panovega. Ko so jeli pesniki več Silenov opevati, veljal je nekj stari Silenos z imenom Papposeilenos kot njih oče.

Phrygijski Seilenos je

7. *Marsyas (Μαρσύας).*

Marsyas — njegov oče je bil ali Olympos ali Hyagnis ali Oiagros — našel je piščalko, ktero je Athena proč vrgla, ker jej je piskanje obraz spačilo ter se z Apollonom skušal v glasbeni borbi in sicer pod tem pogojem, da naj pride premagani popolnoma v oblast zmagalca. Apollon je zmagal s svojim citranjem nad Marsyjevo piščalko, Marsyja na smreko obesil ter mu kožo odrl. Marsyjeva koža kazala se je pri Kelaenah v Phrygiji v neki špilji, iz katere izvira reka Marsyas in pripoveduje se, da se veselo

giblje, ako kdo na piščalki po phrygijskem napevu igra, pri Apollonovi glasbi pa miruje. Cela bajka se naslanja na različnost Dionysove in Apollonove glasbe, katerih prva ima šumeči in strastni značaj, druga pa resni in mirni.

Enako bitje z Marsyjem je

8. *Midas (Μίδας).*

Tudi on je bil iz začetka phrygijski Seilenos; toda pravljica ga je pozneje naredila bogatega, mehkužnega, Dionysu priljubljenega phrygijskega kralja, Gordiovega in Kybelinega sina. Vendar se tudi v tej pravljici še nahaja sled njegovega prvotnega bistva; kajti reklo se je, da je imel kralj Satyrova ali oslova ušesa. Oslova ušesa je baje dobil od Apollona, ko je namreč nekdej po dovršeni glasbeni borbi mej Panom in Apollonom ono razsodbo grajal, ktera je Apollonu ceno pripoznala (*Ovid. Met. 11, 146. sl.*).

9. *Pan (Πάν*).*

Pan, sin Herma in Dryopove hčere, bil je Arkadski bog čred in gozdov, ki se je, rogat in kozonog, z nymphami po gozdih in bregih in po

*) Ime od πάω pasem.

dolinah okoli klatil. On čuva črede na paši iz brežnih visočin ter pospešuje njih rodovitnost (*Nόμιος* pasoč), ali pa lovi po gozdih (*Ἄγρεός* lovec). Kedar utrujen iz lova domov pride, tedaj igra na piščalki ljubeznjive napeve. Nymphje vrstijo se okoli njega in plešejo kolo ali pa prepevajo radostne pesmi. Koj po rodu pokazal se je ta bog v čudni podobi, bil je namreč rogat, bradast, krivonos, kosmat, z repom in kozjimi nogami, tako da je mati preplašena ubegnila, Hermes pa je vzel svojega sina v naročje ter ga veselo zanesel v Olymp, da bi ga bogovom pokazal. Vsi bogovi so se veselili nenavadnega boga, posebno pa Dionysos, in zvali so ga Pan*),



*) Nepravilna izpeljava imena od besede *πᾶς*, *πᾶν* = vse.

ker je srca vseh bogov razveselil (*Hom. hymn. 19, 47.*).

Pastirski bog Pan izumil je pastirko piščalko, syringo; vsled tega naredili so Syringo za nympho, v katero je bil Pan zaljubljen (*Ovid. Met. 1 691. sl.*); tudi nympa Echo bila je njegova ljubica. V divji gozdni samoti, kjer človeka skrivna radost in temna groza spreletava, je njegovo pravo domovje; tam straši osamelega popotnika s svojim strašnim glasom. Vsled tega oplaščega glasa je postal mogočni krotitelj sovražnikov. Ko je za časa Marathonske bitke Athenec Pheidippides šel skozi Arkadijo v Lakedaemon Spartance proti Perzijanom na pomoč prosit, ogovoril ga je Pan z gore Parthenion, da bode Perzijane oplašil, ako mu bodo Athenci, katerim je uže mnogo dobrega storil, božjo čast skazovali. Od tega časa je bilo Panu v Athenah na podnožji grada pri Panovi špilji svetišče posvečeno in utolažili so ga vsako leto z darili in s plesi, pri katerih so nosili baklje. (*Her. 6, 105.*). — Tudi dar prorokovanja se je Panu pripisoval; on je baje Apollona to umetnost učil. Še le v poznejši dobi so naredili Pana za pastirskega boga, ker so njegovo ime krivo sma-

trali za symbol vesolnega sveta ter mislili, da pomenja glas njegove syringe soglasje svetovnega kroga. Vsled tega je Pan tudi sin êtra in ene hčere Nerejeve, ali pa Urana in Gaje.

Ker je bil Pan zelo podoben Satyrom in ker je tudi on hrup zelo ljubil, bil je v Dionysovo spremstvo sprejet. V tem krogu je čili in smešni skakatelj in plesalec in nadležen ljubljeneec nymph. Sčasoma se je jelo misliti, da je več Panov in tako se je pelo, enako kakor pri Satyrih in Silenih, o Panih v množnem številu in zamenjavali so se Satyri in Satyriski (*Σατυροίσκοι*, mlajši Satyri), Pani in Paniski (*Πανίοισκοι*, mlajši Pani), Silenus in Sileni in staroitalski gozdni bogovi Faunus in Fauni, Silvanus in Silvani tako, da so se vse razločilne posebnosti zgubile. — Še celo z italiskim Janom, kateremu na čast so se v Rimu na palatinskem bregu „Lupercalia“ praznovala, zamenovali so časih Pana.

10. *Priapos* (*Πρίαπος*, *Priapus*)

Priapos, sin Dionysa in Aphrodite, bil je bog rodovitnosti polja in čred, vsled tega so njegovo podobo posebno radi postavljali v vrtilih in vinogradih. Božjo čast so mu najprej skaza-

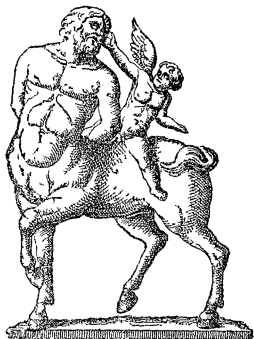
vali v Lampsaku na Hellespontu in še le pozno jeli so ga v ostali grški zemlji spoznavati. Homer, Hesiod in drugi starejši pesniki ne vedo ničesar o njem. Večkrat nahajamo tudi mnenje, da je več Priapov, kakor Panov, Satyr i. t. d. Priapa so jednačili z italiskim bogom Muttunus ali Mutunus.

11. *Kentauri* (*Kένταυροι*, *Centauri**).

Kentauri so neka spaka mej človekom in konjem; oni so si s Satyri nekoliko v rodu in vsled te sorodnosti, živinske divjosti in poželjivosti prišli so v Dionysovo spremstvo. Pri Homerju (*Il.* 1, 268. 2, 243. *Od.* 21. 295 *sl.*) in po nazorih najstarejše dobe so Kentauri kosmate, grapave, velikanske človeške podobe, surovi, in polni poželjenja po vinu in ženah. Bivali so v Thessaliji, v gozdih Oete in Peliona. Ko so jih Lapithi od tod pregnali, umaknili so se proti Pindu in na Epirsko mejo. Še le za časa Pindarja (okoli 500 pr. Kr.) mislili so si Kentaure kot spake mej človekom in konjem. Iz začetka upodobljali so jih umetniki spredaj popolnoma kot može, na katere se je od zadi

* Ime se izpeljuje iz besede *κεντεῖν* = pičiti in *ταῦρος* = bik.

konjsko telo naslanjalo; pozneje pa, za časa Phidija (okoli 450 p. Kr.), postavljali so na konjsko telo in prsi človeško zgornje telo. Obličje, špičasta ušesa in ščetinasti lasje spominjajo na Satyre.



Odkar so bili Kentaurec v Dionysov krog sprejeti, niso bili več toliko surovi in divji, morali so se namreč klanjati vsekroteči Dionysovi moči ter služiti njegovemu povelečevanju. Odslej korakajo krotko, na rog trobeči ali na lyri igrajoči, pred Dionysovim vozom. Po navadni pravljici so Kentaurec sinovi Iksiona in Nephele (megle); Cheiron (*Χείρων*, Chiron), najmodrejši med njimi, tudi zlasti Kentauros imenovan, pa je sin Chrona in Okeanine Philyre. On je bil učenik mnogih mladih grških junakov, kakor Achilleja (*Il.* 11, 831.), Jasona in njegovega sina Medeija (*Hes. Theog.* 1001.), Peleja, Telamona, Kastora in Polydeuka, Amphiaraja, Machaona (*Il.* 4, 219.) i. dr., kateri so se na Pelionu od njega zdravništva, glasbe, teloyadbe in prorokovanja učili. Tako je znan

Cheiron kot blago bitje, ki se je, prestopivši stanje surove preprostosti, ktera je Kentaurom lastna, po modrosti in visokih znanostih odlikoval. Cheironova hči bila je Endeis, Pelejeva mati, Achillejeva babica. Kopje, katero je Achilleus pred Trojo vihtel, poklonil je Cheiron njegovemu očetu Peleju, ko se je s Thetido oženil (*Il. 16, 143. 19, 390.*). Herakla je Cheiron prijazno sprejel in pogostil; ko je ogledoval Heraklejeve pušice, ki so bile s strupom lernaeske hidre namazane, pala mu je ena na noge ter mu vsekala nezaceljivo rano, tako da se je Cheiron prostovoljno neumrjočnosti odpovedal in mesto Prometheja v podzemski svet podal.

12. Demeter (*Δημήτηρ, Ceres**).

Demeter, Kronova in Rhejina hči, Zenova sestra (*Hesiod. Theog. 454.*) je prav za prav božja mati zemlje, ki podeljuje rastlinam plodovitost. Tudi pozneje, ko je uže večji del naravne strani svojega bistva odložila, ostala je v tesni zvezi z rastlinstvom. Ona pospešuje rast zelišč in cvetlic, daje ljudem živež t. j. poljsko

*) *Δημήτηρ* = božja mati t. j. zemlja. Ceres; deblo cer — cre, creo, crescere, stvariti. rasti.

žito. Homer imenuje to boginjo redko kedaj. Ona ne sedi v svētu bogov, temuč biva kot mila, ljudem prijazna, blagoslov deleča boginja na zemlji. Kruh (*Δημήτηρ ἀκμή*) se čestokrat imenuje Demetrin, dar; „ona loči sad in pleve v zračni sapi“ (*Il* 5, 500.). Kot boginja, ki daje ljudem neogibno potrebni živež, morala je mej ljudmi vživati visoko čast, akopram zavzema v Homerjevih spevih, ki o bojih in bitkah in dalnjih vožnjah po morju pojejo, nižje stališče. Demetrino svetišče v Thessalskem Pyrasu (pšeničnem mestu) omenja se *Il*. 2, 696. Z Jasionom je rodila Pluta, bogastvo, (*Hes. Theog.* 969. sl.). Ko je Zen to zvedel, ubil ga je s svojo strelo (*Od.* 5, 125. sl.). Da je Homer tudi Persephono kot Demetrino in Zenovo hčer poznal, dá se soditi iz *Il*. 14, 326. in *Od.* 11, 217.

Demetrino razmerje k njeni hčeri Persephoni ali Kori, o kateri se pri Homerju ničesar ne bere, obsega poglobitni del njene pravljičice in njenega češčenja. Njeno hčer je Hades uplenil; o čem Homerjev hymnus na Demetro (*hymn.* 4.) takole govori: Ko je nekdanj Persephona oddaljena od svoje matere na Nisajski trati s svojimi vrstnicami cvetlice trgala, odprla se je nagloma

zemlja in na njo je planil Hades s svojimi neumrjočimi konji in jo odnesel s Zenovim dovoljenjem plakajočo v podzemki svet, da bi mu bila ondi soproga. Jediní vsevideči Helios je njeni rop videl. Demetra je na pomoč klicajočo hčer slišala ali nevedoč, kaj je, ginjena od žalosti je tekla tje po zemlji iskaje svoje ljubljeno dete, dokler jo deveti dan Hekata, ktera je tudi vpitje Persephonino slišala, ni poslala k Heliju, ki njej je naznanil, da je Hades od Zena mu priznalo hčer na svojem vozu odvel. Hudujé se nad Zenom in ogibaje se Olympa blodila je potem Demetra kot neznana žena mej ljudmi, dokler ni prišla v Eleusis v Keleov dom. Tukaj bila je kot stara žena pod imenom Deo (*Δηώ**) od Keleove soproge Metaneire sprejeta, ktera jej je izročila odgojo svojega sinčka Demophoona. Boginja varovala je dete in da bi ga neumrjočega naredila, mazilila ga je z ambrozijo in vanj dihala s svojimi usti; po noči ga je vtaknila skrivaj kakor les v ogenj. Neko noč prežila je Metaneira na njo in ko je zagledala svoje dete v plamenu, zavpila je iz strahu na ves glas. Na ta način je skazila Metaneira Demetrino delo in Domo-

*) Iskajoča zvala se je Demeter v Eleusidi.

phoon obdržal je umrjočo naravo, ker pa je na kolenih in v naročju boginje slonel, bila mu je dana večna čast. Demeter razodela se je zdaj za boginjo ter ukazala, da se njej naj na studencu Kallichoros svetišče sezida. Tam odslej biva in uči ljudi svojo službo; božje družbe se ogiblje in v svoji žalosti in jezi pošilja neplodnost črez zemljo. Vsled tega moral je Zen Herma v podzemski svet poslati, da bi Persephono materi nazaj pripeljal in tako Demetrino jezo utolažil. Ali Hades dal je Persephoni, preden se je od nje poslovil, margarano peško *) poskusiti, da ne bi vedno pri materi ostala, temuč zopet k možu se vrnila. Tako je prišlo, da je bivala Persephona po Zenovem sklepu menjavno dva letna dela na zgornjem svetu pri materi, tretji del pa pri Hadu v podzemskem svetu.

Persephone označuje v tej bajki prav za prav rastlinstvo, kojega mati je hrano poganjajoča zemlja, Demeter; dva letna dela, po letu, zeleni in cvete rastlina v čvrstem življenju, po zimi pa, v tretjem delu leta, je ona smrti podvržena, cvetoče življenje se pogrezne v temno Hadovo domovje. Ali ta bajka, ki se ozira s

*) Margarana je podoba zakona.

prva samo na naravno življenje, razumevala in razvijala se je s časom popolnoma po človeški; Demeter je podvržena žalosti in veselju globoko čutečega materinega srca.

Homerjev hymnus, iz katerega je navedena bajka v kratkih besedah posneta, ozira se posebno na Eleusis pri Athenah, kjer je Demeter od nekdaj imela svoje svetišče, in ima celo vrsto majhnih potez, ki merijo na obrede ondi prirejanih svečanosti, Eleusiniij. Glavna stvar v hymnu je Demetrin prihod v Eleusis, uvedenje poljedelstva in češčenje boginje. Proti koncu pravi hymnus, da je Demeter vladarje v Eleusiji, Triptoloma, Diokla, Eumolpa in Keleja učila obrede svete daritve in orgije, Eleusijska posvečenja, ter se potem s svojo hčerjo zopet v Olymp k božjemu zboru vrnila.

Na Rharijskem polji pri Eleusiji so baje prvo žito sejali, tam bilo je gumno Triptolomovo in njegov oltar, in vsako leto se je polje tam slovesno oralo. Na Triptolomovo ime se posebno naslanja misel o širjenju pridelovanja žita. On je baje na Demetrin ukaz po zemlji okrog hodil ter ljudi učil orati, sejati in pridelke spravljati. Tako je prišel tudi v Achaijo h kralju Eumelu;

oba sta vpeljala poljedelstvo in sezidala mesto Aroë (*ἀρόω* = orati). S poljedelstvom je neogibno združena ustanovitev stalnih prebivališč, zidanje mest, vpeljava državlanskega reda, zakona in mirnega življenja. To so one velike dobrote, katere je Demeter ljudem s poljedelstvom prinesla in ktere so se posebno pri njenih svečanostih praznovale. Ona ima tedaj priimek *Θεσμοφόρος*, zakonodajalka — Kakor se o Triptolemu govori, da je on pridelovanje žita širil, tako se tudi o Demetri poroča, da je za časa svojega potovanja po zemlji, iskaje svojo hčer, na različnih krajih onim, ki so jo prijazno sprejeli, žito za seme dajala ter učila polja obdelovati in jej čast skazovati. Oni pa, ki so se poljedelstvu ustavljali, ali njena svetišča onečastili, bili so od nje kaznovani. Erysichthon, sin Priapa v Thessaliji planil je s svojimi sužni v Demetrin gaj ter vsa drevesa posekal; vsled tega kaznovala ga je boginja s tem, da je moral grozno lakoto trpeti.

Ker pomenja Demeter prav za prav mater zemlje, ki iz temne globočine rastlinstvo pošilja (*Ἀνησιδώρα*, pošiljalka darov), stopila je s podzemskimi bogovi v zvezo ter se sama podzemska

(*Xθονία*) zvala. Kot taka starodavna pelasgijska (*Πελασγίς*) naravna boginja združila se je tudi s Poseidonom, z bogom vseh na zemlji raztekajočih se vodá. Poseidon jo tudi preganja s svojo ljubeznijo.

Demetro so uže v pelasgijski dobi po celi grški zemlji častili, mimo Attike n. pr. v Megari, Boeotiji, po celem Peloponnesu, na zahodnem obrežji male Azije, na Delu in v Kreti. Iz Megare in Korintha prišla je njena služba uže zgodaj v Sicilijo. Ta rodovitni otok veljal je posebno kot priljubljeno bivališče Demetrino in celo pravljica je nastala, da si je Hades tam Persephono vplenil. Po dorski izselitvi se je Demetrin kult v onem delu Peloponnesa, v katerem so Dorci oblast dosegli, celo odpravil. Kajti Dorci niso bili prijatelji mirne boginje poljedelstva; oni so bili bojaželjno ljudstvo, kojih glavni bog je bil Apollon. Vsled nadvladajočega vpliva Dorcev dospel je delphijski orakul Apollonov na Grškem do visoke važnosti in posebno po tem orakulu si je kult Olympovskih bogov splošno priznanje pridobil. Demeter iz začetka ne pripada Olympovskim bogovom in njeno bogočastje se tudi nikoli ni popolnoma z Olym-

povci združilo, kakor se sploh duh starodavnega pelasgijskega, na poljedelstvo naslanjajočega se patriarhalnega življenja ni nikoli popolnoma z bojevitim junaškim čutom Dorcev zjedini. Ko so se bili narodi zopet mirno vdomačili ter se dosedanjega po Dorcih povzročenega nemirnega vojaškega življenja naveličali, jel se je tudi jih pobožni čut bolj do mirnih božjih moči obračati, in kult Demetre, mile boginje poljedelstva in državljanskega reda je na Grškem vnovič zacvel. Iz Attike je prišel zopet Demetrin kult v novi podobi v Peloponnes; Eleusijsko svetišče Demetre je postalo sčasoma namesto Apollonovega orakula v Delphihi središče grške pobožnosti.

Mysterije bili so starodavni pelasgijski kult, ki so bili za časa Dorcev v nemar puščeni ter so vsled tega dobili obliko skrivnih kultov. Tako n. pr. so v stari dobi Eleusijsko Demetro gotovo samo v preprostih kmečkih svečanostih častili, ki so se ozirale na setev žita, na žetev itd.; pozneje pa se je premenil ta starodavni pelasgijski kult v skrivno službo božjo, v mysterije, v katere so se morali dati posamezni posebno posvetiti. Orphičani, o katerih smo uže večkrat govorili, bili so v te mysterije posvečeni ter na

nje mnogo vplivali, in ravno po njih vplivu dosegli so ti tajni kultu visoko veljavo. Oni namreč niso ostali pri nekdanji misli, ampak porabljali so stare obrede kot symbole ter jim nove misli o človeškem življenji, o osodi duše po smrti itd. dajali. Misel o smrti in vzbuji narave ali zlasti semena, ki je tičala v Demetrinem kultu ter se v pravljici o ropu Persephonem izraževala, bila je popolnoma pripravna zato, da se je na njo naslanjala misel o neumrjivosti duše.

O Demetrinih mysterijah ali tajbinah nam je le malo znano; gotovo je, da se ves kult okoli omenjene misli vrti. Poleg Demetre bila je tedaj Persephone glavna boginja Eleusijskih tajbin. Toda pozneje pridružili so jima, gotovo vsled vpliva Orphičanov, še phrigijskega Bakcha pod imenom Jakchos (*Ἰακχος*) ter ga za Demetrinega in Zenovega sina, brata in ženina Persephone smatrali. Jakchos, kot otrok upodobljen, imel je enaki pomen kakor Persephone, kot *Κόρος* primerjal se je boginji *Κόρη*.

Eleusis bila je od nekdanj z Athenami zvezana. Athenci so v jeseni vsacega leta mej časom žetve in setve, t. j. mesca Boëdromiona (sept.—okt.) devet dni zaporedoma velike Eleu-

sinije praznovali. Prvi dan bavili so se z vsakovrstnimi pripravami za pravo svečanost, z daritvijo, s čiščenjem in umivanjem (procesija do morja), s postom itd. Posebno znamenit je bil slovesni sprevod po „sveti cesti“ iz Athen v Eleusis, ki se je brž da četrty dan svečanosti, v drugi polovici dneva pričel tako, da se je po dve milji trajajoči hoji, ravno ko je noč nastopila, v Eleusis prišlo. Duhovniki in posvečenci so bili z bršljinom in mirtami venčani ter klasje, poljska orodja in baklje v rokah nosili. Druge noči sukala se je cela svečanost samo okoli žalostnega iskanja zgubljene Persephone, na kar je končno veselo najdenje zgubljene boginje nastopilo. V Eleusijskem svetišči Demetrinem praznovalo se je „sveto drama“, pri katerem se je posvečencem z veliko sijajnostjo zgodba Demetre, Persephone in Jakcha v različnih symbolih klicáje in pevájje kazala. Z mnogovrstnimi obredi posvečeni zvali so se *μύσται*, mej kterimi so bili popolnoma posvečeni, ali epopti (*ἐποπται*, gledajoči) posebne vrste; izdajstvo skrivnosti se je hudo kaznovalo. — Male Eleusinije praznovala so se v Athenah začetka spomladi, mesca Anthesterijona (febr. — marca). — Razvun teh

svečanosti obhajale so se v Athenah Demetri na čast še Thesmophorije (*Θεσμοφορία*, praznik zakonov) kaki mesec pozneje nego velike Eleusije. Ta svečanost ozirala se je posebno na ustanovitve poljedelstva in po njem nastalega državljankega reda.

Demetrine podobe so podobne onim Here; vendar je Demetrina podoba bolj materinskega, blagega in milega značaja. Spozna se lahko na tem, da nosi žitni venec na glavi, bakljo, klasje in mak v eni, jerbasa za sadje pa v drugi roki. Čestokrat se nahaja poleg nje prase, znamenje rodovitnosti.

V poznejši dobi zamenjavali so Demetro z Gajo in Rhejo-Kybelo. Rimljanci so jo jednačili s svojo Cerero, staroitalsko boginjo žita in kruha, kateri na čast so plebejci 12. aprila svoja Cerealia praznovali.



13. *Kabeiri* (*Κάβειροι*, *Cabiri*).

O bistvu Kabeirov se ne da dosti dognanega povedati, ker imamo sporočilo o njih večjidel iz poznejše dobe, v kateri so te vsled njih mystične narave same ob sebi nerazumljive bogove družili in zamenjavali z različnimi drugimi bogovi. Brž ko ne so bili Kabeiri nižja vrsta starodavnih bogov zemeljske rodovitnosti. V Boeotiji, kjer so jih, kakor se dozdeva, najprej častili, nahajajo se združeni z Demetro. Od tod širil se je jih kult čez Lemnos, Imbros, Samotrako itd. V Lemnu družili so Kabeire z Hephaistom, katerega si moramo tukaj v prvotni podobi misliti kot boga v naravi, pod zemljo delujočega ognja. Takim naravnim bogovom, kakor Demetri in Hephaistu, pridružili so se Kabeiri kot služeči duhovi, kot dobrohotna, darove deleča naravna bitja. Ker pa je Hephaistos s časom bog zlasti umetnega mojsterstva postal, so tudi Kabeiri to lastnost na-se vzeli; oni so postali Hephaistovi pomagači pri izdelovanji kovin. Vrh tega so postali Kabeiri na tem otoku vzbog bližnjega morja bogovi rešitelji v stiskah na morju. Vsled tega so jih tudi z Dioskuri zamenjavali.

V Boeotiji bil je baje uže v najstarejši dobi Kabeirov kult znan; ko so si bili Epigoni Thebe prilastili, bil je jih kult v nemar puščen, pozneje pa je zopet jel v podobi mystერიj cvesti. Najglasovitejše bile so mystერიje Kabeirov v Samothraki; neki pozneje živeči pisatelj navaja tudi jih imena, ta so: Aksieros, Aksiokersa in Aksiokersos. Kamillos (Kadmilos, Kadmos, reditelj), ki je za Herma veljal, je ime nekemu slugi Kabeirov.

14. *Persephone*, (*Kora*, Περσεφόνη, Περσεφόνηα, Περέφοσσα, *Proserpina*, Κόρη).

Persephone, Zenova in Demetrina hči, (*Hom. Il. 14, 326. Od. 11, 217.*), je pri Homerji sicer Hadova soproga; toda o tem, da bi jo Hades bil ugrabil, ta pesnik nikjer ne govori. Naj poprej govori o tem Hesiod (*Theog. 912. sl.*) Po Homerji je ona strašna vladarica mrtvih, vzvišena, častitljiva Hadova soproga, njenemu čmernemu možu nasprotna ženska podoba. Kakor Zen in Hera na Olympovskem prestolu, tako sedita tudi Hades in Persephone v podzemskem svetu. Persephone in njeni soprog si delita vladarstvo črez mrtve, zdi se celo, da vlada zlasti

ona črez mrtve in da ima Hades posebno črez žive svojo oblast, ktere neusmiljeno v kraljestvo mrtvih tirja. Ko je bil Odysseus v to kraljestvo prišel, poslala mu je Persephone mrtvih sence (mane) in jih zopet razkropila (*Od. 11. 213. sl. 226. 385.*), Odysseus se celo boji, da mu bi Persephone ne poslala tudi strašne Gorgonove glave iz globočine Hada (*Od. 11. 633.*), Teresiju je jedinemu mej mrtvimi pustila zavest in spomin (*Od. 10, 490. sl.*). Ona in Hades, podzemski Zen, slišita prokletstva ljudi ter jih izvršujeta (*Il. 9. 459, 569*).

Malejša misel o Persephoni ali Kori in tesna zveza hčere z materjo Demetro se je še le pozneje razvila. V tem razmerji k Demetri označuje Persephone začetek in nehanje cvetoče rasti v naravi, ali v ožjem pomenu v zemljo vsajeno in kaleče seme. Z Demetro vred in različnimi drugimi mystičnimi bogovi, kakor Hekato, Gajo, Rheijo, Aegyptovsko Isido častili so jo v poznejših časih posebno kot mystično boginjo; kot taka je postala s Zenom mati mystičnega Dionysa-Jackha ali Zagreja, tudi je veljala za nevesto Jakchovo.

Pri Rimcih zvala se je ta boginja *Proserpina*, ktero ime je brž ko ne iz grškega „Per-

sephone“ nastalo. Vrh tega so jo zamenjali z italsko Libero, boginjo plodnosti in poljskih pridelkov.

Umetniki so Persephono različno upodobljali, ali kot strogo Hadovo soprogo, enako Heri, ali kot mladostno nježno hčer Demetrino, ali kot mystično nevesto Dionysa-Jakcha z bršljinovim vencem, z bakljo v roki itd.

15. *Hades* ('Αδης, 'Αΐδης, 'Αΐδωνεύς, Πλούτων, *Pluto, Dis* *).

Hades, Kronov in Rhejin sin (*Hes. Theog.* 453.), bil je Zenov brat in Persephonin soprog, vladar prebivališča mrtvih, podzemski Zen (*Ζεύς, καταχθόνιος, άναξ ένέρων, Il. 15, 188. 9, 457.*). Ko so si on in njegova brata Zen in Poseidon, premagavši Krona, delili svetovno vladarstvo, dobil je podzemski svet, nočno tmino (*ζόφος ήερόεις, Il. 15, 187 sl.*) v svojo last. Tam vlada s Persephono, kakor v Olympu Zen s Hero; ali tudi on je, dasiravno sam mogočni bog, kakor njegov brat Poseidon podložen starejšemu, mo-

* Epiška oblika je ali 'Αΐδης ali 'Αΐδωνεύς^{*}, v navadnem življenji in mysterijah bilo je splošno ime *Πλούτων*; pesniška oblika je tudi *Πλουτεύς*.

gočnejšemu in modrejšemu bratu Zenu. Ko ga je bil Herakles v Pylu ranil, moral se je v Olymp podati, da ga je ondi božji zdravnik Paieon ozdravil (*Il.* 5, 395. *sl.*). Navadno pa biva v svojem kraljestvu, v podzemskem svetu, sedeč na svojem prestolu. Ko so se bogovi pred Trojo v boj mešali, ko je Zen iz visočine glasno gro-mel in Poseidon s svojim trirogljem zemljo pre-tresal, vstrašil se je Aïdoneus ter kričaje raz svoj prestol skočil; kajti bal se je, da bi se njegovo grozno domovanje, katerega se celo bo-govi vstrašijo, ljudem in bogovom prikazalo (*Il.* 20, 54 *sl.*).

Kot skrit in skrivaj kraljujoč vladar v kra-ljestvu mrtvih nosi čelado, ktera ga dela nevid-ljivega (*Il.* 5, 845.); njegova strašna moč kliče umrjoče doli v tmino, strogo in neizprosno; on je ljudem najbolj pristuden izmed bogov (*Il.* 9, 158). Vsi ljudje pridejo v kraljestvo Hadovo; vsled tega zove se tudi Polydegmon in Polydektes (*Πολυδέγμων, Πολυδέκτης*, = mnogo-spremujoči, *Hom. hymn.* 4. in *Cererem* 9–31.). Duri podzemskega sveta ima dobro zaklenjene, da nikdo več belega dne ne ugleda (*πύλαρχος Il.* 8, 367.). — Hades ima pri Homerji priimek

κλυτόπωλος, vzbog kônj sloveč (*Il.* 5, 654.), bog s krasno konjsko vprego. Da se ti priimki na rop Persephone ozirajo, ni prav verjetno, ker Homer o tem ničesar ne omenja. Verjetniše je, da se ti priimki upirajo na misel, da Hades duše mrtvih na vozu iz zgornjega sveta prevaža v podzemski svet. Služba prevažanja duš pripisovala se je s časom zlasti Hermu (*ψυχοπομπός*), o katerem se pripoveduje, da z zlato palico duše prevaža; ali Pindar še govori o Hadovi palici, s katero sence mrtvih v svoje kraljestvo goni. Ker spravlja Hades ljudi k pokoju, zove se tudi *παγκοίτης* (vse mireči *Soph. Antig.* 802); drugo mu čestokrat pridjano ime je Klymenos.

Na zahodu ležečem otoku Erytheia in v podzemskem svetu ima Hades črede goved, katere pase pastir Menoitios. Hadove črede imenujejo se pač iz začetka trume mrtvih.

Ker pa vlada Hades v globočini zemlje, veljal je tudi za podelitelja obilnega rastlinstva (*Hes. opp.* 465.), potem za lastnika in podelitelja bogastva, kovin, ki so pokopana v globočini zemlje. Vsled tega je dobil priimek Pluton ali Pluteus.

Ko so Hada na pomoč klicali, udarjali so z rokami na zemljo (*Il.* 9, 568). Njemu in Persephoni, kot bogovom temne globočine, darovali so črne ovce; opravitelj daru odvrčal je pri tej priliki svoj obraz (*Od.* 10, 527). Posvečene so mu bile kiprese in narcise. Posebno čast vžival je Hades v Elidi. Na gori Minthe v triphylskem Pylu je imel posvečen okraj; na severnem kraju Pyla bila je mrtvaška reka Acheron in Hadovo, Persephonino in Demetrino svetišče. Posvečen okraj in svetišče imel je tudi v Elijskem Pylu. Mogoče, da je bilo v teh krajih več zemeljskih žrel, katera so veljala za vhode in duri v podzemski svet; gotovo pa je bil mrtvaški kult Elejcev zelo star.

Umetniki so Hada upodobljali enako njegovima bratoma Zenu in Poseidonu, vendar se razločuje od njih po čmernem obrazu in po laseh, kateri mu v čelo visé. Navadno nosi široko obleko. Njegova prilastka sta ključ podzemskega sveta in Kerberos. Nahaja se le malo njegovih kipov in doprskih podob.

Rimljanci so si Plutona enako Grkom mislili; ime Dis (= dives) pomenja to, kar pri Grkih *Πλούτων*.

16. *Thanatos* (Θάνατος) in *Hypnos* (Ὕπνος, *Somnus*).

Thanatos je poosobljena smrt sploh in se razločuje od Kerov, posebnih vrst smrti, *Hypnos* pa je poosebljeno spanje. Pri Homerji se le redkokrat poosobljena nahajata (*Il.* 14, 231. 16, 672.). V zadnjem odstavku ukaže Zen Apollonu. naj izroči v boji palega Sarpedona dvojčkoma: spanju in smrti, da ga nagloma v Lykijo odneseta, kjer bodo njegovi sorodniki mrtvemu truplu dostojno zadnjo čast skazali. Spanje in smrt sta sinova noči (*nyx*) in bivata v podzemskem svetu (*Hes. Theog.* 211. 758.). Spanje hodi po zemlji in širokem morji okoli, mirno in ljubeznjivo ljudem; smrt pa ima v prsih brezčutno srce. Koga ona uhita, tega ne rešijo niti neumrjoči bogovi (*Hes. Theog.* 762.). Življenje uničujoč, v temno noč zagrinjajoč *Thanatos* prinaša trdno, večno spanje; sladki počitek podeljuje nasprotno ljubeznjivi ambrosijski *Hypnos*, vladar bogov in ljudi (*πανδαμάρτωρ*). Celo Zena vspančkal je nekdam na Herino prošnjo, ko je hotela sovražnega Herakla na morji pokončati. Ko se je tedaj Zen prebudil, jezil se je nad *Hypnom* in ne da se dvomiti, da bi ga bil v

morje zagnal, ako ga ne bi bila častitljiva mati noč branila. Pri vsem tem drznil se je pozneje vnovič na Herino prošnjo kralja bogov na gori Idi vsplančkat, da bi zamogel Poseidon brez ovire Achaejcem pred Trojo pomagati; toda Hera morala mu je za mezdo obljubiti Charito Pasi-thejo (*Il. 14, 231 sl.*). — Ovid (*Met. 11, 592 sl.*) premestil je bivališče spanja h Kimercem, ki so na najskrajnišem severu stanovali; tam dremlje v neki temni špilji, obdan od trume sanj.

Thanatos in Hypnos bila sta šestokrat skupaj upodobljena kot speča dečka z navzdol obrnjenimi bakljami. Na škrinji Hypsalovi (na nekem s podobami okinčanem lesenem predalu, ktere- ga so Kypselidi, Korinthskei samovlastniki v Olympijo posvetili) bila je noč tako upodobljena, da je držala enega črnega in enega belega spečega dečka v naročji, s podpisom: Thanatos in Hypnos.

Hesiod (*Theog. 212.*) imenuje poleg Hypna in Thanata še sanje ("Ονειροι") kot sinove noči; drugi jih zovejo otroke spanja in zemlje. Tudi pri Homerji se uže nahaja "Ονειρος" posebljen (*Il. 2, 6. sl.*).

17. *Kera* (*Kήρ, Kήρες*).

Kera je ženska poosobljena smrtna osoda (*κῆρ* in *κῆρες θανάτοιο*); ker pa je več vrst ali načinov smrti, nahajamo *Kero* tudi v množnem številu, *Kήρες*. Pri pesnikih je beseda časih posebljena, časih prilastek; pri Homerji nahajata se besedi *Kήρ* in *Kήρες* čestokrat poosebljeni. *Kere* so temotne, zlobne in pogubljive boginje, neubežne in vsem ljudem pristudne; z Erido in Kydoimono (prepirom in vriščem) koraka *Kera* v boji s krvavo obleko, zdaj zgrabi novoranjene, ki še živi, zdaj neranjenega, zdaj zopet mrtvega za noge. *Kere* se bojujejo mej seboj kakor umrjoči ljudje ter si trgajo mrtve iz rok (*Il. 18, 535. sl.*). V enako strašni podobi se nahajajo *Kere* pri Hesiodu (*scutum Herc. 249 sl.*) kot črne boginje groznih očíj; one škripljejo z belimi zobmi ter se prepirajo za ubite, da bi jim kri izsesale.

Smrtni osodi nikdo ne uide, ona nam preti na tisočere načine (*Il. 18, 326*); toda po božji milosti je moči njim za nekoliko časa izogniti se ali njim ubežati. Achilleus imel je dvojne *Kere* na razpolaganje, ali v cvetoči mladosti pred Ilijo slavno pasti, ali pa v domovini brez slave

v visoki starosti umreti (*Il* 9, 410 *sl.* 10, 666. *sl.*). Zen tehta v svoji roki Kere Trojancev in Achaejcev (*Il.* 8, 69. 22, 209. *sl.*), Hektorja in Achilleja. Kera označuje posebno silovit način smrti, vendar se nahaja ime tudi v pomenu prijazne smrti. Odysseus vpraša v Hadu svojo mater, ktera Kera jo je zadela, je li vsled bolezni ali vsled rahlih pušic Artemidinih umrla (*Od.* 11, 170 *sl.*).

Pri Hesiodu je Nyx mati Ker, in Moire, boginje osod, so jih sestre (*Theog.* 211. *sl.*). On jih zove neusmiljeno kaznujoče (*νηλσόποινοι*), one so tedaj z Erynijami enakega pomena in ta pomen se je pozneje še bolj razvil.

18. *Erinyje* (*Ἐρινύς, ὕεσ, Εὐμενίδες, Furiae, Eumenides*).

Erinyje, Gajine hčere, bile so Uranove krvi, kojega je njegov lastni sin Kronos okrnil (*Hes. Theog.* 185.). Ker so starodavne strašne boginje, ki v Erebu bivajo, imenujejo se tudi boginje jezne kletve in osvetne kazni. One pomenjajo čut globokega razžaljenja in bolestne nejevolje, ako se sveto pravo pregrešno žali. Tako govori Homer o Erinyjah mater, katerih njih

otroci ne spoštujejo, potem o Erinyjah starejšega brata, kteremu mlajši bratje in sestre ne skazujejo pristojne časti. Erins ali Erinyje prihité tedaj in opravljajo svojo osvetno službo, kedar so se bila rodbinska prava žalila (*Il.* 21, 412. *Od.* 11, 279.). Sicer pa so dobili tudi berači, pomoč proseči in gostje, ki imajo pravico vsmiljenje in varen sprejem zahtevati, svoje Erinyje, ako se je z njimi prevzetno ravnalo (*Od.* 17, 475.). V kletvi (*ἀρά*) se kaže žalost in nejevolja nad storjeno krivico, vsled tega se zovejo Erinyje pri Aeschylu tudi '*Ἀράι*.

Vendar ima misel o Erinyjah pri Homerji in Hesiodu še obširnišo veljavo; one kaznujejo vsakega hudobneža, morilca, krivorotnika itd. Vsaki peti dan mesca, kterega so imeli za hudi dan, prišle so v gornji svet, da bi krivorotnika kaznovale (*Hes. opp.* 803. *cf.* *Il.* 19, 259.). V grozni tmuni hodijo okoli in uhité s svojo strašno močjo grešnika, one ga preganjajo na svetu in ga kaznujejo še po smrti v podzemskem svetu. Tako povzročujejo pogubo za vsako grešno djanje, ki ga je človek učinil (*Πρωταί*, kaznujoče pri Aeschylu); ali one oslepijo tudi same človeški um, ter ga zapeljejo k hudodelstvu in ga tako

v nesrečo spravijo. Kaznujoče boginje postale so na ta način tudi nesrečo nosêče boginje osode, enake Moiram. Agamemnon, ki je Achilleja na časti razžalil in vsled tega pogubo povzročil sebi in Achaejcem, pravi izgovarjaje se: „jaz nisem kriv, ampak Zen in Moire in v tmini potujoče Erinyje so me oslepili (*Il. 19, 87. Od. 15, 234.*).

Homer govori zdaj o eni sami Erinyji, zdaj o mnogih, določnega števila ali določnih imen pa ne navaja; ravno tako malo bere se pri njem, katerega rodu da so. Hesiod poroča, kakor smo uže gori rekli, da so se rodile iz krvavih na zemljo palih kapljic okrnjenega Urana; o njih številu in imenih se pa tudi pri njem ničesar ne bere. Aeschylus jih imenuje stare boginje, hčere noči (*Nύξ*), Sophokles hčere tmine (*σκότος*) in Gaje (*Γῆ. Aeschyl. Eum. 321. Soph. Oed. Col. 40, 106.*); o številu pa tudi ta dva ne govorita. Nobeden pesnik pred Euripidom ne poje o njih trojici, in njih imena: Alekto (*Ἀλκτώ* = nikoli mirujoča), Tisiphone (*Τισιφώνη* = osvetnica umora) in Megaira (*Μέγαιρα* = sovražna) se ne berejo pred časom Aleksandrinskih pesnikov.

Pri tragikih so Erinyje sploh kaznujoča in pogubna bitja, ki grešnika na vsak način preganjajo z iztiranjem iz človeške družbe, z mukami vesti in trpinčenjem v podzemskem svetu; misel, da so one same pogubonosilke, se je tako vkoreninila, da so se celo pogubne osebe, kakor Helena in Medeia, Erinyje zvale (*Aesch. Agam.* 729. *Seph. Elect.* 1080. *Eurip. Orest.* 1386.). — Pri tragikih so Erinyje osobito osvetnice prelite krvi in krvavega hudodelstva proti sorodnikom. Kakor po neugibnem naravnem zakonu dotečejo Erinyje onega, ki se je v tej zadevi pregrešil, brez ozira na posebne okolščine hudodelstva, brez ozira na osebo in razmere. Taki žrtvi Erinyij sta pri tragikih Orestes in Oidipus. Orestes je na Apollonov ukaz na svoji lastni materi Klytaimnestri, která je bila njegovega očeta Agamemnona ubila, krvavo osveto izvršil ter jo ubil. Vsled tega ga preganjajo od matere poslane Erinyje, kakor ubežno zver, dokler ne pride pomoči iskáje v Delphe v Apollonovo svetišče. Apollon mu veli potem, ko se je bil Orestes uže mnogim spravnim obredom podvrgel, v Athene se podati, da se ondi pod vodstvom Athene o njem sodi. Strašne osvetne



boginje spremljale so ga tudi tje: „Kri zahtevaje okoli ga v Atheninem templu ter mu pojejo groze polno Erinyjsko pesem, pesem, ki napolnjuje duh z blodnjami in zmedami in vije vezilne sponke okoli grešnika: „neogibna sila, Moira, nam je za večne čase to za dedščino odločila, mašče vaje biti grešnikom za petami, dokler se ne zvrne v brezdno; ali tudi v podzemskem svetu mu bode malo veselja. Mi rušimo hiše tam, kjer se prepir, doma gojen, prijatlju dopade. Takega mi preganjamo, mi ga krvavega uničimo, naj se

mu moč še tako razvija. Dasiravno se ošabnež v človeški zmoti do neba povzdiguje, mi ga vendar ukrotimo; osramočen se zgrudi na tla, ako se mi bližamo v črni obleki in v nesrečno kolo svoje noge zasučemo. Kajti z močjo naglega skoka zasadimo svoje noge na-nj; naj grešnik še tako beži, njegova stopinja vendar zabrede v težko pogubo. Ali on sam nespametno oslepljen ne zapazi padca, tako omrači mu krivda oči; toda vekanje naznanja množici, da se ponočna groza strašno nad streho ziblje“. — Athene pride Orestu na pomoč in sestavi na Areopagu sodišče, pred katerim Apollon sam svojega varovanca proti Erinyjam zagovarja. Sodniki glasujejo, na zadnje vrže Athena beli kamenček v vrč in po šestetih glasovih je število belih in črnih kamenčkov enako in Orestes za nekrivega spoznan. Vendar ne zamorejo umrjoči matimorstva oprostiti, samo božja milost zamore to. Erinyje, stare boginje, v tej pravdi od mlajših bogov premagane, grozijo Athencem težke nezgode, neplodnost in bolezen, toda Athena jih potolaži in jim obljubi visoko čast v svojem mestu. Erinyje, poprej srdite, postanejo zdaj mestu dobrohotne in blažene boginje, Eumeni-

des (*Εὐμενίδες*); one obljubijo plodnost zemlji in živalim, blagoslov ljudem ter se slovesno sprejmejo v špiljo Areōpaga (vsebina Aeschylov Eumenid).

Druga Eumenidam posvečena glava je Oidipus, nesrečni Thebanski kralj, ki je svojega očeta Laja ubil in se s svojo materjo Jokasto oženil. Dasiravno je nehote in nevedoma grešil, bil je vendar po veri starih narodov odgovoren za svoje djanje ter zapadel oblasti osvetnih Erinyij, ktere so uže dolgo v njegovem domu divjale. Od svoje nesreče potrti, slepi starček pride zavržen od domovine in samo od svoje hčere Antigone spremljan do svetega Erinyijskega gaja na brdu Kolonos blizo Athen, da bi se ondi po izreku orakula z Erinyjami spravil in zaželen mir našel. Skozi neko zemeljsko brezdno (*χάλκος οὐδός Soph. Oed. Col. 1572.*) prišel je v globočino, k sedežu Erinyij, ne da bi se kedaj vrnil. Odslej je z boginjami spravljen in nesrečnega madeža očiščen in posvečen starček pravi zaščit Attiški zemlji (vsebina Sophoklejevega Oedipod. Kolon.).

Bajki o Orestu in Oidipu in o njunih razmerah do Erinyij nista samo domišljija pesnikov,

ampak oni sta vkoreninjeni v veri in kultu narodov. Misel o Erinyjah izcimila se je iz misli o Demetri-Erinyji, neki jezepolni podzemski Demetri, ktero so posebno v Arkadiji in Boeotiji častili in katera je v thebanski kraljevi rodbini Labdakidov strašno po očetomorstvu, bratomorstvu in po krvosramnosti gospodarila. Sčasoma so se Erinyje kot samostalna bitja ločile od Demetre Erinyje in v thebanski bajki postal je Oidipus bitje, katerega celo življenje je bilo posvečeno Erinyjam. Koj po svojem rojstvu izpoložili so ga na bregu Kithairon, ki je bil Erinijam posvečen; vsled zaslepljenosti propadel je hudodelstvu in nesreči, še le po svoji smrti je dosegel spravo. Njegov grob, ki je bil po thebanski pravljici v Boeotiji, in sicer v Eleonu v svetišči Demetre, postal je kraj sreče in bogoslova. Iz Boeotije se je Erinyj kult brž ko ne v Attiko razširil in sicer na brdu Kolonos in na Arejevem vrhu ali na Areopagu v mestu samem. V Attiki zvali so Erinyje Semnai (Σεμναί, častivredne); ime Eumenides pa je v Sikyoni doma. Tudi v Peloponnesu so Erinyje v starodavnih časih častili; tam se je posebno razvila bajka o Orestu; on je baje za časa svojega pregnanstva

v Parrhasiji v neki pokrajini Arkadije bival; kazalo se je ondi še v poznejši dobi svetišče Manij, besnih in besno storečih boginj (*Μαῖαι*), ktere so Oresta besnega storile, da si je prst odgriznil. Ne daleč od tega kraja je bil kraj "Ακη (lečenje), kjer so imele te boginje kot Eumenide svetišče ter se Orestu baje bele prikazale. Črnim Erinyjam, t. j. preganjajočim, poklonil je Orestes mrtvaška darila (*ἐναγίσματα*), belim, spravljenim, pa božja darila (*θυσίαι*). Vrh tega so tudi še v mnogih drugih krajih Peloponnesa Erinyje pretvarjali v Eumenide; povsod pa se nanje naslanja pravljica o Orestu. Te Peloponneske bajke je imel Aeschylus pri izdelovanji svojih Eumenid na razpolaganje; da bi pa tudi svoje rojstno mesto poveličal, posebno pa častitljivost Areopaga, stare krvave sodbe v Athenah povzdignil, premestil je Orestovo oproščenje in s pravljico zvezano Orestovo spravo Eumenid v Athene.

Strašne boginje, ki ločene od Olympovskih bogov in pristudne umrljivim in neumrljivim, v globočini Tartara bivajo, morajo grozo vzbujajočo vnanjo podobo imeti. Pred Aeschylom podobe Erinyj še niso bile znane; ta pesnik jih je prvi

spravil na oder in je bil vsled tega prisiljen jim določne podobe dati. Kot vzor je imel pri tej priliki Gorgone in Harpyje. One prihajajo na oder v dolgih črnih oblekah s krvorudečim pasom, kot stare, gnjusne ženske s kačjimi lasmi, krvavimi očmi, ven visečim jezikom in z nepokritimi zobmi. Kakor lovski psi preganjajo one svojo žrtev po krvavem sledu, one lajajo v spanji, ližejo kri iz mrtvih trupel itd. Vsled tega se zovejo pri Aeschylu in tudi pri Sophoklu naravnost psice. Drugače si jih misli Euripides. Pri njem so one nagle, krilate, deviške loykinje, ktere nosijo v rokah baklje in kače. Tako so jih tudi umetniki upodobljali. Ker umetniki stalne podobe vstvarjajo, morajo gledati na to, da ne žalijo ogledovalcu čuta in oči. Za tega del umetniki Erinyj niso v tako strašni podobi predstavljali v kaki Aeschylos.

Darovali so Erinyjam črne, pa tudi breje ovce, strd z vodo zmešan in brez vina pa kot pitne darove.

19. *Hekate* (Ἑκάτη, *Hecate*).

Hekate. daleko tvorjajoča, bila je za časa svoje posebne veljave gotovo podzemski boginja,

ki se je čestokrat tudi Erinyjam pridružila. Pri Homerji se o tej boginji ničesar ne bere; nasproti pa pravi Hesiod (*Theog.* 411—452), da je ta hči Persa in Asterije, Zen jo je pred vsemi drugimi Titanci najbolj častil ter jej visoko čast skazal s tem, da sme gospodovati na nebu, na zemlji in na morji, podarovati srečo in zmago, modrost v zborih in sodnijah, srečno brodarstvo in srečen lov, vspeh mladeži in rast čredam. Ta obširni Hesiodov odstavek je sicer jako sumljiv, brž ko ne je le dodatek poznejše dobe, v kateri so Orphejčani mogočno vpljivali. Kajti Orphejčani so Hekato, staro ali uže v nemar puščeno in malo znano boginjo, zopet med ljudi spravili in do visoke časti povzdignili. Po Orphejčanih postala je ona mystična boginja, ki se je kot vladarica narave, ki gospoduje na nebu, na zemlji in na morji, zamenjavala z mnogoterimi drugimi mystičnimi boginjami, kakor z Demetro, Persephono, Rhejo, Kybelo. Kot varuhinjo divjaščine in mladeži (*κοινοτροφος*) pridružili so jo Artemidi; iz njenega bistva se je morda še le razvila misel o posebni boginji; kajti *ἐκάτη* je navadni Artemidin priimek. Kakor Artemida, postala je tudi ona boginja lune.

Z ozirom na Demetro in Persephono in vsled zamenjave s Persephono, ki se nahaja uže pri tragikih, postala je Hekate posebno chthonična, to je, podzemska boginja, strašna, mogočna vladarica mej mrtvimi. Njeno celo bistvo ima nekaj dajmoničnega, pošastnega in strašnega; ona pošilja ponočna strašila, kakor Empuso, iz podzemskega sveta ter se klati po noči z dušami umrlih okoli tripotij (*σινοδία*, *τριποδῖτις*, trivia) in grobov (*τυμβιδία*); njeno bližino naznanjajo psi s tuljenjem in cviljenjem; ona sama je od stygijskih psov obdana. Ona varuje in podučuje čarovnice, ktere po noči vsled lunine svetlobe okrepcane čarovne rastline iščejo in pri nočni tmini svoja neprijetna in pogubna čarovna dela opravljajo.

Hekato so posebno častili v Samothraki, v Lemnu, Argu, Athenah, Aegini in drugih krajih deloma z javnimi, deloma s tajnimi kultii. Pred hišami, v hišah in na tripotjih postavljali so se njej kipi (*Ἑκάτα*), da bi dom in popotnike nevarnosti branila; proti koncu vsakega mesca postavljali so njej, kakor drugim nesrečo povzročujočim in odvrtačujočim bogovom, na tripotjih jedila, ktera so revni snedli. Darovali so njej

pse in, kakor Erinyjam in drugim chthoničnim bogovom, strd in črne ovce

Umetniki so jo upodobljali ali z enim ali s tremi lici in triglavno, ker se je njena podoba šestokrat na tripotjih razpostavljala. Tudi pesniki jo opisujejo kot triglavno boginjo, z eno konjsko, z eno pesjo in eno levovo glavo. Sem spadajoči priimki so: *τρισοκέφαλος*, *τρίμορφος*, triceps, triformis, tergemina itd.



B. Heroji (*Ἡρώες*, *Heroes*).

Ista domišljija, ki je grškemu narodu njegove svobodne, osebne bogove vstvarjala, vstvarila jim je tudi Heroje. Pravlјice o zgodbah bogov, v katerih oni svoja bistva in svoje čine označujejo, obsegale so tudi zgodbo narodovih očakov, pri katerih so bogovi ostajali, svoja svetišča in svoja bogočastja vstanovljali. Bogovi so morali imeti vzrok in tla svojemu prihodu in delovanju v človeškem rodu, v kojega osodo so uspešno segali. Narod mislil si je svoje prejšnje junaške rodove, začetnike svojega rodu, pod posebnim ugodnim ali neugodnim vplјivom bogov; pod nji-

hovim vodstvom izvrševali so vspešna podzetja in krasne čine; vsled njihovih kaznujočih rok padali v strašno nesrečo. Pravljica o teh pradbinih junacih nastala je po vseh krajih grške zemlje mej narodom samim, pesniki jih niso še le iznašli. Ko je tedaj epiško pesništvo beli dan zagledalo, poprijelo se je posebno teh predmetov, opevalo veliki del onih pravljic v umetni obliki ter s posebnim dopadenjem izdeljevalo. Vsled tega se zove tudi epiško pesništvo herojično.

Homer sicer imenuje vsakega poštenega, svobodnega moža heroja (*Il.* 2, 110. 13, 629. *Od.* 2, 15. 4, 312. 8, 483.); zlasti pa imajo to častno ime knezi, kakor Atridi, Laërtes in drugi. Plemeniti rodovi, ki trdijo, da so kakšnega božjega rodu (*διογενεῖς*, so nasproti postavljeni onim, ki se pri Homerji ἀνέρες δῆμον zovejo). Oni se ne razločujejo bistveno od navadnih ljudi, vendar se odlikujejo po večji telesni kreposti; smrti so tudi oni podvrženi, kakor ostali umrljivi, le posamezni ljubljenci bogov, kakor Menelaos, ne umrejo, ampak vživajo neumrjocnost v Elisiji.

Pri Hesiodu se zovejo heroji najpoprej polubogovi (*ἡμιθεοί*) oni rod krasnih borilcev, ki se

je pred Thebami in Trojo vojskoval, odlični po pravicoljubnosti, junaškem pogumu in kreposti, in ki je po smrti na otok blaženih odmaknjen (*Hes. Opp. 156 sl.*). Pindar slika heroje kot nadčloveška bitja, ki so vmesna bitja mej bogovi in ljudmi in ki so božjo čast vživali. S časom je stopil odločno pobožni element v vero o herojih; razvil se je posebni herojev kult s posebnimi darovi, enako mrtvaškim darovom (*εναγίσματα*), ki so se popolnoma razločevali od onih, ktere so bogovom darovali. Glavna stvar bila je pitni dar (*χαί*), obstoječa iz strdi, vina in vode, tudi iz olja in mleka. Kedar so se herojem živali darovale, obračali so pri klanji jih glave proti zemlji ter krv v jarek teči pustili; mesa pa niso vživali ampak popolnoma sožgali. Ti slovesni obredi so se posebno pri herojevih jarkih opravljali, iz katerih globočin so baje heroji vpljivali ter srečo in blagoslov pošiljali.

Heroji, kakor se nahajajo v narodni veri, niso ni zgodovinsko navadni ljudje ni simbolično sami pojmi; oni so marveč vzorni ljudje, tako rekoč zastopniki naroda iz starodavnih časov, ki so se iz naključnosti in tesnosti navadnega zgodovinskega življenja povzdignili in v

lepe, velikanske podobe poveličali. Narod se ozira na nje kakor na dobrotnike svojega roda, na ustanovnike svojih mest, držav in zakonskega reda. Heroji so deloma samo obrazci domišljije brez zgodovinske podlage, kakor Danaos, Kekrops, deloma v stari dobi živeči junaki in bajke izmišljujoči narodni duh vzel jim je vse ograje navadnega življenja ter jih imel za vzorne ljudi, kakor večino trojanskih junakov. Drugi so bili iz začetka gotovo božja bitja, ki so s časom heroji postali, kakor Perseus in Bellerophontes.

V poznejši dobi skazala se je tudi zgodovinskim osebam herojska čast, kakor Athencema Harmodiju in Aristogeitonu.

V sledečem se bomo ozirali na one pravljice o herojih, o katerih nam pesniki govoré.



I. Korinthske pravljice.

1. *Sisyphos Bellerophontes.*

Sisyphos, Aiolov sin, bil je ustanovnik in vladar Korintha ali, kakor se je v stari dobi zval, Ephyre. Homer (*Il.* 6, 153.) zove ga najbolj lakomnega človeka, kar gotovo meri na kupčijo in brodnarstvo mesta Ephyre. Vzbog svoje malopridnosti bil je v podzemskem svetu hudo kaznovan; moral je z velikim trudom teški kamen z doline do vrha brega valiti; ali komaj ga je do vrha privalil, zvalil se je spet z močnim gromenjem v globočino nazaj in teško nevspešno delo pričelo se je vnovič (*Od.* 11, 593 *sl.*). Vzroka kazni Homer ne imenuje. Poznejši navajajo različne vzroke. Apollodor pripoveduje, ko je bil Zen Aesopovo hčer, Aigino iz Phlija ugrabil, je Sisyphos to izdal rop iska-jočemu Aesopu; vsled tega njegova kazen. Zvi-jačo in goljufno prekanjenost njegovega bistva porabljali so stari narodi, da bi o njem izmišljevali vsakovrstne neverjetne pripovedke, katerih je bil Aeolski rod bogat. Tako se pripoveduje, da je Zen Sisypheu v kazen za omenjeno izdaj-

stvo smrt poslal; ali Sisyphos djāl je na zvi-
jačni način smrt v okove tako, da nobeden na
svetu ni več umrl, dokler je ni Ares zopet nje-
nih okov rešil. Ali pred svojo smrtjo ukaže
Sisyphos svoji soprogi, da ga ne smejo pokopati;
tedaj prosi Hada, da ga naj za kratek čas v
zgornji svet pusti, da bi zamogel svojo soprogo
zavoljo njene nemarnosti kaznovati. Ko pa je
bil v zgornji svet prišel, ni hotel, kakor je ob-
ljubil, zopet v podzemski svet vrniti se, ampak
Hermes ga je moral siloma nazaj pripeljati.
Sledeče ravnanje navaja se kot vzrok njegove
kazni v podzemskem svetu. — Sisyphov grob
je bil na Isthmu. Njegov sin je Glaukos in
Glaukov sin.

Bellerophontes ali Bellerophon
(*Βελλεροφόντης*, *Βελλεροφών*) brez graje, kteremu
so bogovi lepoto in blago možatost podarili.
Anteia, soproga Proitova, kralja v Argu, ga je
ljubila, ker se mu pa ni mogla prikupiti, obre-
kovala ga je pri svojem soprogu. Proitos se je
razjezil, vender se on ni drznil Bellerophonta
umoriti, temuč poslal ga je zloženo desko polno
smrtonosnih run (*σήματα λυγρά*) k svojemu tastu
(Iobates) v Lykijo. Devet dni gostil ga je

kralj, deseti dan pa hoče rune videti, ktere mu je zet poslal. Ko je vsebino run spoznal, odposlal je Bellerophonta, da naj Chimairo *) usmrti, ogenj švigajočo pošast božjega rodu, ki je bila spredaj lev, zadaj zmaj, v sredi koza. Od bogov podpiran (*θεῶν τεράεσσι πιθήσας*) premagal je Bellerophon pošast. Potem se je bojeval na ukaz Iobata srečno s Solymercem in v tretjič z bojevitimi Amazonami**). Ko se je bil vrnil, nastavil mu je kralj zasedo najboljših mož Lykije, da bi ga mej potjo ubili, toda Bellerophon uničil je vse. Sedaj je kralj spoznal, da je nje-

*) Po Homerji (Il. 16, 328.) bil je Chimairo Amisodaros, kurški kralj odgojil. Hesiod jo imenuje hčer Typhaona in Echidne, veliko, naglo in velikansko ogenj švigajočo pošast s tremi glavami: z glavo leva, kože in zmaja (Theog. 319 sl.). Homerjevo in Hesiodovo misel družijo poznejši različno. Mislili so si jo v Phrygiji, Libiji, Aegyptu, Indiji ter jo imeli za ogenj pljuvajoči breg ali za gusarja. Vergil (Aen. 6, 288) pravi, da z Gorgonami in Harpyjami v najsrednjem žrelu Orka biva.

**) Amazone, bojevite žene, vzor ženske moči in pogumnosti, bivale so, kakor pravljica pravi, na vzhodnem in jugovzhodnem obrežji črnega morja blizu Kavkasa in posebno ob reki Thermodon. Njih glavno mesto zvalo se je Themiskyra. One ogibale so se vsake družbe z možmi ter se samo z bojem pečale. Starodavna doba nam poroča o mnogih vojnah Amazon; tako so prišle v Phrygijo, v Lesbos in Samothrako, celo v Attiko in Boetijo. Misel o njih nastala je brž ko ne iz mračnih pravljic o oboroženih Skythskih ženah in iz starih poročil o Hierodulah (služabnicah svetišč), bojevitih boginjah; take so: Enyo, Artemis, Athene.

gov gost božjega rodu ter ga pri sebi obdržal; dal mu je svojo hčer (Philonoë, ali Antikleia ali Kassandra) za soprogo ter ž njim vladarstvo delil. Lyčani pa so mu dali kos rodovitne zemlje v last (*Il. 6. 152—195.*). Po Hesiodu (*Theog. 325.*) ubil je Bellerophon Chimairo s pomočjo Pegasa, krilatega konja, ki je bil skočil iz trupla Gorgone Meduse (*Theog. 278 sl.*). — Homerjevim besedam (*θεῶν τεράσσει πιθήσας*), dajali so pozneje obširnejši pomen, ker se je pelo, da so mu bogovi mej potjo v boj krilatega konja poslali, Athene je baje konja obujzdala in ukrotila itd. Iz svojega rojstnega mesta Korintha bežal je Bellerophon, kakor poznejši poročajo, v Argos ali Tiryns k Proitu, ker je bil svojega brata Deliada ali pa imenitnega Korinthčana po imenu Belleros ubil. Odtod je baje dobil ime Bellerophontes, kajti poprej se je (z ozirom na konja Pegasa) Hipponoos zval. Homer pristavlja svoji povesti, da so pozneje Bellerophonta bogovi sovražili in da je sam, človeških stopinj ogibáje se, na Alejskem polji (na polji blojenja, *ἀλάομαι*) žalosten blodil. Vzroka božjega sovraštva Homer ne navaja. Poznejši pravijo, da je bil kaznovan, ker je bogoljubne Solymce uničil. Pin-

dar nam njegovo smrt tako-le opisuje: Bellerophon se je hotel na Pegasu do neba povzdigniti; ali Zen je konju obada poslal ter ga tako razkačil, da je jezdeca raz sebe vrgel, ki je vsled padca hrom in slep postal. V gaji Kранаion s cipresami zaraščenem pri Korinthu je imel Bellerophon posvečen kraj; s Pegasom yred je bil v Korinthu v Poseidovem svetišči postavljen; na potu od Korintha proti pristanišču Lechaion stala je Pegasova podoba (studenčni konj πηγή) tako, da se je zdelo, da s kopito studenec izteptuje. Bellerophon in Pegasos stopila sta v tesno zvezo z vodnim in morskim bogom Poseidonom. Glaukos, Bellerophontov oče je ob jednom morski bog, Poseidon sam pa se zove Bellerophontov ali Hippoonov oče. Brž ko ne je zadnji samo posebna stran Poseidonova, Poseidona ἱππιος.

II. Argolske pravljice.

2. Inachos, Danaos, Danaë, Perseus.

Najstarejši vladar v Argu je bil Inachos, prav za prav bog argolske reke istega imena, sin Okeana in Thetide. On se je zval domačin kraja, in je bil po deukalionski povodnji Argivce

iz bregov v argivsko ravan pripeljal, ktero je bil na ta način za bivališče pripravno naredil, da je vodo napeljal v reko, ki je dobila od njega ime. Poznejši pesniki so trdili, da je bil Aegypčan. Grki poznejše dobe imeli so namreč navado za vsako stvar v vzhodu in Aegyptu začetek iskati. Ko sta se Poseidon in Hera prepirala za last mesta „Argos“, prisodil je Inachos pokrajino Heri ter jej daroval. Po drugi pravljici je bil Phoroneus (*Φορωνεύς* od *φέρω*), Inachov sin, kateri je najpoprej Herino službo božjo v Argu vpeljal. On je baje razkropljene ljudi v skupna bivališča združil in jim prvo omiko vcepil s tem, da je ljudem ogenj podaril. Za te dobrote so ga v Argu kot deželnega heroja častili; darovali so mu namreč na njegovem grobu mrtyaška darila.

Argivci pripovedujejo, da je Inachova hči Io po dolgotrajni blodnji v Aegyptu Epapha rodila in da je on Aegyptovski kralj postal. Epaphova potomca sta bila Danaos in Aigyptos, sina Belova in Archinoëina. Danaos je imel 50 hčer, Aigyptos 50 sinov; iz strahu pred njimi ubežal je Danaos s svojimi hčermi, Danaïdami, v Argos. Tukaj je zahteval vladarstvo,

ktero je imel Inachid Gelanor v lasti in Argivci so mu ga prisodili. Sezidal je tedaj grad v Argu ter učil vodnjake kopati. Ali Aegyptovi sinovi so prišli za njim ter ga prosili naj njim svoje hčere v zakon da. Danaos združil je svoje hčere z Aegyptovimi sinovi v zakon; ker se je pa še vedno svojih vnukov bal in ker se je hotel zavoljo svojega bega iz Aegypta maščevati, ukazal je svojim hčeram, naj svoje bratrance in soproge po noči v spanji umoré. To so storile vse Danaïde ter pokopale mrtva trupla svojih sprogov, samo Hypermnestra prizanesla je svojemu soprogu Lynkeju. Na Zenov ukaz bile so morilke svojih pregreh odvezane in od Danaja vnovič omožene. Po drugi pravljici bile so Danaïde v podzemskem svetu vzbog umora s tem kaznovane, da so morale vedno vodo v ljuknjičast sod nositi (*Ovid. Met. 4, 462*. Ovid jih po njihovem pradedu Belides imenuje).

Mlajše dobe pa je pravljica, ktera pripoveduje, da je Danaos iz Aegypta v Argos prišel. Danaos, v kojega času so Argivci, kakor starodavni narodi pripovedujejo, prenehali biti Pelasgioti ter se za naprej Danajci zvali, je zastopnik Achaejskega roda Danajcev, kateri niso imeli

z Aegypčani nobene skupnosti. Danaïde, njegove hčere, katere neprenehoma vodo v ljuknjičast sod nosijo, smatrajo se, če jih sodimo iz prvotne naravne strani, za reke in studence suhe argijske pokrajine, katere vsako leto po leti vsahnejo. Častili so jih v Argu, ker so baje pokrajini vodnjake priskrbele, in štirje vodnjaki so njim bili posvečeni. Ena izmed njih, *Amymōne*, bila je Poseidonova ljubica, kateri je bil iz naklonjenosti do nje studenec enakega imena ustvaril. Ako si ogledamo jedro cele pravljice o Danaïdah z nraavstvene strani, najdemo v njej označeno nekoristno in nesrečno življenje, kteremu zapade vsaka ženska, ki je zavrgla svoj poklic, biti soproga in hišna mati. Danaov grob je bil v Argu sredi trga; v Delphih imel je z *Hypermnestro* in *Lynkojem* vred svoje sohe.

Lynkejeva in *Hypermnestrina* vnuka sta bila *Akrisios* in *Proitos*, prvi kralj v Argu, drugi v *Tiryntu*. *Akrisijeva* hči je bila *Danaë*. Ker mu je orakul prorokoval: ako *Danaë* rodi sina, bode ga on umoril, zaprl je svojo hčer v podzemsko izbo; ali *Zen*, ljubezni do *Danaë* vnet, prodril je v podobi zlatega deža v izbo in rodil z njo *Perseja* (*Soph. Antig. 931 sl.*); najvrlejš-

šega mej vsemi možmi (*πάντων ἀριδείκτεον ἀνδρῶν*). Tako ga imenuje Homer v edinem odstavku, na katerem ga navede (*Il. 14, 320*). Akrisios ukaže mater in dete v skrinjo zaprta v morje vreči, ali skrinja je priplavala na otok Seriphos, ki je bil eden izmed Kyklad. Tukaj nju je Diktys v mreži na kopno potegnili ter oba izročil svojemu bratu Polydektu, vladarju otoka.

Polydektes je želel z Danaejo se oženiti; ker mu je pa Perseus, ki je mej tem časom odrasel, ovire delal, skusil ga je uničiti ter mu ukazal, podati se h Gorgonom in prinesiti glavo Gorgone Meduse. Pri tem čudovitem poslu bila sta mu Hermes in Athene, s katero se je Medusa v lepoti meriti drznila, na pomoč ter ga najpoprej pripeljala h Gorgoninim sestram, h Graejam, katerim so bila imena: Enyo, Pephredo in Deino. One so se rodile kot stare žene ter imele skupaj eno samo oko in en sam zob, kojih se je druga za drugo posluževala. Perseus vzel jim je zob in oko, ter jim še le potem nazaj dal, ko so mu bile pot k nympham pokazale. Od njih je dobil krilato obuvalo, mavho in Hadovo čelado, ki je imela lastnost, da je neviden postal, kdor jo je nosil. Hermes mu je dal srp,

Athene ogledalo. S to pripravo prišel je h Gorgonam, katerim je bilo ime Stheno, Euryale in Medusa, in ktere so pri Tartesu na Okeanu živele. Našel jih je speče, ker pa je imel Medusin pogled to lastnost, da je vsakega okamenel, približal se je njej z vstran obrnjenim obrazom ter Medusi, ki je bila edina umrjoča, tako glavo odrezal, da je njeno podobo v zrcalu gledal, ki ga je od Athene dobil. Iz Meduzinega trupla izletel je krilati konj Pegasos. Ko je bil Perseus Medusino glavo v mavho vtaknil, odpravil se je nazaj proti domu. Po poti branila ga je Hadova čelada pred preganjajočimi Gorgonami. V Aethiopijo prišedši videl je Andromedo, Kephajevo hčer, neki morski pošasti izpostavljeno ter jo rešil in v zakon vzel. Z njo je prišel v Seriphos nazaj ter z Medusino glavo Polydekta okamenel, kateri je hotel njegovo mater Danaëjo po sili v zakon dati. Potem je postavil Diktyja za kralja tega otoka; po Hermu je nympham nazaj poslal krilato obuvalo, mavho in čelado ter poklonil Medusino glavo Atheni, ktera jo je v sredo svojega ščita vsadila. Potem se je vrnil z Danaëjo in Andromedo v Argos nazaj. Akrisios je pred njim v Larisso ubežal, kjer je

bil pozneje po naključbi od Perseja umorjen. Perseus se je bal prevzeti dedščino po svojem dedu, kojega je sam ubil ter je izročil vladarstvo v Argu Megaponthu, Proitovemu sinu; ta pa njemu vladarstvo v Tiryntu. Potem je še ustanovil mesti Midea in Mykenae. Njegovi in Andromedini otroci so bili: Perses, Alkaios, Sthenelos, Elektryon, Gorgophone i. dr.

Perseus je imel svoj heroon mej Argom in Mykenami, v Seriphu, v Athenah. Aegyptovski duhovni v Chemnidi so Herodotu pripovedovali, da je Perseus mej svojo vožnjo v Libyjo tje prišel in tam svečanost bojnih iger osnoval, ker je bil tamkaj sedež njegovega pradedu Danaja. Tam kazalo se je tudi Persejevo svetišče s Persejevo podobo z njegovim strašanskim obuvalom, kojega prikazen za Nilsko dolino rodovitno leto pomenja. Se ve da so to same zmišljenke in poobrazki Aegyptovskih duhovnov, kateri so skušali lahkovernemu Herodotu spričati, da je bila mej Aegyptom in Grškim starodavna zveza. Pri Rimljanih bila je pravljica, da sta Danaë in Perseus v skrinjo zaprta na italiskem obrežji pristala, kjer se je kralj Pilemnus z Danaëjo oženil ter mesto Ardejo sezidal. Vsled tega se je Rutulskega kneza

Turna, Aenejevega nasprotnika, rod od Akrisija izvajal (*Verg. Aen. 7, 410, 371*)

Homer omenja samo edenkrat Perseja kot izvrstnega junaka; o njegovih slavnih činih pa ničesar ne pove; vendar se iz tega ne da soditi, da ne bi bil nobene pravljice o Perseji poznal; nasprotno prilastek πάντων ἀριδείκτος ἀνδρῶν kaže, da so bile pravljice o Persejevih činih uže pred Homerjem sploh znane. Hesiod omenja, da je Perseus Meduso umoril in da so njene sestre Perseja preganjale (*Theog. 280. Scut. Herac. 216 sl*). Jedro pravljice nastalo je brž ko ne v starodavnih časih v Argu ter se v starih epiških pesmih opevalo, iz katerih sta Pindaros in logograph Pherekydes glavno stvar zajemala.

3. *Herakles* (**Ηρακλῆς Hercules*).

Persejevega rodu je bil največji in najbolj dovršen junak grškega naroda, *Herakles*. On je postal narodni heros starih Grkov, vzor dovršenega moža, ki je bil s svojo močjo in žrtvovalnostjo človeški rod stisk in zlih rešil (**Ἀλέξι-κακος*) ter si s trdom in borbo na svetu neumrjočnost pridobil. Bilo bi od več še vprašati, je li v resnici kedaj *Herakles* živel ali ne;

glavna stvar je, da si je grški narod takšni vzor junaške kreposti vstvaril, naj si je kedaj živel ali ne. Uže pred Homerjem so se Heraklovi čini v epiških spevih opevali; toda za nas najstarejši vir je Homer. V Ilijadi in Odysseji nahajajo se uže glavne poteze Heraklove pravljice, dasiravno raztresene, vendar precej dogna-



ne. Herakles je tam, kakor tudi pri Hesiodu dovršen junak, v grško-junaškem orožji (— sulica, lok, ščit, oklep, čelada —), popolnoma grškega značaja. Poznejši pisatelji se z Homerjem ne strinjajo več; Pisander, pesnik, ki je slul okoli 650 pr. Kr., dal mu je namesto navadnega junaškega orožja kij in levovo kožo, s katero si je glavo in telo pokrival. Pozorišče njegovih činov se je širilo vedno dalje, daleč črez grške meje,

vnanji vpljiv dobil je vedno več veljave; inostransko družilo se je z Grškim, bajke so se pomnožile in razširile, ter dobile pomen, ki se

ni več zlagal z grškim duhom. Aegyptovski in Phoeničanski živelj presegal je Grškega; Heraklovi čini in njegovo potovanje spravilo se je po nazorih iztočnega naroda v zvezo s tekom solnca. Vsled tega se je v Heraklovih pravljičah nakupičilo toliko gradiva, da ga je težko popolnoma vrediti in razjasniti. Mi hočemo stvar razpravljati po glavnih oddelkih njegovega življenja.

a) Rod in rojstvo Heraklovo. Herakla imenuje Homer Zenovega in Alkmeninega sina ali po njegovem očimu Amphitryonovega sina, ki je bil v Thebah rojen (*Il. 14, 323. Od. 11, 266 sl. in 620* *Ἀμφιτρωνιάδης, Θηβαγενής, Hes. Theog. 530.*). On pripada rodu Argivskega Perseja, kojega eden sin Alkeion je bil oče Amphitryona, drugi Elektryon pa oče Alkmene. Amphitryon je svojega očima Elektryona ubil ter moral s svojo ženo Alkmeno v Thebe pobegniti, da bi se izognil zasledovanju Sthenelovemu, ki je bil ubitega Elektryona brat. O Heraklovem porodu v Thebah pripoveduje Homer (*Il. 19, 95 sl.*): Tisti dan, ko bi bila imela Alkmene poroditi, hvalil se je Zen, da bode mož rojen, ki bode nad vsemi okoli bivajočimi vladal, nad rodом, ki je od njega (*Perseïdi*). Hero je

to razdražilo, vsled tega je zahtevala, naj Zen izgovorjene besede s prisego potrdi. in tako je kot boginja poroda učinila, da ni Alkmene, temuč soproga Sthenelova, Perseida v Argu, tisti dan Eurystheja porodila. Vsled tega prišel je Herakles v oblast Eurystheja. To bajko so poznejši pisatelji še razširili in olepšali; Heraklu se je kot dvojček pridjal Iphikles, Amphitryonov sin (*Hes. Scut. Herc. — Pind. Nem. 10, 19 sl. Isthm. 7, 5 sl. — Eurip. Hercules furens 1—3. 149. 339. i. dr. Heraclid 37, 210. Alcest 508; 512. 842.* Euripides poje v *Hercules furens*, da je bil Herakles v Argu rojen, in da je v Thebah stanoval).

Herakles je bil sprva začetnik dorskih Heraklidov, ki so si, v nekdanjih časih v Thessaliji naseljeni, za časa dorskega izseljevanja osvojili vladarstvo nad Peloponnesom. Vsled tega se je pravljica o Heraklu v Argolido zaplodila in junak sam je stopil z rodom ondaj poprej vladajočih Perseidov v sorodno zvezo. Heraklidi napravili so si Argolis za domovino svojih pradedov, da bi tako dokazali, da imajo pravico si to deželo v last vzeti. V Thebe se je Herakles vvedel deloma po dorskih Heraklidih, deloma iz Delphov

po Apollonovem kultu, s katerim so ga Dorci združili; vsled tega stoji z domačo starodavno pravljico Thebečanov in Boeočanov sploh v jako rahli zvezi.

b) Otročja leta in mladost Hérakla tje do njegovih službenih let. Večji del pravljič, ki temu času pripadajo, je poznejše dobe; nastale so kot dodatek onemu času, ki spada mej njegovo rojstvo in slavná dela njegove moške dobe, tedaj v dobo, v kateri so se posamezne poteze pravlice združile ter se vse skupaj v soglasje spravile. Homer govori samo splošno o tej dobi ter pravi, da je Herakles do polne moči dorasel, da je, čuvan od svojega očeta Zena in Athene, preganjanju Here kljuboval ter se celo drznil neumrljive, kakor Ara in Hero raniti. Potem pripoveduje o ženitbi z Megaro, hčerjo thebanskega kralja Kreona (*Od. 11, 269*). Pindar nam prvi poroča o za-dušenji kač (*Nem. 1, 49 sl.*). Ko sta se namreč Herakles in Iphikrates rodila, poslala je Hera v svoji jezi dve veliki kači, da bi otroka uničili. Tedaj vzdigne Herakles glavo, zgrabi z obema rokama kači ter jih davi, dokler niste poginili. Alkmene in pesterna 'prihiteli ste, preplašeni

vsled nevarnosti, Amphitryon in prvi Thebečani prišli so oboroženi na pomoč; ali vsi se začudijo in veselijo, ko vidijo moč in pogum Alkmeninega sina in Theresias, kterega so bili poklicali, prorokuje detetu bodočega življenja tek in mezdo za njegove slavne čine.

O Heraklovi odgoji nahajamo še le pri poznejših pesnikih in zbirateljih obširniša poročila. Vozariti ga je podučeval Amphitryon sam, Eurytos z lokom streljati, v boju z orožjem Kastor, v metanju Antolykos, v glasbi Eumolpos ali Linos, kterega je bil z lyro ubil, v vednostih Cheiron ali Linos. Oče poslal ga je iz strahu pred njegovo silno močjo za pastirja k svojim čredam, kjer je baje do dovršenega desetega leta ostal. Mej tem časom ubil je strašanskega leva na Kithaeronu, v kojega kožo se je tako zavijal, da mu je levov golt za čelado služil. Drugi trdijo, da je bila omenjena koža nemejskega leva. Ko je bil Herakles čredo zapustil ter se v Thebe vrnil, srečal je poslance Ergina, minyjskega kralja v Orchomenu, kateri so hoteli 100 volov za davek odvesti; Herakles jim je porezal nosove in ušesa ter jih zopet domov poslal. V vojski, ki je vsled tega nastala, silil je Orchomenčane

od Thebancev prijeti davek dvojno odplačati ter si toliko slavo pridobil, da mu je Kreon, Thebanski kralj, svojo hčer Megaro za soprogo dal in da so ga bogovi s krasnimi orožji obdarili.

Potem pokliče Eurystheus, tirynski kralj, svojega sorodnika k sebi, da mu bi služil. Po Zenovi določbi bilo je službovanje tako, da je moral Herakles dvanajst del opraviti, ktera mu je Eurystheus naložil; ko bi dela dovršil, pridobil bi si neumrjočnost. Hérakles vpraša delphijski orakul za svet, kaj da naj stori ter je dobil za odgovor, da se mora osodi udati*). Vsled tega je zblaznel Herakles ter svoje tri otroke, ki jih je imel z Megaro in oba otroka Iphikla ubil. Ko je bil zopet svoje blaznosti in otožnosti ozdravel, podal se je v Tiryns k Eurystheju. (Tako se vrstijo pri Apollodoru Athenskem dogodki; mythologična bibliotheka 2, 4, 8—12.).

*) Ta orakul ga je baje najprej Herakla imenoval 'Hρακλῆς od ('Hρα—κλῆς, ker si je po Heri slavo pridobil), poprej zval se je 'Αλκαῖος ali 'Αλκείδης; zadnje ime se izpeljuje od besede ἀλκή, = moč, pomen, ki se tudi v imenu 'Αλκμήνη nahaja. — 'Ιφικλῆς, ime Heraklovega brata stoji v zvezi z besedo ἴς = vis.

c) Službovanje in dela Heraklova. Kar se o Heraklovem službovanji in njegovih činih pri Homerji nahaja je sledeče. Herakles postal je po Herini zvijači služabnik Erysthejev; Ta mož je veliko slabiji od njega, in mu je mnogo težavnih del in borb naložil, pri katerih je Heraklu sicer od Zena poslana Athene pomagala. Izmed teh del omenja Homer samo to, da je Kerbera iz podzemskega sveta privlekel (*Il. 8, 362 sl. Od. 11, 617 sl.*): razvun tega poroča pesnik njegov boj z morsko pošastjo pred Trojo (*Il. 20, 145 sl.*) njegov pohod proti Troji, da bi se od Laomedona mu odbitih konj polastil (*Il. 5, 638 sl.*); ko se je vračal, zanesla ga je po Herinem vpljivu nevihta na otok Kos; ali Zen ga je zopet v Argos pripeljal (*Il. 14, 249 sl. 15, 18 sl.*). Potem je Herakles napadel Pylijčane ter izjemši Nestora uničil vladarski rod Neleja; v tej borbi pomagal je Hades Pylijčanom ter bil od Herakla ranjen (*Il. 11, 689 sl. 5, 395 sl.*). Iphita, Eurytovega sina, ubil je Herakles, gostno pravico oskrunivši, v lastnem domu ter si njegove konje obdržal (*Od. 21, 22 sl.*). Pri Homerji izvršuje Herakles svoje čine skoraj izključno le na grški zemlji; dalje

ko do Troje njegovi čini ne segajo. O dvanajsterih delih njegovih Homer ravno tako malo ve, kakor Hesiod, dasiravno zadnji v svoji theogoniji od Homerja navedenim pravljicam še nekaj drugih pristavlja (boj z nemejskim levom, z lernaesko kačo, z Geryonom, rešitev Prometheja 327—232. 313—318. 287—294. 979—983. 521—531.) in pozorišče njegovih činov dalje sega nego pri Homerji. V Hesiodu pripisanem *scutum Herculis* popisuje se njegov boj s Kyknom, roparskim sinom Ara, v katerem, od Zena, Athene in Poseidona podpiran, Kykna ubije in Ara premaga; vrh tega se še omenja njegovo potovanje proti Pylu in ranjenje Ara (359—367.). Pri drugih pesnikih izjemši Pindara in tragike nahajajo se poleg drugih činov vsa dela, ktera se prištevajo delom od Eurystheja naloženim; samo bajka o hlevih Augeja, ktero nam prvi Theokrit (*Id.* 25.) poroča, se pri njih ne nahaja, toda odločen in omenjen krog njegovih dvanajsterih del so brž ko ne še le Aleksandrinci zložili. Število dvanajst ima, kakor se dozdeva, svoj vzrok v tem, da so zbiralci Heraklovih bajk tega junaka smatrali za symbol solnca, ki na svojem tiru obteka dvanajst ozvezdij v zverinskem kro-

gu. Posameznih njegovih del pisatelji niso enako razvrstili; mi se bomo držali razvrstitve, ki se nahaja v nekem epigrammu palatinske anthologije (*T. II, 651.*)

1. Boj z nemejskim levom. Eurystheus je ukazal Heraklu, da mu naj prinese kožo neranljivega leva, ki je bival v gozdni nemejski dolini, in ki je bil Typhonovega in Echidninega rodu. Ko je Herakles potovaje k temu čudovitemu dožitku prišel v Kleone (Kleonaē), naletel je ondi na nekega moža po imenu Melorchos, ki se je ravno k darovanju pripravljal. Herakles ga je prosil, naj z darovanjem tako dolgo čaka, dokler ne preteče trideset dni, čez trideset dni se bode z lova nazaj vrnil in z njim skupej daroval; ako se do tega časa ne vrne, naj mu kot heru mrtvaška darila pokloni. Najprej je Herakles leva napadel s puščicami, ko pa je videl, da lev ni ranljiv, gnal ga je s kijem v njegovo špiljo, zamaščil izhod, skozi vhod nanjga planil ter ga z rokami zadavil. Potem je nesel žival proti Mykenam. K Molarchu je prišel, ko je mož ravno trideseti dan Heraklu mrtvaška darila pokloniti hotel. Herakles je z njim vred daroval Zenu, rešniku in prišel potem

v Mykene, kjer se je bil Eurystheus njegove silne moči tako prestrašil, da je v medeni sod pod zemljo zbežal in Heraklu ukazal, da ne sme več v mesto priti, ampak da mora prihodnjič dokaze svojih činov pred mestnimi vrati kazati (*Apollod. 2. 5. 1.*).

2. Lernaeska kača, plod Typhona in Echidne, od Here odgojena, živela je v lernaeskem močvirju pri Argu, blizu studenca Amymone ter pustošila okolico. Imela je devet ali 100 ali 10.000 glav, izmed katerih je bila edna neumrjoča. Herakles jo je spodil z žarečimi puščicami iz njenega ležišča ter njej glave odsekal, pa na mesto ene odsekane glave, zrastle ste jej vedno dve novi. Za tega del požgal jih je z gorečimi drevesnimi debli ter vrgel na neumrjočo glavo velikansko skalo. S strupenim žolčem hydre namazal je svoje puščice, tako da so bili od njegovih puščic ranjeni neozdravljivi (*Apollod 2. 5, 2.*).

3. Erymanthijski merjasec prilomastil je iz gore Erymanthos (na meji Achajije, Elide in Arkadije) pustošec okolico Psaphis. Herakles dobil je nalogo, živega v Mykene prinesti. Zapodil ga je v globoki sneg, ondi ga

vjel in Eurystheju prinesel (*Apollod.* 2, 5, 4.). Drugi poročajo, da je ta žival v Thessaliji bivala. Tje potovaje prenočil je pri Kentauru Pholu na gori Pholoë, kateri ga je prijazno s pečenim mesom pogostil; ko pa je bil Herakles piti želeč skupni vinski sod Kentaurov odprl, prihiteli so Kentauri ter ga s skalami in drevesnimi debli napadli. Herakles jih je razpodil ter do Malee preganjal, kjer so Kentauri k Cheironu zbežali. Cheiron bil je od Herakla nehote s puščico zadet in smrtno ranjen. Taka dela in taki boji, ki mu niso bili od Eurystheja naloženi, zvali so se *πάρεργα*, stranska dela.

4. Kerymitijska košuta z zlatimi rogovi, Artemidi posvečena žival, bivala je na gori Keryneia mej Arkadijo in Achaijo ali na Arkadskem bregu Mainalos (Majnalska psica.). Herakles dobil je nalogo, jo živo Eurystheju prinesiti. On jo je celo leto preganjal celó tje do Hyperborejcev, dokler je ni na arkadski reki Ladon s puščico v nogo ranil in v svojo last dobil (*Apollod.* 2, 5, 3.).

5. Stymphalide, brezbrojni roj tičev na arkadskem jezeru Stymphalos z međenimi krempļi, perutmi in kljuni in peresi, katera so zamogli

kakor puščice sprožiti, bi bil moral Herakles po ukazu Eurystheja prepoditi. Podil jih je z medenim klepotcem, katerega mu je Athene dala, ter jih s svojimi puščicami postreljal ali prepodil (*Apollod.* 2, 5, 6.). Po Argonautski pravljici zbežali so navedeni tiči na otok Aretias blizu Kolchide.

6. Hippolytin pas, kraljice Amazon, hotela je Admeta, Eurysthejeva hči v last imeti. Herakles je udaril toraj s četo tovaršev proti Thermodontu, kjer so Amazone bivale, ter zahteval pas. Hippolyte ga je prijazno sprejela in obljubila to, kar zahteva, mu prostovoljno pokloniti; toda Here raznesla je glas v podobi Amazone, da hoče Herakles kraljico vpleniti; vsled tega vnel se je boj, v katerem je bil Herakles kraljico vstrelil in jej pas vzel. Ker je bila ta pot oddaljenemu smotru (cilju) namenjena, dala bi se mnoga *πάρεργα* vmestiti; mi omenjamo tukaj samo, da je pri svojem povratku v Trojo prišel, kjer je bil Laomedonovo hčer Hesiono morske pošasti rešil, katero je bil Poseidon poslal. Laomedon mu je za mezdo obljubil konje, ktere mu je Zen za nagrado vplenjenega Ganymeda poklonil; pozneje mu jih je

pa odrekel, zaradi česar mu je Herakles grozil, da ga bode z vojsko napadel (*Apollod.* 2, 5, 9 sl. II. 5, 638 sl.).

7. Augejevi hlevi. Eurystheus je ukazal Heraklu, da naj v enem dnevu Augejev, Heliovega sina in elidskega kralja, hlev, ki je bil silno bogat v čredah, gnoja osnaži. Herakles prišel je k Augeju ter mu zamolčavši Eurysthejev ukaz ponudil v enem dnevu njegov hlev osnažiti, ako mu deseti del svojih čred odstopi. Augeas misleč, da se toliko delo v enem dnevu ne more zvršiti, sklenil je to pogodbo. Herakles napelje potem reki Peneios in Alpheios skozi hlev, tako da je bil ves gnoj v kratkem času povodi splaval. Ko je pa bil Augeas zvedel, da je Herakles to delo na Eurysthejev ukaz zvršil, se ni držal več svoje obljube, temuč je Heraklu mezdo prikratil. Tudi Eurystheus mu ni hotel tega dela všteti, ker je bil Herakles za mezdo služil (*Apollod.* 2, 5, 5.). Pozneje napotil se je Herakles z vojsko proti Augeju, ali v elidskih soteskah napadli so ga Augejevi tovarši, Molionidi Kteatos in Eurytos ter veliki del njegovih vojakov pobili; za tega del je Herakles napal Molionide pri Kleonah ter jih pobil, potem je

upustošil Angejevo zemljo ter njega in njegovega sina ubil. Potem je báje kakor Pindar poroča Olympijske igre ustanovil.

8. Kretski bik. Tega je bil Poseidon iz morja poslal, da bi ga Minos, kretski kralj, morskemu bogu žrtvoval. Ali Minos obdržal si je bika vzbog njegove lepote mej svojo čredo in drugega žrtvoval; vsled tega je Poseidon bika naredil besnega, da je na otoku okoli begal in veliko škodo delal. Herakles je od Eurystheja dobil ukaz, tega bika v Mykene privesti. Herakles je to storil, vendar je potem bika zopet izpustil. Athenska pravljica poroča, da je prišla ta žival tje do Marathona in res se nahaja ta bik zopet kot občni bič v kasnejši Thesejevi bajki (*Apollod.* 2, 5, 7).

9. Diomedova kobilica. Kobilica Diomedovo, kralja Bistonov v Thraciji je Herakles tudi v Mykene priveel. Diomedes krmil jo je z mesom inostrancev, ki so bili v njegovo deželo prihajali; Herakles premagal je Diomeda ter ga konju za krmo dal. Eurystheus posvetil je kobilico Heri ter jo zopet spustil; pozneje raztrgale so jo divje zveri na Olympu (*Apollod.* 2, 5, 8.).

10. Goveda Geryonova. Geryones, ki je od trebuha začemši imel tri zraščena trupla, imel je goveda, ktera je na skrajno zahodnem otoku Erytheia (rdeči otok, od rdečega solnčnega zahoda tako imenovan) poleg Hadovih goved pasel orjak Eurytion in čuval dvoglavni pes Orthros. Herakles dobil je ukaz po nja iti. Potoval je tedaj črez Europo in Libyjo ter na meji teh svetovnih delov na obeh straneh giberaltarkega preliva stebre (Heraklovi stebri) postavil v svedočbo svojega najskrajnejšega potovanja. Ker ga je pri njegovem potovanju Helios s svojimi žarki pekel, nategnil je proti njemu svoj lok in ta mu je, čudeč se njegovi predrznosti, podaril zlati kozarec (solnčni čoln), s katerim se je bil junak črez Okean peljal. V Erythejo prišedši ubil je Eurytiona in Orthra, goveda seboj vzel in preganjajočega ga Geryona ubil. Potem se je z govedi v kozarci črez Okean nazaj peljal ter prišel v Tartessos, kjer je solnčnemu bogu kozarec nazaj dal. Domov vračajoč se potoval je črez Pyrenaeje in Alpe skozi deželo Ligurcev in Italijo. V spodnji Italiji skočil mu je eden bik iz črede v morje ter v Sicilijo splaval, kjer ga je Eryx v svojo čredo vlovil. Herakles pa

je prišel v Sicilijo za njim in je Eryga ubil, kateri ga je silil, da se naj ž njim bori. Potem je Herakles potoval proti jonskemu morju in ko je bil vzhodni kopni svet dosegel, storila je Hera goveda besna, da so se bila v Thrakiji razkropila. Herakles jih je zopet zbral ter jih končno Eurystheju prignal (*Apollod.* 2, 5, 10.). Ta daljna pot dajala je mnogo prilik, postranska dela vpletati (on se je boril z Antaijem v Libiji, ubil je Busirija v Aegyptu, bojeval se z Giganantom pri Kumah, ubil je roparja Alkyoneja na Isthmu); posebno so rimski pisatelji svoje pravljice o Heraklu s tem potovanjem v zvezo spravili.

11. Privedenje Kerbera iz podzemskega sveta se navadno, ker je bilo najtežje, kot zadnje t. j. dvanajsto delo našteva. Herakles šel je spremljan od Herma in Athene, pri Tænaru v podzemski svet; blizu Hadovih duri je našel Theseja in Peirithoja prikovana ter je prvega osvobodil; ko pa je tudi Peirithoja njegovih okov rešiti hotel, stresla se je zemlja, tako da je svoje početje opustil. Hades mu je dovolil Kerbera v zgornji svet odvesti, ako ga brez orožja ukroti. Na Acheronu je psa našel, okle-



nil se ga s svojimi rokami, djāl v okove in privel pri Troecenah (ali Taenaru ali Hermioni itd.) na beli dan. Ko ga je bil Eurystheju pokazal, zanesel ga je zopet v podzemski svet. (*Apollod. 2, 5, 12. Il. 8, 362. Od. 11, 623.*)

12. Zlata jabolka Hesperid dobila je Hera pri svoji možitvi s Zenom od Gaje v dar

oklonjena; na najskrajnišem zahodu zemlje čuvali so jih Hesperide, hčere Nykte (*Hes. Theog. 215.**) in zmaj Ladona. Herakles je dobil povelje jih Eurystheju prinesiti. To povelje zvršiti bilo je za njega posebno težko delo, ker ni poznal kraja, v katerem so bila. Ker ga je tudi ta pot v najskrajniše kraje peljala in ker Hera-

*) Hčere noči se zovejo Hesperide pri Hesiodu, ker se je njih bivališče v zahodu, kjer dan preneha, mislilo. Drugi pravijo, da so one otroci Phorkyda in Ketoje ali Atlanta in Hesperide. Njih imena pri Apollodoru so: Aigle, Erytheia, Hestia, Arethusa; drugi navajajo tri ali sedem Hesperid.

kles ne bi imei vedeti, kje da so Hesperidini vrtovi, poročilo se je, da je Herakles različne kraje obiskal, ter se vsakovrstni čudoviti dožitki vmes vrivali. To potovanje zamenjavalo se je tudi z ono potjo, katero je bil nastopil, da bi si vplenil Geryonova goveda, ker so si cilj obeh potovanj na najskrajnišem zahodu mislili. Herakles je potoval skozi Thessalijo, Makedonijo in Illyrijo k nympham Eridona, k hčeram Zena in Themide, ktere so mu povedale, kako zamore morskega starca Nereja v svojo oblast dobiti in siliti, da mu pot k Hesperidam pove. Ko mu je bil Nereus pot naznanil, šel je v Libyjo (Antaios) in Aegypet (Busiris), potem v Arabijo in zopet skozi Libyjo do onega kraja, kjer mu je bil Helios uže enkrat čoln poklonil. Ž njim je prepljul morje ter prišel na kopno. Na Kavkazu je vstrelil Promethejevega orla. Na zadnje je prišel k Hyperborejcem *) in k Atlantu, ki je nosil nebeški strop. Prometheus je Heraklu svetoval, da naj Atlanta po Hesperidina jabolka pošlje. Atlas je Heraklovi želji ustregel; mej

*) Hyperborejci so ljudstvo, ki je bivalo na severnem robu sveta. Poznejši pisatelji trdijo, da so bivali Hyperborejci na zahodnem robu sveta

tem časom pa je Herakles mesto njega nosil nebeški strop. Ko se je bil Atlas s tremi jabolki vrnil, branil se je nošenje nebeškega stropa zopet prevzeti, temuč hotel je jabolka sam Eurystheju prinesiti. Toda Herakles ga je s tem prekanil, da ga je prosil, naj nebo še toliko časa drži, da si iz vrvi narejeni podglavnik na glavo posadi, da ga ne bi nebo preveč tiščalo. Atlas se je dal prekaniti in Herakles je vzel jabolka ter odšel. V Mykene prišedši dobil je od Eurystheja jabolka v dar ter jih Atheni posvetil; ona jih je zopet v prejšnji kraj nazaj prinesla (*Apollod.* 2, 5, 11.).

d) Ko je Herakles dvanajstera dela zvršil, je bil Eurysthejeve službe oproščen ter se je zopet v Thebe vrnil. Tukaj je svojo prejšnjo soprogo Megaro omožil s svojim stričnikom Iolaom ter se podal v Oichalijo (v Thessaliji, po poznejši pravljici v Euboeji ali Messeniji) h kralju Eurytu, ter ondi snubil njegovo hčer Iolo. Eurytos mu je hčer odrekel, in ker so mu bila ob istem času goveda ukradena, sumičil je, da jih je Herakles ukral. Za tega del podal se je Iphitos, Eurytov sin k Heraklu ter ga pregovoril, da bi šel ž njim goveda iskat ter se tako pred

njegovim očetom opravičil. To se je zgodilo; ko sta pa bila v Tiryns prišla, je sunil Herakles od besnosti omamljen svojega prijatelja in tovarša črez zid, da je mrtev obležal. (*Apollod. 2, 6, 1. in 3. Ovid. 21, 22 sl.*). Vsled tega je bil Herakles hudo zbolel; da bi se zopet ozdravel, moral je tri leta za mezdo služiti. Po poznejši pravljici je bil prodan Omphali, Lydski kraljici, pri kateri je baje v ženski obleki ženske posle opravljal. Vrh tega podal se je za časa tega službovanja na popotovanje junaške čine izvrševati (*Appoll. 2, 6 3.**).

Ko je Herakles svoje hlapčevanje pri Omphali končal, napadel je baje Laomedona, trojanskega kralja z vojsko. To vojsko, katero že Homer navaja, popisovali so poznejši pisatelji jako obširno (*Apollod. 2, 6, 4*). Mej junaki, ki so ga pri tem podzetji spremljali, omenja se posebno Oïkleus, katerega je bil Laomedon pri ladjah, ktere je moral čuvati, napadel, ubil pa Telamon. Telamon planil je prvi v priboje-

*) V tem času so se baje Argonauti podali na svoje potovanje, v tem času priredil se je lov na Kalydonskega merjasca in Theseus pristal je na Throezenskem Isthmu. Ker se Herakles mej junaki, ki so se teh čudovitih dožitkov udeležili, ne omenja, reklo se je, da ni mogel priti, ker je bil v službi Omphalini.

vano mesto; ali Herakles bil je črez to, da ga je drugi prehitel, tako razkačen, da ga je hotel umoriti. Da bi se tej nevarnosti ubranil, začel je Telamon naglo kamenje skupaj nositi, rekoč, da hoče Heraklu Kalliniku (slavnemu zmagaľcu) oltar postaviti. Vsled tega mu je Herakles Hesiono za zmagovalsko mezdo poklonil. Ta je dobila dovoljenje, izbrati si enega izmed vjetih in je vsled tega s svojo kopreno odkupila svojega brata Podarka, ki je edini izmed cele rodbine še ostal. Vsled tega dobil je Podarkes ime Priamos, odkupljeni. Potem se je Herakles v Argos nazaj vrnil (*Il* 14 243 sl.), ter se proti Augeju in potem proti Pylu napotil (*Apollodor*. 2, 7, 2 in 3. cf. *Od*. 11, 689.).

Kmalo potem se je Herakles napotil v Kalydon v Aetoliji ter je Deianeiro, hčer kralja Oineja (*Apollod* 2, 7, 5 sl.) snubil. Tukaj moral se je s svojim tekmećem, bogom reke, Acheloom za last device boriti (*Soph. Trach.* 9 sl.); Herakles priboril si je zmago in devico ter delj časa se v Kalydonu mudil. Ko pa je bil nekđaj pri obedu v Oinejevem domu nehote dečka Eunoma ubil, zapustil je z Deianeiro vred deželo ter se podal v Trachino (Trachis) na gori Oeti

(Oeta) k svojemu prijatelju po imenu Keyx. Ko je bil tje potovaje do reke Euenos prišel, prekoračil je sam reko, Deianeiro pa je dal po Nessu unstran reke zanesti. Ali Nessos hotel je Deianeiri storiti nasilstvo; vsled tega ga je Herakles ustrelil. Umirajoč svetoval je Nessos Deianeiri, da naj njegovo iz rane tekočo kri kot čarobno sredstvo saboj vzame; ž njo si bode zamogla ljubezen svojega moža ohraniti (*Soph. Trach.* 546—568). Ko je Herakles dalje potovaje prišel v deželo Dryopov izpregel je, od glada prisiljen, nekemu pastirju vola ter ga pojedel*). Pri tem potovanji srečal je blizu Trachine Kykna in Ara ter se s pomočjo Iolaja in Athene ž njima boril; Kyknos je pal, Ares pa je bil ranjen (*Hes. scut. Herc.*). Iz Trachine začeniš podvrgel je Herakles Dryope in od dorsklega kneza Aigimija na pomoč poklican premagal je Lapithe (*Apollod.* 2, 7, 7.).

e) Zadnja osoda Herakla in njegovo prištetje bogovom (apotheosa). Ho-

*) Požrešnost in pijanost ste oni lastnosti Herakla, katerih so se posebno komiki poprijeli. Vsled tega zval se je: *Βουφάγος*, *Βουδοίνας* = vola požirajoči; *Ἀθηφάγος*, *Πολυφάγος* = požeruh; *Φιλοπότης* = pijanec.

mer nam o Heraklovi smrti ničesar ne poroča. Samo to pravi, da je tudi njega, mogočnejša in Zenovega ljubljenca smrtna osoda zadela, da ga je Moira in težko Herino sovraštvo premagalo (*Il. 18, 117 sl.*). V podzemskem svetu našel je Odysseus njegovo senco (*σιδωλον*), ki temni noči enaka z napetim lokom in strašnim opasilom okoli koraka; on sam (*αὐτός*) pa biva v Olympu pri neumrjočih bogovih v cvetoči sreči, oženjen z Hebo, lepo boginjo mladosti (*Od. 11, 601 sl.*). Vendar se misli, da so besede 602—604 (*σιδωλον, αὐτὸς δὲ μετ' ἀθανάτοισι θεοῖσιν τέρεται ἐν θαλάῃς καὶ ἔχει καλλίσφουρον Ἥβην*), ktere govorijo o Heraklovi senci in o pravem živem Heraklu v nebesih, dodatek poznejše dobe, in da je Homer samo Heraklovo senco v podzemskem svetu poznal. Še le za Homerjem nastalo je mnenje, da je bil Herakles mej bogove sprejet ter z Hebo oženjen, ker se je njegovo bivanje smatralo v podzemskem svetu za nevredno božjega sina, ki je na svetu toliko dobrega storil. Pri Hesiodu nahaja se to mnenje popolnoma razvito (*Theog. 950 sl.*) in poznejši pesniki in pisatelji kaj radi poročajo o njegovi smrti in njegovem poboženji (sprejetji mej bogove). Glavne poteze tej pravljici so:

Iz Trachine se je Herakles napotil z vojno proti Oichaliji v Euboeji, da bi se nad Eurytom maščeval. Priporil si je mesto, Euryta ubil, njegove sine in hčer Iolo pa vjel. Na kepaeskem predgorji v Euboeji hotel je Zenu darovati ter je Licha v Trachino poslal, da bi mu prinesel krasno obleko, v kateri je hotel darovati. Ko je bila Deianeira zvedla, da se Herakles kot zmagovalec vrača in da je v njegovi družbi lepa Iole, skusila je Heraklovo ljubezen od Iole ná-se obrniti ter mu poslala z Nessovo krvjo pomočeno obleko, o kateri je menila, da ima čarobno moč ljubezni. Komaj se je obleka na Heraklovem telesu ogrela, prešinil je s krvjo zmešan strup Heraklovih puščic njegove ude tako, da so jeli gnjiti in ga z grozno bolečino mučiti. Licha, kteri mu je bil obleko prinesel, vrgel je v morje. Potem se je dal v Trachine prenesti, kjer se je Deianeira sama usmrtila, ko je bila nesrečo zvedla, ktero je nehoté in nevedé učinila. Ko je bil Herakles svojemu sinu Hyllu ukazal vzeti si Iolo za svojo soprogo, napravil si je na gori Oeti grmado, splezal na njo ter od mimo potujočih zahteval, da jo naj zapalijo. To je storil slednjič pastir Poias, ali pa njegov sin

Philoktetes (*Soph. Phil.* 802.) in Herakles mu je poklonil za to ljubav svoje puščice. Ko je jela grmada goreti, švigale so strele iz neba, ki so v kratkem času vse priprave pokončale, Herakla pa je odnesla megla mej bučenjem gro-ma v Olymp, kjer se je z Hero spravil in s Hebo oženil. Hebe mu je rodila Aleksiaara (Alexiares) in Aniketa (Aniketos) — (*Apollod.* 2, 7, 7. cf. *Soph. Trach.* — *Pindar Nem.* 1. fn. 10, 31 sl. *Isthm.* 4, 35 sl. — *Eurip. Heracl.* 910 sl. *Orest.* 1686. — *Ovid. Met.* 9, 134 sl. — *Verg. Aen.* 8, 300.).

Kmalopotem, ko je Herakles bil sprejet med bogove, darovali so mu baje Iolaos in drugi njegovi prijatelji na pogorišči mrtvaška darila. Po njih zgledu darovala sta mu tudi Menoitios in Opus ter mu herojev kult vstanovila. Ravno tako storili so to Thebanci in drugi grški rodovi v domovini in svojih naselbinah. Athenci so ga prvi častili kot boga s slovesnimi darili in njih zgled posnemali so potem vsi Grki, tako, da so Heraklu ob enem herojeva in božja darila pokla-njali; častili so ga tudi z bojnimi igrami (*Ἡράκλεια*).

Kakor Grki imeli so tudi drugi narodi svoje narodne junake, vzor junaške kreposti; toda Grki

so povsod, kjer koli so takega junaka našli, smatrali ga ali za svojega Herakla, ali mu saj ime svojega junaka dajali. Vsled tega se je govorilo o aegyptovskem, phoeniškem, perzijskem, lydyškem Heraklu itd. Italski Hercules je gotovo svoje ime dobil od grškega Herakla in prav verjetno je, da so se nazori in bajke o grškem Heraklu, ki so se iz grških naselbin spodnje Italije razširili, z nazorom in z bajkami staroitalskih junakov enake vrste združili. V poznejši dobi pridružile so se tem tudi asijatske bajke. Herkules je imel po celi Italiji svoje kipe, svetišča in oltarje, posebno pa v Rimu.

Izmed italskih bajk hočemo omeniti tukaj samo ono o orjaku Kaku. Ko je bil Herkules iz Erytheije goveda Geryona na Grško gonil, ukral mu je v spanji Kak v pokrajini Aboriginov pri Palatiji eden del črede ter goveda za rep potegnil v neko špiljo, da ne bi stopinje črede Herkula na sled privedle. Mukanje črede izdalo je roparja; Herkules ga je ubil in potem daroval Patri Inventori. Evander, naselnik iz Arkadije, prihitel je s pastirji tega okraja, postavil oltar (ara maxima) in Heraklu daroval. Rodbini Potitijev in Pinarijev se smatrate kot

predstojnici vstanovljenega Herkulovega kulta (*Liv. I 7.*).

Herkulov kult v Siciliji, Korsiki, Sardiniji, Malti, Gadih (Gades) v Spaniji je brž ko ne phoeniškega postanka. Tudi v Galliji in Germaniji (*Tac. Germ. 2*) so baje Herkula častili.

Heraklu so bili posvečeni: beli jagned, olj-
kino drevo, bršljin in gorki vreli. Umetniki
upodobljali so Herakla ali kot dete ali kot mla-
denča ali kot doraslega moža. V zadnji podobi
nahaja se posebno kot izvršitelj težavnih bojev,
z močnimi mušicami, širokimi prsi, kratkim, biku
podobnim tilnikom; glava in oči so primerno
majhne, lasje gosti in kratki, spodnji del čela
naprej pripognjen, obraz stisnjen in resnoben.
Njegovo navadno orožje sta kij in lok, njegova
obleka je levja koža.

Heraklovi potomci, katerih se obilna množica
naštevava, zovejo se Heraklidi (*Ἡρακλειδαι*); po-
sebnost se pa tako imenujejo oni njegovi potomci,
ki so se z Dorci združili in v Pelloponnes uda-
rili, da bi od svojih pradedov v prejšnji dobi
podvržene pokrajine (Argos, Lakedaemon, Pylos

v Messeniji) zopet v svojo last dobili. Pravlјica pravi: Hyllos, Heraklov sin, bežal je iz Trachine, kjer ga Keyks (Keyx) ni mogel braniti pred zalezovanjem Eurystheja po celi grški zemlji; še le v Athenah našel je pomoč in varnost. Ker Athenci svojega varovanca niso hoteli izročiti, začel je Eurystheus vojsko ali pri skironijski skali premagali so ga Theseus, Hyllos in Iolaos ter ga v bitki ubili. Potem so Heraklidi planili v Pelloponnes, toda huda kuga, ki je ondi divjala, jih je splašila, da so se zopet v Athene nazaj vrnili. Odtod so se podali v Thessalijo, kjer je Aigimios, dorski kralj, Hylla vzel za svojega sina ter mu tretji del svoje dežele v last izročil, ker mu je Herakles nekđaj pomagal Lapithe zapoditi. Tri leta poznej planil je Hyllos zopet s peščico Dorcev v Pelloponnes, da bi se polastil Eurysthejevega kraljestva, ktero je v last vzel Pelopid Atreus. Hyllos je pal v dvo-boji z Echemom, kraljem Tegejskem, ki se je boril mesto Atreja in sto let po Hyllovi smrti še le se je posrečilo njegovim potomcem v Pelloponnessu vstanoviti se. Deset let po Hyllovi smrti pričela se je Trojanska vojska.

4. *Tantalos in njegov rod.*

Tantalos, Zenov sin, je bil bogat kralj v mestu Sipylos, na Lydskem bregu enacega imena. Zen ga je ljubil pred vsemi drugimi ljudmi ter ga blagoslovil z vsemi posvetnimi darovi; povabljal ga je celo k božjim pojedinam ter mu zaupal svoje naklepe. Tolike sreče smrtnjak ni mogel prenašati, razglašal je njemu zaupane skrivnosti, ukradel iz božje mize nektarja in ambrozije ter razdelil mej svojimi smrtnimi tovariši. Vsled tega ga je Zen kaznoval. Homer v Odysseji (XI, 582.) in večina pesnikov so premestili to kazen v podzemski svet, toda mnogi trdijo, da ondi ne prenaša kazni lakote in žeje, ampak večnega strahu, kajti nad njegovo glavo visi skala vedno zvaliti se preteča. Po drugih pravljicah moramo misliti, da je bil Tantalos uže na gornjem svetu za svoje zlobne čine kaznovan. Zen mu je svoje dni dovolil, da ga za kaj prosi. Ko se je bil tedaj bahal s svojo bogovom enako osodo, mu je Zen, kakor pravijo, sicer obilje posvetnih darov naklonil, toda nad njim je obesil težko skalo, da ne bi mogel, v vednem strahu živeč, uživati njega obdajajočih posvetnih darov.

Ta kazen v podzemskem svetu je bila, kakor se zdi, prvotna ali začetna.

K zlobnim činom Tantalovim, zavoljo katerih je bil kaznovan, spadajo tudi sledeči. Nekega dne je povabil bogove k obedu v Sipilos ter postavil pred nje, da bi jih skušal, meso svojega lastnega sina Pelopa, katerega je bil zaklal, na kose razsekal in skuhal. Bogovi so zapazili zvijačo ter se niso dotaknili groznejedi. Demeter sama, ktero je prevzela žalost vzbog svoje izgubljene hčere Persephone, se je dala prevarati ter pojedla ene pleče. Hermes je potem na kose razsekano telo v kotlu kuhal ter mu dal na taki čarobni način zopet podobo in življenje, toda bil je brez drugih pleč. Bile so tedaj nadomeščene s slonokoščnimi in tako so bili baje Pelopovi potomci znameniti vzbog bele lise na rami. Ta pravljica, kakor se dozdeva, se je deloma izcimila iz vere na omenjeno plemeniško znamenje Pelopidov.

Tantalova hči je bila Niobe, soproga Amphionova, kralja thebanskega, ki je bil s svojim bratom Zethom od Kadma ustanovljeno mesto Thebe obkolil z obzidjem (*Od. XI, 260*). Niobe se je predrznila, ponosna na množico

svojih zarojencev, šest sinov in šest hčer (število se od raznih učenjakov različno navaja), Latoni, ki je samo dva otroka rodila, jednačiti se. Zavaljo tega sta Apollon in Artemis postrelila njene otroke in sicer Apollon njene sinove in Artemis njene hčere. Devet dni so ležali Niobini otroci nepokopani v svoji krvi, kajti Zen je pretvoril narod v kamenje; desetega dne pa so bili pokopani od bogov samih. Niobe pa je bila pretvorjena vsled prevelike bolečine v skalo, ki stoji na samotni visočini gore Sipylos; tam čuti še zdaj kot kamen bolečine, ktere so jej povzročili bogovi (*Il. XXIV, 602—617. of. Ovid, Met. VI. 152—312 **).

Zethova soproga Aëdon, Pandarejova hči je hotela, zavidaje otrok bogato Niobo, enega njenih otrok umoriti; toda iz pomote je svojega lastnega sina Ityla v ponočni tmuni umorila. V slavca pretvorjena žaluje vsako v igred v gostem vejevji po svojem ljubem sinku (*Od. XIX, 518 sl. cf. Soph. Eleckt. 144, kjer se njeni sin Itys ***)

*) Znamenita sedaj v Florenci bivajoča Niobiua 'skupina iz mramorja, 1583 v Rimu najdena, predočuje na velikanski način konec thebanske kraljeve rodbine.

**) Enaka je attiška bajka o Prokni, hčeri athenskega kralja Pandiona, ki je bila omožena s thraškim kraljem Te-

zove). Tudi ostale hčere Pandareja so imele nesrečno osodo. Od bogov svojih starišev pre-zgodaj uplenjene so ostale sirote v svojih izbah. Boginje Aphrodite, Hera, Artemis in Athene so skrbele za nje ter jim podarile lepoto in ročnost, ali ravno ko jim je hotela Aphrodite pri Zenu izprostiti srečen zakon, ugrable so jih Harpyije ter Erinyijam izročile za služabnice (*Od. XX, 66 sl.*).

Ko je bil Pelops, Tantalov sin, mladenča dozorel, napotil se je v PISO v Elidi, da bi si tam priboril od kralja Oinomaja njegovo hčer Hippodamejo. Oinomaos je namreč vsled orakula, ki mu je prorokoval, da ga bode lastni zet ubil, odločil, da hoče svojo hčer samo tistemu v zakon dati, kateri ga bode premogel v dirjanji z vozmí; vsakemu pa, ktereга je bil na dirjališči dohitel, je zagnal odzad kopje v srce.

rejem (Tereus) iz Daulide. Ta se je oženil z njeno sestro Philomelo (Philomele) trdivši, da mu je Prokne umrla. Ko je bila Philomele prevaro spoznala ter grozila, da se hoče maščevati, izrezal jej je Tereus jezik, ali Philomele je ovadla sestri svojo osodo z nekterimi v ruho tkanimi besedami; da bi se nad Terejem maščevala, ubila je Prokne svojega lastnega sina Itija ter ga dala svojemu soprogu Tereju užiti. Ko je bil Tereus preganjal begajoči sestri, je bila pretvorjena Prokne v slavca, Philomele v lastovko in Tereus sam je postal ubod (*Thuk. II, 29. Ovid. Met. VI, 424 sl.*).

Na ta način je izgubilo uže mnogo snubačev življenje. Ko je bil Pelops tje prišel, podkupil je Oinomaovega voznika, kojemu je bilo ime Myrtilos; ta je bil iz koles Oinomaovega voza potegnil kline in Oinomaos se je vsled tega zvrnil na tla ter se pokončal. Na ta način si je priboril Pelops lepo Hippodameijo in vladarstvo v Pisi; Myrtila pa, ne da bi mu bil prepustil obljubljeno polovico kraljestva, sunil je v morje. Umirajoč preklinja Myrtilos Pelopa in ves njegov rod in od te dobe se vleče, kakor črni strah, zloba in nesreča črez Pelopidov rod. Pelops je bil v Pelloponnesu, ki je dobil po njem svoje ime, tako mogočni vladar, da je prišla njegova preoblastnost pozneje v pregovor. Zen sam mu je dal kraljevo žezlo (*Il. II, 100 sl*) V Olympiji, kjer je bil baje olympijske igre krasno zopet ponovil in pozneje sam pokopan, so ga častili na grobu kot heroja in bojnega zaščitnika s krvavimi darovi (*Pind Ol. I, 90.**).

*) Pindar opeva v I. Ol. odi bajko o Tantalu in Pelopu; ali pobožnega duha je premenil staro pravljico; take lastnosti namreč, ktere se mu nevredne dozdevajo bogov in heroja Pelopa, kakor n. pr. ubitje in užitje Pelopovega telesa, Myrtolovo podporo pri dirjanji z vozm, pesnik ali popolnoma izpušča, ali jih pa na drugi način pripoveduje in tolmači.

Po Pindarji je bil Pelops oče šesterih ljudovladnih kraljev, ki so se razšli čez Peloponnes; mej temi sta najstarejša in najbolj znana Atreus in Thyestes. Njuna mati jih je nagovorila, da sta ubila svojega polubrata Chrysippa, vsled tega sta bežala pred srditim očetom h kralju mykenskemu, Persejevemu sinu Sthenelu, soprogu svoje sestre Nikippe. Sthenelos jima je dal Midejo (Midea) za stanovališče in ko se je pozneje njegov sin Eurystheus napotil nad Heraklide ter v bitki z njimi padel, dobil je Atreus vsled ukaza, ki ga je dal Eurystheus pred svojim odhodom, vladarstvo čez Mykene (*Thuk. 1, 9.*).

Groze polna osoda Pelopidov v Mykenah je bila glavni predmet starih tragoedij. *) Vrsta groznih činov se pričenja z zločinstvom Thyestovim. Ta je zapeljal Atrejevo soprogo k nezvestosti ter je bil zavoljo tega od Atreja prognan. Da bi se nad njim maščeval, pošle Pleisthena, Atrejevega sina, kterege je odgojeval kot svojega otroka, z ukazom v Mykene Atreja ubiti. Ali Atreus je ubil nevedoč svojega lastnega sina.

*) Aeschil.: Agamemnon, Cheophori, Eumenide; Soph.: Elektra; Euripid.: Elektra, Orestes, Iphigenia Aul. in Taur.

Ko je bil spoznal, kaj da je brat namerjaval in sam storil, zatajil je svojo jezo ter se na videz spravil s Thyestom, da bi se tako tem ložje maščeval. Ko se je bil tedaj Thyestes v domovino nazaj vrnil, zaklal je Atreus njegova sina Tantalala in Pleisthena ter mu dal njih meso užiti. Thyestes spozna grozovitno dejanje, zgrudi se kričeč na tla in grozno jed izpljeva preklinja ves rod Pelopidov. Potem je bežal iz dežele, Atrejevo kraljestvo pa je zadela neplodnost in ko se je bil vsled orakulovega nasveta napotil iskat svojega brata, ga ni našel, ali v roke dobil je njegovega sina Aigistha ter ga vzel seboj v Mykene, da bi ga odgojil kakor svojega lastnega sina. Pozneje sta bila Atrejeva sina Agamemnon in Menelaos odposlana Thyesta iskat ter ga bila v Mykene privedla, kjer ga je Atreus v ječo vrgel in po Aigisthu hotel dati umoriti. Ali oče ga je spoznal in Aigisthos je ubil potem Atreja, ko je ravno na morskem bregu daritev opravljal. Thyestes in Aigisthos sta se polastila vladarstva v Mykenah ter iztirala Agamemnona in Menelaja iz dežele. Oba sta prišla v Sparto h kralju Tyndareju ter se oženila z njegovima hčera-

ma, prvi s Klytaimnestro, drugi s Heleno. Zdaj sta prognala Thyesta in Aigistha iz očetovega kraljestva in Agamemnon je postal vladar v Mykenah, Menelaos pa je podedoval vladarstvo v Sparti.

Agamemnon je bil naj mogočniji knez grške zemlje; pod njegovim vladarstvom so bili Korinth, Mykenae, Orneiae, Kleonae, Araithyrea, Sikyon, Hyperesia, Gonoëssa, Aigion, Helike (*Il. II, 569 sl. II, 100 sl*). Ko so se bili Grki v trojansko vojsko napotili, izvolili so pri shodu v Argos Agamemnona nadpoveljnikom. Iz Troje vrnivšega je Aigisthos, ki je bil v njegovi odsotnosti Klytaimnestro k nezvestobi zapeljal, mej obedom ubil. Kassandro pa, prorokinjo in hčer Priamovo, katero je Agamemnon seboj pripehljal kot plačilo zmage, ubila je Klytaimnestra (*Od. I, 35. III, 193. 256. IV, 512. XI, 409. XXIV, 20.*). Pri tragikih se ubije Agamemnon mej kopanjem, kjer Klytaimnestra mrežo ali obleko črez njega vrže. V poznejši dobi so ga na različnih krajih častili za heroja.

Agamemnonovi otroci so Chrysothemis, Laodike (pri tragikih Elektra), Iphia-

nassa in Orestes (*Il. IX, 142 sl.*). Mimo Iphianasse se nahaja pri tragikih še Iphigeneia, o kateri se je pevalo, da bi se bila imela po Kalchantovem izreku žrtovati boginji Artemidi, ko so bili Grki pri svoji vožnji v Trojo v pristanišči Aulide ustavljeni vsled tišine ali pa nevihte, katero je bila poslala od Agamemnona razžaljena boginja. Ali Artemis je postavila mej žrtovanjem na njeno mesto jelenico (košuto) ter jo odmaknila v skythski Tauris (Krim), da bi bila ondi njena žrtvenica (*Eurip. Iph. Aul. Soph. Elekt. 565.*). Tukaj je živela delj časa neznana z nesrečo očetovega doma, dokler je ni Orestes nazaj privedel v grško zemljo.

Orestes najmlajši mej Agamemnonovimi otroci je bil po umoru svojega očeta od sestre Elektre v Phokido, h kralju Strophiju, Agamemnonovemu zetu, poslan, da bi bil varen Aigistovega zalezovanja. Črez osem let se je vrnil kot mladenič težko pričakovan od mučene Elektre, spremljan od svojega zvestega tovariša Pylada, sina Straphiovega ter maščeváje umor svojega očeta ubil Aigistha in svojo mater (*Aeschyl. Chocph. Sophokl in Eurip. Elektra*). Sinu je bila dolžnost maščevati umor svojega

očeta, za tega del ga je Apollon sam spodbujal k temu činu; ali znebivši se dolžnosti do očeta nakopal si je težko, grozno zločinstvo mater-morstva. Vsled tega so ga po dovršenem zločinstvu preganjale Erinyije in še le po dolgotrajnem blojenji je bil s pomočjo Apollonovo in Athenino Erinyij v Athenah rešen (gl. Erinyije). Tako opisuje stvar Aeschylus v Eumenidah; po Euripidovi Iphigeniji Taur. je Apollon Orestu, da se reši svoje besnosti, ukazal, Artemidino podobo iz Tauride v deželo Athenčanov premestiti. Orestes se je napotil s Pyladom v ono deželo, kjer je takrat vladal Thoas; bila sta ujeta in po običaji kraja, da se prišli tujci žrtvujejo Artemidi, odločena, da jih ob življenje dene žrtvenica Iphigeneia. Ali Iphigeneia je spoznala svojega brata ter z njim, Pyladom in božjo podobo, kojo je bila v attiškem Brauru pustila, pobegnila. Orestes je ubil potem Aleta, Aigisthovega sina, ki se je bil polastil vladarstva črez Mykene, ter je vzel tako zopet v posest očetovo kraljestvo; vrh tega je dobil še Argos in Sparto, Menelajevo kraljestvo, ker se je bil oženil z Menelajevo hčerjo Hermiono. Orestov sin je Tisamenos. Pylades je vzel za ženo Elektro.

III. Attiške pravljice.

5. (*Kekrops, Theseus*).

Kekrops (*Κέκροψ, πος*), sin zemlje (*γη-γηνής*), in attiški autochthonec*), ustanovil je Athene in sezidal grad, katerega je imenoval po svojem imenu Kekropijo (Kekropia); isto ime dobila je attiška zemlja, ki se je doslej Akte (obala) zvala. On je baje prvi uvedel v Attiki nekoliko omike ter prebivalce v 12 občin združil. Za njegovega vladanja vzela je Athene tekmujoča s Poseidonom mesto in deželo v svojo last; on je tudi Zenu božjo službo ustanovil ter ukazal, da se mu ne sme kri ampak kolači (*πῆ-λαροι*) darovati. Kekrops je heros staropelasgijskega roda, ki je bival v Attiki, v Boeotiji in okolici; vsled tega se je mislilo, da je več različnih herojev tega imena, ki so baje pelasgijska mesta z imenom Athenae sezidali (v Boeotiji na jezeru Kopaïs, v Euboeji). Poznejša doba ga je še le naredila naselnika, ki je prišel iz aegiptovskega mesta Saïs. Njegove hčere so bile: Agraulos, Herse, Pandrosos, iz začetka bitja z božjimi lastnostmi.

*) Prvoselec. Kot domačina in autochthonca mislili so si ga zgoraj človeške, spodaj zmajske podobe (*διουγής* = dvotelesen).

Najslavniši heros attiški je Theseus (*Θησεύς* = vreditelj, od *τίθημι*). Pravljica ga spravlja v zvezo z rodом Kekropa in Erechtheja ali Erichtonija, ki je bil tudi autochthonec. Kekropov sin je bil Pandion in Pandionov sin Aigeus, oče Thesejev, katerega je v Troezenu Pithejeva hči Aithra rodila. Ko je bil Theseus dorasel, poslali so ga v Athene k očetu. Oče spoznal ga je na meči in čevljih, ktere je bil poprej pri Troezenu pod neko skalo položil. Te stvari namreč vzel je dorasli Theseus saboj, ko mu je mati naznanila, kje so skrite. Athenci naredili so ga nekako za svojega Herakla, ker je imel enako celo vrsto težkih činov zvršiti in grško zemljo mnogoterih nezgod rešiti. Tako n. pr. ubil je mej potjo v Athene Sinnija ali Pityokampta (smrekošibnik), ki je bival na Isthmu in popotnike na ta način raztrgal, da jih je na pripognena drevesa privezal ter v zrak zagnal. Na meji Megaride ubil je roparja Skirona, pri Eleusini boritelja Kerkyona, na Kephissu Damasta ali Prokrusta (stegatelj), ki je na svoji dolgi postelji tujce tako dolgo stegoval, dokler niso umrli, in kromnyonsko svinjo. Iz Athen napotil se je proti marathonskemu biku ter ga

prinesel živega v Athene in ondi žrtvoval Apolonu Delphiniju. Potem je Theseus ubil Minotaura v Kreti. Athenci morali so namreč Minoju, kralju Kretskemu, ker so bili njegovega sina Androgeja umorili, vsako deveto leto za davek sedem mladenčev in sedem devic poslati, ki so bili v blodnjaku (labyrinthu) bivajočemu Minotauru v krmo odmenjeni. Theseus je prostovoljno prevzel nalogo Athence tega sramotnega davka rešiti ter je pošast ubil in zopet iz blodnjaka prišel ob niti, katero mu je Ariadne, Minojeva hči, poklonila. Potem se je podal v Athene nazaj ali na otoku Naksu (Dia) zapustil je svojo ljubljeno Ariadno. Ko se je bil Athenam bližal, pozabil je črno jadro z belim znamenjati, v znamenje, da se mu je podzetje posrečilo; vsled tega skočil je njegov oče, ko je bil črno jadro zagledal, iz žalosti v morje. Odlej je bil Theseus Athenski vladar; zbral je na kmetih raztrošene prebivalce v mesto, ustanovil Panathenaeje in Metoikije (praznik vseljelih ptujcev), uvedel kult Aphrodite Pandema (Pandemos, ljubne boginje celega naroda) in Peithoje (Peitho) — boginje zgovornosti — ter ustanovil Isthmijske igre.

Z Heraklom vred napotil se je Theseus proti Amazonam ter Hyppolyto (ali Antiopo) v Athene odvedel, kjer se je ž njo oženil*). Njeni sin je bil Hippolytos. Po njeni smrti se je oženil s Phaidro, Ariadnino sestro. Phaidra obrekovala je Hippolyta pri Theseji, da je ta svojega sina prekel ter Poseidona prosil, da ga uniči. Ko se je tedaj Hippolytos ob morskem obrežji vozil, poslal mu je Poseidon bika iz morja ter tako njegove konje splašil, da so ga za seboj vlekli, dokler ni umrl. Vdeležil se je tudi podzetja Argonautov in lova, katerega so na kalydonskega marjasca priredili. Z lapidskim kraljem Peirithoom napotil se je v podzemski svet, da bi mu Persephono ugrabil. Zavaljo tega hudodelstva prirasla sta na skalo, na katero sta se bila vsedla. Theseja je Herakles zopet rešil. Ko se je Theseus zopet v Athene nazaj vrnil, polastil se je bil uže Menestheus, vodja Athencev v trojanski vojski, vladarstva in Theseus podal se je na otok Skyros, kjer je v morskih valovih smrt našel. Miltiadov sin prine-

*) Amazone napadle so Athenčane z vojsko, da bi se zavaljo tega plena maščevale, toda po dolgotrajnem bojevanji so se zopet umaknile.

sel je v poznejši dobi njegove kosti v Athene nazaj *).

V Athenah častili so Theseja kot heroja; tam je imel krasno svetišče. Umetniki ga upodobljajo enako Heraklu, vendar je manj čvrste postave. Ker je baje umetnost borenja izumil, pristojna mu večja urnost.

IV. Thebanske pravljice.

6. (*Kadmos, Oidipus*).

Kot ustanovnik Theb velja Kadmos, od kterega je dobil thebanski grad ime Kadmeia. Navadna pravljica o njem poroča tole: On je bil sin Agenora, kralja poeniškega, brat European, Phoinikov in Kilikov. Ko je bil Zen njegovo sestro Europo ugrabil, dobil je od svojega očeta ukaz iskati jo ter se ne preje domov vrniti, dokler je ne najde. Ko je bil svojo sestro uže

*) Homer imenuje Theseja Il. 1, 285. Od. 11, 631. in 322., toda te vrste so brž ko ne še le Athenci v Homerove speve vrinili. Il. 3, 144 imenuje se Aithra, Pitthejeva hči, mej Heleninimi sužni. Stvar skušali so na ta način tolmačiti, da se je reklo: ko je bil Theseus Heleno v Attiko otel, prišla sta njena brata Kastor in Polydeukes v Athene in sta mej časom, ko je bil Theseus s Peirithoom v podzemskem svetu, Heleno rešila ter Thesejevo mater saboj v Sparto vzela, kjer je Helenina sužna postala.

dolgo časa iskal, prišel je v Delphe ter dobil orakul, da naj iskanje svoje sestre opusti in naj gre za kravo, na katero bode naletel; tam, kjer se bode krava vlegla, naj mesto sezida. Skozi Phokido potováje naletel je na neko kravo iz črede Pelagona, zalezoval jo in sklenil v Boeotiji na mestu, na katerem se je bila krava vlegla, mesto sezidati, ki se je kasneje Thebe imenovalo. Kravo hotel je Kadmos Atheni žrtovati; tedaj je svoje tovarše poslal, da bi mu iz bližnjega studenca Aresovega vodo prinesli. Toda njegove tovarše je zmaj pogoltnil, ki je Aresov studenec čuval; tedaj je Kadmos sam šel k studencu, ubil zmaja in posejal njegove zobe v zemljo, iz ktere so koj vzklili oboroženi možje, ki so se mej seboj vojskovali ter drug družega ubijali; samo pet jih je še ostalo: Echion (kačji mož), Udaios (mož tal), Chtonios (zemljan), Pelos ali Peloros (orjak), Hyperenor (premogočnjak). Ti strašni zemljani, Spartoi, postali so praotci thebanskega plemstva in vse thebansko ljudstvo zove se čestokrat rod Spartov. Kadmos moral je zavoljo uboja zmajinega Aresu osem let (debelo leto) služiti; potem še le je dobil vladarstvo v Thebah ter se oženil z Harmonijo (red, sloga), hčerjo

Aresa in Aphrodite. Pri ženitbi dobila je Harmonija od Kadma (ali od Aphrodite, Athene) obleko in ovratnico, ktere se je poguba držala. Njene hčere so se zvale Autonoe (mati Aktai-ona, ki je bil vsled Artemidine jeze od svojih lastnih 50 psov raztrgan), Ino (mati Melikerta), Semele (mati Dionysa) in Agave (mati Pen-theja); njeni sin je Polydoros in tega sin Labdakos. Pozneje napotil se je Kadmos z Harmonijo vred v Illyrijo, kjer je kralj postal. Slednjič sta bila oba prestvarjena v zmaja in sta prišla v elysejske poljane.

Po teh pravljicah so tedaj Thebe phoeniška naselbina in Kadmos Phoeničan. Vendar naj-starejšim pesnikom phoeniška naselbina v Thebah ni znana; Homer n. pr. ničesar ne ve o potujočem Kadmu; Herodot še le imenuje Phoinika tyrskega kralja. Razven tega se da iz takih pravljic samo to sklepati, da se je na ptuje naselnike verjelo za časa, ko so te pravljice nastale, nikakor pa, da je v resnici Phoeničan Kadmos Thebe ustanovil. Kadmos (vreditelj) bil je iz začetka thebanski bog (enak vredujočemu Hermu - Kadmilu) tyrrhenskih Pelasgov, naroda, ki je iz Theb prišel in s Kadmejci v Thebah

enak bil. Jeza ali kletev Aresa zavoljo zmajinega uboja divjala je neprenehoma v zgodovini Thebanski ter povzročila pogubo kraljevemu domu. Posebno preganjala je nesrečna osoda Oidipa, kojega življenje je bilo vse Erinyijam, boginjam prekletstva izročeno.

Oidipus (*Oιδίππος, πῶδος*) bil je Laijev sin, vnuk Labdoka. Homer (*Od. 11, 271.*) poroča o njem, da je lastnega očeta ubil in svojo lastno mater Epikasto (Epikaste) nevedoma za svojo soprogo vzel. Bogovi so pregreho kmalo razkrili in nesrečna kraljica se je obesla ter se podala v temno Hadovo shrambo; Oidipus je sicer še nekoliko časa tužnega srca nad Thebami vladal, do svoje smrti mučen od bolečin, ktere so mu materine Erinyije povzročile. Na njegovem grobu praznovali so Thebanci mrtvaške igre (*Il. 23, 679.*). Zgodovino Thebansko in brž ko ne tudi Oidipovo opevale so uže predhomerske pesmi; tedaj je bilo Homerju dovolj v kratkih besedah in potezih pravljico svojim bralcem v spomin poklicati. V poznejši dobi so posebno tragiki to pravljico opevali, ker so našli v nesrečni zgodovini Oidipovi bogato gradivo za svoje tragoedije ter jo s pravljicami razširili,

ktere so se v njihovih krajih nahajale. Po Sophoklu glasi se pravljica tako le:

Laïju, kralju thebanskemu je delphski orakul prorokoval, da ga bode sin ubil, kterega mu bode rodila njegova soproga Iokaste (pri Homerji Epikaste), Menoikejeva hči. Vsled tega dal je kralj svojemu sinu koj po rodu noge zvezati in prebosti, da bi ga mogel spoznati, ako se smrti reši, in na samoten kraj položiti. Ali zvesti služabnik, kteremu je brezsrčna mati dete izročila, poklonil je na Kithaeronu, bregu Erinyij, dete nekemu pastirju korinthskega kralja Polyba, da bi ga na ptujih tleh odgojil. Pastir izročil je dete svojemu gospodarju, ki ni imel otrok in ki ga je s svojo soprogo Meropo (Periboia) vred odgojil kakor lastno dete ter mu dal zavoljo njegovih oteklih nog ime Oidipus (oteklonog). Kot mladeneč sumičil je Oidipus, da Polybos in Merope nista njegov oče in mati ter se v Delphe podal, da bi tam resnico zvedel. Orakul mu odsvetuje dalje popraševati, ker bode svojega lastnega očeta ubil in svojo mater za soprogo vzal. Nazaj grede sklene tedaj Oidipus, da se ne bode več v Korinth vrnil ter se je napotil v Phokido, mej Delphi in Daulido, tam kjer ste

se cesti proti Korinthu in Thebam ločili (*σχιστή*, tripotje), proti Thebam. Na tripotji srečal ga je Laios, ki se je v kočiji v Delphe peljal boga za svet vprašat. Voznik in starec hotela sta popotnika siloma iz pota poriniti, ali Oidipus je voznika ubil in ko ga je Laios mimo voza potujočega po glavi udaril, ubil je tudi tega s tovaršem vred. Samo eden mu je utekel, ne da bi ga bil videl in sicer oni, kateri je imel nekdanj nalogu ga izpoložiti. Potem se napoti Oidipus proti Thebam.

V Thebah, kjer je v tem času Sphinks *) gospodarila, prevzel je Kreon, Iokastin brat, po Laijevi smrti vladarstvo ter je obljubil onemu,

*) Sphinks (*Σφιγξ* ali *Φίξ* = daviteljica) bila je Chimairinega in Orchovega (Hes. Theog 326) ali pa Typhonovega in Echidnovega rodu. Imela je krilato levje truplo, devičjo glavo in devičje prsi. Pesniki so jo sicer še mnogovrstno prestvarjali ter njejni podobi razna telesa umislili. Egipčanska Sphinks, ki je bila vzor grške, imela je nekrilati levji trup, zgoraj pa je bila človek. Iz začetka bila je thebanska Sphinks kugo pomenjajoče bitje. Ono je baje poslal srditi Ares ali pa Hera, ktera je bila Laiju zavoljo prešestva huda. Sphinks sedela je na neki skali blizu Theb in ljudem sledečo zastavico dajala: „Kar ima glas, je zjutraj štirinogato, o poludne dvonogato, zvečer trinogato? (človek). Thebanci zbirali so se vsaki dan, da bi se zastonj zastavice posvetovali, in ker je niso rešili, zadavila je vsakokrat enega izmed njih. Če bi se pa zastavica rešila, morala bi si sama po osodi s skokom iz pečine življenje vzeti.

ki bi deželo nadloge rešil, katero je Sphinks povzročila, vladarstvo in v zakon vdovo Iokasto. Ko je bil Oidipus v Thebe prišel, reši Sphingino zastavico, na kar se je pošast iz skale v prepad zvalila ter ugonobila. Oidipus pa si je pridobil vladarstvo v Thebah in Iokastino roko. Njuni otroci so bili: Eteokles in Polyneikes, Antigone in Ismene.

Zavoljo skrite gnjusobe Oidipove vnela se je kuga v deželi in orakul se je glasilo, da kuga ne bode prej minula, dokler ne bode Laijev morilec iz dežele izgnan. Oidipus je izrekel prokletstvo in pregnanstvo zastran neznanega morilca; ali iskaje njegov sled, prišel je, posebno po slepem vedeži Teireziji in po slugi, ki je bil pri Laijevem uboju utekel, do strašnega prepričanja, da je on sam morilec Laija, svojega očeta in soproga svoje lastne matere. V obupnosti svoji obesla se je Iokaste, Oidipus pa si je iztaknil v britkosti srca oči. Tako poroča Sophokles. Po drugi pravljici našli so pastirji Oidipa na Kithaeronu ter ga odgojili; poroča se tudi, da je Oidipus zrastel v Sikyonu, v prvotnem prebivališči Polyba in v glaynem mestu Erinyijinega kulta. Sotesko, v kateri je svojega očeta ubil, premestili

so nekteri v neki kraj blizo Potnii, kjer so se tudi Erinyje častile. Staroepiška pravljica ne pozna nobenih potomcev Oidipovega in Epikastinega zakona; po tej pravljici imel je Oidipus omenjene otroke z Euryganeijo, hčerjo Hyperpha. Tragoedija je bajko v tej zadevi predru-gačila, da bi nam osodo Oidipovo tim groznejše pred oči postavila.

Glede zadnje osode Oidipove so bajke različne. Ako se ozir jemlje na gori navedeno mesto Ilijade, mora se sklepati, da je Oidipus nenaravne smrti y boji umrl; toda besede *δεδο-*
πύτος *Οιδιπόδας* pomenjajo tudi lahko silno potr-tost moža, ki se je toliko časa strašni osodi upiral, dokler ni končno za strašnimi udarci osode umrl. Po istem odstavku pokopali so ga v Thebah; drugi premestili so njegov grob v Eteonos v Boeotiji v Demetrino svetišče (Erinys). Tragiki poročajo, da je bil Oidipus koj od svojih sinov in od Kreona, ki je bil v Thebah vladarstvo prevzel, iz dežele izgnan, in da ga je njegova hči Antigone v pregnanstvo spremila; drugi zopet poročajo, da so ga njegovi lastni sinovi zaprli, da bi tako sramoto svoje rodbine prikrili. Za tega del jih je slepi starec preklel, ker se je

osramočenega čutil in očetovo prokletstvo povzročilo je sinoma pogin. Razprla sta se namreč vzbog vladarstva ter vojsko pričela. V dvoboji padla sta oba. Sophokles „Oed. Kol.“ poroča, da je bil Oidipus dolgo potem, ko se je bil oči iztaknil, od Thebancev pregnan in da ga je Antigone za roko pripeljala na Kolonos v Attiki, kjer se je z Erinyjami spravil ter srečno umrl (*p. 119*).

Thebanski vojski. Oidipova sina Eteokles in Polyneikes sta sklenila, da se bosta vsako leto v vladarstvu vrstila. Ali starejši brat Eteokles, ki je prvi vladarstvo v lasti imel, ni se hotel koncem leta svojemu bratu umakniti; Polyneikes zbežal je tedaj k Adrastu, kralju v Argu, ki je bil iz roda Amythaonovega (*p. 128*), da bi pri njem pomoči našel. Ž njim vred prišel je v Argos pomoči iskat Tydeus, Oinejev sin, ki je zavoljo umora iz Kalydona ubežal. Adrastos je oba gostoljubno sprejel, s svojima hčerama oženil ter obljubil, da nju bode v domovino nazaj privedel ter zopet na prestol postavil. Tako se je pričela prva thebanska vojska (vojska sedmorice proti Thebam). Vojskovodje so bili: Adrastos, vodja cele vojne, Polyneikes, Tydeus, Kapaneus, Proitov potomec, Hippomedon, Adrastov

stričnik, vedež Amphiaraios, Melampovega rodu (p. 128), in Adrastov svak, Parthenopaios, po starejši pravljici Adrastov brat, po novejši Arkad, sin glasovite lovkyně Atalante (*cf. Soph. O. C. 1311. sl.*). Amphiaraios izprevidel je nesrečni izid vojske ter se branil ž njimi napotiti se; ali njegova soproga Eriphyle, Adrastova sestra, po Polyneiku s pogubljiyo ovratnico Harmonije podkupljena, pregovorila ga je, da se je vojske udeležil. Za tega del umoril jo je pozneje lastni sin Alkmaion, stranska podoba Oresta. Pred Thebe prišedša, razdelila se je sedmorica vojskovodij, da bi mesto naskočna, s svojimi trumami pred sedmerimi mestnimi vrati. Ali Thebancem prorokoval je Teiresias zmago, ako se eden iz roda Spartov smrti posveti; to je storil Menoikeus, Kreonov sin, ter iz mestnega obzidja v špiljo skočil, v kateri je nekđaj Aresov zmaj bival. Predrzna prevzetnost Kopaneja, ki je pri naskoku mesta vzkliknil, da ga celo Zenov ogenj ne zamore od obzidja odvrniti, povzročila je Argivcem pogubo. Uže je stal baháje se na obzidji, ko ga je Zenova strela na tla treščila. Argivci so jeli bežati in Polyneikes padel je s svojim bratom vred v dvoboji. Vsa argivska vojska je poginila,

samo Adrastos je v Kolonos utekel na svojem mogočnem konji Areionu (*Il.* 23, 346.), ki je bil rodú Demetre Erinyije. Amphiaraios pogreznil je begaje s svojim vozem v zemljo ter postal prorokovalni bog, ki je imel posebno v Oropu orakul sanj (*Pausan.* I, 34. *Herod.* I, 46, 52. in 8, 134.). S pomočjo Athencev pokopal je Adrastos padle (*Aeschyl. Septem contra Thebas. Eurip. Phoenissae in Supplices*).

Deset let pozneje zbral je Adrastos sinove ubitih (epigone) za maščevalno vojsko zoper Thebe (vojska epigonov). Epigoni so bili: Alkmaion, sin Amphiarajev, Aigialeus, sin Adrastov, Promachos, sin Parthenopajev, Thersandros, sin Polyneikov, Diomedes, sin Tydejev, Sthenelos, sin Kapanejev, Euryalos, sin Mekistejev. Sicer poročila niso enaka. Zadnji trije vojskovali so se samo pred Trojo. Epigoni napotili so se zanašaje se na znamenja bogov, ki so njim srečo obljubila, in varstvo Zena (*Il.* 4, 408.) ter pri reki Glisas Thebance premagali. V tej bitki padel je thebanski vojskovodja Laodamas, Eteoklov sin, mesto pa je bilo vzeto. Thersandros je dobil vladarstvo v Thebah, ali velik del prebivalcev se je uže pred osvojitvijo mesta na

Teiresijev svet izselil ter pozneje, ko je nekoliko časa okoli blodil, sezidal mesto Hestiaejo (Hestiaea). Eden del plena in Teiresija z njegovo hčerjo, prorokinjo Manto, poslali so v Delphe Apollonu v dar; mej potjo umrl je Teiresias, Manto pa so poslali iz Delphov v malo Azijo h klariskemu orakulu Apollona.

Homer je omenjeni vojski poznal iz starejših spevov (Thebaïde). On imenuje posamezne osebe in cele prizore tega bajekroga (*Il.* 4, 364—410. 5, 800 *sl.* 10, 283 *sl.* *Od.* 11, 326. 15, 244 *sl.* *Il.* 14, 113 *sl.* 23, 677.).

Vladarstvo Kadmidov v Thebah je za časa Labdakov in Laija nekoliko časa pretrgal neki drugi rod, ktereга je pravlјica iz boeotskega mesta Hyrije (Hyria) v Thebe premestila. Nykteus, sin Hyriejev in za njim njegov brat Lykos sta baje, dokler je bil Labdakos maloleten, v Thebah vladarstvo oskrbovala. Nyktejeva vnuka sta bila Zethos in Amphion, dvojčka, ktera je rodila Antiope z Zenom „sivokonja Dioskura Boeotije“ (*Euripides*); oba bila sta boga varha v Thebah. Od matere izpostavljena, bila sta na Kithaeronu od pastirjev odgojena; Zethos postal je krepak osoren pastir in lovec,

pohlevni Amphion pa prijatelj igre na citrah in petja. Ko sta bila mladenča še na Kithaeronu, prišla je njuna doslej od Lyka zaprta in od nje-gove soproge Dirke grozovitno trpinčena mati begáje k njenemu hlevu. Dirke, ki je bila za njo prihitela, pregovarjala je mladenča, da naj svojo mater, ktere še nista poznala, privežeta k divjemu biku, da bi jo po tleh za saboj vlekel, dokler ne pogine. Zdaj jima razkrije gojitelj njuno mladost in skrivnost njunega rojstva; vsled tega je Dirko zadela kazen, katero je bila Antiopi namenila. Njeno truplo vrgla sta mladenča v neki studenec pri Thebah, ki je po njej dobil ime Dirke. Potem sta se v Thebe napotila, Laiju vladarstvo vzela ter spodnji del mesta s zidom obdala; Zethos je s silno svojo močjo in velikim trudom nosil skalo na skalo, Amphion pa je premikal s svojo lyro kamne tako, da so sami v lepo sezidani zid se združili. Amphion vzel je Niobo za ženo, Zethos pa Thebo ali Aëdono.

V. Argonauti.

7. (*Ἀργοναῦτοι, Argonautae*).

Bajka o Argonautih in bajka o Athamantu nastali sta mej Minyijskim narodom, ki je v boeotskem Orchomenu in thesalskem Iolku bival ter se uže zgodaj z brodarstvom in kupčijo pečal. — Athamas, kralj v Orchomenu, Aiolov sin, oženil se je na Herino povelje z Nephelo (boginjo oblakov) ter ž njo imel otroka Phriksa in Hello. Poleg Nephele družil pa se je še s zemsko soprogo Inojo; vsled tega zapustila ga je Nephele in Athamantov dom zadel je njena kletev. Ino je sovražila Nephelina otroka ter svojega soproga pripravila, da je sklenil Phriksa žrtovati; ali mati Nephele dala je svojima otrokoma ovna z zlatim runom, na katerem bi naj v Aijo (deželo) zbežala. Mej potjo padla je Helle v morje (Hellespontos = Hellino morje); Phriksos pa je došel v Aijo, kjer ga je kralj Aietes gostoljubno sprejel in kjer je ovna Zenu Phyksiju (begune branečemu) žrtoval. Zlato runo obesil je v Aresovem gaju, od koder so ga pozneje argonauti (brodniki na Argoji) pod vodstvom Jasona v Grško prinesli.

Homer je uže poznal bajko o argonautih, ktere so uže pred njim opevali, vendar nam o tej bajki le malo poroča (*Od. 12, 66 sl.*).

Potem pozna Homer zvezo Jasona z Hypsipylu v Lemnu in njenega sina Euneja (mornar), kateri je bil prijatelj Trojancem in phoeniškim Sidoncem (*Il. 7, 467. sl. 23, 743 sl.*), rod Pelija in Jasona (*Od. 11, 253 sl.*). Tudi Hesiod govori o zgodbi Jasona, ali le površno; o nameri vožnje, o zlatem runu ovna pa niti Homer niti Hesiod ne govorita. Še le Mimnermos (okoli 600 p. Kr.) govori o runu v Aietovem mestu, po katero je bil Jason prišel; vendar se iz tega ne da soditi, da prejšnje dobe niso o runu ničesar vedle. Runo je tako rekoč jedro cele bajke in misliti se more, da je uže najstarejša doba, v kateri je ta bajka nastala, o njem pela. Pindar je prvi pesnik, ki vso bajko o Argonautih precej obširno popisuje. Njegov spev (*Pyth. 4.*) ima vendar poseben namen Jasona poveličevati, tako da se osoda in čini drugih Argonautov v primeri ž njim prezirajo. Grških epiških spevov, ki o Argonautih poročajo, imamo sedaj še te-le: Argonautika od Apollonija Rhodija (okoli 200 p. Kr.) in od Pseudo-Orpheja in latinsko spisana argo-

nautika od Valerija Flocca (okoli 80 po Kr.), posnetek Apollonijev. Predmet je uže v najstarejši dobi tako mnogovrstno obdelan in tako različno popisan, kakor sta si ravno doba ali pisatelj stvar mislila, za tega del ni mogoče vseh poročil, ki so se še ohranila, navesti ali celo združiti; hočemo tedaj glayno stvar v posameznih oddelkih sestaviti.

1. Vzrok vožnje. Pelias, Krethejev sin, Aiolov vnuk, vzel je svojemu bratu Aisonu vladarstvo čez Iolkos. Aison spraval je svojega sina Jasona koj po njegovem porodu pred zasledovanjem svojega brata v varnost; poslal ga je namreč skrivaj Kentauru Cheironu na goro Pelion v odgojo ter doma pogreb pripravil, kakor da bi mu bil sin umrl. Pelias pa je dobil iz Delphov orakul, da se naj onega dobro varuje, ki bode kedaj z enim čevljem z vrha gore v Iolsko ravan prišel. Ko je bil Jason 20 let star, prišel je v krasni lepoti in jakosti v Iolkos nazaj ter na trgu stopil mej ljudstvo. Pelias zagledal ga je z enim čevljem ter se prestrašil; vendar je svoj strah v srcu prikrival ter mladenča prašal po rodu in domovini. Iason mu je odgovoril, da je Aisonov sin ter se podal v dom

svojega očeta. Oče se je veselil sinove lepote; prišla sta tudi Aisonova brata, Pheres iz bližnjega hyperejskega studenca, in Amythaon iz Messene; prihitela sta še Admatos, Pherov sin, in Melampus, Amythaonov sin. Vsi so se podali v Pelejevo palačo in Jason je terjal vladarstvo za svojega očeta nazaj „To hočem“, odgovori Pelias, „ali uže me starost tlači, tebi se razvija cvet mladosti. Ti zamoreš uničiti jezo podzemskih bogov; kajti Phriksos velevala, da se njegova duša očisti in da se runo kosmatega ovna potovaje v Aietovo palačo nazaj prinese, na katerem je nekdanj utekel morju in zlobnim puščicam svoje mačohi. Čudne sanje so se mi prikazale ter mi to naznanile. Vsled tega pozvedoval sem pri Kastaljinem studenci, je li to resnica: in koj mi ukaže bog vožnjo po morji pripraviti. Voljno loti se tedaj ti tega boja in prisežem ti, da ti bodem vladarstvo in kraljestvo oddal“. Jason je obljubil to storiti ter nabiral po vsej grški zemlji tovaršev za to vožnjo.

Tako poroča Pindar. Druga pravljica pravi, da je Jason na kmetih bival ter se neki daritvi, ktero je Pelias opravljal, z enim čevljem približal; drugega je bil zgubil, ko je bil reko Anau-

ros prebredel (zanesel je namreč Hero, v staro ženo prestvarjeno, unstran reke). Pelias ga je vprašal, kaj bi on z državljanom storil, kateri ga bode umoril, kakor orakul naznanja. Jason mu je odgovoril, poslal bi ga po zlato runo. Ladja Argo, petdeseterovesljača, dobila je svoje ime od besede *ἀργός* = uren, ali, kakor pravljica hoče, od moža, ki jo je delal in se Argos imenoval. Ladja je bila izdelana pod vodstvom Herinim (najstarejša pravljica) ali Atheninim na podnožji Pelana ali pa v Argu. Athene pridjalo je prednjemu delu ladje kos govorečega dodonskega hrasta.

2. Deležniki vožnje. Bajka o Argonautih nastala je, kakor smo uže iz začetka rekli, mej Minyjci; za tega del so bili Iasonovi tovarši, Iphikles, Akastos, Peirithoos, Asklepios, Erginos, Euphemos. Tem pridružili so se še le pozneje, ko se je bajka dalje razvila, thesalski junaki, Aktor, Telamon, Peleus, Iphitos in drugi, in ko se je bajka med celim grškim narodom razširila, ni se smel pri tem pogrešati nobeden najslavniših herojev starega veka, ki je okoli one dobe (morda človeški rod pred trojansko vojsko) živel. Uvrstili so se tedaj še:

Orpheus*), Amphiaraios, Zetes in Kalais, Borejeva sina, Kastor in Polydeukes, Meleagros**),

*) Orpheus, sin Oiagra in muze Kalliope, bil je pevec mytiških Thračanov, ki je celo skale in drevesa s svojim petjem premikal ter divje zveri krotil. Ko mu je bila njegova soproga Eurydike umrla, podal se je v podzemski svet, ter s svojim petjem kraljico senc tako omečil, da je Eurydiki dovolila, s svojim soprogom zopet v gornji svet vrniti se, vendar pod tem pogojem, da se Orpheus mej potjo ne ozre. Ker se pa Orpheus tega pogoja ni držal, morala se je Eurydike zopet nazaj vrniti. Verg. Georg. 4, 454 sl. Ov. Met. 11, 1 sl. Raztrgale so ga thraške žene, njegovo glavo in lyro, kateri so bile v morje vrgle, zanesli so valovi na otok pevcev, v Lesbos.

**) Meleagros bil je sin Oineja, Kalydonskega kralja v Aetoliji, in Atheje, hčere Thestija in Ledine sestre. Oineus je nekdaj pozabil Artemidi darovati; vsled tega razžaljena, poslala je strašnega merjasca, ki je njegovo zemljo pustošil. Meleagros ga je usmrtil s pomočjo mnogobrojnega spremstva lovcev. Ali zdaj je Artemis zavoljo glave in kože merjasčeve vzbudila prepir in boj mej Aetolci v Kalydonu in Kureti v Plouronu, v katerem so Aetolci zmagovali, dokler se je Meleagros ž njimi vojskoval. Ko pa je bil Meleagros v boji brata svoje matere ubil, preklinjala ga je mati in Meleagros je iz jeze doma ostal pri svoji soprogi Kleopatri, hčeri Ida in Marpasse. Aetolci so prišli zdaj v svojem od sovražnika obkoljenem mestu v veliko stisko. Ljudsko starešinstvo prosilo je junaka zopet v boj ter mu obljubilo velik dar; prosili so ga tudi oče in mati, sestre in prijatelji, ali vse zastonj. V največji sili prosila ga je tudi lastna soproga; ter se je dal omečiti. Podal se je zopet v boj in Aetolce rešil, toda on se ni več nazaj vrnil. Erinys, ki je bila materino kletev v Erebu uslišala, vzela mu je življenje (Il. 9. 529—599. 14, 115 sl.). Mlajša bajka o Meleagrovi smrti se nahaja pri Ovidu Met. 8, 270 sl. Pri Meleagrovem porodu so bile v izbo stopivše Moire poleno v plamen vrgle, ter prorokovale, da boče dete tako dolgo živelo, dokler se boče poleno ohranilo; mati je tedaj poleno v izbo stopivša iz plamena vzela in hranila. Ko je bil tedaj

Tydeus, Theseus, Herakles. Sploh pa se našteva po številu ladjinih vesel petdeset junakov. Vodja tem junakom je bil Jason*), krmar Tiphys, po starejši pravljici Erginos.

3. V ožnja v Aijo. Aia (= Γαῖα, zemlja) pomenja sploh odsotno zemljo, odsotni kraj; določene lege ta kraj uže iz začetka ni imel; toliko je gotovo, da so si mislili, da je pot iz Iolka plovečim, iz bivališča Minyjcev, severovzhoden proti Pontu Euksinu. Še le potem, ko se je po milisiških brodnikih Kolchis kot najskrajniši zemski kot v vzhodu Ponta našel, reklo se je, da je ta kraj Aia in da je bil sedež Aieta; ali najstarejši pesniki ničesar ne vedo o Kolchidi in še Mimnermus (600 p. Kr.) govori popolnoma

Meleagros, merjasca usmrtivši, lepi, hitronožni, arkadski lovinji Atalanti, ki je žival prva ranila, merjasčevo kožo kot zmagalsko mezdo priznal ter ubil oba brata svoje matere, ki sta jej hotela kožo vzeti, vrgla je njegova mati v svoji jezi v ogenj poleno, na katerem je sinovo življenje viselo. Ko je poleno gorelo, umiral je Meleagros ter od notranje vročine medlel.

*) Nekteri poročajo, da sta bila Herakles in Iason vodji; ker se pa Herakles v prvotnem zapisniku Argonautov ni nahajal in zraven Iasona ni imel prostora, iskali so se različni vzroki, zakaj se je Herakles od njega ločil. Najnavadniša pravljica je bila, da je Herakles v Mysiji na kopno stopil, da bi svojega ljubljence, dečka Hyla (hostno dete) poiskal, ktereга so bile nymphe v studenec potegnile, in da so ga dalje veslajoči Argonauti s Polyphemom vred tam nazaj pustili (Theokr. Id. 13).

nedoločno „o mestu Aietovem, kjer brzega Helija žarki v zlati izbi leže na robu Okeana“. Pri Pindarji je Kolchis cilj vožnje in po tem cilji se je tudi tek vožnje bolj natanko določil. Mi ga tukaj poročamo po Argonautikih Apollonija. Iz Iolka so Argonauti prišli najprej v Lemnos, kjer so malo poprej soproge svoje nezveste može pomorile. Od tod so prišli črez Samothrako skozi Hellespont na otok Kyzikos, kjer je Kyzikos nad Dolionci vladal ter jih gostoljubno sprejel. Ko so od tod odpluli, vrgla jih je po noči nevihta na otok nazaj in ker v tmuni niso nikogar spoznali, spustili so se z Dolionci v boj, v katerem je Kyzikos padel. V Mysiji pustili so Herakla, ki je bil šel Hyla iskat; potem so prišli v Bithynijo, kjer so Bebryki bivali (*Apollon. A. 1*). Tukaj je Polydeukes ubil kralja Amyka v boji s pestjo in Argonauti zapodili so potem Bebryke v beg. V thrakiškem Salmydessu rešili so slepega vedeža Phineja Harpyij, ktere so mu jedila deloma ropale, deloma z izmečki neužitna delale. Krilata Boreada Zetes in Kalaïs preganjala sta Harpyje ter jih usmrtila. Phineus pa je Argonautom iz hvaležnosti ovadil, na kateri način da zamorejo krmiliti skozi symplegadske skale. Te

strašne skale, vhod v Pontus so se odpirale in zopet stikale, tako da dotlej še nobena ladja ni mogla skozi prepluti. Argo je srečno nevarnost prestala in od tega časa stojijo symplagade nepremične*). Potem so Argonauti veslali ob južnem obrežji Ponta ter slednjič prišli do otoka Aretija pred Kolchido. Tukaj so našli Phriksove sinove, ki so hoteli iz Kolchide v domovino k svojemu očetu vrniti se, pa morali na tem otoku ostati, ker se njim je ladja razbila. S temi so Argonauti odpluli v Kolchido ter svojo ladjo v reki Phasidi zasidrali (*Apollon. A. 2*).

4. Pridobitev runa. Jason zahteval je runo. Aietes**) mu je obljubil dati runo, ako Jason od Hephaista poklonjene, ogenj švigajoče, medenokopitne bike vjame, vpreže, ž njimi kos zemlje zorje in na onem kosu zemlje zmajeve zobe vseje, ktere mu hoče Aietes dati. S po-

*) Symplagade so se iz pomote od starih pisateljev zamenjavale s planktami (*Πλαγκταί*) (Od. 12, 61.); mislilo se je, da si je Homer symplagade iz starih spevov o Argonautih izposodil ter v zahod premestil. Ali plankte so mirno stoječe skale, ki stojijo blizu Skylla in Charibde in ki so samo vsled vrelega morskega toka in zagrinjajočih puhov nevarne.

**) Aietes je bil sin Helija in Perseide, soproga Okeanide Idyije (Hes. Theog. 956 sl.). Kakor njegova hči Medeia in njegova sestra Kirke je tudi on vraže vešč.

močjo čarovnice Medeje, Aietove hčere, posrečilo se je Jasonu to delo in ko so bili iz ysejanih zob oboroženi možje zrasli, vrgel je na Medeijin svet kamen mej nje, na kar je drug družega ubil (*Apollon. A. 3**). Ali Aietes ni hotel svoje besede držati, ker je sprevidel, da je Jason svoja dela s pomočjo Medeije dovršil; za tega del sta vplenila Jason in Medeia po noči runo iz Aresovega gaja, ko sta zmaja, ki je runo čuval, vspala ali pa ubila ter z Argonauti ubežala (*Apollon. A. 4, 1—211.*).

5. Vrnitev. Aietes je zasledoval ubežne Argonaute, vendar brez uspeha. Kajti Jason je napadel Apsyrta (Absyrta), Aietovega sina, ki je četo preganjalcev vodil ter ga ubil (*Apollon*). Druga pravljica poroča, da je Medeia svojega malega brata seboj vzela in ko jih je Aietes preganjal, ga je v kose razsekala ter njegove ude v morje metala, tako da je bil Aietes pobiraje ude svojega sina prisiljen preganjanje ustaviti. — Po kateri poti so se Argonauti domov vrnili, o tem so poročila različna. Nekteri poročajo, da so se Argonauti po isti poti v domovino vrnili, po kateri so bili v Kolchido

*) Ta poteza vzeta je iz thebanske bajke Kadma.

prišli, drugi pravijo, da so se Argonauti peljali po Phasidu navzgor v vzhodni Okean, potem proti jugu v rdeče morje ter potovali skozi libyško puščavo, kjer so morali Argo nositi; odtod so prišli v Tritonsko jezero in iz tega v medzemesko morje. To mnenje je moglo samo toliko časa trajati, dokler so bili vzhodni kraji in viri Phasida neznani; pozneje poprijeli so se pisatelji tretjega pota, da bi brodnike v Okean in skozi neznane dežele spravili, in sicer pota proti zahodu, držeč se starega mnenja, da je Pontus v zvezi z zahodnim morjem. Apollonius (knjiga 4), ki stare in novejša nazore zamenjava, poroča, da so se Argonauti iz črnega morja po Istru v Eridanos vozili, da so odtod prišli na Kirkin otok, kjer so se Apsyrtovega uboja očistili, in odtod mimo Seiren skozi Skylo in Charibdo na otok Phaiakov. Tukaj se je Jason z Medeijo oženil. Uže blizu Peloponnesa zanesla jih je nevihta med Syrte; odtod so nesli Argo skozi libyško puščavo v Triton ter dospeli po medzemskem morji v domovino.

Pelias je Aisona v odsotnosti njegovega sina, umoril; vsled tega se je Jason z Medejino pomočjo maščeval. Medeia je namreč Pelijeve hčere

pregovorila, da naj svojega očeta razsekajo in skuhajo, potem ga hoče ona s čarobnimi sredstvi zopet mladega storiti. Akastos, Pelijev sin, izgnal je Jasona in Medejo iz Iolka in oba sta ubežala v Korinth. Tukaj se je Jason hotel oženiti s Kreuso (ali Glauko), hčerjo kralja Kreona, ali Medeja usmrtila jo je z ostrupeno obleko in krono, potem je še umorila svoja in Jasonova otroka Mermera in Phereta ter pobegnila na vozi, v katerega so bili krilati zmaji vpreženi, v Athene, kjer je bila nekoliko časa Aigejeva soproga. Jasona so na Isthmu v Poseidonovem svetišči ostanki razpadajoče Argoje ubili.

Bajka o Athamantu, Phriksu in ovnovem runu ima globoko versko stian. Kralj Athamas namreč je duhoven Zena Laphystija, ki ima nalogo tega srditega boga z vednimi žrtvami svojega roda spraviti. Athamas sam je sprava in žrtva ob jednom, on bi se bil moral v spravo cele dežele žrtovati, ko ga je Kytissoros, Phriksov sin, iz Asije vrnivši se, rešil. Vsled tega pa je Kytissoros vsem svojim potomcem jezo tega boga vzbudil. Vsaki, ki je bil najstarejši tega roda, moral se je občinskega doma ogibati; ako se mu je bližal, žrtovali so ga. Toraj je

mnogo onih, ki bi se imeli žrtovati, pobegnilo iz strahu v ptuje kraje; če so se pa pozneje zopet v domovino vrnili in če so bili v občinskem domu vjeti, bili so žrtvovani (tako *Herodot*, 7, 197). Tudi Phriksos je bil za žrtev odrečen, ali smrti je s tem utekel, da je pobegnil. Oven ostal je toliko časa spravna žrtva za Zena Laphystija, dokler ni bil eden izmed Athamantidov vjet. Iz obeh pravljic, o Phriksovem begu in žrtvi ovna, nastala je bajka o rešilnem ovnu, ki je Phriksa v oddaljeno Aijo odnesel. Runo Zenu zaklanega ovna postalo je ščit in pomoč, in Jason prinesel ga je v Iolkos nazaj. Ona stran bajke, ki se ozira na vožnjo Argonautov, imela je pri Minyjcih zgodovinsko podlago, kajti ona meri na širjenje njihovega brodarstva in njihovih naselbin.

VI. Trojanska vojska.

Najslavniše skupno podvzetje grških herojev je trojanska vojska, ktere so se baje udeležili knezi iz vseh krajev grške zemlje. Svoje veličje in slavo pri Grkih in potomcih imajo junaki tega

narodnega podvzetja zahvaliti pesniku Homerju, ki v svojih spevih, v Ilijadi in Odysseji njih čine in osode povečuje. Domovina teh pravljic bila je malo-asiatsko primorje, kjer so se vsled dorskega izseljevanja različni rodovi grškega jezika sešli, posebno taki, kojih pradedi so se bili v trojansko vojsko napotili in ob primorji srečno bojevali, katero so potem sami v posest vzeli. Mej temi so bili Achajci pod vladarstvom Pelopidov, Jonci pod kralji iz Nestorovega roda, trume iz Thessalije, Boeotije, Euboeje, Lokride itd. Množice bajk, ki so jih bili ti narodi iz svoje domovine seboj prinesli, združile so se v mali Asiji ter se ustmeno mej ljudstvom in pesniki izobrazile, dokler si ni Homer iz teh različnih bajk ednega dela izbral ter po pravilih lepoglasja novo vrsto junaške pesmi umetno sestavil. Ilijada opeva le kratki del trojanske vojske, ki obsega samo 51 dni v desetem letu obleganja, in sicer jezo Achillejevo, ki je bil od Agamemnona razžaljen in nasledke one jeze do smrti Hektorjeve. Tudi Odysseja obsega samo 40 dni, toda v ta obseg so vpleteni tudi dogodki, ki spadajo v ostalo dobo trojanske vojske in vrnitve junakov v domovino in ki so z glavno

vsebinsko tako zvezani, da uže po Homerji pregled vsega trojanskega bajekroga dosežemo. Tukaj hočemo samo glavne styari iz obširne tvarine navesti.

1. Vzrok vojske in potovanje pred Trojo. Paris, trojanskega kralja Priama sin, (rodoslovno deblo *Il.* 20, 215 *sl.*), prisodil je v prepiru mej Hero, Atheno in Aphrodito darilo lepote Aphroditi; vsled tega ste ga oni sovražili ter njega in Trojo v pogubo spravili (*Il.* 24, 25 *sl.**). S pomočjo Aphroditino vplenil si je, gostoljubje oskruneč, najlepšo izmed žen, Heleno, soprogo Menelajevo, kralja Spartanskega. Menelaos potoval je potem s svojim bratom Agamemnonom, kraljem Mykenskem, po grški zemlji ter junake Achaejske pozival, da se naj vdeležé maščevalne vojske proti Troji (*Od* 24, 115**).

*) Poznejša doba ima sedečo bajko. K svatbi Pelejevi in Thetidini bili so vsi bogovi povabljeni, samo Eris, boginja prepira ni bila povabljena. Vrgla je tedaj zlato jabelko s napisom: „najlepšej“ mej zbrane boginje. Hera, Athena in Aphrodita potegovale so se za mezdo lepote in Zen pozval je za razsodnika prepira Parida, ki je na bregu ldi očetove črede pasel. Hera obljubila mu je vladarstvo in bogastvo, Athena modrost in bojno slavo, Aphrodite najlepšo ženo. Aphroditi prisodil je darilo lepote.

*) Poznejša pravljica poroča, da so bili grški junaki s prisego zavezani, trojanske vojske vdeležiti se. Kot Helenini snubači prisegli so namreč njenemu očetu Tyndareju, da bodo izbranega soproga zoper vsako nezgodo branili.

Junaki so se zbirali v luki Aulidski. Ko so tam bogovom darovali, pošlje Zen čudežno prikazen. Strašanski zmaj se je zvijal okoli javora, pod katerim so darovali ter na vrhu javora iz gnjezda osem mladičev s starko vred požrl. Potem jim je Kalchas prorokoval, da se bodo devet let pred Trojo vojskovali in še le v desetem letu mesto vzeli (*Il. 2, 303 sl.*).

Pod vodstvom Agamemnona in Menelaja napotili so se proti Troji z brodovjem 1200 ladij (*Il. 2, 493 sl.*). Mej potjo pustili so izvrstnega lokostrelca Philokteta, Poijevega sina, ki je imel Heraklove pušice v lasti, na otoku Lemnos, ker je na rani bolehal, ki je vsled kačjega pika nastala (*Il. 2, 716*). Ko so bili pred Trojo na kopno stopili, skočil je Protesilaos prvi na breg ter bil od ednega Trojancev usmrten, ki so hoteli sovražnikom izkrcanje zabraniti (*Il. 2, 698 sl.*).

2. Najimenitniši grški in trojanki junaki. *) Načelnik Grkov pred Trojo je bil

*) Grki zovejo se pri Homerji Achaejci ali po glavnem se-
dežu vladarstva Argivci in Danaejci; tako se je achaejski rod v
Argu zval. Prebivalci trojanske zemlje se zovejo pri Homerji
Dardanci po Dardanu, Zenovem sinu, ki je bil na zahodni rebri
Ide mesto Dardanijo sezidal; po njegovem vnuku Tros zovejo se
Trojci. Njegov sin Ilos sezidal je Ilion ali Trojo z gradom Per-
gamom ali Pergamonom (*Il. 20, 215 sl.*). Ime Teukri je zaho-

A g a m e m n o n, Atrejev sin, najmogočniji mej knezi. Bil je velik, krasen mož, dober kralj in pogumen sukač kopja, toda svest si svoje oblasti bil je tudi osoren in ponosen, k jezi in krivičnosti nagnjen (*Il.* 2, 477. 569. 3, 166. 11, 91.). **M e n e l a o s**, pogumen in hraber junak, vladar v Lakedaemoniji, bil je nižje oblasti od svojega brata, katerega je srčno ljubil, pa milejšega mišljenja (*Il.* 2, 581. 6, 51. 17, 30. glej tudi *Il.* 10, 114 *sl.*). — Najpogumniši, najurniši in najlepši junak pred Trojo je bil **A c h i l l e u s**, Pelejev in Nereïde Thetide *) sin, Aiakov vnuk

mersko, izpeljano iz imena Teukros, ki je bil prvi domači kralj ali se je pa za časa Dardana iz Krete naselil.

*) Poznejša pravljica poroča, da je hotela Thetis svojega sina neumrjočega storiti ter ga za tega del po noči v ogenj položila, da bi mu izpalila umrjoče dele telesa; toda Peleus pritekel je nepričakovano ter Thetidino početje motil. Thetis je zbežala ter se zopet v morje k svojim sestram podala. — Druga pravljica pravi, da je Thetis svojega sina v Stygo pomočila; vsled tega je bil neranjliv, izjemši člen, za katerega ga je Thetis držala. Tudi poročajo kypriski spevi: Ko se je bila trojanska vojska vnela, prorokoval je Kalchas, da se Troja brez Achilleja ne more vzeti; vsled tega ga je Thetis, ker je uže naprej videla smrt svojega sina, kot dečka na otoku Skyros mej hčerami kralja Lykomeida v ženski obleki skritega imela. Ali Odysseus iztaknil ga je po zvijači. Razložil je namreč kot popotujoč kupec devicam vsake vrste kinča in orožja ter nenadoma ukazal z orožjem zarožljati in bojni krik zagnati; tedaj so deklice zbežale, Achilleus pa je zgrabil meč in ščit, da bi sovražniku naproti tekel.

(*Il.* 21, 173.), kralj Myrmidoncev v thessalski Phthiji, kamor je bil njegov oče Peleus iz Aegine bežal; on je imel voliti ali kratko pa slavno življenje ali pa brezslavno starost ter si je izvolil prvo. On je v boji nepremagljiv in neustrahljiv v ljudskem zboru, neukrotljiv in neugnan v jezi, pa dobrotljiv proti nesrečnim, vnet za veselje tihega življenja v ljubi domovini, ljubeznjiv proti svoji materi (*Il.* 1, 215. 280. 2, 673. 681. 769. 20, 492 *sl.* 1, 85. 9, 307. *sl.* 24, 518. 600). Njegov odgojitelj Phoiniks spremil ga je v trojansko vojsko (*Il.* 9. 441.). — Patroklos, sin Menoitija iz Opunta (Opus), ki je bil od svojega očeta v Phthijo pripeljan, ker je kot deček pri kockanji drugega dečka ubil, ter tam z Achillejem vred odgojen, pogumen in visokodušen mladeneč, je najdražji Pelidov prijatelj pred Trojo. Za Achillejem je mej Grki prvi junak Aias, Telamonov sin,*) tudi vnuk Aiaka, kralja Salamijskega, Achilleju enak po

Tako spoznan, obljubil je vojske se vdeležiti. Achillejev in Deidamejin, Lykomedove hčere sin je Neoptolemos ali Pyrrhos.

*) Starejša pravljica ne pozna Telamona in Peleja kot brata, nego samo kot prijatelja; Ajanta in Achilleja tedaj ne kot stričnika, vendar se je mislilo, da sta zadnja dva enako značajna junaka istega rodu.

rasti (*Il.* 18, 192.) in mišljenji. Ko se je bil Achilles boju odtegnil, bil je Aias braneči stolp Achaejcev (*πύργος, ἔρκος Ἀχαιῶν* *Od.* 11. 556. *Il.* 3, 229. *Il.* 2, 528. 557. 768. 11, 545 *sl.* 17, 279.). Teukros, izvrsten lokostrelec, bil je polubrat Telamonca Aija (*Il.* 8. 266. *sl.*). Drugi Aias je kralj v Lokridi, sin Oilejev, mali Aias imenovan, nasprotno onemu, ki se je veliki imenoval; on je poleg Achilleja najboljši tekalec (*Il.* 2, 527. 3, 273. 14, 520. 13, 700.). — Nestor, sin Nelejev, vladar v Pylu, bil je najstarejši mej grškimi junaki, moder, pravičen, v boji zveden starec izvrstne zgovornosti. On je vladal uže črez tretji človeški rod (*Il.* 2, 591. 4, 292. 10, 18. *Od.* 3, 126. 245. 24, 52; o njegovem prejšnjem življenji se poroča *Il.* 7, 125. 11, 670. 23, 626.). — Diomedes je bil kralj v Argu in drugih v okolici ležečih mest; uže v vojski Epigonov se je vojskoval in bil posebni varovanec Athenin ter previden junak vedno za prednost poganjajoče se pogumnosti, ki se celo boja z bogovi ne ustraši (*Il.* 2, 559. 4, 405. 5, 1. *sl.* 6, 98. 8, 90. 9. 53.). — Odysseus (Ulysses, Ulixes), Laërtov sin, kralj na otoku Ithaki. On se je posebno odlikoval po svoji

previdnosti in zvijači in je bil srčen, pogumen in vstrajen v nevarnosti (*Il.* 2, 631. 3, 190. 4, 494. 14, 82. *Od.* 4, 240. 13, 89. 291.). — Idomeneus, kretske knez, prišteva se tudi prvim junakom vojske (*Il.* 13, 450. 3, 645. 2, 230. 4, 251. 7, 165.). Njegov zvesti tovariš v boji je bil njegov stričnik, hrabri Meriones.

Mej Trojanci je bil vojskovodja in največji junak Hektor, najstarejši sin Priamov, Apollonov ljubljenelec, strašen morilec môž v boji, pa ljubeznjiv oče in soprog, ljubeč sin in zvest prijatelj (*Il.* 2, 816. 3, 60. 6, 394. 8, 337. 22, 35 *sl.* 405 *sl.*). Njegov najvišji cilj je bil domovino braniti (*Il.* 12, 243.). Paris (Aleksandros), mlajši brat Hektorjev je dober lokostrelec, pa nestanovitnega značaja, zdaj pogumen in po boji hrepeneč, zdaj bojazljiv in mehkužen, za družbo žen in igro na citrah bolj brižen, nego za resne bojne čine (*Il.* 3, 16 *sl.* 6, 504.). Po leg Hektorja se posebno odlikuje Aineas, Anchisov sin, Priamov sorodnik in vladar Dardancev na Idi, poln moči in modrosti (*Il.* 3, 819. 5, 180. 217. 6, 77. 11, 60. 20, 208 *sl.*), potem sta še Polydamas in Agenor (*Il.* 14, 425. 16, 530.). Mej trojanskimi zavezniki so posebno

odlični: Lykijec Sarpedon, Zenov sin (*Il.* 2, 876. 5, 479. 6, 199. 14, 419 *sl.*), Glaukos, sin Hippolochov in vnuk Bellerophontov (*Il.* 2, 876. 6, 118. 12, 309.) in lokostrelec Pandaros, sin Lykaonov (*Il.* 2, 824. 4 87. 5, 168 *sl.*).

3. Obleganje in osvojenje mesta. Achaejci utaborili so se pred Trojo in Menelaos se je z Odyssejem napotil v mesto, da bi svojo soprogo nazaj terjal; pa bilo je zastonj (*Il.* 3, 205 *sl.* 11, 122 *sl.*); toraj so se Achaejci odločili mesto oblegati. Da bi si živeža pridobili, hodili so v majhnih oddelkih ob primorji na rop, premagovali in plenili manjša mesta ter prebivalce odvedli; ker jim pa na ta način ni bilo mogoče svoje moči skup držati, posrečilo se je Trojanecem svoje mesto celih deset let z uspehom braniti. V deseto leto spadajo dogodki Ilijade. Agamemnonu je bila poklonjena kot sužnja Chryseis, Chrysova, Apollonovega duhovna hči, katero je bil Achilleus na nekem pohodu vplenil, in ko jo je oče za visoko odkupnino odkupiti hotel, odbil mu je Agamemnon prošnjo ter ga s prevzetnimi besedami iz taborja zapodil. Vsled tega je Chryses prosil Apollona, da ga naj nad Agamemnonom in nad vso grško vojsko maščuje.

Apollon je v tabor poslal kugo in Kalchas je prorokoval v ljudskem zboru, ktereга je Achilles sklical, da se bog zavoljo oskrunjenja duhovna huduje in da ne bode poprej jeza prenehala, dokler Chryseide ne osvobodi brez odkupnine in boga s slovesno daritvijo ne spravi. To se je zvršilo, ali da bi se nad Achillejem maščeval, vzel mu je Agamemnon njegovo ljubo sužnjo Briseido. Achilles se temu sicer ni ustavil, ali od tega časa se je hudoval nad Agamemnom ter se ni vdeleževal več boja. Zen je obljubil Thetidi, Achillejevi materi, da bode Trojancem tako dolgo srečo dajal, dokler mu Agamemnon ne bode dal zadoščenja (*Il. I.*). Vsled zmago obetajočih sanj je Agamemnona pripravil k temu, da je za prihodni dan bitko določil (*Il. II.*). Ko so se čete bližale, pozival je Paris najplemenitniše Achaejce na dvoboj. Menelaos je k boji pripravljen; Paris je ubežal bojazljivo, ali Hektor ga je zmerjal ter silil vnovič se bojevati; kdor izmed obeh zmaga, naj dobi Heleno z vplenjenimi zakladi vred. Pogodba je bila sklenjena s slovesno daritvijo (*Il. 3, 245.*) in boj se je pričel. Paris je premagan ali Aphrodite ga je rešila nevarnosti; Agamemnon je po-

tem zahhteval, da se pogodba spolni, ali Pandaros je, od Athene zapeljan, sprožil pušico na Menelaja ter povzročil s tem novi boj (*Il. 4, 50.*), v katerem se je posebno Diomedes odlikoval (*Il. V.*) Potem je Hektor zahteval dvoboj, katerega je Telamonec Aias vsled žrebanja prevzel in dognal. Drugi dan je bilo premirje in pogreb padlih (*Il. VII*) Tretji dan se je boj ponovil, Grki so se nesrečno vojskovali (*Il. VIII.*) Agamemnon je vsled tega v ponočnem zboru svetoval odhod v domovino, vendar sta mu Nestor in Diomedes nasprotovala in prvi ga je opominjal z Achillejem se spraviti. K Achilleju so poslali na to odposlance, ki pa niso ničesar opravili (*Il. IX.*). Diomedes in Odysseus sta se po noči odpravila na pozvedovanje, naletela sta na Dolona, katerega je Hektor pozvedovat poslal, ter ga ubila potem, ko sta ga prisilila njima povedati, kje da se je Rhesos s svojimi utaboril, ki je bil pred kratkim Trojancem na pomoč prišel in še pred mestnimi vrati ostal. Potem sta Rhesa napala, Diomedes ga je ubil in Odysseus mu vplenil njegove krasne konje (*Il. X, 194—379.*).

Drugo jutro nova bitka, v kateri se posebno Agamemnon v pogumnosti odlikuje, dokler ni

moral ranjen bojišča zapustiti. Hektor, kí se je bil nazaj umaknil med tem, ko se je Agamemnon ljuto vojskoval, prodiral je zopet s svojimi Trojanci. Diomedes, Odysseus in drugi junaki so ranjeni in Achaejci tje do svoje ograje nazaj potisnjeni. Tukaj bojujejo se Achaejci junaško, dokler ni Hektor z velikanskim kamnom vrat razbil ter Trojancem pot do ladij naredil (*Il. XI in XII.*). V sledečem boji, v katerem so Achaejci v hudi stiski, se posebno odlikuje Idomineus (*Il. XIII.*). Hera vspava na gori Idi Zena, ki je bogovom prepovedal boja vdeležiti se; zdaj še le zamore Poseidon Achaejcem izdatno pomagati (*Il. 14 153 sl.*). Zen se zbudi, in zapodí jezen Poseidona iz bojišča ter bitko zopet popravi; Hektor podi Achaejce nazaj, prodere v njih šotor in zapali ladje Protesilaja mej tem, ko se Aias Telamonec brez vspeha trudi ga nazaj potisniti (*Il. XV.*).

V tej največi stiski plane Patroklos, od Achilleja poslan v njegovem orožji v boj ter Trojance nazaj potisne; on ubije Sarpedona in mnogo drugih ali na zadnje pade sam (*Il. XVI.*). Zdaj sledi bojevanje za Achillejevo orožje, njegove konje in za mrtvega Patrokla; orožje si

Hektor prisvoji, konji pa in Patroklos ostanejo v oblasti Achaejcev (*Il. XVII.*). Ko je bil Achilleus smrt Patrokla zvedel, jokal se je na glas ter ničesar drugega ne želel, kakor maščevati se nad Hektorjem. Toraj naznani Achaejcem, da se bode zopet boja vdeležil in Agamemnon mu je dal sijajno zadoščenje. Oblečen v orožje, katero mu je mati pri Hephaistu dala narediti, hitel je v boj, dobro vedoč, da bode tudi njega kmalo smrtna osoda zadela (*Il. XVIII. in XIX.*). V grozovitnem boji davi trojanske trume ter jih vrže za mestno zidovje, samo Hektor ga čaka na ravani, ko pa vidi, da se mu Pelid bliža, spusti se v beg. Trikrat podil ga je Achilleus okoli mesta ter ga slednjič pokončal. Mrtvega priveže za svoj voz ter ga vlači po ravnini proti svojemu šotoru (*Il. XX—XXII.*). Drugi dan sežgal je Achilleus Patroklovo truplo ter priredil njemu na čast mrtvaške igre (*Il. XXIII.*). Drugo jutro zopet priveže mrtvega Hektorja za svoj voz ter ga trikrat okoli Patroklovega groba vlači; in to še ponavlja večkrat, dokler se bogovi ne usmiliijo oskrunjenega junaka in Zen Priama pripravi, da se po noči v Achillejev šotor napoti in truplo svojega sina odkupi. Achil-

leus sprejme gostoljubno starca, dá mu mrliča nazaj ter mu dovoli za njegov pogreb ednajst dni trajajoče premirje, Hektorja potem v dvorišči kraljeve palače izpostavijo in obžalujejo, potem ga slovesno sežgejo, mrtvaška svečanost pa se konča s sedmino (mrtvaško pojedino). Dotod Ilijada.

Kmalo potem bil je Achilleus od Apollona ali pa od Apollona in Parida pred skaejskimi vrati smrtno zadet. Njegove kosti so bile v istem vrči s Patroklovimi kostmi združene, kakor je sam ukazal, in črez oni vrč, poleg kterega se je pozneje še drugi vrč s pepelom Antilocha, hrabrega Nestorovega sina postavil, ki je bil tretji v oni prijateljski zvezi, napravili so na bregu Hellesponta na umolu Sigeion gomilo (*Il.* 21, 278. 22, 355 *sl.*). Temu bregu nasproti na umolu Rhoitheon je bil njih prijatelj Telamonec Aias pokopan (*cf Od* 11, 469.). Thetis, Achillejeva mati, namreč je določila, da se naj junaki za orožje njenega sina poganjajo in ker se je mezda zaslug modremu Odysseju ne pa silnemu Aiantu priznala, čutil se je zadnji v svoji časti razžaljenega in besen postal usmrtil se je samega sebe (*Od*, 11 543 *sl. Soph. Aias*). — Kykliški

pesnik Arktinos poroča, da so kmalo po Hektorjevi smrti Amazone Trojancem na pomoč prišle in da je njih kraljico Penthesilejo Achilleus usmrtil; potem pride na pomoč Memnon s svojimi Aithiopci; on ubije Antilocha in pade sam po Achilleji (enako se pripoveduje o smrti Patrokla in Hektorja); Achilleus sam pa pade od Paridove roke. Poznejša poročila pravijo, da je bil Achilleus v Apollonovem svetišči v Tymbri pri Troji od Parida usmrten, ko je bil namreč Achilleus brez orožja tje prišel, da bi se s Polykseno, Priamovo hčerjo, oženil.

Kykliški pesniki poročajo dalje dogodke po Achillejevi smrti, vsled katerih je Troja padla. Po Achillejevi smrti je namreč najbolj zaslužen mož v grški vojski Odysseus; po njegovi previdnosti se Ilion vzame (*Od. 22, 230.*) Ker se mesto ni moglo vzeti, dokler je bilo Palladion v njem shranjeno, vplenila sta ga Odysseus in Diomedes. Po sklepu osode, katero je bil od Odysseja vjeti vedež Hellenos, Priamov sin, Grkom naznanil, morala sta, da mesto pade, v pomoč priti Philoktetes, lastnik heraklejskih pušic in Neoptolemos mladi Achillejev sin; za tega del je šel Odysseus po Neoptolema v Skyros

(*Od. 11, 508.*) in ž njim vred po Philokteta na otok Lemnos (*Il. 2, 718 sl. Soph. Philokt*) Neoptolemos, znamenit po svoji hrabrosti in modrem svetu, nadaljeval je z očetovim orožjem, ktero mu je Odysseus v Skyros prišedši poklonil, junaške čine svojega očeta; on je ubil zadnjega pomočnika trojanskega, Eurypyla, ki je iz sosedne Mysije na pomoč pritekel (*Od 11, 519*). Philoktetes je usmrtil s svojimi pušicami lokostrelca Parida, začetnika trojanske vojske, ki je bil Achilleja usmrtil.

Zdaj je mesto vseh svojih glavnih borilcev oropano. Trojanci so se umaknili za obzidje. Vendar na obzidje ni bilo mogoče s silo splezati, za tega del segli so Grki po zvijači. Epeios je zgradil na Athenin svet velikega lesenega konja, v kojega trebuhu so se skrili Odysseus in najhrabriši grški junaki. Tega konja pustili so Grki v šotoru, sami pa so odpluli s svojimi ladjami ter se na otoku Tenedos poskrili. Ko so bili Grki v zapuščeni grški tabor prišli in silnega konja zagledali, nastal je prepir, bi li konja razbili ali v mesto vlekli in tam bogovom posvetili. Laokoon, trojanski duhoven svetuje konja uničiti ter zažene sulico v njegovo plat, da votlo od-

meva. Kmalo potem pa, ko je bil Poseidonu na bregu daroval, prišli ste iz Teneda dve velikanski kači, od Athene poslani, ter ste Laokoon in njegova sina usmrtili. To so Trojanci smatrali za kazen, ker je bil Laokoon s svojo sulico konja ranil in mnenje je zmagalo, da se naj sveta stavba v mesto prenese. Vlekli so tedaj svojo lastno pogubo za obzidje. Po noči so junaki zapustili svoje skrivališče, vojska se je vrnila in Troja je bila zgubljena, mesto razdjano, prebivalci večinoma ubiti ali kot sužni odvedeni (*Od. 8, 492 sl. 11, 523 sl.*). Obširen popis osvojenja Troje, ki je kykliškim pesnikom posnet glej Verg. *Aen. 2.*

4. Vrnitev Grkov bila je z mnogim trdom zapletena zavoljo Athenine jeze, *) ki je oba Atrida v razpor pripravila. Ko je bilo namreč mesto vzeto, sklicala sta Atrida zoper vsaki običaj še tisti večer ljudski zbor. Achaejci so prišli pijani ter poslušali govore svojih vojskovodij. Menelaos je zahteval, da se naj koj ž njim domov vrnejo; Agamemnon pa je hotel, da še

*) Kot vzrok te jeze navaja poznejša pravljica, da je Lokrski Alas za časa vzetja Troje v Athenino svetišče planil, ter Kasandro, ki je bila pred Athenino sobo zbežala, siloma ugrabil in grozovito ž njo ravnal.

nekoliko časa ostanejo in, predenj se v domovino vrnejo, z Atheno, ki jim je bila sovražna, po svetih darovih spravijo. Vsled tega je postal prepir in eden del odplul je koj drugo jutro z Menelajem, Nestorom, Odyssejem in drugimi vred, drugi del pa je še ostal z Agamemnonom na trojanskem primorji. Ko so bili prvi v Tenedos prišli, nastal je tudi med njimi prepir in Odysseus se je s svojimi vrnil nazaj k Agamemnonu; Nestor in Menelaos pa sta jadrala ob malo asijskem bregu: v Lesbu sta naletela na Diomeda. Iz Chije so jadrali potem proti zahodu ter prišli na južni konec Euboeje. Od tod so veslali proti jugu in tako je prišel Diomedes srečno v Argos, Nestor pa v Pylos. Menelaja, ki je hotel zopet malejski umol objadrati, zanesla je nevihta v veliko morje ter še je le po dolgotrajajočem blonjenju, celo v Aegypet zanešen, v svojo domovino prišel, kjer je še dolgo v miru vladal (*Od. 3, 130 sl.*). Izmed ostalih Achaejcev so dospeli Myrmidonci pod Neoptolemom, potem Philoktetes in Idomeneus brez škode v domovino (*Od. 3, 188 sl.*). Aiantu pa, Oilejevemu sinu, kterega je srdita Athene preganjala, razbile so se ladje na gyrajskem skalovji. Poseidon ga je rešil, ko

pa je prevzetno vskliknil, da zamore tudi brez pomoči bogov smrti uteči, razbil je bog skalovje, prevzetnež pa je našel smrt v valovih (*Od. 4 499 sl.*).

Najbolj dolgotrajna in najnesrečniša vrnitev bila je Odyssejeva, predmet Odysseje. Iz trojanskega primorja zanesla ga je z dvanajstimi ladjami nevihta v Ismaros, v mesto Kikoncev v Thrakiji, ktero je bil vplenil in razdjal. Po noči pa so Kikonci napadli njegove tovarše, ki so na bregu sedeli in pijančevali ter šest tovaršev iz vsake ladje ubili. Odysseus zbežal je naglo z ostalimi (*Od. 9, 39 sl. 179 sl.*). Na umolu maelajskem ga je hud sever v morje zanesel ter je devet dni na morju blodil, dokler ni prišel deseti dan v deželo Lotophagov na severnem bregu Afrike (*Od. 9, 61—104.*). Odtod je prišel v deželo Kyklopov; oni so bili surovi in siloviti orjaki z enim očesom. Tukaj je oslepil kyklopa Polyphema, Poseidonovega sina, kateri mu je šest njegovih tovarišev požrl (*Od. 9, 105—565.*). Potem je prišel Odysseus k Aiolu, odtod k Laistrogoncem, človeško meso jedočemu orjaškemu rodu, ki je večidel Odyssejevih tovarišev uničil ter vse njegove ladje razvun jedne razbil (*Od.*

10, 80—132). Potem je Odysseus priplul v Aiaijo, na otok čaravnice Kirke; ona prestvarila je en del njegovih tovarišev v svinje, toda Odysseus jo je prisilil jim zopet človeško podobo dati. Celo leto živel je Odysseus pri Kirki, potem mu ukaže črez Okean v Hades jadрати, da bi tam od vedeža Teiresija pot v domovino zvedel (*Od. 10. 133—574.*) Njegovo potovanje v podzemski svet glej *Od. 11.* V Aiaijo vrnivši se dala mu je Kirke svet, kako naj dalje potuje. Ko je bil jadral mimo otoka Seiren, čarobnih pevkinj, ki so s svojim petjem jadrajoče k sebi vabile ter jih potem uničile, dal je vsem tovarišem ušesa z voskom zamašiti, da jih Seirene ne bi v pogubo zvabile, sam pa se je dal z nezamašenimi ušesi k jamborju privezati (*Od. 12, 142 sl.*). Potem je jadral srečno mimo Plankt ali blodnih pečin in strašnega morskega žrela Charybdis; ali ko so se bili po Charibdi ozirali, ugrabila je pošast Skylla od druge strani šest njegovih tovaršev iz ladje ter jih požrla (*Od. 12, 201 sl.*). Ko se je bil potem Odysseus ne zmenivši se za svarjenje Kirkino in Teiresijevo na otoku Trinakia izkrcal, kjer so se Helijeve črede pasle, zatekli so se njegovi tovarši v Helejevo govedo ter jo povžili

(*Od. 12, 260-sl.*). Vsled tega zadela jih je Zenova kazen; on jim je namreč poslal nevihto ter razbil s svojo strelo ladjo, tako da so razvun Odysseja vsi utonili; samo Odysseus je plaval na ostankih ladje devet dni po morji ter priplaval slednjič na otok Ogygija k nymphi Kalypsoji (*Od. 12, 403 sl.*). Sedem let je potem bival tukaj pri lepi nymphi, ktera ga je hotela za svojega soproga imeti ter mu neumnjočnost in večno mladost obetala, ako pri njej ostane in na vrnitev v domovino pozabi; toda ni mu pregovorila srca v prsih. Jokaje se iz hrepenenja do domovine sedel je čestokrat na morskem bregu želeč videti, kako se domači dim vzdiguje in potem umreti (*Od. 7. 244 sl. 1, 13 50. 9, 29. 5, 82. 4, 555.*). Ko je nastopilo osmo leto, usmilili so se ga bogovi ter nymphi ukazali, da ga naj pusti odpotovati; napravil si je toraj ladjo ter odplul. Ali Poseidon, ki se je nad Odyssejem hudoval, ker mu je sina Polyphema oslepil, poslal mu je nevihto ter mu razbil ladjo. Ino Leukothea rešila je nesrečnega v deželo Phaiakov (*Od. 5. in 6. 7, 261 sl.*). Kralj Alkinoos ga je gostoljubno sprejel ter ga na ladji v domovino poslal. Speč je Odysseus prišel čez dvajset let v domovino nazaj (*Od. 13*),

ter je doma ubil trumo snubačev svoje žene Penelope, ki so mu več let imetje požirali. — Odysseja 5—13 poroča o vožnji in vrnitvi Odyssejevi, ostale knjige o načrtih, kako bi se nad snubači maščeval in kako se maščuje. Knjige 1—4 poročajo o početji snubačev v Odyssejevem domu za časa njegove odsotnosti, da se razvidi, kako potrebna da je njegova vrnitev. Njegov sin Telemachos, ki se je zdaj uže moža čutil, potoval je v Pylos in Sparto k Nestorju in Menelaju, da bi o svojem očetu pozvedoval. Ko se je s tega potovanja vrnil v Ithako, našel je na domu svojega svinskega pastirja Eumaija svojega očeta, s katerim sta potem vse potrebno dogovorila, kako sta se pozneje maščevala nad predrznimi snubači.



NARODNA BIBLIOTEKA.



Rimska mythologija.



U V O D.



Prebivalci rimskega mesta so narasli iz raznih plemen, namreč iz Latinskih, Sabinskih in Hetrurskih. Latinci in Sabinci so bili dva sorodna naroda; oni so bili potomci velikega pelasgiškega plemena, ki se je naselilo na obeh straneh jadranskega morja, v Italiji in na grškem polotoku. Vsled tega so imeli v obče njih obredi skupni značaj, tedaj so v Rimu lahko zrasli v celoto. Od teh dveh narodov imamo večino rimskih bogov; vendar se da pri mnogih bogovih težko dognati, so li latinskega ali sabinskega rodu. Hetruščani pa, kateri so se najpozneje pridružili rimskemu prebivalstvu, in kateri niso bili v tesnem sorodstvu z Latinci in Sabinci, vplivali so posebno na vnajno rimsko vero s tem, da se obrazovali verske obrede.

Vera Latincev in Sabincev je bila iz začetka v sorodstvu z grško vero; kajti tudi grški narod je nastal iz pelasgiškega. Vendar se je v teku časa izobrazilo in razvilo italisko verstvo po narodnem značaji na poseben ter samostalen način. Italskemu narodu in posebno tudi Rimljanom ni bila lastna ona zmožnost tvoreče fantazije, ki je pred vsem dičila hellenski narod. Rimljan ničesar ne ve o veseli pesniški zabavi, s katero je Grk okinčal svoj mnogočleni božji svet ter si ustvarjal svoje tisočerne bajke. Vsled tega se pa tudi ni dal tako lahko zapeljati, da bi izumil o svojih bogovih stiske in slabosti človeškega življenja ter izmislil lastnosti, ki niso vredne božjega bitja. Mrzla naravstvena resnoba je izlita črez njegove bogove, on jih ogleduje z globoko nabožnim strahom ter jih časti pri svojem na vnajnost in potrebo obrnjenem umu z boječo vestnostjo, ki niti v besedah niti v dejanji ne požabi tudi najmanjše stvari.

Prebivalci Lacije, iz katerih je najprej nastal rimski narod, bili so čvrsti pastirji in poljedelci, ki so skupaj živeli v patriarhalski priprostosti; oni so častili tedaj posebno bogove prirode, polja in gozda, ki so branili in blagoslovili črede ter

poljskim pridelkom podarili rast. (Fauna, Saturna, Vertumna i. d.), potem take bogove, pod kojih zavetjem sta bila obitelj in dom. (Lare, Penate). To staroitalsko bogoverje, ki nosi na sebi popolnoma značaj kmetskega življenja in domovitosti, premestilo se je vže v prvih časih v Rim. Rimljani so imeli dolgo časa posebno veselje z življenjem na kmetih kakor tudi čut za dom in rodbino, tudi takrat še, ko se je razširila njih oblast daleč unkraj italških mej. Vsled tega so se ohranili tje do poznejše dobe stari kmetski prazniki s svojimi surovimi, čestokrat ne več razumljivimi obredi, kakor „Lupercalia, Saturnalia“ i. t. d.; s posebno vetnostjo pa se je vedno opravljala služba domačih bogov.

Razen bogov poljedeljstva, živinoreje in doma so se sprejeli v Rimu vže iz začetka tudi zavetni državni bogovi, in ker je pretezala pri Rimljanih državna misel vse druge misli, stopili so sčasoma državni bogovi na prvo mesto. Na čelu božjega sveta stoji Jupiter, ustanovnik in hranitelj rimske države in zraven njega kot najvišji državni bog Mars, roditelj Romulov in oče rimskega naroda, dalje Quirinus, vojeviti,

v število bogov sprejeti Romulus. Poleg te družbe trojnih bojnih in zavetnih bogov predočuje Jupiter s svojo soprogo Junono in hčerjo Minervo drugo, državo branečo družbo, njim se je pridružila potem še Vesta, boginja domačega ognjišča, državnega temeljna.

Češčenje ravno kar navedenih zavetnih bogov rimske države je bilo glavni del državnega rimskega verstva, katero je baje Numa uredil ter v tesno zvezo spravil z državnimi upravami. Numa je ustanovil Vestinine svečnice, dalje Martu svečeniški zbor Salijev, potem duhovnike posameznih bogov (Flamines), kojih soproge „Flaminicae“ so opravljale službo božjo s svojimi soprogi vred. Flamines so se delili v Flamines maiores in minores, k prvim so spadali kot najimenitniši Flamen Dialis, poseben Jupitrov duhovnik; Flamen Martialis, poseben Martov duhovnik in Flamen Quirinalis, poseben Quirinov duhovnik. Nekater ipripisujejo Numi tudi ustanovitev Fetalov (Fetiales), ki so imeli nalog slovesno napovedati vojsko ter prisegati zaveze in pogodbe miru v imenu naroda. Nadzorstvo nad vesolnim verstvom, nad javno in privatno službo božjo

imel je zbor Pontifikov, kojih predsednik je bil Pontifex Maximus. O njegovih dolžnostih glej Liv. I, 20. Za časa kraljev so imeli kralji sami nekatere duhovniške službe opravljati, posebno Jupitrovo službo božjo; da se pa ne bi po iztiranji Tarquincev pograšal kralj pri nekterih posebnih državnih daritvah, izvolil se je za take daritve Rex Sacrificulus ali Rex Sacrorum, ki je imel mej ysemi duhovniki na videz najvišjo častno stopinjo. Zbor Augurov je imel nalog mesto naroda opravljati auspicije, pri državnih podjetjih poizvedeti božjo voljo, ktera se je naznanila v gromu in blisku, v tičjem letu, kriku in žretji. Iz droba žrtvovanih živalij prorokujoči Haruspices so bili najeti Hetruščani, ki so bili veliko nižje stopinje časti in veljave nego Auguri ter v Rim poklicani le v izvanrednih časih.

Posebno svojstvo rimske vere, ki ni bilo ravno tako v tesni zvezi z javnim bistvom, kakor nastalo iz samovolje in razsodka posameznih, bilo je češčenje abstraktnih, posebno naravnstvenih pojmov kot božjih osebnih bitij, kakor češčenje Virtutis, Fidei, Pudicitiae i. t. d. V poboženji abstrakcij, pri čem

je bil bolj delaven razum nego fantazija, prišlo je tako daleč, da se je dajalo božje bistvo in božje češčenje vsem mogočim lastnostim, najnavadnim rečem, djavnostim in slučajnim okolnostim, kakor n. pr. Orboni, brezdetnosti, Fessoniji, utrujenosti itd.

Gori navedeni trojni početki rimske vere naravni, politični in naravstveni, umerjajo v cvetoči dobi države trdno celino, ki je bila od državne strani zavarovana proti tujim vplivom. Ali kakor je bilo od nekdanj gledé države načelo rímskega naroda navzemati se tujega in zmesiti s svojimi uredbami, tako je tudi razmaknil rimski narod pri razširjanji svojega vladarstva svoj verski krog ter seznanivši se z drugimi narodi doma uvedel tuje bogove in njih službo. Ko se je bilo rimsko vladarstvo razširilo čez spodnjo Italijo, prišli so Rimljani v dotiko z ondi bivajočimi Grki, s kterimi so bili v zvezi uže za časa, ko so vladali še kralji; vsled tega so jeli spoznavati grške bogove ter vpeljali njihovo službo tudi v Rimu. Uže zgodaj so pripoznali orakulskega boga Apollina v Delphihi; Dioskurom se je postavilo svetišče leta 304. pr. Kr. in viteški stan je sprejel junaška brata za

svoja zavetna bogova; iz Epidavra so dobili Rimljani Asklepijevo službo, Aeskulapija itd.

Vsa ta inostranska bogočastja so še ostala, dasiravno jih je država vpeljala in pripoznala, tako dolgo, dokler se je ohranil pravi rimski čut ter ostala omika Rimljanov narodna, nekako ločena od starorimske državne vere, tako da niso mogla v obče na njo vplivati niti uničljivo niti razrušljivo. Ko pa je nastopil ob drugi punski vojski preobrat v omiki in vedenji Rimljanov ter se polastil rimskega naroda duh grške omike, prodrli so tudi grški nazori glede vere, in bogovi grškega Olympa so stopili v rimsko mesto. Imena rimskih bogov in obredi bogočastja so se sicer večinoma ohranili, toda rimskim imenom in obredom so se podtikali grški nazori. Zlasti se najde glede vere in bajeslovja grški vpliv v rimskem slovstvu, ki se je popolnoma razvilo po grškem. Sicer se rimska vera ni popolnoma izgubila v grški veri; mej rimskimi bogovi se nahajajo nekateri, za katere pri Grkih ne najdemo primernih bitij; pri takih bitjih so se vedno ohranili starorimski nazori.

Ko so se bili Rimljani seznanili z grško vero, pričel se je vže propad njihove vere in njihovega

vedenja, Vsled tega so se tudi poprijeli nevere in praznoverja Grkov. Drzno so zasmehovali bitja, na kojih obstanek niso več verovali ter se poganjali posebno za skrivnostna bogočastja s praznovernimi obredi. Najpoprej so se poprijeli verskega propada omikani stanovi, ali za njimi kmalo tudi prosto ljudstvo. Proti temu propadu so bili brezspešni vsi napori senata, ki je skušal, držec se vnajnosti. ohraniti staro vero prednikov. Augustus je ustanovil zopet nektare stare običaje in praznike, zgradil starim bogovom nova krasna svetišča, skušaje odstraniti inostransko službo božjo; in v tem prizadevanji, vero in naravstvenost zopet povzdigniti, posnemali so ga drugi cesarji; toda niti krasna svetišča, niti sijajne slovesnosti, niti teorije modrijanov niso zamogle vdahnuti propadajočemu paganstvu novega duha ter zabraniti njegovega propada.



A. Bogovi.

I. Glavni bogovi rimske državne vere.

1. Jupiter (Juppiter).

Jupiter se vjema po imenu z grškim Zenom (gl. Zen.) ter ima v obče isti pomen kakor Zen; vendar so se izgubile nektore strani njegovega bistva po posebnem rimskem načinu. On je nebeški oče, nebeški vladar, od njega prihajajo vse nebeške prikazni, blisk in grom, nevihta in toča, dež in vedrost (Fulminator, Tonitrualis, Pluvius, Serenator), nebeška luč prihaja od njega (Lucetius, Diespiter, bog dneva). On nosi strelo v svoji mogočni desnici ter jo meče na zemljo;*) prostor, kterega

*) Simbol strele je bil kremen, zatega del nosijo Jupitrovi kipi kremen v rokah

je zadela strela, si je izbral, da se mu posveti. Na takih prostorih je zakopal *Pontifex*, tiho moleč, v zemljo kamen, kot simbol bliska, potem je prostor obgradil ter ga previdel z altarjem. Verovalo se je tudi, da se zamore z gotovimi obredi blisk zvabiti iz neba (*Jupiter Elicius*): *Numa* je bil to večkrat storil, ali *Tullus Hostilius* je izgubil pri takem poskusu svoje življenje (*Liv. I, 20. 31. Ov. Fast. III, 285 sl.**). Kot dež podeljujoči bog je *Jupiter* dobrotljivi oploditelj polja, kateremu se je darovalo pri delj časa trajajoči suši; pri tej priliki so vlačili tako zvani vodeni kamen (*mânâlis lapis*) črez polja, mislé, da ima ta sveti kamen moč vodo iz nebes zvabiti (*aquilicium*).

Ta mogočni nebeški kralj je vladar celega sveta, vseh bogov in ljudij. Usode posameznih kakor tudi narodov in držav so zavisne od volje najvišjega in najboljšega boga (*J. Optimus Maximus*); zlasti je pa pod njegovim vodstvom rimska država, na której središči, *Kapitoliji*, je stalo njegovo najslavniše svetišče (*Capito-*

*) *Jupitra* kot boga bliska označuje tudi ime *Summanus*, ki se je pozneje, ko je bil njegov pomen uže neznan, smatral za *Dita*, ker je bil baje ponočni bog bliska.

linus); on je odločil rimsko mesto za vladarja sveta, on daja njegovim uradnikom moč in oblast vladati čez človeški rod ter vodi njegove armade k zmagi (Imperator, Victor, Stator, beg ustavljajoči, Opitulator). Kedar je tedaj stopil mladeneč, ogrnivši si možko toga (toga virilis), v državljanski stan, počastil je Jupitra na Kapitoliji. Kedar je nastopil konsul svojo službo, korakal je na Kapitol, obdan od ljudstva in senata. Vojskovodja je opravljal, predno se je podal v vojsko, na Kapitoliji molitve in obljube, ob zmagonosni svoji vrnitvi se je peljal na krasnem s štirimi konji napreženem vozu v triumphu k svetišču, da opravi ondi hvaležnega srca svoje daritve in molitve in da položi svoje lavo-rikove vence v krilo Jupitrove podobe. Najkrasnejši plen (spolia optima), orožje, katero je vojvoda protivnemu vojvodi sam vzel, se je tudi posvetilo na Kapitoliji svetišču Jupitra Feretrija (Feretrius, Liv. I, 10.).

Jupitru Kapitolinu na čast so se praznovale mesca decembra več dni zaporedoma na velikem tekališči (Circus Maximus) rimske igre, pri katerih je bilo različno vrstno tekmovanje in je bilo ljudstvo prejemalo javne pojedine. Tudi od

teh različne, velike ali Kapitolske igre, pripadale so Jupitru. Jednaka slovesnost se je prirejala Jupitru Latiariju (J. Latiaris) kot varuhu latinske zaveze na čast in sicer na albanski gori. To so one *Feriae Latinae*, pri katerih so se sešli vsi rimski oblastniki in pri katerih so darovali konsuli kot voditelji slovesnosti s poslanci latinskih mest vred Jupitru bele bice. Slovesnost je bila premična ter po konsulih napovedana; toda se je morala vedno obhajati preden sta se konsula napotila v vojsko (Liv. XXI, 63. XXII, 1. Caes. b. civ. III, 2.).

Ker se je Jupiter smatral za voditelja človeških usod, bili so mu posvečeni najvažniši letni oddelki kakor *Ides* vsacega mesca. Takrat mu je daroval *Flamen Dialis* koštruna (Ov. Fast. I, 587.). Nasprotno so bile *Kalende* vsacega mesca posvečene *Junoni*, tako da je bil mesečni tek pod varstvom obeh najvišjih mej seboj zvezanih božanstev. Pri početku vsacega važnega podjetja so klicali na pomoč njega in *Jana*, boga vsacega začetka. Kmetovalci so mu prirejali ob setvi in ob početji žetve kmetško slovesnost, ob začetku trgatve (19. avgusta) so praznovali skupno slovesnost, kmetška *Vinalia*,

v vesoljni Laciji. Tudi dan, katerega so se pomladi odpirali sodi novega vina, bil je Jupitru posvečen; bila je ta slovesnost nekaj jednakega kakor grška *πρωτόγνα* in se tudi zvala *Vinalia*. Za časa velikih stisk n. pr. po bitki na trasi-menskem jezeru (Liv. XXII, 16.) so obljubili Rimljani Jupitru, da bi nevarnost odvrnili, tako zvano *ver sacrum* t. j. daritev vseh v oni pomladi rojenih živalij; v starejši dobi razun tega tudi vse otroke, ki so se rodili določene pomladi. Zadnjih vendar niso zaklali in darovali, ampak poslali čez mejo, ko so bili dorasli. Kot voditelj človeških usod je Jupiter objednem njih poročnik po gromu in blisku, po letu, glasu in žretji ptic, po sanjah itd.

Kakor Zen je tudi Jupiter branitelj vseh naravstvenih zadev v človeškem življenji; on čuva nad zakonom in sorodnimi razmerami, nad pri-sego, nad gostoljubnimi in narodnimi pravi; mej-nik je njemu posvečen. Vsled tega je *Fides* njegova tovaršica, ki poleg njega na Kapitoliji biva; za tega del se zove sam *Dius Fidius* (*Ζεὺς πίστιος*) z ozirom na vestnost, ktere se je treba držati pri zavezah in pogodbah. Ali *Dius Fidius* se je smatral tudi za posebno Jupitru

sorodno bitje, primerno sabinskemu polubogu Semonu Sanku (Semo Sancus, Ov. Fast, VI, 213. od sancire, s prisego se zavezati).

So li staroitalski narodi v najstarejši dobi Jupitru pripisovali stariše ali ne, ni znano; v poznejši dobi, ko so se seznanili z grškim bajeslovjem, smatrali so ga za sina Saturnovega in boginje Ops, ki sta se poistovetila s Kronom in Rhejo. Juno in Minerva, kateri ste bili z njim na Kapitoliji združeni v njegovem glavnem svetišči, smatrali ste se za njegovo soprogo in hčer; vendar se zdi, da v najstarejši dobi ni bilo te rodbinske razmere mej temi tremi božanstvi. Najvišji bog je sam in vzvišen stal tukaj v svoji krasoti, ne da bi bil vsled kake zveze, kakor grški Zen, stopil v kroge posvetnih razmer in človeških slabostij.

Na Kapitoliji je stalo na prostoru, ki se je bil zval mej dvema gajema (inter duos lucos), svetišče Vejovo (Vejovis) ali Vedjovo (Vedjovis) z božjo podobo, ki je držala v roki puščice in imela poleg sebe kozo. Ovid (Fast. III, 429. sl.) pravi, da je Romulus obgradil gaj z zidom ter prostor napravil utočišču; bog, kojega podoba tukaj stoji, je baje mladi Jupi-

ter, kakor kažeta koza na podobi in ime samo; kajti prvi zlog ve pomenja mal. Koza pa mu je pridjana, ker je dojila Jupitra, ko je bil še otrok. Vejovis je bil menda v resnici mladostni Jupiter, ki je branil v utočišči pomoč iska-joče; puščice so podoba streljajočih solnčnih žarkov. Poznejša doba je izgubila pravi pomen o tem bogu; za tega del so ga smatrali vsled puščic za Apollina ali vsled prvega zloga ve za pogubnega Jupitra.

2. Juno.

Juno je nasprotna podoba Jupitrova od ženske strani, kakor Hera nasprotna podoba Zenova. Njeno ime ima isto deblo, ki znači nebo in zemljo in ki se ob jednom v imenu „Jupiter“ nahaja. Ona je nebeška kraljica, kakor Jupiter nebeški kralj; toda pri njej se je skoraj popolnoma izgubila naravna stran, njen delokrog obsega malo, ne samo človeško življenje. Z Jupitrom vred poleg ktere- ga je bila na Kapitolijski skupno češčena kot Kapitolina, imela je nadzorstvo nad rimskim mestom in kraljestvom; kot Regina se je častila mej drugimi na Aventinu, kamor je prinesel iz Vejev Kamillus njeno

podobo in službo (Liv. V, 22. XXII, 1.). Isto tako je imela osobito politični pomen *Juno Sospita*, koje glavno bogočastje je bilo v Laviniji, kjer je ostalo še v oni dôbi, ko so jo bili premestili v Rim (Liv. XXII, 1. VIII. 14.).

Mimo države se je Juno posebno brigala za dom in ženski spol. Kakor je na pomoč klical mož svojega *Genija*, tako žena *Juno*, kot svojo osobito zavetno boginjo, kateri je tudi rojstnega dne darovala. Juno pomaga ženskam v vseh razmerah življenja, ona je i *Virginensis* i *Matrona*, zavetnica devic in žen. Ona je posebno branila zakon, kakor grška *Hera*; zavoljo tega se zove *Pronuba* (Verg. Aen. IV, 166.), *Jugalis*, *Domiduca* (isto tako *Jup. Domiducus*), kot boginja, ki spremlja nevesto na ženinov dom, *Unxia*, ker je ovila nevesta stopajoča v ženinov dom podboje z volnatim trakom ter jih mazila z oljem; kot *Lucina* je pospeševala porode (Ov. Fast. III, 247. sl.). Tudi kot ohraniteljica otrok je bila češčena enako grški *Artemidi* (*Ἀρτεμὶς κορυτοτρόφος*).

Glavni praznik, ktereга so praznovale vse žene *Junoni* na čast, zval se je *Matronalia*, praznik gospodinj. Ta praznik je bil 1. marca,

ki se je vsled tega imenoval *Kalendae feminarum*; po pravljici se je ustanovil v spomin na zakon, katerega je Romulus osnoval dotični dan (Ov. Fast. III, 179. sl.). Žene so ovenčane korakale k svetišču *Junone Lucine* na eskvilinsko goro ter poklonile ondi boginji rože proseč za zakonsko srečo (Ov. Fast. III, 253.). Gospe so pogostile in obdarovale tega dne svoje služkinje ter same dobivale tega dne svoja darila od svojih soprogov in sorodnikov. Enak praznik je bil dné 7. julija na čast *Junone Caprotine* (*Caprotina*, kozja *Junona*) t. j. praznik *kaprotinskih Non*; ta praznik se je obhajal od strani sprog v družbi sužkinj pri kozjem močvirji, zraven kozje smokve (*caprificus*) ter se tudi oziral na zakon.

Vsled grškega bajeslovja je postala *Juno Saturnova* in *Opina* (*Ops*) hči, (za tega *del Saturnia*) ter *Jupitrova* sestra. Dvomljivo je, ali se je *Juno* od nekdaj smatrala za *Jupitrovo* soprogo; z njim in *Minervo* stoji pri Rimljanih v tesni zvezi, razmerje, katero se pri Grkih glede *Here* in *Athene* ne nahaja. Rimskemu svojstvu je tudi to posebno, da je bila *Junoni* posvečena gos.

3. Minerva.

Tretja, kapitolinska, mesto braneča boginja, je Minerva, koje ime je izvedeno od besede *minervare*, ki ima sorodno deblo z besedama *mens* in *memini*. Vsled tega je ona misleča, izmišljajoča in izumeča boginja. Pod zavetjem modre boginje stojé vse obrtnije, umetnije in vêde móž, kakor valjarji, črevljarji, zdravniki, učeniki, podobarji in posebno tudi godci, slednjič vse ženske spretnosti. Od 19. marca naprej se je obhajal pet dni trajajoči praznik *Quinquatrus* (Ov. Fast. III. 809 sl.), ktereга so se vdeležili šolska mladina, ki je imela te dni prosto, ženska dela učeče se deklice, rokodelci in umetniki različnih vrst. Zadnji dan se je darovalo v črevljarski dvorani (*atrium sutorium*) ter obhajalo čiščenje trôb (*tubilustrium*); kajti troba je bila posvečena Minervi in pod njenim posebnim varstvom je stala družba trobcev, katerih niso mogli pogrešati pri nobenih verskih opravilih, niti pri daritvi, niti pri mrtvaških sprevedih. Kakor so imeli pri tem prazniku trobci glavni nalog, tako piskači pri poznejšem dné 13. junija praznovanem prazniku, ki se je tudi zval *Quin-*

quatus, pa je samo tri dni trajal (minores gl. Ov. Fast. VI, 645. sl. Liv. IX, 30.).

V poznejši dôbi so prenesli na Minervo nekatere nazore o grški Palladi n. pr. ozir na boj, zmago in plen (Liv. XLV, 33). Grški vpliv se tudi pozna v zvezi Minervini z Neptunom, kterima se je po bitki na trasimenskem jezeru razgrnila skupna blazina (Liv. XXII, 10.). Pallas in Poseidon sta se pri Grkih združila čestokrat kot *ἱπποιοι*. Trojanski Palladium je bil baje od Aeneja v Italijo prenešen ter v Rimu spravljen v najnotranjšem delu Vestinega svetišča.

4. Mars (Mavors, Mamers).

Mars je bil poleg Jupitra najimenitniši bog rimske državne vere; ž njim in z Quirinom tvori on trojico zavetnih bogov, katerim so bili trije prvi najodličniši Flamines ustanovljeni. On je bil Romulov roditelj ter se je častil kot oče in zavetnik celega rimskega naroda (Mars-pater, Maspiter). Posebno varuje in pomaga narodu svojemu v vojski; on je bojni bog, ki vodi armado v boj (Gradivus, od vojaških korakov) in ki se v bojih poleg Jupitra in Quirina v to svrho na pomoč kliče, da bi podelil

svojemu ljudstvu zmago (Mars Victor). Sulica je bila njegov bojni simbol; vsled tega ima sam priimek Quirinus (od sabinske besede *curis*, rimsko *quiris*, sulica). Kedar se je vojskovodja napotil v vojsko, podal se je poprej v Martovo svetišče; ondi je stresel svete ščite (*ancilia*) in božjo sulico izkliknoč: „Mars čuvaj!“ Drugi plen je bil njemu posvečen, ali prvi Jupitru Feretriju. Bojna vežbališča so bila njemu posvečena, v prvi vrsti po njem imenovani *Campus Martius*. Konjske dirke, ktere so se tukaj vršile, bile so pod njegovim varstvom; ter so se prirejale njemu na čast; tako n. pr. *Equiria* dne 27. februarja in 14. marca (Ov. *Fast.* II, 855. III, 519.). Ob Idah mesca oktobra so se tudi njemu na čast prirejale konjske dirke in potem se je daroval mej raznimi in posebnimi obredi glavni konj zmagonosne dvojne vprege, tako zvani *oktobrov konj*; kajti bojni konj je lastnina bojnega boga. Na Martovem polji se je vršila tudi vsako peto leto cenitev imetja in državlanskega razmerja vsakega rimskega državljana (*census*), pri kateri priliki se je pregledovalo rimsko ljudstvo kot vojna ter očistilo z daritvijo Martu pripadajočo (*lustrum*).

S tem ozirom na boj pa še ni dognano Martovo bistvo; on stoji od najstarejše dôbe tudi v zvezi s poljedelstvom in živinorejo. Pomladi, navadnoakega dne mesca maja, gonili so rimski kmetovalci žrtvene živali, ki so se darovale Cereri, Martu in drugim poljskim bogovom, kot čistilno daritev (*lustratio*) okoli svojih njiv ter prosili za plod poljskih pridelkov. To je bilo tako imenovano *Ambarvale sacrificium*. Molitev, katero zaukazuje Kato starejši (R. Rust. 141.) pri tej priliki, glasi se: „Oče Mars, prosim te, bodi milostljiv meni, mojemu domu in mojej obitelji; vsled tega sem ukazal goniti okoli svojega posestva žrtev svinj, ovac in bikov (*suovetaurilia*). Odvračaj doživele in ne doživele bolezni, neplodnost, opustošenje, škodo in neugodno vreme! Daj rasti in oploditi sadje, žito, trtni zasad in grmovje! Ohrani pastirje in črede zdrave ter podeli srečo in zdravje meni, mojemu domu in mojej obitelji itd.“ V starodavnem spevu, kojega je isto tako mesca maja plesáje prepevalo dvanajst arvalskih bratov tej boginji na čast ob prazniku *Deae Diae*, boginje plodnosti rimskih livad, klical se je na pomoč mej drugimi bogovi tudi Mars, da bi odvrnil nesrečno

kugo. Ker se je navadno v gozdovih pasla živina, ki je stala ob jednom pod Martovim varstvom, dobil je Mars priimek *Silvanus*. Mars se je tedaj smatral v obče za boga, ki je branil ljudstvo, njegovo zemljišče in vse njegovo imetje vsake škode, bodi si, da je nastala vsled sovražnega navala, ali vsled divjih zverin (kakor volka), ali vsled neugodnega vremena, ali vsled bolezni in kuge; toda najbolj mu je sčasoma ostala lastnost zavetnega boga bojev.

Martu je bil posvečen ves mesec marec. Od 1. marca pričnši je korakalo 12 Salijev (plesalcev, gl. *salio*) ob različnih dnovih mesca Martu na čast po mestu okrog. Oni so v orožji plesáje in prepevaje speve v starodavnem jeziku nosili v levici Martove ščite, *ancilia*, na katere so udarjali z bakrenimi palicami. Za Nume je padlo ob času kuge tako *ancile* z neba, kot zastava, da je država rešena, ako se ta ščit ohrani. Za tega del je dal Numa po umetniku Mamuriju (*Mamurius* ime je istega debla z onim od besede Mars) narediti še 11 popolnoma enakih ščitov v to svrho, da se ne bi mogel iztakniti pravi ščit (*Ov. Fast. III, 373, sl. Liv. I, 20.*). V saliarskih spevih so se na pomoč kli-

cali poleg Marta še drugi mesto braneči bogovi, tako, da je ta sprevod za mesto imel isti pomen, kakor *ambarvalia* za poljske meje.

Mars je bil tudi prorokovalni bog. V deželi Sabincev pri *Tiori Mationi* je imel stari orakul, enak dodonejskim; vendar ni služil za sredstvo pri prorokovanju golob ampak detelj (*picus*); vsled tega so si izumili poznejši prorokovalnega kralja v Laurentu z imenom *Picus*, katerega je baje Circe prestvorila v detelja (*Ov. Met. XIV, 313. sl.*).

Martova tovaršica in soproga, pravijo, je bila *Nerio* ali *Nerione* (hrabrost). Vrh tega so se smatrali za Martove tovarše *Molae* (bojne težave) *Pallor* in *Pavor* (bledost in strah), kakor se zdi samo polatinjeni grški pojmi *Αἰμός* in *Φόβος*.

Poleg Marta so Rimljani še častili grški Enyoji podobno bojno boginjo po imenu *Bellona* ali *Duellona* (gl. *bellum, duellum*), ki je bila ali Martova sestra ali soproga ali hči. Na zadnji strani njenega na Martovem polji stoječega svetišča je bila soha, poleg ktere so *Fetiales* običajno metali svoje sulice od časa *Pyrrhove* dôbe povodom bojne napovedi (*Ov. Fast.*

VI, 201. sl.). Ko je bilo rimsko kraljestvo še majhno, opravljali so Fetiales metanje na meji sovražne zemlje (Liv I, 32.). Ta morda sabinska boginja je bila popolnoma različna od kappado-cijske naravne boginje Bellona, katero so slavili azijski duhovniki (Bellonarii) od sullanske dôbe pričenši v rimskih svetiščih z divjim navdušenjem. Ob njenih praznikih so jej darovali svojo lastno kri objednem prorokovaje in na divji asijski način rezoči si z noži kožo na rokah in ramah.

5. Quirinus.

Quirinus pomenja boga s sulico (gl. Mars). Ime iz začetka ni bilo družega nego priimek Martov kot bojnega boga; sicer se zdi, da je on postal uže zgodaj, predno so ga prinesli Sabinci v Rim, samostalni bog in posebna oseba. V Rimu je stopil Quirinus Martu in Jupitru na stran kot zavetni bog boja. Sabinci so ga smatrali za očeta Medija Fidija (Medius Fidius), ustanovnika Kurijev (Cures), svojega pradedu; isto tako so smatrali Rimljani Marta za Romulovega očeta, katerega so po njegovi smrti mej bogove šteli pod imenom Quirinus. Romulus

Quirinus je tedaj vsled te uvetnosti početnik rimskega naroda, Quiritov, enako Martu samemu.

Dné 17. februarja se je praznoval Quirinu na čast praznik Quirinalia, pri kateri priliki so mu darovali njegovi Flamines ter mazilili njegovo orožje.

6. Vesta.

Vesta se zлага z grško Hestijo; ona je čista boginja ognjišča in ognja na ognjišči, tedaj boginja, ki zbira obitelji v zvesti slogi. Kot obitelji varujočo boginjo so jo častili v vsaki hiši, kjer je bilo ognjišče, središče doma; njen oltar in njeno bogočastje je v zvezi stalo s službo Penatov in Larov.

Kakor Hestia na grškem je imela tudi Vesta v Rimu politični pomen; kajti mestna občina in država sama ste veliki obitelji. Za državno središče so smatrali za časa kraljev kraljevi dom (regia) na zborišči (Comitium); za tega del je tudi Vestino svetišče ondi stalo in sicer združeno s kraljevim domom. Ko so bili kralji iztirani in kraljestvo odstranjeno, postal je kraljevi dom javno stanišče za Pontifika maxima,

ki je imel nadzorstvo nad svetim ognjiščem države ter njenimi svečenicami. To javno Vestino bogočastje se je od strani Rimljanov kaj sveto opravljalo. Za to službo je bilo odločenih šest svečenic, Vestalk (Liv. I, 20.), ktere so morale kot služabnice čiste deviške boginje ostati neomžene ter so kot posvečenice uživale visoko čast. One so stanovale v Vestalinem svetišči ter imele skrbeti, da ne ugasne ogenj na ognjišči; kajti, ako bi ugasnil ogenj, smatralo bi se to za veliko nesrečo države. Ako se je taka nesreča pripetila, bičal je Pontifex maximus ono Vestalko, vsled koje neskrbnosti je ugasnil ogenj. Ogenj pa se v novič ni prižigal pri takem ognji, ki je bil oskrunjen vsled človeške rabe, ampak sè užigalnim zrcalom ali pa z iskro, ki je nastala vsled vrtanja kake deske. Dné 1. marca, s katerim mescem je pričelo v starejši dobi leto, se je užigal Vestin ogenj; na kateri način, to ni znano. Vestine podobe ni bilo v svetišči (Ov. Fast. VI, 292.), ampak ogenj sam se je smatral za njeno podobo; nasprotno pa se je mislilo, da so v najskrivnišem delu svetišča ohranjene različne svete stvari, posebno podobe državnih Penatov, ktere so bile znane samo Pontifiku in Vestalkam. Kakor

vse mesto in vsa država, tako imela je tudi vsaka kurija posebej svoje Vestino svetišče.

Staro Vestino svetišče je bilo v Laviniji, rojstnem mestu Latincev, kamor je baje Aeneas prinesel Vestin ogenj in trojanske Penate. Tje so se podali rimski konsuli, praetorji in diktatorji, da bi darovali, kedar so nastopili svojo službo.

Vesti na čast so se vsako leto dné 9. junija praznovala Vestalia (Ov. Fast. VI, 249 sl.); tega dne so se na ognjišče polagala jedila za boginjo; osle pa, kateri so se v to svrho rabili, da so gonili mline, gonili so, z venci okrašene in s kruhom obložene k Vestinemu svetišču, v znamenje, da podeljuje boginja obitelji vsakdanji kruh. Za tega del so praznovali ta dan i peki i mlinarji.

7. Vulcanus.

Poleg Veste so Rimljani častili tudi Vulkan a kot boga ognja in ognjišča; vendar se kaže pri njem še posebni pomen, da je ob njem, kakor Hephaistos, bog kovinskih del; kajti kovina se da obdelavati le s pomočjo ognja. Za tega del ima priimek Mulciber, talitelj.

Vulcanus je imel enako Vesti politični pomen. Vulcanal, prostor, na katerem se je častil Vulkan, čez Comitium vzdigajoča se ravan brez svetišča, bil je enako Vestinemu svetišču nekako državno ognjišče, zraven katerega so se vršili shodi patricijev in senata. Uže Romulus in Tatius sta se baje tukaj shajala, da se posvetujeta v javnih zadevah. Vulkanova svetišča so se pozneje premestila iz mesta ven, ker so ga sčasoma vedno bolj smatrali za boga požarov. Gotovo pa je bil Vulkan v starejši dobi z Vesto v najtesnejši, morda celo v zakonski zvezi. Ko so ga bili pojednačili z Hephaistom, dobil je za svojo soprogo Venero.

Vulkanu na čast praznovan praznik, Vulcanalia, je bil dné 23. avgusta. Tega dne so se mu prirejale igre v flaminijem dirkališči ter se njemu v dar metale v ogenj ribe, prebivalci njemu sovražnega elementa.

8. Janus.

Janus najimenitniši bog Rimljanov in čestokrat imenovan poleg Jupitra, ni bil iz začetka nič drugega nego solnčni bog, ki povzročuje in določuje spremembe naravnega življenja, letni in

časovni bog, ki privaža ljudem leto, mesce in dneve. Začetek leta je bil isto tako njemu posvečen, kakor začetek mesca in dneva; duhovniki so ga vsako jutro na pomoč klicali kot otvoritelja dneva (*Pater matutinus*, Hor. Sat. II, 6, 20.). Pričetkom vsacega mesca, ob Kalendah, so mu darovali vino, kadilo in sadje; prvi mesec leta je bil njemu posvečen ter dobil ime od njega; na novega leta dan (*Januariae Calendae*) se je praznoval njegov najimenitniši praznik.*) Tega dne so se oblačili v praznično obleko ter se vzdrževali vseh hudobnih besed; govorilo se je samo kaj dobrega in lepega, kar je bilo za leto ugodnega pomena, pozdravljali so se s posebnimi čestitkami ter drug drugemu razveseljevali s pomenljivimi darovi. Začetek vseh časov je v Janovih rokah; za tega del se je reklo, da je Janus prvi, pred Saturnom

*) V starejši dobi je bil prvi mesec leta marec. Ob Idah tega mesca so obhajali plebejci neki novoletni praznik na bregu reke Tibere, pri katerej priliki so se vdajali veselemu in objestnemu užitku ter drug drugemu želeli, da bi to in še mnogo drugih let preživeli v veselem zdravju, blagoslovljeni s posvetnim blagom (*ut annare perennareque commode liceat*). Iz te čestilke so naredili posebno boginjo „Anna Perenna“, koje pomen so skusili v poznejši dobi Rimljani različno tolmačiti (Ov. Fast. III, 523. sl.).

in Jupitrom, vladal v Italiji ter vsem bogovom ustanovil svetišča.

Pojem časnega začetka in vstopa, prehoda in prohoda iz enega oddelka časa v drugega je postal pri Janu splošen in se raztezal čez vsakovrstno človeško djavnost. Rimljani so namreč vsakemu začetku pripisovali veliko važnost; od dobrega ali slabega začetka odvisuje dober ali slab uspeh vsake stvari. „Vse tiči v začetku, na prvi glas ste poslušni s plašnimi ušesi, le prva tica, ki se prikaže, je pomenljiva augurom“, govori Janus sam pri Ovidu (*Fast.* I, 179.). Za tega del je Janus tako važen, v vse razmere privatnega in javnega življenja segajoč bog. Pri vsakem podjetji, pri začetku setve in žetve (*Janus Consivius*), pri nastopu službe itd. so ga na pomoč klicali. Pri vsaki molitvi so njega prvega imenovali, ob velikih božjih praznikih so najprej njemu darovali, kajti on je odpiral, tako so namreč mislili, molitvam duri nebeške.

Čas in kraj sta sorodna pojma, vsled tega je Janus lahko postal tudi bog krajevnega prohoda, bog duri, ki so se po njem imenovale tudi *ianuae*; *iani* se zovejo prohodi mestnega obzidja. Janus je čuval durne vhode in izhode ter

jih odpiral in zapiral, v znamenje tega je nosil v rokah ključe (*Claviger*, *Patulcius*, *Clusius*); nad durmi je navadno stala njegova podoba z dvojnima obrazoma, katerih eden je bil obrnjen na zunaj drugi na znotraj (*Geminus*).

Početek vojske, kedar je vojaška četa korakala skozi odprte duri mesta v vojsko, je bil za državo tako važni dogodek, da so se morali spominjati pri tej priliki Jana, boga začetka in odpiranja; potem se je slovesno odprlo svetišče tega boga, sama vrata blizo kapitolinskega brega, ter ostalo odprto tako dolgo, dokler se ni vojaška četa vrnila in vojska končala (*Ov. Fast. I, 257. sl. Verg. Aen. VII, 607 sl. Liv. I, 19.*).

Tem božanstvom hočem še pridjati nektera druga, ktera sicer iz začetka ali sploh niso bila rimska, ali so se pa smatrala samo za rimske bogove nizke vrste; odkar so se pa Rimljani poprijeli grških nazorov, od časa cvetočega rimskega slovstva so se smatrali tudi ti za mogočne, visoko stoječe bogove, ki vredno na strani stojê prej omenjenim bogovom

9. Apollo.

Tega boga so Rimljani prevzeli od Grkov, pa ne da bi ga bili pojednačili s kakim domačim bogom ali zamenili na kak način njegovo bistvo. Uže za časa Tarquinija Superba so baje Rimljani za svet prašali delphski orakul. Slednje se je pripetilo za časa oblege mesta Veji (Liv. V. 21.). Prvo svetišče v Rimu se je Apollinu obljubilo l. 432. pr. Kr. v to svrho, da odvrne pogubno kugo od mesta (Liv. IV, 25). Temu svetišču se je pridružilo pozneje še več drugih Apollina zdravnika (*Apollo medicus*); toda zdravilna moč tega boga ni zadevala samo telesa, ampak tudi dušo, on je bil zdravilni in čistilni bog. Za časa druge punske vojske so ustanovili Apollinu vsako leto ponavljajoče se *apollinarske igre* (Liv. XXV, 12), pri katerih so mu darovali po grškem načinu. Te igre so se mu prirejale kot bogu, ki sovražnike odbija in zmago podeljuje. Augustus, ki je tega boga posebno častil ter mu ustanovil svetišča pri Akciji, kraji, poleg katerega si je priporil samovladarstvo, in na palatinskem bregu, vpeljal je Apollinu tudi *akcijske igre* ter obhajal praznik *saeku-*

larskih iger poleg Dita in Proserpine tudi Apollinu in njegovi sestri Diani. V spevu, ktere-
rega je Horatius zložil za ta praznik in ktere-
ga so tretji dan praznika prepevali mladenči in de-
vice v Apollinovem svetišči na palatinskem bregu,
kličeta se obe božanstvi v blagoslov države na
pomoč. V tem spevu se tedaj smatrate ti bo-
žanstvi za zavetna državna bogova.

Ime *Latona* (ona je bila Apollinova mati)
ni drugega nego polatinjena grška beseda *Leto*
(*lateo* = λήθω).

Grškega zdravilnega Asklepija, Apollinovega
sina, so Rimljani premestili v Rim pod imenom
Aesculapius l. 291. pr. Kr. za časa neke
kuge ter mu posvetili svetišče na otoku reke
Tibere (Ov. Met. XV, 622. sl. Liv. X, 47).

10. Diana.

Diana je bila prva italška boginja, pode-
ljiteljica luči in življenja, enako *Junoni Lu-*
cini. Zavoljo te lastnosti so jo Rimljani po-
zneje, ko so se bili soznanili z grško vero, v
jedno vrsto postavili z *Artemido* ter jo napravili
Apollinovo sestro. Dobivša odslej popolnoma *Ar-*
temidino bistvo, je postala boginja ljubiteljica

gajev, bregov in jezer; kakor Artemis v poznejši grški dobi, postala je tudi ona boginja lune (Luna) in po razpotjih (Trivia) blodeča ter s skrivnimi čarodejstvi bavajoča se Hecate.

Dianino službo so uvedli v Rim latinski plebejci; za tega del so jo častili osobito oni kot zavetno boginjo. Dvakrat so se napotili plebejci zavetja proseči k Dianinemu svetišču na Aventin (Liv. II, 32. III, 51.), ktero je baje zgradil Servius Tullius, sin neke sužnice in prijatelj plebejcev, kot skupno svetišče in središče latinske zaveze (Liv. I, 45). Ob Idah mesca avgusta je bil Servius posvetil to svetišče; za tega del je bil ta dan boginji posvečen praznik ter se zval dan sužnikov, ker so osobito praznovali ta praznik sužniki in sužnice, ki so bili pod zavetjem Dianinim.

V Ariciji je bilo v nekem gaji svetišče neke boginje loga (Nemorensis), ktero so smatrali za Diano, z nekim posebno krvavim bogočastjem. Dnhovnik tega svetišča, kralj logov (Rex nemorensis), je bil vedno kak ubežen sužnik, ki je vsakokrat dosegel svoje duhovništvo vsled dvoboja, v katerem je ubil svojega prednika. Da bi duhovnik obdržal svojo službo, moral

se je za njo bojevati z vsakim, ki je bil odtrgal od svetega drevesa v gaju vejico, da ga pozove v boj. Boginja je tedaj zahtevala človeško krv; vsled tega so mislili, da sta Orestes in Hippolytes tje prinesla bogočastje tauriške Artemide, kterež so se tudi darovale človeške žrtve. Pripoveduje se, da je Asklepios od smrti zbudil Hippolyta, Artemidinega ljubljenca, in da ga je Artemis v Asijo premestila pod imenom Virbius, kjer je kraljeval kot varovanec nymphe Egrije, boginje studenca poleg ondotnega svetišča (Verg. Aen. VII, 761. Ov. Met. XV, 497. Fast. III, 263. VI, 731).

11. Venus.

Venus se vjema v poznejši rimski dôbi z grško Aphrodito; ona je bila boginja ljubezni, posebno zakonske ljubezni. Kot taka ima različne priimke: Verticordia (voditeljica src), Conciliatrix (spraviteljica), Obsequens (ustrežljiva), Viriplava (tešiteljica môž), Placida in Alma (blaga in hraneča), Mimnermia ali Meminia (spominjajoča se), Genetrix (roditeljica) itd. Nekteri priimki se dajo težje tolmačiti. Priimek Murcia, Murtia, Myrtia se

izvaja od mirte, ki je njej posvečena; brž ko ne pa je vendar treba prvotno ime Murcia izvajati od mulcere (mečiti). Cloacina pride, kakor se zdi, od cluere ali cloare = luere (čistiti). Calva brž da od calvere (ukaniti, varati). Čuden pomen ima priimek Libitina, Libentina-Lubentina, Lubia; kajti, dasiravno pomenja baje priimek, izveden od libet, lubet, boginjo naklonjenosti, merijo vendar vse stvari pri njeni službi na smrt in mrliča. V svetišče Venerae Lubentine so spravljali vsa orodja, ktera so bila za pogreb potrebna, in po ukazu Servija Tullija se je moral v onem svetišči za vsacega mrliča izročiti denar. Prav verjetno je, da je dobila Venera ta pomen vsled zamene s staroitalsko mrtvaško boginjo Libitino, ktera se je tudi smatrala za Proserpino.

Pod gori navedenim priimkom je imela Venus v Rimu različne hrame in razna svetišča, toda njena služba se je povzdignila do posebne veljave še le za časa Caesarja in Augusta, ktera sta jo smatrala za praroditeljico julskega plemena. Kako in kedaj je prišlo njeno bogočastje v Rim, ni znano; tudi se ne vé, kateri pomen je imela Venus pri Rimljanih, predno so spre-

jeli grško misel o njej, in kako je prišlo, da se je Venus pojednačila z Aphrodito. Dozdeva se, da je bila v starejši dôbi boginja vrtov, pomladi, rastóče in cvetóče narave; saj se starejši pesniki (Naeuius) poslužujejo njenega imena naravnost za vrtné rastline. — Venerin praznik so obhajale žene dné 4. aprila, začetka vigredi (Ov. Fast. IV, 1. sl.).

Amor ali Cupido (ljubezen in hrepenenje po ljubezni) je posnemanje grškega Erota, kojega pa Rimljani niso posebno častili.

Talassio ali Talassius je rimski Hymeneios, bog svatbe. Beseda pomenja prav za prav ženska volnata dela. Kedar so namreč spremljali nevesto v dom njenega prihodnjega soproga, vzela je seboj preslico z volno in vreteno s predivom, in mej potjo so čestokrat vzkliknili besedo „Talassio“. Neka pravljica, katero nam Livius (I, 9.) poroča, in ktera zadeva Romulovo ropanje deklic, bi nam imela tolmačiti začetek ali povod tega vzklika.

12. Mercurius.

Ime je v zvezi z besedo *merx*, *mercari* in pomenja boga trgovine in dobička. Rimljani

so si mislili tega boga takšnega, kakor Grki svojega Herma, ki je tudi načeloval trgovini in dasiravno so oni v poznejši dôbi prenesli tudi ostale lastnosti Hermove na svojega Merkurija (Hor. carm. I, 10.) ter tega popolnoma z onim zjednačili, ostala je vendar vedno glavna misel o njem ta, da je bog trgovine.

Svoj praznik je imel Mercurius ob Idah mesca maja, kterege dne se je nekdej l. 495. pr. Kr. (Liv. II, 21.) posvetilo prvo njegovo svetišče blizu velikega dirkališča (Circus Maximus). Ob enem z ustanovitvijo tega svetišča se je tudi ustanovilo društvo kupcev (*mercuriales*, *mercatores* Liv. II, 27.), in zlasti kupci so bili, ki so praznovali Merkurijev praznik. Darovali so bogu kadila. Pred kapenskimi vrati (Ov. Fast. V, 673) je bila voda, Merkurjeva voda imenovana, in poleg nje oltar. S to vodo so poškopili kupci sebe in svoje blago, ter klicali boga na pomoč, da bi, kakor pravi Ovid, od sebe odprali krivnjo vsake storjene prevare, za svojo obrt.

II. Bogovi poljedelstva in živinoreje.

1. Saturnus.

Saturnus je bil staroitalski bog setve (sero, satum) in kmetijstva; on je bil povzdignil človeški rod s poljedelstvom do olike in splošnega dobrega stanja. V poznejši dôbi so ga jednačili s Kronom ter pripovedovali, da je v Lacijo ubežal, ko ga je s prestola pahnili njegov sin Jupiter. Ljudje so baje uživali tam pod njegovim vladarstvom zlato dôbo. Ob njegovem prazniku, Saturinalia imenovanem, meseca decembra, katerega je ležalo nadepolno seme v zemlji, spominjali so se srečne dôbe Saturnovega vladarstva. Gospodarji so privolili svojim sužnim popolno svobodo ter jim stregli pri mizi; kajti v zlati dôbi ni bilo razločka stanov. Kriče: io Saturnalia, io bona Saturnalia, so se vdali vsakovrstni radosti ter jedli in igrali in dajali drug drugemu darila. Vsa dela so se ustavila, sodišča, šole, prodajalnice so bile zaprte in niti vojske niso pričenjali niti v boj se spuščali. Gledé časa, kedaj se je ustanovil ta praznik, so poročila različna.

Po Liviju (II, 21) se je ustanovil ta praznik l. 465 pr. Kr., po poročilih drugih pisateljev pa v najstarejši dôbi in sicer od Jana. Staro sve-tišče je imel ta bog na znožji Kapitolinskega hriba.

Pod varstvom Saturnovem niso bile samo setve, ampak tudi rastline, ktere so se gojile na polji in v vrtovih; on je baje tudi iznašel obdelovanje sadnih dreves in trt, ter ljudi v tem oziru podučeval. Od poljedelskega gnoja je dobil priimek *Starculus*, bog gnoja.

Bogova soha je bila znotraj napolnjena z oljem, važnim pridelkom italskega poljedelstva ter imela v rokah skrivljen vinjak.

Saturnova soproga in njegova nasprotna ženska podoba je

2. Ops,

boginja bogatega žitnega blagoslova, ki je imela vsled ozira na setev priimek *Consiva*. Ona je imela skupno s svojim soprogom nektera sve-tišča in praznik *Saturnalijev*; razun tega pa se je njej na čast praznoval še posebni praznik pod imenom *Opiconsivia*, dné 25. avgusta, ko je bilo žito že zmlačeno.

Ko so bili Saturna pojednačili s Kronom, postavili so Opijo v eno vrsto z Rhejo in obema so dali skupnega očeta Coela (Coelus, Uranos).

Opiji enaka boginja bogatih letnih pridelkov je bila *Annona* (od *annus*).

3. Vertumnus.

Vertumnus ali *Vortumnus* (od *verto*) pomenja izpreminjajočega. Ta premena se ozira posebno in iz začetka na izpremembe, katerim so do svoje zrelosti podvrženi poljski pridelki. Od *Vertumna* pride cvetoči blagoslov vigredi ter žetev poletja in jeseni. Vino in sadje, darovi jesenski, je njegovo najizbornejše blago. Misel, da je *Vertumnus* bog zoreče jeseni, je najglavniša, in zategadel so praznovali v tem letnem času, mesca oktobra njemu na čast *Vertumnalia*. Sicer so Rimljani razširili nazore o *Vertumnu* in njegovo bistvo raztegnili na vse prikazni, v katerih se nahaja pojem glagola *vertere*, na premeno letnih časov, zameno blaga, nestanovitnost človeškega duha itd.

Tega boga so si mislili kot lepega mladenčca ter ga predočevali s klasnim vencem ali zelenim perjem na glavi, v rokah z rogom iz-

obilja napolnjenim s sadjem, jednakega grškemu Dionysu.

Vertumnova soproga je bila Pomona, boginja sadja (Ov. Met. XIV, 623 sl.). Ona je imela svojega lastnega flamina, iz česa se spozna važnost njene službe. Umetniki so jo predstajljali kakor jesensko Horo, mej tem ko je

4. Flora,

boginja cvetja in pomladi v umotvorih bolj podobna pomladni Hori (Cloris). Služba te boginje je bila v Rimu ena najstarejših; pravijo, da jo je uvel Titius Tatius ali pa Numa, kateri jej je baje ustanovil Flamines. Od 28. aprila pričnši pa do 1. maja so njej na čast praznovali Floralia, veseli praznik. Takrat so ovenčali hišne duri s cveticami, med pojedino pa trosili rože na mizo. Ženske so nosile te dni, da s tem označijo krasoto pisanih cvetlic na livadah, pisano obleko, kar drugekrati ni bilo dovoljeno; z venci okrašeni so se udajali veselemu vžitku in objestni porednosti (Ov. Fast, V, 183 sl.),

5. Ceres.

Na mišljenje o Cereri in njeno službo je uže zgodaj tako vplivala grška Demeter, da je izgubila ta boginja vse italske posebnosti in da se samo še iz pravega imena „Ceres“ spoznati zamore, da je bila boginja v Italiji uže češčena, predno se je tje premestilo grško mišljenje o njej. *) Cicero (pro Balbo c. 24.) poroča o njeni službi: „naši pradedi so hoteli, da se Cererina služba opravlja z veliko čistostjo in svetostjo, in ker je vzeta iz grškega naroda, opravljale so službo tudi vedno grške svečenice in vse se je pri tej službi imenovalo po grško. Dasiravno pa je bila svečenica, ki je vodila in opravljala to svečanost, poklicana iz grškega, hoteli so vendar, da ona v blagor državljanov podarjene darove tudi kot državljanska prinaša, da moli k nesmrtnim bogovom sicer v ptujem jeziku, pa

*) Kako da bi se dalo izpeljati ime Ceres, o tem dvomijo učenjaki. Navadno se trdi, da je Ceres fem. k besedi Cerus, *κέρης*; deblo cre od creare in crescere; sanskr. kar = tvoriti (*κράνω*, *creo*) = stvoriteljica rastlin. Izpeljujejo ime tudi iz cernere, ker izločuje Ceres čisto žito od plev. Cf. Hom. II. V, 500. *ὅτε τε ξανθὴ Δημήτηρ κρῖνει ἐπειγομένων ἀνέμων καρπὸν τε καὶ ἄχνας.*

vendar z domačo pobožnostjo. Jaz nahajam, da se jemljejo te svečenice navadno iz Neapola, ali Veje, iz držav, ki so z nami v zavezi“. Da je v resnici vzeta Cererina služba iz Grškega, dokazuje njena istovetnost z Liberom in Libero t. j. po grškem mišljenju s Korom (Bacchus) in Koro, in neki mistični značaj službe, ki je bil sicer Rimljanom neznan. Žene, ki so obhajale njen praznik, so se postile ter z bakljami okoli hodile, izkaje uplenjeno hčer Cererino, in bojé se glede uplenjene hčere izgovarjati imeni očé ali hči.

Prvo svetišče je baje posvetil na dirkališči (Circus) Cereri, Liberu in Liberi pod Aventinom, glavnim sedežem plebejcev, Aulus Postumius l. 496. pr. Kr., za časa, ko so se Rimljani bali lakote. Kajti Cerera je bila zlasti boginja plebejcev. Za tega del se je tudi v korist onega svetišča prodajalo imetje takih, ki so se pregrešili zoper ljudske tribune, in v tem svetišči so tudi shranjevali plebejski aedili senatovske odloke, da bi imeli do njih pristop tudi ljudski tribuni.

‡ Ceres je bila kakor Demeter boginja poljskih pridelkov, posebno žita; vsled tega so njej

darovali pred žetvijo svinjo (*porca praecidanea*) ter podarili prvi plod (*praemetium*). Njen praznik, kterege je imela skupno z Libe-rom in Libero, *Cerealia* imenovan (Ov. Fast. IV, 393.), je bil pomladanskega mesca, dne 11. ali 12. aprila. Tega dne so prirejali na dirkališči (*Circus*), kamor so se podali v krasnem sprevodu, konjske dirke, ki so trajale celih osem dni. Pri tej priliki so metali mej ljudstvo cvetlice in orehe; nosili belo obleko, in plebejci, kajti ti so praznovali slovesnost, so prirejali pojedine ter si pošiljali vence iz cvetlic. Daritvena žival tega dne je bila svinja; bika pa, kojega upre-zamo pred plug, boginji poljedeljstva na čast za-klati, ni bilo dovoljeno.

Ceres se je v poznejši dobi zamenjavala s *Telluro* (*Tellus*); vsled tega so njej darovali pri pogrebih svinje ter ob potresih prirejali slo-vesne molitve (Liv. 41, 28.).

6. Liber ali Bakchus in Libera.

Liber in Libera, polje blagoslavljaajoči božanstvi sta bili v tesni zvezi s Cerero ter imeli z njo skupno svetišče in praznik. Brž ko ne nista ničesar drugzega nego polatinjeni grški besedi

κόρος in κόρα, tako da se strinjata z Dionysom in Persephono. Toda Rimljani tolmačijo njih imeni po besedi liber, svoboden, z ozirom na svobodnost in porednost, ktera se kaže pri njihovi službi.

Liberova ali Bakchova, vinskega boga, služba se je pri italških narodih spodnje Italije uvedla po Grkih ter se pri njih daleč razširila; v Rimu so ga gotovo častili uže od leta 496. pr. Krist. Ob trgatvi so mu darovali s kmetsko priprostostjo prvi vrč mošta. Njemu posvečen praznik, Liberalia (Ov. Fast. III, 711 sl.), ktereга je bila deležna tudi Cerera, je bil dné 17. marca ter veljal zlasti za praznik kmetovalcev, kateri so tega dné prihajali v mesto k gledališkim igram. Na kmetih so ta praznik praznovali enako attiškim kmetovalcem z razuzdanimi šalami. Dajali so si namreč pred obraze smešne krinke ter v veselih pesmih Bakcha na pomoč klicali; na visokih smrekah so obešali gugajoče se podobe tega boga; kamor je bog obrnil svoj obraz, tam je rodila trta in napolnili so se doline in vrhovi (Verg. Georg. II, 385 sl.). Bogu so darovali kozla ter polivali gorke pogače z medom, da označijo s tem sladkost njegovih darov. Tega

dné se je dajala mladenčem toga virilis; kajti vstop v prosto, neodvisno življenje se je najbolje vršil dné Liberovega praznika.

Bakchus je bil Rimljanom tudi bog mysterij in se je praznoval ob ponočnih shodih na kolikor moči nenravni način. Zoper te skrivne Bakchanalije, pri katerih so se godila vsakovrstna hudodelstva, moral je senat l. 186 pr. Kr. postopati z največjo strogostjo (Liv. XXXIX, 8. sl.).

Libera, ki ni imela za-se posebne službe, smatrala se je v teh skrivnih bogoslužnih shodih za Bakchovo soprogo; vsled tega so jo jednačili z Ariadno (Ov. Fast. III, 513.).

7. Tellus ali Terra.

Tellus, mati zemlja, ki pošilja iz svojega krila rastlinski blagoslov ter nosi in redi človeški rod, spravlja se pri Rimljanih čestokrat v zvezo s Cerero. Ob praznovanju sejanja, mesca januarja (*Feriae sementivae*), se je njima skupno darovalo (Ov. Fast. I, 657 sl.) in *Fordicidia* (zaklanje brejih živali), Tellurin praznik dné 15. aprila, padla so v čas praznovanja Cererinega praznika. Ob tem prazniku, ktere

je baje ustanovil Numa za časa, ko je zemljo stiskala neplodnost, daroval je Pontifex z Vestalkami vred na Kapitoliji Telluri brejo kravo (Ov. Fast. IV, 929) in v vsaki kuriji se je darovalo enako darilo.

S Telluro vred se je častilo neko možko božanstvo enakega pomena pod imenom Tellumo.

8. Bona Dea.

Mistična, brž ko ne precej pozno od Grikov vzeta služba Bonae Deae, koje bistvo je bilo Rimljanom samim nejasno, je dozdevno le poseben način Demetrinega bogoslužja. Njeni praznik je bil dne 1. maja ter se je po noči obhajal od gospej na hrumeči in bakchantiški način v domu praetorja ali konsula. Možje niso smeli biti navzoči, še celo njih podobe so se morale mej praznovanjem v domu pokriti.

9. Cybele, Magna Mater.

Bogoslužje Cybelino, velike blagosloveče matere Phryžanov, ki je bilo tudi v Grškem razširjeno, uvelo se je v Rimu ob drugi punski vojski l. 204 pred Krist. in sicer po nasvetu

sibyllinskih knjig. Takrat so prinesli podobo boginje, surov kamen, iz Phryžijskega Pessima v Rim ter njej zgradili svetišče na palatinskem bregu (Liv. XXIX, 10. Ov. fast. IV, 265). Praznik boginje, Megalesia (μεγάλη μήτηρ), se je praznoval nekaj dni pred Cerealiji na enaki način in kakor te, in sicer od patricijev, mej tem ko so se praznovala Cerealia od plebejcev. Pravo orgiastično bogoslužje Cybelino pa je vedno ostalo inostransko, ktereга se Rimljan ni smel udeležiti. Svečeniki in svečenice te boginje so bili Phryžani (pod imenom Galli) in Phrižanke. Galli so hodili v pisani obleki s šumečo phryžijsko godbo pevaje po ulicah ter beračili za boginjo.

10. Terminus.

Meja je bila sveta in pod varstvom posebnega boga Termina; kdor je mejni kamen izoral ali premaknil, tega je smel vsakdo ubiti. Zategadel se je postavljjal mejnik pod posebnimi nabožnimi obredi. Izkopala se je namreč jama, v njej se zapalil ogenj in nad njo zaklala daritvena žival tako, da je tekla kri v jamo; potem se je vrglo v jamo sadje in kadilo, v njo izlilo

medu in vina ter na zadnje v jamo postavil ovenčan in z oljem pomočen mejnik. Da se pa narod vedno spominja svetosti meje, praznoval se je, kakor pravijo, na ukaz Nume, vsako leto ponavljajoči se praznik, *Terminalia* po imenu, dné 23. februarja. Tega dné so se sešli posestniki sosednih njiv pri skupnem mejniku; vsaki je venčal sveti kamen na svoji strani ter podaril pogačo. Postavili so tudi oltar in darovali žito, med in vino, v poznejši dôbi pač tudi jagnje (Hor. Epud. II, 59) ter nazadnje obedovali z veselo radostjo (Ov. Fast. II, 637 sl.). Tudi blizo stare meje rimskega mesta so se praznovala taka *Terminalia* na cesti v *Laurentum* držeči mej 5 in 6. miljnim stebrom (Ov. Fast. II, 677). Razun tega je še imel mejni bog posvečen kamen na *Kapitoliji* v *Jupitrovem* svetišči. Ko so nameravali, tako pripoveduje pravljica, za *Tarquinijsko Superbo* zgraditi *Jupitrovo* svetišče na *Kapitoliji* in se je moralo odstraniti več svetišč, ki so stala na izbranem prostoru, se edin *Terminus* ni hotel umakniti. Vsled tega se je privzelo tudi svetišče mejnega boga k *Jupitrovemu* svetišču, ali na strehi svetišča so pustili neko odprtino, da bi stal kamen mejnega boga pod prostim

nebom. Pripoznal je tedaj tudi najvišji bog pravice mejnega boga ter ga vzel v svoje zavetje.

11. Silvanus.

Silvanus (od silva) je prav za prav Martov atribut, pod kojega varstvom je bila v nekdanjih časih rast rastlin in tečnost čred; ravno te lastnosti pa so se dopolnjevale pri Silvanu. On je po imenu bog gozda, ki stanuje v skrivnostni goščavi in po noči odtod od sebe daje svoj silni glas. Skrivnosti gozdne samote imajo same ob sebi nekaj groznega in strašnega; zategadel se smatra blagoviti bog, ki varuje gozdna drevesa in se raduje njih bujne rasti, ob enem za bitje, ki provzročuje ljudem strah in škodo. Kakor gozdna drevesa, tako varuje in goji Silvanus tudi sadna drevesa in vsakovrstne zasade v vrtovih in na polji. Zategadel so mu darovali prvi plod drevesnega sadja, grozdja, klasja in tudi mleko, in v jeseni se mu je praznoval praznik žetve (Hor. epist. II, 1, 143); kmetovalci ga niso smatrali samo za zavetnega boga polja, ampak tudi svojega lastnega doma. Silvanus je imel tri kipe, katerih eden je stal pri hiši, drugi v sredi polja in tretji

na meji posestva. Vsled tega je tudi varuh mej (Hor. epod. II, 22) ter nastopa za Terminom. Ker se črede večinoma pasejo v gozdih, postavljene so tudi one pod varstvo Silvana. Njega so prosili za plodovitnost goved in mislili, da odvrča nevarne volkove. Ko so se bili Rimljani seznanili z grškim Panom, poistovetili so ga s Silvanom.

Skoraj vse, kar se pripisuje Silvanu, pripoveduje se tudi o

12. Faunu (Faunus),

vendar se kaže pri njem še kot posebna lastnost dar prorokovanja. Na stališčih njegovih orakulov, ki so bili v gozdnatih krajih, so sprejemali njegove proročne izreke, na koži darovane ovce ležeči, v sanjah po podobah in glasovih (Verg. Aen. VII, 81. Ov. Fast. IV, 649). Dne 15. februarja so se praznovala Faunu, ki je imel kot bog črede priimek Lupercus, odvrčatelj volkov, Lupercalia (Ov. Fast. II, 265. sl.). Pri daritvi, sestoječi iz koz in kozlov, so bili posebni obredi. Semkaj sta se pripeljala dva mladenča imenitnega rodu in njunih čel so se dotikali s krvavim daritvenim nožem, ali koj so

obrisali krvave kapljice zopet z volno namočeno v mleko, nakar sta se mladenča glasno zasmejala. To je bil čistilni obred, vsled kterega so se bili očistili pastirji in črede in se odstranila nesreča in neplodnost. Po daritvi in daritveni pojedini so rezali svečeniki, ki so se imenovali *Luperci*, remene iz kož zakljanih koz ter opasani s kozjimi kožami, zapustivši žrtvalnice, sveetišče *Luperkalovo*, na palatinskem bregu, (*Lupercal*), letali po mestu in vsakega, kdor se je bližal, za šalo z remeni pretepali. Zlasti so se jim bližale omožene gospe, misleč, da imajo udarci čistilno moč in da učinijo zakonski blagoslov. Ustanovljenje tega praznika se pripisuje *Romulu* in *Remu*; po grških poročilih pa se sklepa, da je bogočastje arkadskega *Pana* v *Laciji* uvel *Evander* in zaukazal češčenje boga, ki se je pozneje imenoval *Faunus* ali *Inuus* (*Liv. I, 5.*).

Vsled grškega vpliva so Rimljani tudi mislili, da je več *Faunov* in *Silvanov* ter jih spravili v družbo s *Nymphami* (*Verg. Aen. VIII, 314. Georg. I, 11.*). *Silvani* in *Fauni*, tudi od *Grkov* vzeti, so enaka bitja, kakor *Silvani* in *Pani*; oni varujejo in blagoslovijo črede in trate,

ali oni tudi strašijo in prorokujejo, oni navdušujejo in presenečajo ljudi.

Faunu so pridružili Fauno in kot Lupercus ima svojo nasprotno žensko podobo v Luperki (Luperca).

13. Pales.

Dné 21. aprila so praznovali Rimljani kmet-ski praznik pastirjev, Palilia po imenu. Hleve so osnažili, okrasili jih s zelenjem ter okadili s živino vred z žveplom, borovim lesom, lavoriko itd. Darovi so bili nekrvavi ter obsegali prosene pogače, jedila in mlačno mleko; pri tej priliki so molili in prosili božanstvo za varnost in blagoslov svojih čred, molili za odpuščenje nenameravanega oskrunjenja in omadeževanja svetih gajev in studencev po čredah ter sebe in živino čistili z ognjem goreče slame, čez katerega se je živina trikrat gonila in se trikrat skakalo. Staro in mlado se je vdalo tega dné razuzdanemu veselju; pod milim nebom na klopeh in mizah iz trave narejenih se je jedlo in pilo (Ov. Fast. IV, 721 sl. Tibull. II, 5, 87. Prop. IV, 4, 73).

Božanstvo, kteremu na čast se je praznoval ta praznik, zove se Pales, in iz obredov je razvidno, da je moralo biti božanstvo pastirjev, kterega ime je, kakor se zdi, v zvezi s glagolom pasco; ali Rimljanom je bilo njegovo bistvo tako nejasno, da so celo dvomili, je li bitje boginja ali bog. Tega dné so Rimljani ob jednem praznovali ustanovni dan svojega mesta. Romulovo mesto je bilo zidano na Palaciju, kojega ime meri na Pales, njegovi prvi prebivalci pa so bili pastirji.

III. Hišni in obiteljski bogovi.

1. Penati (Penates).

Ime Penates je v zvezi z besedami penus, penitus, penetrare, penetralia, ktere značijo to, kar je najbolj notranje in skrivnostno. Podobe Penatov so stale v onem delu hiše, ki se zove penetralia, v veliki dvorani, ki se je smatrala za navadno stanovališče rodovine in središče doma. Tukaj je bilo domače ognjišče, v njegovi bližini je stala skrinja Penatov; na ognjišči njim je gorel večni ogenj; brž da so imeli poleg

ognjišča še posebni oltar. Penati so sploh hišni bogovi, ki so varovali jedinstvo in obstanek rodovine; člani rodovine so iskali pri njihovem oltarji, pri ognjišči, pomoči in zavetja pred zasledovanjem, in gospodarja se tam ni smela dotakniti niti gosposka. Penati so se vdeleževali vseh usod rodovine ter sprejemali ob žalostnih in veselih prigodkih rodovine svoja darila. Gledé števila, imena in roda je njih bistvo popolnoma nedoločeno. Rimljani so smatrali za Penate različna božanstva, ki so veljala za hišne varuhe, tako posebno Vesto, boginjo ognjišča, tudi Jupitra, Lare itd. Ker je bilo njihovo bistvo popolnoma splošno in nedoločno, skušali so jih Grki označiti z različnimi imeni; oni so jih imenovali *πατρῶοι*, *γενέθλιοι*, *κτήσιοι*, *μύχιοι*, *ἔρριοι*; pri Rimljanih samih so se zvali *dii penetrales*, *domestici*, *familiares*, *patrii*.

Ker je država prav za prav le velika rodovina, imela je tudi ona svoje Penate. V Vestinem svetišči, skupnem ognjišči mesta in države, se je tudi imenoval znotranji del *penetralia* in njegov skrivni oddelek *penus*, v katerem so bile baje ohranjene podobe državnih Penatov. Ti Penati so se zvali *maiores*, *publici*;

nasprotno oni posameznih rodovin *minores*, *privati*.

2. Lari (Lares).

Lari so se čestokrat zamenjavali s Penati ali iz začetka so bili od onih različni. Smatrali so njih za človeške duše, ki so med bogove uvrščene, za dobre duhove, ki bivajo po smrti kot blagonosni duhovi na tem svetu. Najpoglavitiša skrb umrlega je zadevala opravke zapuščenih, opravke lastne rodovine; vsled tega so Lari zlasti zavetni duhovi hiše, kateri so sami pripadali ter so se lahko zamenjavali in v eno vrsto spravili s Penati; vendar so oni tako tesno s hišo zvezani, da so ostajali v stari hiši tudi v tem slučaju, da se je rodovina preselila, dočim so Penati rodovino spremljali. Vsaka hiša je imela svojega Laro, ali tudi več takih; njihove podobe iz voska ali lesa narejene so imele enako Penatom svoje stališče blizo ognjišča, čestokrat v posebni skrinji (*lararium*), ktero so ob svečanostnih prilikah odprli, da bi se zamogli Lari vdeležiti rodovinske svečanosti. Služba Laro in Larov se je opravljala z največjo vestnostjo; njim se je darovalo pri vsakem veselem dogodku,

o vseh praznikih, kalendah, nonah in idah vsacega mesca ter so polagali pri tej priliki na ognjišče sveže vence. Pri vsaki pojedini so dobivali svoj delež jedi na majhnih skledicah. Kedar je dobil domači sin svojo tego virilis, podaril je Larom svojo zlato pogvico (bullā), kakoršno je kot deček nosil okoli vratu; mlada gospodinja, ki je prišla v hišo, pozdravljala je drugi dan po omožitvi Lare z darilom.

Lari imajo dvojin nalog, svojce braniti i doma i zunaj doma; oni jih vodijo na potovanji po kopnem in mokrem (Lares viales, permarini) ter jih branijo v vojnih nevarnostih (Lares militares); oni stražijo tudi polja (Lares rurales).

Kakor so Lares pridruženi posameznim hišam, tako se zamore njih varstvo raztezati tudi črez vse mestne ceste; njihovi oltarji in njih kapelice so stale tam, kjer so se ceste stikale (compita, zategadel Lares compitales; njih praznik Compitalia je bil dné 2. maja); dalje so bili Lari celih rodovin, vsega mesta in vse države (Lares gentium), Lares urbani ali hostiles, ker so odbijali sovražnika od mesta; Lares praestites, vrhov-

niki države). Državne Lare t. j. javne (publici) so grški in rimski pisatelji stavili v eno vrsto z grškimi prajunaki mitične zgodovine, ki vedno branijo i mesto i državo, oni so višjega stanu nego Lari posameznih rodovin (privati) onim so prištevali Romula, Rema, Tacija, Fanstula, Acco Laurentijo i. d.

Lares so tedaj, kakor rečeno, dobri, blažni duhovi umrlih; hudobni, mučeči in mučeni duhovi se zovejo Larvae ali tudi Lamures; duhovi umrlih sploh brez navedenega razločka se zovejo Manes (dobri) in bivajo pod zemljo, odkoder le časih prihajajo v gornji svet. Larom in Penatom sorodna bitja so

3. Geniji (Genij),

prav za prav bogovi, ki vzbujajo človeško življenje, od geno = gigno. Genius uvede človeka v življenje, on je njegov tovariš, tako rekoč njegov boljši jaz, vsota njegovih višjih nadarjenostij, njegov varuh od poroda do smrti; on je tedaj šestokrat isto, kar usoda človeška. Rojstni dan človeka je bil ob enem praznik njegovega Genija; tega dné so mu darovali kadila, vina in cvetlice ter se udajali njemu na

čast dobri volji. Zategadel se pravi življenje oveseliti in modro uživati: svojemu Geniju po volji delati (*Genio indulgere*); nasprotno je svojega Genija razžalil, kdor si je svoje življenje popačil. Po smrti človekovi se Genius ne poda kakor duša v podzemski svet, temuč ostane v jasnem kraljestvu luči ter se čestokrat rad mudi na grobu svojega varovanca. — Ženske so zvale svoje Genije *Junones*.

Genius, ki je istoveten z grškim Daemonom, je zlasti dober človeški duh; vendar so Rimljani tudi verovali na zlobne Genije (strah Bruta), kakor se tudi v človeku zdaj dobre zdaj slabe duševne moči vzbujajo. Tako je bil grški Daemon baš ravno tako *κακοδαίμων* kakor *ἀγαθοδαίμων*.

Kakor so imeli posamezni ljudje svoje Genije ali Daemone, tako tudi vsaka hiša, vsaka rodovina in družba, mesta in narodi; bili so Geniji posameznih pokrajin (*Genii locorum*), Geniji morja, zemlje in sveta.

Krajevne Genije so vpodabljali navadno v podobi kače, ki vživa pokladano sadje. Človeški Genius nasprotno se je predočeval v podobi mladenčca oblečenega v togo, zagrmeno glavo, v rokah držeč skledico in rog obilosti.

IV. Bogovi usode in prorokovanja.

1. Parke (Parce), Fatum, Fortuna.

Z grško Moiro se vjema rimska Parka ($\mu\omicron\iota\rho\alpha$, pars); kakor Moira znači tudi ona kot neznana, neizprosna moč, ali usodo v svoji abstraktni splošnosti, ali pa skupno usodo posameznega, kateremu ona odločuje i porod i tek življenja i smrt. Pray verjetno je, da so imeli Rimljani iz začetka samo eno Parko; v slovstveni dôbi pa so imeli grško trojico Park z grškimi imeni.

To, kar je od bogov, zlasti od Jupitra izjavljeno (fari) kot božja volja in kot osoda neodvračljivo odločena zove se *Fatum*. *Fata* v množini označujejo deloma posamezne usode in o teh izrečeno božjo voljo, deloma so *Fata*, istovetna s Parkami, boginje usode, ktere pri porodu zapisujejo usode človeškega življenja; vsled tega se imenujejo *fata scribenda*. Te so na pomoč klicali zadnji dan prvega tedna po porodu deteta.

Jako obširno božjo čast so izkazovali Rimljani *Fortuni* (Fortuna), kakor Grki *Tychi*

(*Tύχη*), boginji slučaja in zlasti sreče in blagoslova. Njeno službo je baje uvel Servius Tullius, on je njej posvetil več svetišč, ker je bil kot sin sužnice vsled njene naklonjenosti dospel do kraljevega prestola. Mej drugimi svetišči njej je posvetil svetišče *Fortunae Primigeniae* na Kapitoliji, svetišče *Fortis Fortunae*, boginje slučaja, pri Tiberi pod mestom. Pod imenom *Primigenia*, ktero je boginja pač dobila zategadel, ker je sama človeku pri porodu odločila usodo, imela je svetišče tudi na Quirinalu; ono so tudi častili kot *Fortuno* vsega rimskega naroda (*Fortuna Publica*), kteremu je njena naklonjenost pripravila vladarstvo črez vse dežele. Tej *Fortuni Publici*, boginji državne sreče, se je nasproti postavila boginja privatne sreče (*Fortuna Privata*). *Fors Fortuna* se je v gori navedenem svetišči i posebno častila od plebejcev. Ob njenem prazniku 24. junija so plebejci peš tje korakali ali se pa na ovenčanih čolnih tje vozili ter praznovali dan z veselo pojedino (*Ov. Fast. VI, 765 sl.*). Ona je tedaj bila *Plebeja*; pa tudi patriciji so častili svojo *Fortuno Patricijo* (*Fortuna Patricia*). Razun tega je imela boginja

še mnogo svetišč pod različnimi imeni, kakor so se ravno imenovalе osebe, ktere je doletela njena milost; ona se je zvala *Fortuna Equestris*, *Libera* (svobodnih, v nasprotji k sužnim), *Fortuna liberum* (otrok), *Viriginalis*, *Muliebris*, *Barbata* (ki skrbi, da dečki dorastejo do mladenčev), *Virilis*. Ta *Fortuna Virilis* je dobila v poznejši dôbi pomen sreče soproge pri njenem moži; vsled tega so njej darovale žene ter prosile, da njim ohrani miline (Ov. Fast. IV, 145). Druge priimke ima *Fortuna* od svojih posebnih lastnostij in delokrogov, kakor *Respiciens* (ozirajoča se), *Blanda* (laskava), *Dubia* (negotova), *Brevis* (kratkotrajna), *Stata* (stanovitna), *Bona*, *Mala*, *Averrunca* (nesrečo odvrčajoča), *Comes* (na potovanji spremljajoča) *Redux* (srečno nazaj vodeča) itd.

Razun v Rimu se je *Fortuna* še visoko častila v mnogih drugih mestih, tako v Anciju (Hor. carm. I, 35) in Praenestu. V obeh mestih je ona bila tudi boginja prorokovanja.

Poleg sohe *Bonae Fortunae* na Kapitoliji je stal tudi kip *Boni Eventus*, dobrega uspeha, ki je imel tudi svetišče na Mar-

tovem polji. *Felicitas* (*Faustitas* Hor. *carm.* IV, 5, 18), prava sreča, blaženost, je imela v Rimu svoje svetišče v petem okraji.

Tem bogovom usode hočemo pridružiti usodo prorokujoče

2. Kamene.

Beseda *Camena* (od *cano*) pomenja pevajoče t. j. prorokujoče, in ker so pripisovali studencem navdušujočo moč, mislili so, da so one prorokujoče boginje studencev, studenčne *nymphe*. Tem Kamenam je baje Numa v Ariciji posvetil gaj in studenec *Egerijo*; *nympha* tega studenca samega *Egeria*, ktera je Numo vrednega spoznala, da z njo občuje in da ga sama podučuje, mora se prištevati Kamenam (*Liv.* I, 21). Od časa rimskega slovstva se Kamene stavijo v eno vrsto z grškimi Muzami ter se popoloma izgubljajo v njih bistvo.

Ime *Carmenta*, *Carmentis*, ktero se isto tako izvaja od besede *cano*, bilo je isto kakor *Camena* in dozdevno tudi starejše ime. Rimljani so smatrali *Carmentis* za mater *Arkadžana Evandra*. Dné 11. in 15. januarja pri *Karmentskih* vratih praznovan praznik *Carmen-*

talía je veljal njej in njenima tovaršicama Porrima (ali Prorsa, Antevorta) in Postvorta, izmed katerih je prva ljudem razodevala temno preteklost, druga prihodnost. Rimske žene so častile obe, kakor Karmento tudi kot boginjo poroda.

V. Zvezdje.

Sol in Luna.

Izmej zvezd so Rimljani častili samo solnce in luno (Sol in Luna); njih bogoslužje je baje uvedel Titus Tatius. Češčenje Solovo sicer v Rimu ni bilo nikoli velike važnosti; njegova svetišča so, kakor se dozdeva, večinoma iz poznejše dôle. Važnejše je bilo bogoslužje Lunino; ona je imela svetišča na Aventinu (Ov. fast. III, 883), na Kapitoliji in pod imenom Noctiluca tudi na Palatinu. Zadnje svetišče se je razsvetljevalo vsako noč. Rimski pesniki so popolnoma prenesli Helijevo in Selenino bistvo na Sola in Luno; vsled tega se je Luna zamenjavala z Diano in Hekato.

VI. Voda in vetrovi.

1. Morje.

Kot morskega boga so Rimljani častili Neptuna; ker so pa starejši Rimljani le malo kedaj v dotiko prišli z morjem, ostalo je Neptunovo bogoslužje neznatno. Ko so ga bili v poznejši dōbi smatrali za grškega Poseidona, prevagovala je posebno misel na konje in konjske dirke. Pojednačili so ga s staroitalskim bogom Consus, kateremu na čast so se praznovala 21. avgusta Consualia s konjskimi dirkami na velikem dirkališči (Circus Maximus). Romulus je baje prvi vpeljal one igre takrat, ko je ukazal ugrabiti povabljene Sabinke (Liv. I, 9). Consus pa je bil iz začetka podzemski bog, kateri je plodnost podeljeval ali odrekoval. Poleg Flaminijevega dirkališča (Circus Flaminius), v katerem se je prirejalo Neptunu Equestru (Ποσειδῶν ἵππιος) na čast tekmovalsko dirkanje, stalo je Neptunovo svetišče. Rimljani so dali Neptunu za soprogo boginjo Salacijo (od salum = ἄλς); razun te se še omenja morska boginja Venilia, ktero Vergil (Aen. X, 76) smatra za mater Tur-

novο, kralja Rutulov. Kedar so se napotili rimski poveljniki z brodovjem na morje, darovali so bogovom morja ter metali drobovje daritvene živali (Liv. XXIX, 27. Cic. N. D. III, 20), proseč za ugoden veter, zmago in plen.

Tempestates, nevarne morske nevihte, so dobile od L. Scipijona svoje svetišče zraven kapenskih vrat (porta Capena Ov. fast. VI, 193).

Portunus ali Portumnus je bil rimski bog pristanišč. Svoje svetišče je imel na pristanišči Tibere blizo Rima. Pojednačili so ga z grškim Palaimonom ter ga naredili sina Mutate (Mutata), ktero so smatrali za Inono Lenkothejo, ki pa iz začetka ni bila ničesar drugega nego boginja rane luči in porodov.

2. Studenci in reke.

Rimljanom so bile svete vse tekoče vode, studenci, potoki in reke; zavoljo tega niso smeli svečeniki in oblastniki, ki so bili z uradnimi opravki na potu, take vode prekoračiti, da ne bi bili poprej opravili auspicije. Fontus, bog studencev sploh, Janov, boga vsega začetka, in studenčne nymphe Iuturne (Iuturna) sin, je imel svetišče na Janikulu. Splošni stu-

denčni praznik, *Fontinalia*, ktereга so ovenčali vodnjake in cvetlice metali v studence, praznoval se je mesca oktobra.

Izmej rek so Rimljani posebno častili Tiberio pod imenom *Tiberinus* (*pater Tiberinus*); on je imel svoje svetišče na Tiberinskem otoku pri Rimu. Po stari pravljici je bil *Tiberinus* baje kralj v *Albi Longi* in je našel svojo smrt v reki *Tiberi*, ki se je dosihdob zvala *Albula* (*Liv. I, 3. Verg. Aen. VIII, 31. 332*).

VII. Podzemski svet.

Dis ali Pluto in Proserpina.*)

Ime *Dis*, gen. *Ditis*, ni družega nego polatinjenje grškega *Plutona* in pomenja boga podzemskega sveta z ozirom na to, da vlada čez globino zemlje, v kateri so skriti vsi zakladi človeškega rodu. Ime *Pluto* je tudi pri Grkih še le pozno prišlo v rabo in prav verjetno je, da so Rimljani podedovali še le od Grkov svoje mišljenje o podzemskem kralji.

*) Proserpina isto ime kakor *Περσεφόνη* = *πέρω* in *φόνος*, daviteljica.

Proserpina, Ditova soproga, tudi ni bila pričetno italsko božanstvo, ampak grška Persephone, kateremu imenu so dali Rimljani bolj rimsko lice.

Ditu in Proserpini je bilo posvečeno takozvano Tarentum ali Terentum na Martovem polji. Na onem prostoru se je baje včasih vzdigoval dim podzemskega ognja in tam je stal 20 črevljev globoko pod zemljo oltar obeh bogov, ki je bil ob svetih obredih za nekoliko časa razkrit. Neki Sabinec, Manius Valerius Tarentinus po imenu, rodovnik rimskih Valerijev, je baje prvi ob kugi našel ta oltar, na onem mestu zaklal težke bike ter priredil tri dni zaporedoma Ditu in Proserpini na čast prve tarentinske igre stekmovalskim dirkanjem in božjo poedinjo (lectisternium), ker so bili tam od podzemskih bogov zadobili zdravje on in njegovi otroci. Po drugi pravljici je uvedel prvi tarentinske igre za časa neke kuge konsul Valerius Poplicola in od istega časa so se baje do Augustove dôbe prirejale še trikrat, tako da so se blizu vsakih sto let ponavljale. Zavoljo tega so se zvale saekularske igre (ludi saeculares). Augustus jih je ponovil l. 17.

pr. Kr.; ali odslej niso bile posvečene samo podzemskim bogovom, ampak tudi Apollinu in Diani.

Tarentinskim igram enake so bile tauriške, ktere je baje Tarquinius Superbus ustanovil za časa neke kuge, in ki so se včasi ponavljale v poznejši dôbi. Te igre so isto tako veljale podzemskim bogovom. V velikih stiskah so namreč skušali Rimljani utešiti jezo podzemskih moči s takimi mrtvaškimi prazniki, z daritvami in igrami ter rešiti ljudstvo preteče mu pogube.

Vsakako so bili taki mrtvaški prazniki pri Rimljanih stari in uže navadni, predno so se Rimljani seznanili z grškim mišljenjem o Ditu in Proserpini, vladarjih podzemskega sveta. Kajti Rimljani so že od nekdanj imeli mrtvaška opravila, vendar se dozdeva, da so iz začetka mislili, da pripadajo umrli Telluri. boginji zemske globine, ali pa Cereri. Prostor v globini, kjer so bivali umrli, imenoval se je Orcus (ograja), in tako so imenovali v poznejši dôbi tudi podzemskega boga, ali pa z blagorečnim imenom Mundus. Na Komiciji (Comitium) je bila neka odprtina boga Mundus, ktera je bila pokrita s kamnom, lapis manalis (kamen ranih duš),

katero so na leto samo trikrat odprli: 24. avgusta, 5. oktobra in 8. novembra. Te dni je bil podzemski svet odprt, tako da so bili ti dnovi nesrečni in neugodni, katerih se ni počela nobena važna stvar brez velike sile; takrat niso niti pobirali vojakov, niti se spuščali v boj, niti sklepali zakonskih zvez itd. Ta svoboda se je dajala tudi mesca februarja umrlim več dni zaporedoma, ko se je namreč praznoval praznik Feralij (Feralia) ali Parentaliij (Parentalia). Tudi te dni so se vzdrževali Rimljani vseh važnih opravkov ter pred vsem skrbeli za to, da utešijo duše umrlih svojcev in častijo njih grobove (Ov. fast. II, 567).

VIII. Poosebitve.

1. Fides, vernost ali zanesljivost dane objube in storjene prisege se je izvrševala pri starih Rimljanih v javnem in privatnem življenju z največo vestnostjo. Zategadel se je ustanovilo Fideji, poosebitvi vernosti, od strani države (Fides publica) jako sveto bogoslužje, ktero se Numi pripisuje (Liv. I, 21). Numa njej je ustanovil svetišče ter uvedel praznik,

kterega so se vozili njeni duhovniki na vozovih z dvema konjema vpreženih k njenemu svetišču in mej tem, ko so darovali boginji kadila, imeli roke ovite do vrha prstov; kajti roka, s katero so obljubili zvestobo, posvečena je boginji in se mora ohraniti neoskrunjena. Svetišče in soha boginje Fides v beli obleki (Fides Candida) ste stali na Kapitoliji blizu Jupitrovega svetišča (Cic. N. D. II, 23).

2. Concordia, sloga, je bila tudi osobito politična boginja; kajti ona je označevala mejsobno zložnost državljanov. Prvo svetišče njej je obljubil diktator Camilus l. 367. pr. Kr., ko so se bili mej seboj prepirali patriciji in plebejci, in ko sta se bili obe stranki zjedini, se je vsled tega sklepa senatovega blizu velikega trga (forum) zgradilo svetišče. Javni praznik njej in bogovom Pax, Salus in Janus na čast se je praznoval 30. marca; njej sami 16. januarja (Ov. fast. III, 881. I, 639). Livia, Augustova soproga, je posvetila posebno svetišče Concordiji, vzajemnosti zakonskega stana. (Ov. fast. VI, 631).

3. Pax, boginja miru, je dobila l. 13. po Kr., ko se je bil Augustus potlačivši nemire v Galliji, Hispaniji in Germaniji v Rim nazaj

vrnil, od senata in naroda oltar v Kuriji (Curia), na katerem se je darovalo dné 30. januarja in 30. marca (Ov. fast. I, 790. III, 882).

4. *Salus*, kot politično božanstvo, pomenja blagor države. Omenjena *Salus Publica* je dobila l. 311. pr. Kr. svetišče na Quirinalu (Liv. IX, 43) in vsako leto se njej je prirejalo v starejši dôbi, kedar so nastopili konsuli svojo službo, tako zvano *Augurium Salutis*, pri kateri priliki so boginjo vprašali, si li smejo izprositi od nje državni blagor. Augustus je to *Augurium* ponovil in od tega časa se je ohranilo še več stoletij. Razun tega so smatrali *Salutem* za boginjo narodnega zdravja. Ko je bila l. 180. pr. Kr. kuga nadlegovala mesto, obljubili so *Saluti*, *Apollinu* in *Aeskulapiju* darila in zlate sohe (Liv. XL, 37).

5. *Juventus* ali *Juventas* (grška Hebe) je imela v Rimu več svetišč. Ona ni bila samo poosebitev mladosti vojakov, od kojih moči je odvisela ohranitev države, ampak je značila tudi vedno cvetočo mladostno moč države. Z ozirom na ta pomen je imela kapelico na Kapitoliji v svetišči *Jupitra Kapitolina*.

6. *Victoria*, boginja zmage (grška Nike), je imela poleg družih svetišč božji hram na pa-

latinskem bregu, kjer se je obhajal njej na čast praznik dné 12. aprila, tedaj ob času, ko so se zopet pričele vojske. *Vica Pota* (Liv. II, 7), mogočna zmagovalka, ni drugega nego *Victoria* (Cic. de leg. II, 11, 28), isto tako *Pellonia*, iztirateljica sovražnikov.

7. *Libertas*, svoboda, je imela svetišče na *Aventinu*, glavnem sedeži plebejcev; videti je toraj, da so pri njej ozir jemali na rešenje plebejcev iz patricijskih sil.

8. *Virtus in Honos*. *Virtus*, kot vojaška vrlost, je dobila z njej pripadlo častjo *Honos* skupno svetišče od *Marija* po premaganji *Cimbrov*. Uže poprej l. 222. pr. Kr. je obljubil *Marcellus* obema boginjama svetišče v bitki pri *Klastidiji* (*Clastidium*), ali *pontifices* so izustili, da dve boginji ne morete imeti skupnega svetišča in tako posvečenje zabranili. Zategadel je postavil vsakemu božanstvu posebno svetišče. (Liv. XXVII, 25).

9. *Pudicitia*. Kakor je bila *Virtus* glavna krepost Rimljanov, tako sramožljivost in čistost, *Pudicitia*, najlepša čednost Rimljanke. Zategadel so njej tudi skazovali božjo čast, in sicer so jo častile patricijske žene v

posebnem svetišči na govejem trgu kot *Pudicitiam Patriciam*. Ko so pa bile svoje dni l. 297. pr. Kr., patricijske žene izključile *Virginijo*, ženo patricijskega rodu, iz službe *Pudicitiae Publicae*, ker je bila plebejca vzela za moža, ustanovila je ona posebno svetišče *Pudicitiae Plebeiae* v službo plebejskim matronam (Liv. X, 23). V poznejši popačeni dôbi je izgubila služba *Pudicitiae* svojo čistost in svetost.

10. *Pietas* pomenja otroško ljubezen do starišev. Livius (XL, 34) navaja neko svetišče te boginje, ki je bilo l. 152. pr. Kr. posvečeno.

11. *Spes*, posebitev nade, je imela v Rimu več svetišč. Najstarejše svetišče omenja Livius II, 51. drugo XXI, 62. XXIV, 47.

12. *Mens*, razum, pamet. Po bitki na Trasimenskem jezeru, ki je bila izgubljena vsled nepremišljene drznosti Flaminija, obljubili so *Menti* svetišče (Liv. XXII, 10) in kmalo potem na Kapitoliji tudi sezidali; vendar so jo bili v Rimu tudi uže poprej častili.

13. *Roma*, posebljeno in obožovano mesto Rim, je dobila v Rimu samemu svetišče od

Augusta; zunaj Rima so njej skazovali uže poprej božjo čast (Liv. XLIII, 6.).

Razun navedenih poosebitev so častili Rimljani še mnogo drugih; take so: *Aequitas* pravednost, *Clementia*, milost, *Pollentia*, mogočnost, *Quies*, počitek, *Fessonia*, utrujenost, *Febris* mrzlica, *Orbona*, osamelost.



B. Pravljice.

Rimljani imajo v primeri z Grki jako malo pravljič; vrhu tega so rimski zgodovinarji stare pravljičice pretvorili in razkrojili ter jih pripovedovali kakor navadne povesti. Oni so namreč mislili, da je gotovo ktero zgodovinsko zrno skrito v čudovitih pripovedih, ktere so se ohranile v starih pravljičah in pesmih, in vse, kar se je neverjetno glasilo, deloma z umstvom razlagajoč, deloma popolnoma prezirajoč so skušali priti do čiste resnice. Tako se je pripovedovala pravljičica o ustanovitvi Rima in o najstarejši kraljevi dōbi kakor resnični dogodek, in vendar je ta dōba tje do Tulla Hostilija popolnoma bajna in še od tega časa tje do prve dōbe svobodne rimske države je zgodovinsko jedro jako pomešano z bajnimi povestmi. Mi hočemo tukaj navesti rimske pravljičice od najstarejše dōbe pričenši tje do Romulove smrti.

1. Evander.

V Latiji so bivali v starodavnih časih, tako pripoveduje Vergil Aen. VIII, 314 sl., domači Fauni in Nymphe in neki surovi, divji človeški rod. Potem pa pride, bežaje pred svojim sinom Jupitrom, Saturnus v ta kraj, združi surovi, na gorah blodeči narod ter mu dá zakone. Sam je stanoval na Kapitolskem bregu v mestu Saturnia, mej tem ko je imel Janus svoj grad na Janikulu. To zemljo je imenoval Saturnus Latium, ker je živel tukaj v skrivni varnosti.*) Pod njegovim vladarstvom so vživali ljudje zlato dôbo v tihem miru, dokler ni zopet nastopil popačen rod ter uvedel boj in plen. Od tega časa so prišli različni narodi v ta kraj, ausonske in sikulske čete, in kraj sam je čestokrat premenil svoje ime.

Evander je baje, kakor poroča poznejša rimska pravljica, katero so morda Grki izumili, pripeljal 60 let pred razrušenjem Troje iz arkadskega Pallanteja pelasgijsko naselbino v Latium na palatinski hrib, na prostor, kjer se je ustanovil v poznejši dôbi Rim. On je bil sin

*) His quoniam latuisset tutus in oris.

Echema in Timandre, ali Herma in neke arkadske nymphe, ali prorokinje Carmente (Carmenta, Carmentis); za njegovo mater se tudi smatrate Nikostrate in Themis. Različna so tudi poročila gledé vzroka njegove izselitve. Poroča se, da ga je ljudski upor pripravil prostovoljno se izseliti, ali da je ubil svojega očeta ali mater in vsled tega bil pregnan. V Laciji je naletel na neomikan narod, pri katerem je prišel do oblasti, ki se je pa bolj opirala na veljavo, katero je imel vsled višje omike, nego na zunanjo silo. On je baje uvedel rabo črk (Liv. I, 7), godbo in druge umetnosti, zlasti je uvedel po svoji materi Carmenti, ktera ga je mej begom spremljala (Ov. fast. I, 471. sl.), pri ital-skih narodih prorokovanje ter ustanovil bogoslužje različnih bogov, kakor Cerere, Neptuna, Consa, Herkula, lycaejskega Pana (Liv. I, 5. Ov. fast. V, 99), kateri se je v Laciji imenoval Faunus ali Inuus. Palatinski hrib, na katerem je ustanovil mesto Pallanteum, Pallantium, Palatium, dobil je ime od njegovega deda Pallanta ali od njegovega sina ali vnuka istega imena, ki je baje tam pokopan.

Evandra so v Rimu častili kot domačega prajunaka (*Indigetes*); on je imel oltar na aventinskem bregu; njegova mati *Carmentis* je imela oltar na Kapitoliji blizu Karmentalskih vrat. O prihodu Herkula k Evandru v Lacijo in o uboji Kakovem (*Cacus*) glej *Herkules*.

2. Aeneas.

Po Homerji (*Il.* XX. 300 sl.) se mora sklepati, da je *Aeneas* Dardanski knez sin *Anchisa* in *Aphrodite*, ostal vsled najstarejših grških pravljič, po razdoru Troje v svoji domovini in da so vladali tukaj on in njegovi potomci črez ostali teukriški rod. Ali uže v precej stari dôbi so začeli tudi Grki verovati, da se je *Aeneas* s trojanskim *Palladijem* odtegnil skupnemu propadu ter si poiskal na ptujem novo domovino. Pesnik *Stesichoros* (645—560 pr. Kr.) je prvi izmed nam znanih Grkov, ki poroča, da je stopil junak z množico Trojancev in trojanskimi svetinjami na ladje ter odplul v *Hesperijo*; vendar je dvomljivo, je li tudi on mislil, da se je *Aeneas* v Lacijo preselil. Mnenje, da je bil *Aeneas* v Lacijo prišel, razvilo se je še le kakor se dozdeva, za *Thukydid*a ali saj ne dolgo po-

zneje. Od dôbe Pyrrhove, kateri je, kot Achillejev potomec mislil, da se vojskuje s trojanskimi vnuki, ako se z Rimljani vojskuje, so Grki sploh verovali, da so se na Tiberi naselili pod vodstvom Aenejevim Trojanci in da so Rimljani potomci teh Trojancev.

Tudi Rimljani sami so mislili, da so oni Aenejevega rodu. Uže l. 240. pr. Kr. je priznala država sama to mišljenje. Takrat se je poganjal senat pri Aetolcih za svobodo Akarnancev, češ da se njihovi predniki edini izmej Grkov niso vdeležili vojske zoper Trojance, njih pradede. To se je tedaj pripetilo za časa, ko še grško slovstvo mej Rimljani ni bilo obče znano; zategadel je prav verjetno, da Rimljani niso dobili pravlјice o naseljevanji Aenejevem še le iz grškega slovstva, ampak iz domačih poročil, kakor se je tudi trdilo, da so prišli Janus, Saturnus in drugi stari kralji iz vzhoda.

Livius (I, 1. in 2.) pripoveduje o potovanji in naselitvi Aenejevi tako le: Aeneas je prišel potovaje z ostalimi Trojanci najprej v Macedonijo, potem v Sicilijo in na zadnje v laurentiški okraj, kjer so ustanovili mesto Trojo. Ko so bili tam na suho stopili in po deželi plenili svojo hrano,

pritekli so kralj Latinus in Aborigini, ki so bivali v teh krajih, da bi odbili ga s silo. Latinus je sklenil, ali po nesrečni bitki, ali, kakor druga pravljica poroča, predno se je boj pričel, mir z Aenejem ter mu dal svojo hčer Lavinijo za soprogo. Aeneas je ustanovil mesto, ktero je imenoval po svoji soprogi Lavinium, njegov in Lavinje sin je bil Ascanius. Ker pa je bila Lavinia uže pred Aenejevim prihodom zaročena s Turnom, kraljem Rutulov, začel se je Turnus vojskovati z Aenejem in Latinom. Rutuli so bili premagani, ali Latinus je v boji padel. Ko se je bil zdaj zavezal Turnus z Hetruščanom Mezentijem, kraljem iz mesta Caere, imenoval je Aeneas, da bi si napravil Aborigines naklonjene v preteči nevarnosti, oba naroda, Trojanke in Aborigines, s skupnim imenom Latince, in zaupaje pogumnosti obeh odslej združenih narodov postavil je svojo vojsko zoper mogočnega Hetruščana v bojno vrsto. Bitka je bila Latincem ugodna, ali ona je bila tudi zadnji Aenejev čin na zemlji. On leži, kakor koli ga hočemo po pravici imenovati, pokopan na reki Mumicius; zove se Jupiter Indiges (domači Jupiter).

Livius je pripovedovaje to povest kot zgodovinar odstranil kolikor mogoče vse čudovito. Tako n. pr. ničesar ne spregovori o oraklu, kateri je došel Trojancem in kako se je vresničil, tudi ne omenja trojanskih Penatov, ki imajo v pravljici glavni nalog. Aenaes jih je rešil požara rojstnega mesta in pod njihovim vodstvom je prišel končno sam v obljubljeni deželo. „Tam, kjer bodo“, tako se glasi prorokovanje, „pri obedu tudi še snedli mize, tam je odločena njim in Penatom nova domovina“. Ko so bili tedaj Trojanci pripluli v Lacijo in potem obedovali, pripravilo njih je poželenje po hrani do tega, da so slednjič pojedli še pogače ali bršljinovo perje, na katerem so bila postavljena jedila, in oni so spoznali, da se prorokovanje vresniči in da je Latium nova od bogov njim odločena domovina. Ravno tako so našli vsled orakula kraj, kamor bi se morali postaviti Penati; čveteronoga žival njim bi imela pokazati prostor. Za daritev odločena breja svinja je ušla ter bežala 24 stadij hoda v notranji del okraja na neko gozdnato brdo, kjer je vrgla 30 prascev. Aeneju se prostor ni zdel dovelj ugoden za ustanovitev mesta, ali Penati so se mu prikazali v

sanjah ter ga izpodbujali, da naj koj prične mesto zidati ter mu naznanili nekdanjo moč in sijajnost njegovih potomcev. Aeneas je tedaj sezidal na onem brdu mesto *Lavinium* in na prostoru, kjer je bil svinjo zaklal, ustanovil je svetišče lavinjskih Penatov. Trideset prascev pa je pomenjalo število let, ki bodo pretekla do ustanovitve *Albe* in ob enem število sel latinske zaveze.

Pravljica o Aenejevi smrti, katero *Livius* le nekoliko omenja, ima mnogo podobnosti s smrtjo *Romulovo*. Mej tem ko se bojuje Aeneas s *Turinom* in *Mezentijem* na reki *Numicius*, obdan od svojih, otemni kar naenkrat nebo in nastane blisk in grom ter silna ploha, ki prestraši ljudstvo. Ko pa se je zvedrilo, Aeneja ni bilo več videti. Kmalo potem prikaže se oborožen *Askaniju* in še mnogim drugim na bregu *Numicija* ter jim naznani, da je postal bog. Na istem prostoru so mu postavili svetišče z napisom: *Patris dei Indigetis*.

Tudi *Latinus*, se pripoveduje, je bil po svoji smrti sprejet v število bogov pod imenom *Jupiter Latiaris*. To ime ima isti pomen ko *Jupiter Indiges*, in prav verjetno je, da

je bila pravljica o oboževanju Latinovem prvotna, in da se je ona pozneje prenesla na tujega Aeneja.

Virgil opeva potovanje (pobožnega Il. XX, 298) Aeneja in ustanovitev trojanske naselbine v Laciji v svoji junaški pesmi Aeneis. On je spravil domače pravljice v zvezo s pripovedmi grških pisateljev, ali mnogo je premenil po lastnem razsodku. V sedmem letu svojega blojenja so jadrili Trojanci veselega srca iz Sicilije proti svojemu smotru; ali zdaj jih je zavrгла vsled Junoninega ščuvanja, ki je hotela boječ se za njej ljubo Karthagino zabraniti ustanovitev rimskega naroda, nevihta na afrikansko obrežje, kjer je bila Dido pred kratkim ustanovila Karthagino. Dido je Aeneja gostoljubno sprejela (lib. I) in on njej je pripovedoval pri obedu o svoji in svoje domovine usodi, o vzetji in razrušenji Troje, o begu z domovinskimi bogovi z očetom in sinom in svojo soprogo Kreuso, ktero pa je izgubil v oni usodopolni noči (lib. II). Dalje je pripovedoval, kako da je prišel z še ostalim nesrečnim narodom, iskaje novo domačijo, po dolgem blojenji v Thracijo, na Del in Kreto, v Epir, na vzhodno obrežje Italije in slednjič

na zahodni konec Sicilije, odkoder se je nadejal kmalo dospeti v obljubljen Latium. Toda ne vihta ga je zanesla v Afriko (lib. III). Venu si je prizadevala vsled poroke z Didono svojem sinu pripraviti vladarstvo čez Karthagino te konec njegovemu blojenju; tudi Juno se je stri njala s tem naklepom, češ da bode Aeneju tak zabranila prihod v Italijo; toda Jupiter je ukaza Aeneju, da se izpolnjuje njemu odločena usoda in da se postavi temelj rimskemu mestu, nek danjemu vladarju sveta, zapustiti Afriko in po iskati si Italijo. Dido se je po odhodu Aenejeven umorila (lib. IV). Aeneas pa je prišel zopet v Sicilijo (lib. V) in odtod v Kume v Italiji; odtod se je napotil s Sibyllo v podzemski svet, kje je obiskal svojega leto poprej v Siciliji umrlega očeta, kateri mu je prihodnjost razkril (lib. VI). Iz Kum je prijadral do iztoka Tibere; Latinus mu je ponudil vsled orakula svojo hčer za soprogo in mu odkazal prostor za ustanovitev mesta. Ali Turnus v zvezi z mnogimi italjskim narodi je začel nevarno vojsko (lib. VII). Aeneas je iskal in našel pomoči pri Evandru (lib. VIII). Po dolgotrajnem boji kojega popisuje Aenej v naslednjih knjigah, v katerem je padel marsikter

hraber junak, ubil je končno Aeneas v dvoboju Turna. Tukaj končuje Aenejida.

Trideset let po ustanovitvi Lavinija je sezidal Ascanius, Aenejev in Lavinin sin, mesto Alba Longa. Po drugi pravljici je bil Ascanius Kreusin sin in v Troji rojen ter spremljal svojega očeta v Lacijo. Ime Ascanius za Aenejevega sina je prišlo od Grkov, rimsko ime je Julus, sicer se smatra Julus tudi za drugega Aenejevega sina ali pa za Askanijevega.

3. Romulus.

Pravljica o ustanovitvi Rima se glasi po starih pesmih tako-le: Tristo let po ustanovitvi Albe se je ustanovil Rim. Procas, albanski kralj, potomec Askanijev (po Askanijevem sinu Silvius so se zvali albanski kralji Silvii), je imel dva sina, Numitorja in Amulija; Amulius je pahnil iz prestola starejšega sina; njegovo hčer Reo (Rheo) Silvijo*) pa je

*) Pisava Rea (od reus, zatoženec) ima prednost. Ona se imenuje tudi Ilia. Vendar se zove Romulova mati Ilia le kot Aenejeva hči; kajti nekteri mislijo, da se je Rim ustanovil nekoliko časa po razdoru Troje ter smatrajo Romula za Aenejevega vnuka.

napravil vestalko ter jo tako silil ostati ne-omoženo. Ali Silvia je postala z Martom mati Romula in Rema. Mati je bila za kaznen vržena v Tiberio (ali v Anien), vendar je postala boginja in rečni bog jo je vzel za svojo soprogo (Hor. Od. I, 2. 17); njena sina je ukazal Amulius v kadunji izpoložiti v ravno kar čez breg stopivšo Tiberio. Ko je bila voda zopet v strugo nazaj stopila, ter kadunja z dečkoma ostala na suhem in sicer na podnožji Palatinskega brega, tam kjer se je še več stoletij pozneje s spoštovanjem gojila divja smokva ficus Rumunalis, pridirjala je volkulja ter jih dojila ali pa v svoj brlog odnesla in tam dojila; ko jima uže ni zadostovalo mleko, prinašal je njima detelj, Martu posvečena tica, hrano, druge tice pa so letale nad dojencema ter odganjale mrčese. Po božji previdnosti rešena otroka našel je Faustulus, pastir kraljevih čred. On nju je pripeljal svoji soprogi, kateri je bilo ime Acca Larentia. Ona nju je odgojila s svojimi dvajnajsterimi sinovi vred na palatinskem bregu, kjer se je sveta Romulova koliba ohranila še do Neronove dôbe. Dečka sta postala krepka, pogumna mladenča ter sta se bavila, kakor drugi

pastirji, z lovom in bojem zoper roparje, kojih plen so delili mej seboj. Čestokrat sta prišla tudi v prepir z Numitorjevimi pastirji na Aventinu. Nekega dne so vjeli Numitorjevi pastirji pri Luperkaljevih slovesnostih Rema ter ga kot roparja pripeljali v Albo. Pri tej priliki je Numitor spoznal svojega vnuka ter se je z njim dogovoril zastran tega, kako bi pahnila s prestola Amulija, prestolnega roparja. Dvojčka sta vsled tega prilomastila z njima udanimi pastirji v kraljevo palačo, ubila Amulija ter postavila Numitorja zopet za kralja.

Potem sta Romulus in Remus tam mesto ustanovila, kjer sta preživela mladostna leta; prvi državljani so bili pastirji, njih prijatelji iz mladosti, njim se je pridružilo, po poznejših poročilih, mnogo Albancev in Latincev. Ali mej bratoma je nastal prepir zastran vprašanja, po katerem iz mej njih se naj mesto imenuje, ali se naj imenuje Roma ali Remuria in ali se naj ustanovi na Palatinu ali na Aventinu. Zmenila sta se, da hočeta prepir rešiti po auguriji ali ptičegledji. Remus si je izvolil za ptičegledje Aventin, Romulus Palatin; prvemu se je prikazalo najprej šest jastrebov, drugemu nekaj

poznej, ko se mu je uže naznanilo Removo ptičegledje, dvanajst jastrebov. Remus je trdil, da velja tukaj poprejšni čas, Romulus, da velja podvojeno število; vsled tega je nastal prepir mej bratoma in njuno stranko; Romulus je zmagal.

Ko je bil Romulus obdal svoje mesto z ograjo in jarkom, skočil je Remus še razjarjen vsled njemu storjene krivice, smejaje se slabi utrdbi čez ozki obkop ter bil od Celera, Romulovega prijatelja, ali pa od brata samega ubit z besedami: tako se naj zgodi v prihodnje vsakemu, ki bode skočil čez moje obzidje.*) Da bi se narod tega uboja očistil, ustanovil se je praznik Lemuria (mesto Remuria Ov. fast. V, 479).

Mladi v Rimu vkup zbirajoči se rod ni imel žensk. Ker prebivalci sosednih mest niso hoteli svojih hčer Rimljanom v zakon dati, povabil jih je Romulus k igram, ktere je priredil na čast Neptunu Konsu. Prišlo je mnogo Sabinecev in Latincev s ženskami in otroci vred; in ko so vsi svojo pazljivost obračali na igre, ugrabili so Rimljani naglo tuje device. Sosedje, razjarjeni

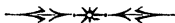
*) Po drugi pravljici je bil Remus ubit v borbi, ki je nastala po dokončanem auguriji.

zavoljo sile, ki se njim je storila, zgrabili so za orožje. Mesta latinska so bila kmalo premagana, ali vojna Sabinecev, ki se je vzdignila pod vodstvom kralja Tita Tacija, spravila je mlado mesto blizo da ne v pogubo. Romulus se je moral v mesto nazaj umakniti in Sabinci so vzeli utrjen grad na Kapitoliji, ker je bila hči poveljnika Sp. Tarpeja, Tarpeia po imenu, podkupljena z zlatimi zapestnicami Sabinecev, duri odprla. Od grada sem so napadali sovražniki mesto; Juno Sabincem naklonjena, Aenejevemu rodu pa sovražna, odprla je jedna mestna vrata in Sabinske čete so planile v mesto; zdaj je ukazal Janus vrelemu studencu, da je prodril na beli dan ter tako sovražnike odpodil.

Romulus je hotel drugi dan grad zopet si priboriti, ali je bil zapoden. Ko so se bili njegovi vojaki spustili v divji beg, obljubil je Romulus svetišče Jupitru Statorju (Jupiter Stator) ter beg ustavil. Boj se je ponovil in dolgo časa neodločen trajal v dolini mej Palatinom in Kapitolijem. A zdaj so ymes posegle Sabinke, ki so se bile z Rimljani omožile ter mir sklenile mej soprogi in očeti. Sabinci so se naselili na Kapitolskem in Quirinalskem bregu

ter tvorili z Rimljani odslej eno samo državo. Titus Tatius in Romulus sta si oblast delila. Žene pa uživajo od tega časa, ker so državo rešile, v Rimu veliko čast. Nekaj let pozneje so ubili Laurentij Tacija v Laviniji pri daritvi in odslej je bil Romulus edini kralj obeh narodov.

Ko je bil Romulus postavil temelj rimski velikosti ter opravil svoj posel, izginil je s zemlje. Dné 17. febr., ko so se praznovala Quirinalia je pregledoval Romulus vojno na Kozji mlaki (Caprae palus); nenadoma potemnilo se je solnce in Mars se je pripeljal v največi nevihti na zemljo ter odnesel svojega sina v ognjenem vozu proti nebu. Ko se je nebo zjasnilo in je ljudstvo videlo, da je izgubilo svojega očeta, zapadlo je v tiho žalost; Proculus Julius pa je stopil pred ljudstvo ter rekel, da se mu je prikazal Romulus mej potjo iz Albe v božji podobi ter mu ukazal naznaniti, da je postal bog in da bode kot Quirinus vladal črez svoj narod. S tem poročilom se je ljudstvo potolažilo ter častilo ustanovnika mesta kot boga pod imenom Quirinus (primerjaj gledé Romulove zgodovine Liv. I, 3—16).



IMENIK.



Številke pomenijo strani.

A.

- Absyrtos = Apsyrtos 287.
Acca Larentia 273, 401.
Acheloos 141, 243.
Acheron 21.
Achileus 294 sl. 303.
Admete 234.
Admetos 53, 281.
Adonis 76.
Adrasteia 38, 91.
Adrastos 91, 273, 275.
Aedon 253, 277.
Aëlo 119.
Aeneas = Aineias 297, 394.
Aequitas 390
Aesculapius 53, 347.
Aëthlios 111.
Agamemnom 258, 293 sl.
Aganippe 96.
Agathodaimon 159.
Agane 156, 267.
Agdistis 151.
Agenor 265, 297.
Aglaia 72, 98.
Agraulos 260.
Aia 109, 278.
Aiakos 22, 295.
Aias 295 sl. 300, 307.
Aïdes-Hades 15, 18, 21, 188.
Aïdoneus-Aïdes
Aietes 109, 278 sl. 286.
Aigeus 262, 289.
Aigialeus 275.
Aigimios 244, 250.
Aigina 211.
Aigis 33, 49.
Aigisthos 257 sl.
Aigle 97, 239.*
Aigyplos 216.
Aineias = Aeneas
Aiolos 115, 278, 308.
Aisa 88, 92.
Aison 280, 288.
Aithra 103, 262, 265.*
Akastos 282, 289.
Akejske igre 346.
Akrisios 218.

II

- Aksiokersa 186.
 Aksiokersos 186.
 Aktaion 267.
 Aktor 282.
 Albunea 156.
 Alekto 197.
 Aletes 260.
 Alexandros -- Paris . . .
 Alexiars 247.
 Alkaïos 221, 238.
 Alkeion 224.
 Alkestis 53*.
 Alkinoos 310.
 Alkmaion 274, 275.
 Alkmene 224, 228.*
 Alkyone 105.
 Alkyoneus 238.
 Aloadi 64.
 Alphesiboia 76.
 Al-eïde 149.
 Althaia 283*.
 Amaltheia 33, 38.
 Amazone 213*.
 Ambarvale sacrificium 335.
 Ambrosia 12.
 Amisodaros 213.*
 Ammon 39.
 Amor 351.
 Amphiaraios 274, 275, 283.
 Amphion 252, 276.
 Amphitrite 125, 127.
 Amphitryon 224.
 Amulius 401 sl.
 Amyklas 117.
 Amykos 285.
 Amymone 218.
 Amythaon 273, 281.
 Anchirrhoë 216.
 Anchises 297, 393.
 Ancilia 336.
 Androgeos 263.
 Andromeda 220.
 Aniketos 247.
 Anna Poremma 243*.
 Annona 355.
 Antaios 238.
 Anteia 212.
 Anteros 79, 83.
 Antevorta 379.
 Anthesterije 162.
 Antigone 271, 272.
 Antilochos 303, 304.
 Antiope 264, 276, 277.
 Aoide 96.
 Aphrodite 18, 37, 40, 73, 292.
 Apollinarske igre 346.
 Apollon 18, 39, 51, 223, 346.
 Apsyrtos = Absyrtos . . .
 Arae (*Apai*) 196.
 Areion 275.

Ares 10, 18, 39, 81.
 Arethusa 239*.
 Argeiphontes 44*.
 Argestes 114, 116.
 Argo 138, 282.
 Argonauti 278 sl.
 Argos 44, 45.
 Ariadne 152, 155, 263, 264.
 Aristaos 53**.
 Artemis 18, 39, 60, 253, 259.
 Arvales fratres 335.
 Askanius 396, 401.
 Asklepios 53*, 282, 321.
 Asopos 211.
 Asphodelov travnik 21.
 Astarte 75.
 Asterie 205.
 Astraos 114, 117.
 Atalante 274, 284**.
 Ate 35, 91.
 Athamas 154, 278, 289.
 Athene 18, 34, 40, 46, 292.
 Atlas 103*, 240.
 Atreus 250, 256.
 Atropos 88.
 Attes, Attis, Atys, 151.
 Augeas 235 sl.
 Augures 319.
 Aurora 112.
 Autolykos 227.

Autonoë 267.
 Auxo (= Aukso) 99.
 Axieros (= Aksieros) 186.
 Axiokersa = Aksiokersa ...
 Axiokersos = Aksiokersos .

B.

Bacchanalia 261.
 Bacchus = Bakchos 152 sl.
 359 sl.
 Bakchantine 157, 163.
 Bakchos = Bacchus . . .
 Bassaride 164.
 Belides 217.
 Bellerophontes 211, 212 sl.
 298.
 Belleros 214.
 Bellona 337.
 Bellonarii 338.
 Belos 216.
 Benthesisikyme 128.
 Bona Dea 362.
 Bonus Eventus 377.
 Boreada 285.
 Boreas 114, 116, 283.
 Briareos 14, 35.
 Briseïs 299.
 Busiris 238.

C.

Caous = Kakus 248.
 Calendae feminarum 331.
 Camena 93, 378.
 Carmenta 378, 393.
 Carmentalia 379.
 Celer 404.
 Centimani 14.
 Cerealia 184, 259.
 Ceres 174 sl., 357 sl., 393.
 Chaos 14.
 Charite 20, 40, 97 sl.
 Charon 22.
 Charybdis 288, 309.
 Cheiron 173, 227, 233, 280.
 Chimaira 213*, 270.
 Chloris 117, 356.
 Chryseis 298.
 Chryses 298.
 Chrysippos 256.
 Chrysothemis 258.
 Chthonios 266.
 Clementia 393.
 Clio = Kleio . . .
 Coelus 355.
 Compitalia 372.
 Concordia 386.
 Consualia 380.
 Consus 380, 393, 404.

Cupido 78, 351.
 Cybele = Kybele 150 sl.,
 362 sl.

Č.

Človeški rodovi 25.

D.

Daktyli 151.
 Damastes 262.
 Danaë 40, 215 sl.
 Danaide 215 sl.
 Danaos 215 sl.
 Daphne 59.
 Dardanos 293.
 Deianeira 141, 243, 246.
 Deidameia 295.
 Deimos 82, 83.
 Deino 219.
 Deïphobe 139.
 Deliades 214.
 Delphyne 56.
 Demeter 18, 40, 142, 174,
 252.
 Demophoon 176.
 Deo 176.
 Deukalion 29.
 Diana 60 sl., 347 sl.
 Dido 399.
 Dike 34, 92, 101.

Diktys 219, 220.
 Diokles 178.
 Diomedes 236, 275, 296, 300,
 307.
 Dione 17, 19, 37, 40, 102.
 Dionysije 163.
 Dionysos 40, 152 sl., 166.
 Dioskuri 185, 320.
 Dirke 277.
 Dis 191, 382 sl.
 Dius Fidius 327.
 Dodonaejske nympe 150.
 Dolon 300.
 Doris 132.
 Dryade 149.
 Dryas 153, 156.
 Dryops 168.

E.

Echemos 250, 393.
 Echidna 213*, 270*.
 Echion 156, 266.
 Echo 148, 170.
 Egeria 349, 378.
 Eidotheia 137.
 Eileithyije 45, 61.
 Eirene 92, 101.
 Elektra 105, 119, 258, 259,
 260.
 Elektryon 221, 224.

Eleusinije 183.
 Eleusis 176.
 Elysion 22.
 Emathion 114.
 Endeïs 104.
 Endymion 111.
 Enyalios 82.
 Enyo 82, 213**, 219.
 Eos 20, 112 sl.
 Epaphos 216.
 Epeios 305.
 Ephialtes 64, 83.
 Epigoni 275 sl.
 Epikaste 268.
 Epimetheus 17, 28.
 Equiria 334.
 Erato 94, 96.
 Erebus 21.
 Erechtheus 117, 262.
 Erginos 227, 282, 284.
 Erichthonios 49, 262.
 Erinyje 121, 144, 195 sl.,
 260, 268.
 Eriphyle 274.
 Eris 82, 194, 292*.
 Eros 14, 78 sl., 83.
 Erymanthijski merjasec 232.
 Erysichthon 179.
 Erytheia 239*.
 Eryx 237.

VI

Eteokles 271, 273.
Euanthes 155.
Eudore 103.
Eumaios 311.
Eumelos 178.
Eumenide 201 sl.
Eumolpos 178, 227.
Euneos 279.
Eunomia 101.
Euphemos 282.
Euphrosyne 98.
Europa 39 sl., 265.
Euros 116.
Euryale 220.
Euryalos 275.
Eurybie 131, 144.
Eurydike 283*.
Euryganeia 272.
Eurynome 40, 130.
Eurypylos 305.
Eurystheus 225, 228, 256.
Eurytion 237.
Eurytos 227, 235, 241, 246.
Euterpe 93, 96.
Evander 248, 392 sl., 400.

F.

Fatum 375 sl.
Fata scribunda 375.
Fauna 368.

Faunus 366 sl., 393.
Faustitas 378.
Faustulus 402.
Febris 390.
Felicitas 378.
Feralia 385.
Feriae Latinae 326.
Feriae sementivae 361.
Fessonia 320, 390.
Fetiales 318, 337.
Ficus Ruminialis 402.
Fides 327, 385.
Flamines 318.
Flaminica 318.
Flora 356.
Floralia 356.
Fontinalia 382.
Fontus 381.
Forticidia 361.
Fortuna 365.
Furiae 195 sl.

G.

Gaia 9, 14, 142 sl.
Galli 151, 363.
Ganymedes 19, 234.
Ge-Gaia . . .
Gelanor 217.
Genius 373.
Geryones 237.

Giganti 144.
 Gigas 238.
 Glauke 289.
 Glaukos 138 sl., 212, 298.
 Gorgone 220, 213*, 219.
 Gorgophone 221.
 Graje 132, 219.
 Gratiae-Charites
 Gyes ali Gyges 14.

H.

Hades-Aïdes 15, 18, 21, 175,
 188 sl.
 Hamadryade 149.
 Harmonia 83, 266, 272.
 Harpyje 118, 254.
 Haruspices 319.
 Hebe 19, 39, 245, 247.
 Hegemone 99.
 Hekate 17, 176, 204, 348.
 Hekatoncheiri 14, 16.
 Hektor 297 sl., 300. 301,
 302.
 Helena 196, 258, 265*, 292.
 Helenos 304.
 Heliade 109.
 Helios 20, 107, 286, 309.
 Helle 278.
 Hemera 113.
 Heosphoros 114.
 Hephaistos 18, 26, 28*, 39,
 70, 185.
 Hera 15, 18, 34, 41, 247,
 292.
 Herakles 24, 35, 222 sl., 245,
 284.
 Heraklidi 249.
 Hercules -Herakles 348, 393.
 Hermes 18, 28, 40, 63, 252,
 267, 393.
 Hermione 260.
 Heroji 207 sl.
 Herse 261.
 Hesione 234, 243.
 Hesperide 104*, 239 sl.
 Hestia 15, 18, 34, 84 sl.,
 239*.
 Himeros 78.
 Hippodameia 254.
 Hippokrene 96.
 Hippolochos 298.
 Hippolyte 234, 264.
 Hippolytos 264.
 Hippomedon 273.
 Hipponoos 214, 215.
 Histia = Hestia . . .
 Honos 388.
 Hore 20, 33, 40, 100 sl.
 Hyade 101 sl.
 Hyakinthos 117.

VIII

Hydra 232.
Hygieia 53*.
Hylas 284*.
Hyllos 246, 250.
Hymen 80.
Hyperborejci 240*.
Hyperenor 266.
Hyperion 14, 107.
Hypermnestra 217.
Hyperphas 272.
Hypnos 35, 192 sl.
Hypsipyle 279.
Hyrieus 276.

I—J.

Iakchos 182, 187.
Ianus 342 sl.
Iapetos 14, 26, 103*.
Iason 278 sl.
Ichthyokentauri 129.
Idaeijski Daktyli 151.
Idaeijska mati 151.
Ida 38.
Idas 283**.
Idomeneus 297 sl., 301, 307.
Idyia 286**.
Ilia 401.
Ilos 293*.
Inachos 44, 215.
Ino 154, 267, 278.

Ino Leukothea 310.
Inuus 367, 393.
Io 44, 44*, 216.
Iobates 212.
Iokaste 269 sl.
Iolaos 241, 244, 246, 280.
Iole 241, 246.
Iphianassa 258.
Iphigeneia 259, 260.
Iphikles 225, 228*, 282.
Iphikrates 226.
Iphitos 229, 241, 282.
Iris 20, 106 sl.
Isis 44.
Ismene 271.
Itylos 253.
Itys 253, 254*.
Julus 401.
Junaki starodavni 24.
Juno 41 sl., 318, 329 sl.,
405.
Jupiter 30 sl., 317, 323 sl.,
396, 405.
Juturna 381.
Juventus 387.
Ixion 173.

K.

Kabeiri 185 sl.
Kadmilos 186.

- Kadmos** 135, 265 sl.
Kakus = **Cacus** . . .
Kalaïs 283, 285.
Kalchas 259, 393.
Kalliope 94, 96, 283*.
Kalydonski lov 264, 283**.
Kalypso 145, 310.
Kamillos = **Kadmilos** . . .
Kapitolinske igre 326.
Kapaneus 273 sl.
Kaprotinske None 331.
Karpo 99, 102.
Karpos 117.
Kassandra 214, 258, 306*.
Kastalia 96, 281.
Kastor 40, 227, 265, 283.
Kekrops 261 sl.
Kelaino 105.
Keleos 176, 178.
Kentauri 172 sl.
Kentaurotriton 129.
Kephalos 114.
Kepheus 220.
Ker = **Kera** 194 sl.
Kerberos 22, 238.
Kerkyon 262.
Kerymitijska košuta 233.
Ketes 138.
Keto 131, 144, 239*.
Keyx 244, 250.
Kilix 264.
Kirke 64, 109, 286**.
Kleio 93, 97.
Kleitos 114.
Kleopatra 283**.
Kleta 99.
Klotho 88.
Klymene 26.
Klytaimnestra 258.
Koios 14.
Kokytos 21.
Kopeus 139.
Kora = **Persephona** . . .
Koronis 103.
Korybanti 38, 151.
Kottos 14.
Kreon 228, 270, 272.
Kretheus 280.
Kretski bik 236.
Kreusa 289, 399, 401.
Krios 14.
Kromnyonska svinja 262.
Kronos 14, 17.
Ksanthos 140.
Kteatos 235.
Kureti 38.
Kybele 150 sl.
Kydoimos 194.
Kyklopi 14, 15, 308.
Kyknos 230, 244.

X

Kytissoros 289.

Kyzikos 285.

L.

Labdakos 267, 268.

Lachesis 88.

Ladon 132, 239.

Laërtes 208, 296.

Laios 269, 270.

Laistrygoni 308.

Lampetia 109, 245

Laodamas 275.

Laodike 258.

Laokoon 305.

Laomedon 121, 229, 234,
242.

Lares 370, 371.

Larvae 373.

Latinus 396, 400.

Latona 253, 347.

Lavinia 396.

Learchos 135.

Leda 40, 283**.

Lemures 373.

Lemuria 404.

Lenaeye 162.

Lernejske kače 232.

Lethe 22.

Leto 17, 19, 51 sl.

Leukothea = Ino 135 sl.,
310, 381.

Liber 152 sl., 359 sl.

Libera 188, 359 sl., 361.

Liberalia 360.

Libertas 388.

Libitina 350.

Lichas 246.

Linos 227.

Lotophagi 308.

Luna 110 sl., 379.

Luperca 368.

Lupercal 367.

Lupercalia 366, 403.

Lupercus 366.

Lykaon 298.

Lykomedes 294*.

Lykos 276.

Lykurgos 152.

Lynkeus 217.

M.

Magna Mater 362.

Maia 40, 105.

Mainade 163.

Majnalska psica 233.

Mamurius 336.

Manes 373.

Mania 203.

Mantios 114.

Manto 276.
Marathonski bik 262.
Marpessa 283**.
Mars 83, 317, 333.
Marsyas 167 sl.
Mater Matuta 137, 381.
Matronalia 330.
Medeia 198, 286 sl.
Medeios 173.
Medius Fidius 338.
Medusa 214, 219, 220.
Megaira 197.
Megalesia 363.
Megapenthes 221.
Megara 226, 228, 241.
Mekisteus 275.
Melampus 273, 281.
Meleagros 283, 283**.
Melete 96.
Melikertes 135, 267.
Melijske nympe 144.
Melisseus 38, 103.
Melpomene 94, 96.
Memnon 114, 304.
Mene 110 sl., 110*.
Menelaos 208, 257, 292, 294,
 299.
Menestheus 264.
Menoikeus 269, 274.
Menoitios 17, 247, 295.

Mens 389.
Mercurius 63 sl., 351.
Meriones 297.
Mermeros 289.
Merope 105. 269.
Metaneira 176.
Metis 15, 47.
Mezentius 396.
Midas 168.
Mimallone 164.
Minerva 46 sl., 318, 328,
 332 sl.
Minos 21, 22, 236, 263.
Minotauros 263.
Mneme 96.
Mnemosyne 14, 40, 94.
Moirai 32, 87 sl.
Molae 337.
Melionidi 235.
Molorchos 231.
Mulciber 70, 341.
Mundus 384.
Mutunus 172.
Muze 20, 40, 93 sl.
Myrtilos 255.
Mysterije 10, 181.

N.

Najade 133, 147.
Napaeje 149.

XII

Narcissus 149.
Nektar 12.
Neleus 125, 229, 296
Nemejski lev 231.
Nemesis 34, 89 sl.
Nemorensis Dea 348.
Neoptolemos 295, 304, 307.
Nephele 173, 278.
Neptunus 120 sl., 380, 393,
404.
Nereïde 21, 132 sl.
Nereus 131, 132 sl., 240,
294.
Nerione 337.
Nerio 337.
Nessos 244.
Nestor 125, 229, 296, 307.
Nike 36.
Nikippe 256.
Nikostrate 393.
Niobe 52*, 252, 277.
Notos 114, 116.
Numitor 401, 403.
Nyktelije 163.
Nykteus 276.
Nymphe 145 sl.
Nysajske nymphe 150.
Nyx 88, 113, 195, 239.

O.

Odysseus 245, 294, 296, 304.
Oiagros 283.
Oidipus 198, 268.
Oileus 296.
Oineus 141, 243, 273, 283.
Oinopion 155.
Okeanove hčere 40.
Okeanos 14, 17, 20, 130 sl.
Okypete 119.
Olympski bogovi 18 sl.
Olympos 19.
Omphale 242.
Oneiros 193.
Opiconsivia 354.
Ops 152, 354 sl.
Opus 247.
Orbona 320, 390.
Orcus 384.
Oreade 148 sl.
Oreithyija 117.
Orestes 198, 259, 270.
Orion 105, 114.
Orpheus 283, 283*.
Orphejanci=Orphičani 161,
181.
Orthros 237, 270*.
Otos 64, 83.

P.

- Palaimon 136, 381.
 Pales 368 sl.
 Palilia 368.
 Palladion 48, 304, 333.
 Pallas = Athene . . .
 Pallas 393.
 Pallor 337.
 Pan 168 sl., 393.
 Panathenaeje 263.
 Pandareos 253.
 Pandaros 298, 300.
 Pandeia 112.
 Pandion 253*, 262.
 Pandora 28*.
 Pandrosos 99, 261.
 Papposeilenos 167.
 Parca 87 sl., 375 sl.
 Parentalia 385.
 Paris 43, 74, 292, 297, 303.
 Parthenopaios 275.
 Pasithea 98, 193.
 Patroklos 295, 301.
 Pavor 337.
 Pax 386.
 Pegasos 214, 220.
 Peirithoos 238, 264, 282.
 Peitho 77, 99, 263.
 Pelagon 266.
 Peleus 134, 282, 294.
 Pelias 279, 280, 288.
 Pellonia 388.
 Pelops 252, 254.
 Peloros = Pelos 266.
 Penates 369.
 Penelope 311.
 Penthesileia 304.
 Pentheus 156, 262.
 Pephredo 219.
 Periboia 269.
 Perse 109, 130.
 Perseïs 109, 225, 186**.
 Persephone 21, 40, 175,
 186 sl., 264.
 Perses 221.
 Perseus 40, 210, 215 sl.,
 221.
 Phäenna 99.
 Phaëthon 109.
 Phaëthonide 109.
 Phaëthusa 109, 145.
 Phaiaki 310.
 Phaidra 264.
 Pheres 281, 289.
 Philoktetes 247, 293, 304,
 307.
 Philomele 253**
 Philonoë 214.
 Philyra 173.

XIV

- Phineus 119, 285.
 Phobos 82, 83.
 Phoibe 14, 112.
 Phoibos 51 sl., 51*, 52.
 Phoinix 39, 265, 267, 295.
 Pholos 233.
 Phorkys 131, 144, 239.
 Phoroneus 216.
 Phrixos 278, 281, 289.
 Picus 337.
 Pierides 96.
 Pietas 388.
 Pilumnus 221.
 Pinarii 248.
 Pitheus 262, 265.
 Pityokamptes 262.
 Plankte 105, 286*, 309.
 Pleiade 103 sl., 103*.
 Pleione 104.
 Pleisthenes 256, 257.
 Pluton 188 sl., 382.
 Plutos 175.
 Podarge 118.
 Podarkes 243.
 Poias 246, 293.
 Poinē 92.
 Pollentia 390.
 Polybos 139, 269.
 Polydamas 297.
 Polydektes 189, 219, 220.
 Polydeukes 40, 265, 283, 285.
 Polydoros 267.
 Polymnia 94, 96.
 Polyneikes 271 sl.
 Polyphemos 125, 284, 308.
 Polyxena 304.
 Pomona 356.
 Pontifices 319.
 Pontos 14, 131 sl.
 Porca praecidanea 359.
 Porrima 379.
 Portunus 137, 381.
 Poseidon 9, 15, 18, 34, 120 sl., 139, 310.
 Postvorta 379.
 Pothos 78.
 Potitii 248.
 Praemetium 359.
 Priamos 243, 292.
 Priapos 171 sl.
 Procas 401.
 Proculus Julius 406.
 Proitos 212, 214, 218, 273.
 Prokne 253*.
 Prokris 114.
 Prokrustes 262.
 Promachos 275.
 Prometheus 17, 26, 240.
 Prorsa 379.

Proserpina 186 sl., 382.
 Protesilaos 293, 301.
 Proteus 137 sl.
 Psamathe 138.
 Psyche 79.
 Pudicitia 380.
 Pylades 259, 260.
 Pyrakmon 71**.
 Pyrphlegethon 21.
 Pyrrha 29.
 Pyrrhos — Neoptolemos
 294*
 Python 56, 143.

Q.

Quies 390.
 Quinquatrus 332.
 Quirinalia 339, 406.
 Quirinus 317, 334, 338, 406.

R.

Rea Silvia 401.
 Reke 139.
 Remus 402, 403.
 Rex nemorensis 348.
 Rex sacrificulus 319.
 Rhadamanthys 22.
 Rheia 14, 150 sl.
 Rhesos 300.
 Rhode, Rhodos 128.
 Rimske igre 325.

Rodovi človeški 25.
 Roma 389, 403.
 Romulus 401, 402, 403.

S.

Sabazios 151, 161.
 Saekularske igre 347, 383.
 Salacia 127, 380.
 Saliji 318, 336.
 Salus 386, 387.
 Sancus 328.
 Sarpedon 298, 301.
 Saturnalia 353.
 Saturnus 17*, 353, 392, 395.
 Satyri 157, 165 sl.
 Seilenos 166 sl.
 Seirene 288, 309.
 Selene 110 sl.
 Selloi 36.
 Semele 40, 152, 267.
 Semnai 202.
 Sibylla 400.
 Silvanus 365.
 Silvius 401.
 Sinnis 262.
 Sisypheos 21, 136, 211 sl.
 Skamandros 140.
 Skiron 262.
 Skylla 128, 288, 309.
 Sol 107 sl., 370 sl.

XVI

Solymerci 213.
 Somnus = Hypnos . . .
 Spartoi 266, 274.
 Spercheios 140.
 Spes 389.
 Sphinx 270, 270*.
 Staphylos 155.
 Sterculius 254.
 Sterope 105.
 Sthenelos 221, 224, 256, 275.
 Stheno 220.
 Strophios 259.
 Studenci in reke 381.
 Stymphalide 233.
 Styx 21, 131.
 Sumanus 324*.
 Symplegade 286*.
 Syrinx 170.

T.

Talassio, Talassius 351.
 Tantalos 21, 251, 257.
 Tarentinske igre 383.
 Tarentum 383.
 Tarpeja 405.
 Tartaros 14, 22.
 Tauriške igre 384.
 Taygete 105.
 Teiresias 271, 274.
 Telamon 242, 282, 295.

Telemachos 311.
 Tellumo 362.
 Tellus 142 sl., 359, 361.
 Tempestates 381.
 Tereus 253.
 Terminalia 364.
 Terminus 363.
 Terpsichore 94, 97.
 Terra = Tellus . . .
 Tethys 17, 130.
 Teukros 213, 296.
 Thaleia 93, 96.
 Thallo 99, 101.
 Thamyris 95.
 Thanatos 192.
 Thaumas 131, 144.
 Thebanski vojski 273 sl.
 Thebe 277.
 Theia 14, 107.
 Themis 14, 19, 29, 34, 40,
 92, 393.
 Thersandros 275.
 Theseus 238, 249, 250, 262,
 284.
 Thesmophorije 184.
 Thestios 283**.
 Thetis 35, 134, 292, 294,
 299, 303.
 Thoas 260.
 Thoosa 132.

Thrije 67.
 Thrinakia 108.
 Thyade 164.
 Thyestes 256, 257.
 Thyone 157.
 Tiberinus 382.
 Timandra 393.
 Tiphys 284.
 Tisamenos 260.
 Tisiphone 197.
 Titan 107.
 Titani 14 sl.
 Tithonos 113.
 Titus Tatius 405.
 Tityos 21, 143.
 Triopas 179.
 Triptolemos 178, 179.
 Triton 21, 118, 128 sl.
 Trojanska vojska 290 sl.
 Tros 293.
 Tubilustrum 332.
 Turnus 222, 396, 400.
 Tyche 89.
 Tydeus 273, 284.
 Tyndareos 257, 292**.
 Typhaon, Typhoeus 16, 119.
 213*, 270*.

U.

Udaioi 266.

Ulysses, Ulixes = Odys-
 seus . . .
 Urania 94, 97.
 Uranos 14.

V.

Vejovis 328.
 Venilia 380.
 Venus 73 sl., 348, 400.
 Vertumnalia 355.
 Vertumnus 355.
 Vesta 84 sl., 318, 339 sl., 370.
 Vestalia 341.
 Vestalke 340, 402.
 Vetrovi 115 sl.
 Vica Pota 388.
 Victoria 387.
 Vinalia 326, 327.
 Virbius 348.
 Virtus 388.
 Volcanalia 342.
 Vulcanus 70 sl., 341 sl.

X—Z.

Xanthos 140.
 Zagreus 161, 187.
 Zen — Zeus 9, 15, 18, 30 sl.
 Zephyros 114, 116.
 Zetes 252, 253, 285.
 Zethos 252, 253, 276

Važnejši popravki.

~~~~~

|        |      |        |     |        |               |          |               |
|--------|------|--------|-----|--------|---------------|----------|---------------|
| Stran: | 15.  | vrsta: | 4.  | beri:  | „Demetro“     | ne:      | „Demetra“.    |
| „      | 21.  | „      | 17. | „      | „blaženi“     | „        | „vlažni“.     |
| „      | 21.  | „      | 2.  | „      | „Nereïdami“   | ne:      | „Nereide“.    |
| „      | 35.  | „      | 2.  | „      | „Briareja“    | „        | „Biareja“.    |
| „      | 38.  | „      | 6.  | „      | „Melisseja“   | „        | „Melessija“.  |
| „      | 46.  | „      | 16. | „      | „Jovova“      | „        | „Jonova“.     |
| „      | 51.  | „      | 10. | „      | „ἀπόλλυμι“    | ne:      | „ἀπόλλημι“.   |
| „      | 59.  | „      | 9.  | „      | „pliskavica“  | ne:      | „pliskaviva“. |
| „      | 65.  | „      | 22. | „      | „λόφοι“       | ne:      | „λόφο“.       |
| „      | 72.  | „      | 13. | „      | „Aresu“       | „        | „Areju“.      |
| „      | 93.  | „      | 15. | „      | „Camena“      | ne:      | „Camina“.     |
| „      | 96.  | „      | 9.  | „      | „Pierides“    | „        | „Peirides“.   |
| „      | 96.  | „      | 24. | „      | „Erato“       | „        | „Ereto“.      |
| „      | 106. | „      | 2.  | „      | „o Pleiadah“  | ne:      | „v Pleiadah“. |
| „      | 112. | „      | 3.  | „      | „ἐνδύω“       | ne:      | „ἐνθύω“.      |
| „      | 112. | „      | 6.  | „      | „πανδαμάτωρ“  | ne:      | „πανδαμάτηρ“. |
| „      | 137. | „      | 12. | „      | „Eidotheijin“ | ne:      | „Eidothejin“. |
| „      | 179. | „      | 18. | „      | „Triopa“      | ne:      | „Priapa“.     |
| „      | 194. | „      | 10. | „      | „Kydoimom“    | ne:      | „Kydoimono“.  |
| „      | 200. | „      | 25. | izpade | beseda:       | „mestu“. |               |
| „      | 211. | „      | 14. | beri:  | „Asopovo“     | ne:      | „Aesopovo“.   |

|        |      |        |     |       |                   |     |                    |
|--------|------|--------|-----|-------|-------------------|-----|--------------------|
| Stran: | 211. | vrsta: | 16. | beri: | „Asopa“           | „   | „Aesopa“.          |
| „      | 216. | „      | 22. | „     | „Anchirrhoeina“   | ne: | „Archinoëina“.     |
| „      | 221. | „      | 4.  | „     | „Megapenthū“      | ne: | „Megaponthū“.      |
| „      | 221. | „      | 24. | „     | „Pitumnus“        | ne: | „Pitemnus“.        |
| „      | 222. | „      | 21. | „     | „Ἀλεξίκακος“      | „   | „Ἀλεξίκακος“.      |
| „      | 231. | „      | 2.  | „     | „Molorchu“        | ne: | „Molarchu“.        |
| „      | 231. | „      | 11. | „     | „Molorchos“       | ne: | „Molarchos“.       |
| „      | 233. | „      | 14. | „     | „Kerynitijska“    | ne: | „Kerymitijska“.    |
| „      | 239. | „      | 17. | „     | „Ladon“           | ne: | „Ladona“.          |
| „      | 240. | „      | 9.  | „     | „Eridana“         | ne: | „Eridona“.         |
| „      | 244. | „      | 14. | „     | „Aresa“           | ne: | „Ara“.             |
| „      | 270. | „      | 15. | „     | „Φίξ“             | ne: | „Φίξ“.             |
| „      | 270. | „      | 15. | „     | „Orthovega“       | ne: | „Orthovega“.       |
| „      | 270. | „      | 16. | „     | „Typhaonovega“    | ne: | „Typhonovega“.     |
| „      | 280. | „      | 1.  | „     | „Valerija Flacca“ | ne: | „Valerija Flocca“. |
| „      | 281. | „      | 4.  | „     | „Admetos“         | ne: | „Admatos“.         |
| „      | 284. | „      | 15. | „     | „Althaije“        | ne: | „Atheije“.         |
| „      | 283. | „      | 24. | „     | „Marpesse“        | „   | „Marpassē“.        |
| „      | 286. | „      | 20. | „     | „Symplegade“      | ne: | „Symplagade“.      |
| „      | 301. | „      | 11. | „     | „Idomeneus“       | ne: | „Idomineus“.       |
| „      | 308. | „      | 23. | „     | „Laistrygoncem“   | ne: | „Lai-strogoncem“.  |
| „      | 373. | „      | 10. | „     | „Lemures“         | ne  | „Lamures“.         |

